

VARAMU

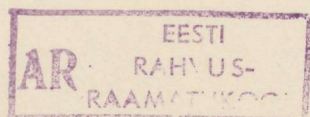
N^o MIHKLIKUU 1939

VARAMU NR. 7 • SISUKORD

Géza Képes: Ungari luulet. Tõlk. M. Under	681
Richard Roht: Önnepäevad. Novell	687
Erni Hiir: Sina, Enne otsust. Luuletused	707
Salme Sinimets: Marie Underi „Önnevarjutus“ ballaadi- ajaloolisel tagapõhjal. Artikkel	708
August Mälk: Kivid tules. Romaan	719
Voldemar Vaga: Anton Starkopf. Artikkel	734
Boris Taggo: Vene luule kaks palet. Artikkel	738
Johannes Aavik: Eesti keele praegune seisund ja välja- vaated. Artikkel	745
Artur Adson: Pariisi teatrites 1939. a. varasudel. Ülevaade	762
Erna Tilleman: Knut Hamsunile mõteldes. Artikkel	777
RINGVAADE:	
O. Sternbeck: Pudemeid Luzerni suurpäevadelt	783
VARIA	792

Reproduktsioone:

Anton Starkopf-Rea (16 lk.).

VARAMU
KIRJANDUSE-KUNSTI-KULTUURI
AJAKIRI
1939   **MIHKLIKUU**   **N 7**

GÉZA KÉPES

Ungari luulet

ERAK-LUULETAJA

Ei naist, ei veini, raha ega toredust mul vaja,
Ei radio, ei trükimusta joobumust.
Mu kaljutemplitis ürgne vaikus on mu kuulataja —
Ei näe mind, vastik maailm, enam sinu lust.

Sa ära arva, et ma kõlisedes kaasa laiun,
Kui tormad orgiate, pörgute ja verekülvi üle.
Ma olen maha jäänd ja kiviseinadesse raiun
Noid seadusi, mis kandmas uue aja süle.

Sa oma hukku tungid? Mõtet pole etteheitel.
Kord kaunim elu varemetes kannab pärgi.
Kuis julgustavalt särab mulle kärke peitel,
Kui kõveras ma löikan tähe tähe järgi.

Või peaksin kihutama moeratsu seljas?
Ei! Ette jõuab prohvet tülkjast ajast —
Las sajal luulekäsitöölisel on pidu väljas
Ja sööstiku raamatud neil rotatsioonipressist sajast!

Ei oma pimedasse lämbund kuulsust leina mina,
Ei võitle vara pärast, saatus, sinuga mu käed;
Mu hing see ihkab ühe teise ilma sina,
Kus pole neetuid, ainult õndsate on väed.

Mu juuste tumedas ja sasisit tihnikus
Kõhklevi sõrmedega tuhnib tuul,
Mu keha, kord parfüümidega pritsit, pureb uss,
Et verd säält purskab nagu õisi puul.

Ja mida peaksin taga nutma? Armund naiste
suuandmisi? Ei mäleta neist maiku.
Mind palvetele harjutab mu üksinduse paiste,
Käed ahned tõstan vastu taeva kõrget laiku.

Kas kahetseda ülistavat sõpra? Vaata, et
Sind seljatatagant surnuks ta ei pista!
Kõik kaalub üles sadakorda õnnistet,
Mu keha embav naeltevöö, mis enam must ei kista.

Või peaksin nutma oma perekonna pärast?
Ma eland nende seas. Mis teadsid, kes ma, kuhu lähen?
Nüüd rõõmlen hirve vennasilma naervast särast,
Ja kummarduvad minu poole tähed

Ning ootan, et siis alla astuks Jumal ise;
Kaks muhelevat tarka, arutlema jääme.
Kui vilja lopsakat ta vaate päiksepaistelise
All minu surma valmivat nii näeme.

Kui pronksseks küpseb kord see villi püha,
Ta lihha oma hardad hambad vaotan:
Tuiksoonest taevani ma oma pilgu üha
Kõikteadvalt läbinägevalt ja õndsalt laotan.

Ja kui mind juba enam pole ammu,
Vast palverännakuks mu luude juure sammu
Säeb Homse poeg, näeb koopaseinal kuumalt öeldud
Mu sõnu, mis vaid temale on mõeldud.

PÕHJAMAASTIK

1

Leinapilvel välgatelev välgukihar,
Ehatuli suurenev, kui mets sääl ringutab,
Vili, mille lõhki pingutab
Tema mahlaküllus ihar,
Lillevihm, mis leigest tuulest kant sind lingutab —
Oh, kõik, kõik see siin — need kaseladvad, rohurüü,
Küngas, järv. Ju näinud seda kord ma. Déjà vu.
Aga kus? Küll magan, vahest hauas just,
Kui kord avan selle mõistatuse ust.

2

Kuidas seda võlu laulda välja?
Ei, ei kuidagi. Ma vaiki jään.
Põhja tütreid, tantsige, te tantsuvahk,
Teie sile-paljad tallad — süttigu neist maa must nahk!
Selle ala uim, see tantsige kord välja!
Leegitsegu teie silmad rõõmu-vaevas
Sinisemalt veel kui lõunataevas!
Hüpake, nii, nii! Te rauged huuled, näen,
Kuidas avanevad: anuvad,
Suudlusjooki venivat nad januvad,
Tantsukeerus teie värsked rinnad kord või teine helisema heitsid,
Ja kas pole sel metalne toon?
Kohisevad kasevitsad! Õrnad neitsid!
Kelle juus nii taevalikult hele,
Nagu minupärast kas kuupaiste või vast mere siidilaine.
Keeriskele, neiuparv, jah pööriskele —
Teie tantsust välja hargnegu see regioon
Nagu kallid kangas idamaine.
Eesti, Pühajärvel.

LAEVAKAPTEN

Tal oli kord üksainus ulm:
Ookean!
Kuid selle riisus saatus julm:
Nüüd nagu saan

Ta kääbus-laev vaid Doonaul liugleb,
Taas üles-alla, üles-alla siugleb.
Nii päevast päeva tuimes tiires
Ta longib väeti elu saamatuse piires.

Ta seisab tardunult komandosillal:
Nii tahaks lõpmatusse põimuda tas löke,
Taas ohkab: millal?
Kuid metsikute puude kulli-küüs,
See haarab tema juustesse ja siis
Veel kahelt poolt see tõke
Tuld-hõõgivate kruvipihtidega surub tema aju.
Ta juba leppind: taltund temas rajuj;
Ei nurise ta oma saatusest,
Mis teda rõhub —

Ent vahel kananahksel koidikul,
Kui kassiahastuslik taevas oma lilla kõhu
Ees välja pöörab, et on veermas sest
Paks, pehme udu üle loiu maa
Ning ümberringi sul,
Eal kuhu küünib silm,
Vaid tõke ja
Mäed, puud ning kogu ilm
Kõik mattub keerlevasse voogu;

Siis kuna üha hullemasse hoogu
On tõusmas lained, pekstes vett:
Taas terveid minuteid, taas selle möllu man
Ta õndsalt usub, et
Ta ümber mässab ookean.

ARUANNE

Valmistusin minema maailma lõppu ma,
Kus mind ootab kallid varandus ei-miskina.

Hõljutas mu jooonuks soolalõhne süle,
Mõtiskelin lainilööke loksumise üle.

Uskusin: end ühel eeden-neitsilikul saarel peidan,
Oma ankru igaveseks välja heidan.

Kaljult vetekohin tormab lainimäele,
Vahest oma päris-minale nüüd juhtun pääle.

Lendasin lippsinistel ürgvetel ning
Iseendale jäi võõraks minu hing.

Näind Ulixesena olen tuhat imet,
Millel puuduvad küll inimkeeles nimed.

Marmornaiste käsivarred on mu järgi haardund
Ja graniitpaleede võlvid sundivald mu poole kaardund.

Kuid ma olen siiski jäänud seni
Läbipeksetuks ning orvuks tänaseni.

Imetlend ma sadamaid ja fjorde, mis on purend jää,
Õnnelikumaks sest pole saanud süda, pää.

Sest kes võitluses on iseendaga, ei mahu
See maailma laia, ei ta leia rahu.

Võlugu tend lõuna-terendus või põhjavalgus,
Ükskõik millist jumalatki ründamas ta palvus:

Kõikjal jääb vaid pidaltõbiseks, kes oma naha
Koorikuna kisub kehalt maha,

Vähkreb, kiunub lollunult. Või lootku veel?
Mida? Et see valvur tema teel

Seisataks, ta kohal karjuks „valmis“.
Kuid ta niigi teab, mis tema olemuses valmis:

Valu kehaga ei kõdune... Kes selle pärib?
Hauda kantakse. Haud neelab, närib:

Muutun paariks luuks, peotäieks põrmuks pea.
Kuid mu piin jääb elama, — ent kus, ei tea?

Kas ehk mõne koera keha see ei taba,
Kelt ta isand ära lõigand saba?

Et maailma pilkelauana nii kannaks see
Seltsilisetuse tapvat maski kogu elutee.

Hirmutatud penis elaks nii siis minu valu,
Päeval kes, kui luid ja leivakoorikute palu

Täitmas tema vatsa, oma kuuti pöördub,
Kuni laskub öö, sääl peidus võõrdub;

Õöl, kui keeva iha tilgutamas tähtesari,
Tema, häda küll! ilmaegu kiimleb: öine vari

Pole küllaldane teda katma,
Tema kohutavat häbi endas matma...

Kuna üles ulub oma valu taevasse ta suu:
Torkab ta poolpimedasse pilku valgust kuu.

Tõlkind Marie Under.

Õnnepäevad

1

ülas levis jutt: Anipaju Katre õepoeg, kauaoodatud miljonär, on viimaks ometi ilmunud Katre hüttil.

Kuid ei olnud ta väliselt sugugi miljonäri moodi. Vastupidi! Või pidid siis katkised riided ja lompak jalg olema miljonäri väliseiks tunnuseiks?

Olgu kuidas oli, aga Miljonäriks hakatigi nüüd külas kutsuma Katre maja uut elanikku. Oma saatusest ei pääse ju keegi!

Miljonär, endine meremees, kes oli merelt kaasa toonud murtud jala ja siis maailmas lompakuna ringi seigelnud kõiksugustes ametites, oli lõpuks leidnud oma vana tädi, kelle juures ta pärast ema surma oli elanud poisikesena ja siis lahkunud, et minna merele.

Katre, üksik vanatüdruk, oli teda oodanud kogu eluaja ja salaja unistanud, et õepoeg kord tuleb — Ameerikast — suure ja rikka mehena.

Aga vanaks jäi Katre, peatset surma vaid veel oli tal lootä — ei tulnud aga miljonär matma oma vana tädi.

Läks Katre laadale müüma oma lammast ja talle, et saadud raha eest lasta ise teha endale puusärk. Laadateel kohtas ta metsas tundmatu mehega, kes pikemal jutlemisel osutuski Katre kauaoodatud õepojaks.

Polnud Katre pettumus suurem kui ta rõõm! Ei, rõõmu, rõõmu oli palju rohkem!

Mis oli nüüd Katrel viga surra — ja eladagi veel veidi enne surma! Nüüd Katre tundis end korraliku ristiinimesena, kellel on omaksed, kes vajutavad ta silmad kinni ja kelle puusärgi eest hoolitsevad mahajääjad.

Võttis Katre oma vaese õepoja vastu võib-olla suurema õnusega kui ta seda oleks osutanud rikkale miljonärile.

Õepoeg, aastatelt üle viiekümne, oli Katrele ikka veel Ruudi, väikene poisikene, kes poisikesena läks merelegi.

Ja Ruudiks kutsus tädi oma õepoega veel nüüdki, kuigi Ruudil olid hallid juuksed ja vurrud ja ta nägu üsna kortsus ning vana.

Esimesed päevad pärast kohtamist olid nii tädile kui ka õepojale lausa pidupäevadeks Katre poollagunenud majakeses metsaserval.

Katrel olid oma kodused talitused. Ta toitis põrsast ja kanu, keetis endale ja õepojale, koristas, pühkis. Aga oli see ka kellegi töö nüüd! Oli sellega ka mõni raskus või vaev! Enne õepoja tulekut oli aga koduski sageli juba kurb ja päratu talitada, vaevaseks kujunes see muidu ikka nii armas töö, rääkimata välistöödest talupõldudel.

Nüüd oli kõigil teine mõte — ja kohe ka kergem oli kogu elu. Nüüd oli Katrel kolm inimest majas, peale tema enese: esiteks õepoeg Ruudi, teiseks seltsiline elus ja kolmandaks peremees majas.

Õepoja Ruudi eest oli hea hoolitseda, pakkuda talle paremat pala, lappida tema katkisi riideid ja pesta tema musta pesu!

Peremees aga kõndis maja ümber ja vaatlis, mida siin annaks teha, et maja veel mõne aja seisaks püsti. Katre polnud ju jaksanud enam aastat kümme ise midagi parandada, ei ka teistele selle eest maksa.

Peremees võttis kirve ja asus ukse- ja aknapiitu parandama. Ise ähkis mõnusasti ja oli nii mees majas, et lust vaadata.

Katre läks siis peremeest sööma kutsuma. See oli lausa ime ta üksikus elus, et ta veel enne surma kellelegi sai hoolitsevalt ütelda:

„Tule nüüd sisse kah. Supp mul laual. Jahtub viimati veel ära.“

Oi, see oli ime ja rõõm! Säärane õnn!

Peremees nosis siis veel veidi piida kallal, sest ega kombeline inimene ometi kohe või söögi juure joosta justkui mustlane. Ja Katre leidis ka, et see kombepidamine oli väärikas ja ilus — nii nagu ristiinimestel ikka.

Istuti siis laua ääres supi juures ja oldi seltsilised elus. Aeti juttu päevatõist ja -toiminguid, ilmast, maast ja elust üldse.

Elu oli nüüd Katre majas äkki palju.

Elu ja inimesi.

Ja tööd, toimingud, jutud ja rõõm kestsid pealegi ühest päevast teise.

Kui ukse- ja aknapiidad korda said, siis võttis peremees kätte põrsasulu. See kõrvalhoone, kus elasid põrsas, kanad ja lambad, oli juba ammu lorris. See oli juba ammu vaevanud Katre kaastundlikku südant. Kuidas siis! Ise ajasid läbi, kuidas said, iseendal oli ikkagi soemüür külje all. Aga vaesed loomakesed! Vihm jooksis katusest läbi, tuul seintest. Ja perenaine polnud suuteline kaitsma. Halb perenaine, südametü!

Aga nüüd võttis peremees kirve ja hakkas seintevahesid koomale taguma. Katre tõi pööningult takku. Kui seinad olid kogusamaks tehtud, ronis Ruudi üles osmiku katusele. Vanu lauacotsi ja mõni pilbaski leidus kuuris. Katre vahtis all ja ulatas kätte, mis vaja, juhtides meistri tähelepanu katuse vigastele kohtadele.

„Oskad sa ka kõigega toime tulla, Ruudikene!”

„No vaat kus ka mõni asi! Olen laevu parandanud, pärast seda pidanud seitsesada ametit. Küsi parem, mida ma ei oska!”

„Võib-olla tuled toime ka truubiga?”

„Miks ma ei tule? Mis tal siis viga?”

„Näed isegi, kui keedan. Suitsu ajab sisse, prohvus. Juba mitu aastat on teine nii. Nüüd sihukesed selged ilmad. Aga kui lööb sombuseks, siis hoia ainult silmad!”

„Toda vaatame järele. Küllap mõni lõõr on ummuksis. Või on koguni mõni kivi sisse langenud. Too on väike asi.”

Ja järgmisel päeval lõhkus Ruudi truubi lahti, uuris seda hoolega, puhastas, pätsis saviga. Ja näe, õhtul tõmbasid lõõrid vurinal, tuli lendas kasvõi korstnast välja.

„Oh sa ime küll, Ruudikene! Oled sa aga alles meister iga asja peale!”

Ruudi pühkis oma hallikaid vurrusid. Ta oli tumedavereline, lai, veidi küürus juba. Ta kulmud olid paksud, silmad aga nende metsikute kulmude all sinakad, lustakad ja heledad.

Kui Ruudi laupäeval saunas ära käis, tuli must koorik ta näonahalt maha. Ta muutus päris puhtaks ja korralikuks inimeseks. Puhas särk rinnast lahti, nii istus ta laua ääres teekruusi juures ja jutustas oma elamusi maal ja merel.

Tädi kuulas, käed ristis, ja aina ahatas ning ohetas.

„Või meres on ka lõvisid! Kas sa kuuled! Ja mina, rumal inimene, arvasin, et lõvi elab ainult kõrves! Lapsepõlves veel kooliraamatust lugusin...”

„Körvelõvi — see on jälle isesorti elukas. Seda olen ma ka näinud. Aga merelõvi — see on teine tubakas. Ja ega kõrvelõvi merelõvi vastu saa.”

„Kas sa kuuled! Mis kõik laias maailmas ära ei ole ja ela!”

„Jah. Merel on ka oma lehmad.”

„Mine nüüd ikka, Ruudikene...!”

„Tõejutt. Muidugi, ega merelehmi keegi lüpsa. Aga piimaga toidavad nemandki oma poegi.”

„Ise elab vees — ja annab piima!”

„Nii see on. Aga kõige kentsakamad on meres kalad ja vähid. Neid on sadat sorti. Üks sort lendab õhus niisama kui lind taevas.”

„Vaata nüüd, Ruudikene, kõike muud ma usun, kuid seda ma küll ei usu, et kala lendab! See pole enam kellegi kala, kes lendab! Ära nüüd mulle, vanale inimesele...”

„Tõejutt, tädi, usu või ära usu!”

Tädi raputas pead.

„Parem jutusta mulle sellest, kas sa seda maailma lõppu ka oled näinud, kus taevas maaga kokku puutub.”

„Maakera on lõputa, tädi, tõejutt. Purjeta niipalju kui tahad — lõppu pole kuskilgi.“

Tädi jälle raputas pead. Seda jälle ei suutnud ta uskuda. Kalad lendavad ning maal ja merel ei ole lõppu! See oli siiski kaunis veider. Aga noh, Ruudikene võis ju ka veidi luisata. Miks mitte! Ilus oli teda kuulata — kõige ilusam küll seepärast, et ta oli siin, istus siin, särk rinnal lahti, oli seltsiline ja peremees.

2

umi tuli maha ja endine meremees leidis teenistust metsatööl. Temasugusel mehel oli läbisaamine inimestega hea, kuigi teised teda veidi nõökima tikkusid, juba ta nime — Miljonäri — pärast, mida küll temale otse näkku ei üteldud, kuid mida seda rohkem tarvitati tema seljataga.

Katrele oli aga nüüd veelgi üks inimene majja juure tulnud — töömees, perekonna-toitja. Pere aina kasvas! Ja rõõm Katre südames samuti.

Nüüd oli hea oodata õhtuti töömeest metsast koju, keeta talle suppi ja vaadata siis, kuidas töömees isuga sõi. Ja kuulata jutte tööst ning muist päevasündmusist.

Töömees istus tähtsalt laua ääres, lõristas leent, pures aeglaselt leiba ja poetas niisama aeglaselt ja asjalikult ühe lause teise järele — matsutuste vahele.

See oli õige elu! Seda oli Katre kaua igatsenud. Ja ometi sai ta seda enne surma veel maitsta.

Ja kui siis töömees voodisse heitis ja mehiselt norskama hakkas, istus Katre veel kaua lambikese juures, kodus sukka, tukkus ja tundis oma elust rõõmu.

Aga kevade poole tuli Katrele midagi pähe, mis teda eriti rõõmustas. Ilus, huvitav ja eluline mõte!

Ruudi ju ähvardas suvel jälle veidi hulkuma minna; ütles, et muidu kohe ei saa! Olevat eluaja olnud hulkur — merel ja maal — ja et ega sellest ametist päriselt enne surma enam lahti saa. Tema viimaseks ametiks enne Katre juure asumist oli ju laadakaupmehe amet. Seda ta tahtis suvel jälle veidi proovida. Tal oli ju veel kauba-aunangi nurgas alles.

Katrele aga hästi ei meeldinud see kava. Jumal teab, kas tulebki enam tagasi tema õepoeg, peremees, seltsiline ja töömees! Teab jumal! Ja küll on siis kõik jälle kurb! Küll on hirmus!

Lüüakse kuskil laadal maha Ruudikene... sureb kuskil viletsas öömajas või metsas...

Seda enam, et Ruudi armastas viinakest võtta. Käis ikka aeg-ajalt kiriku juures ja viskas topsi — pooleldi salaja, teistega ühes. Ja oli siis kodus

hirmus viisakas ja arg. Aga keel oli pehme ja tuju üpris sõbralik ning mahe — ja jutud muudkui jooksid.

Meeldiski Katrele osalt see, et töömees võttis veidi viina ja oli siis nii pehme, sõbralik, häbelik ja jutukas. Mehe asi ikka mehe asi. Aga kui ta jälle laatadele läheb ja seal topsi viskama hakkab... Kes teab...!

Ja siis tuli Katrele see ilus kava, huvitav mõte...

Ta hakkas sellest tasapisi Ruudile märku andma. Näiteks:

„Kui mina suren äkki ära, Ruudikene, siis oled sina siin jälle üksik ja siis on siin kõik jälle nii päratu nagu minulgi siin oli enne sinu tulekut...“

„Oh, tädi, küll elad veel paarkümmend aastat!“ oli Ruudi vastus.

„Ei tea midagi. Kauaks mind ikka on. Aastaid mul juba palju. Öösiti torgib rindeall. Enne sinu tulekut olin juba minemas. Aga siis anti veel aega, et sind näha. Jah. Ega minul midagi. Sina paned minu silmakesed kinni ja matad mu ilusasti. Aga mis saab siis sinust üksil! Kes sind matab, kui sa kord sured?“

„Sinna on veel palju aega, tädi. Küll ma enne seda elan veel sada aastat.“

„Too on hästi. Toda ma mõtlengi. Sa ju veel noor mees, Ruudi, üsna noor...“

Ruudi ei taibanud, mida see kõik tähendas. Arvas, et niisama — vana-inimese mure.

Aga kord ütles eit lausa välja:

„Oled veel selle-ealine küllalt, Ruudikene, et endale võtta eluseltsiline. Jah! Ilma naljata! Sulle tuleb veel neljakümneaastane vanatüdruk või lesk heameelega!“

Ruudi oli kui pilvist kukkunud!

„Mine nüüd, tädi, oma jutuga!“

„Ära sa ütle, Ruudi! Vaat kui ma suren — küll on hea, kui keegi sinu eest hoolitseb! Ja kui ma nii jõuetuks jään, et enam midagi teha ei suuda, kes hoolitseb siis meie eest! Ja pea see aeg tulla ei või!“

Ruudi mõtles: tädil, kurask, on ju õigus kah.

Kuid ta punnis siiski kõvasti vastu. Ja kord, kui jutt jälle väga tõsiseks läks, ütles ta häbelikult:

„Tädi, lugu on nii, et... kurask küll... ma olen juba kord nagu naisemees olnud — ja teistkorda enam hakata ei saa...“

„Tohoh imet!“

„Jah, tädi.“

„Kas sa kuuled! No miks sa seda mulle varem ei ütelnud?!“

„Too on säärane asi... säärane asi, et... Nojaa, naine on mul küll olnud, kuid õiget naist pole siiski olnud...“

„Küll on sul imelikud jutud!“

„Tõsiasi. Niimoodi see asi on.“

„Aga kuidas see siis klapib, et naine sul oli ja õiget ikka ei olnud? Oli ta siis väga peru või?”

„Seda mitte. Ta oli väga vagune ja heagi. Aga vaata... toda... toda asja ajasime nii, et meie polnudki õieti paaris...”

„No mis see...?!”

Tädi oli lausa ummikus. Tema lihtsesse pähe see vigur ei mahtunud.

„See oli nii, et elasime küll, aga papi juures ei käinudki...”

„Ah te igavesed hullud!”

„Jah, päris piinlik sulle rääkida... Ma ju tean, et see sulle ei meeldi...”

„Vaata kus oleks malka vaja! Mis sa küll ütled!”

„Niimoodi see oli, aga... Mis seal enam teha.”

„Noh, aga kus see... see sul siis nüüd on?”

„Ah naine või?”

„Mis naine?! Sina, vana igavene patuhunnik, petsid ausa naisterahva ära!”

„Kõik võib olla. Aga nüüd on see läbi. Ta on juba mitu aastat surnud, kadunukene...”

„Ah sinu pattu küll! Saatsid teise hingekese põrgu! Aga ega tema olnud süüdi. Jumal halastab tema peale.”

„Loodame,” arvas Ruudi. „Ta oli hea, vagune naisterahvas. Sääraseid põrgu ei saadeta.”

„Noh... Rahu tema põrmule! Aga... Sa võid ju siis ometi võtta ühe korraliku, õige, Ruudikene... Jumal annab siis sulle kergemini andeks sinu süüteo, kui sa veel kombeliselt elama hakkad.”

„Jah, see võib ju olla, tädi. Kuid ma ei saa hästi...”

„Miks siis jälle?”

„Vaata... vaata, tädi... Mul on pealegi veel... lapsed...”

„Lapsed...?!”

„Jah, tädi. Kaks poega.”

Tädi vaikis hetke keeletuna.

„Hull inimene! Siis sa... siis sa oled ju laste-isa...?!”

„Seda küll, tädi.”

„Ja elad lastest lahus?!”

„Nojaa. Vanem poeg mul juba töömees, elab oma-käe-peal. Noorem on aga oma tädi juures — niisama nagu mina kord sinu juures olin...”

Tädi silmist jooksid pisarad.

„Lapsukesed sinul... Ja sina ei lausu mulle sõnakestki! Ah sa prohvus!”

„Oli nagu halb, tädi... Tean, et sa oled jumalakartlik naisterahvas. Aga eks ma pärast ikka kunagi oleksin ütelnud ka...”

„Aga miks sa ei ela oma lastega?”

Lombakul oli ilmselt häbi.

„Jah, noh... Minu elu... Eks sa näinud, missugune ma olin, kui siia tulin? Kuhu ma need lapsed pidin panema? Varem elasid nad oma ema juures. See toitis ja kattis neid. Ma muudkui hulkusin. Ma ju vana meremees ja va igavene hulgas...“

„Aga lapsi soetada oskasid...“

„Ja noh, see oli ka kord juba sihuke meremeeste komme...“

„Hukas, hukas oled sa oma eluga, Ruudikene! Aga nüüd just on tulnud aeg, millal sa pead hakkama end parandama...“

„Ja noh, kuidas ma saan...?“

„Miks sa ei saa! Too oma lapsed siia ja hakka korralikult ristiinimese moodi elama.“

Ruudi kratsis kukalt.

„Kerge ütelda... Aga vanem poeg Voldemar on mul juba linna-noorhärä, ehitustööline. See ütleb mulle, kui tahab, et ta mind ei tunnegi. Noorem... noh... see on oma tädi juures. Tädi küll ka vaene inimene...“

„Kas sa näed! Ja sina...!“

„Ja noh... Mis mina...“

„Sina too noorem poeg siia ja võta uus õige ja korralik naine! Mis ametit sul see... see pidas?“

„Pesu pesi, kojanaaine oli, kõike tegi, mis ette tuli.“

„Ja su poja tädi... Mida see teeb?“

„See kaupleb täiturul tühja-tähjaga...“

„Too poiss siia! Vaatame talle korraliku ema...“

„Jumal hoidku! Ei taha ma enam säärast koormat... Kui kogu eluaja aja-sin ilma läbi...“

„Ah sa prohvus küll!“

„Küll pojad võtavad kord naise minu eest ka.“

„Kui vana sul see vanem poeg siis juba on?“

„Saab varsti kahekümneviie-aastaseks.“

„See ju siis tubli mees! Ja noorem?“

„See alles kümne-aastane. Aga ka juba tark ja terane. Tal säärane nimigi — Ägu. Tema on raamatumees. Loeb maad ja ilmad kokku. Vanem, Voldemar, on jälle kõva pillimees. Tal harmoonika otse kätte kasvanud. Ja lõhub ehitada kõige peenemal kujul.“

„Mis sul, juudal, siis viga, kui sinul sihukesed pojad on! Aga seda ma ütlen, et pead nooremale siia kodu looma ja ta siia tooma. Ja ema otsime talle kah.“

„Toda küll ei saa! Ennem siis kutsun Voldemari siia — siin leidub ka tööd küllalt. Suvel hakatavat kiriku juure koolimaja ehitama. Las vaatab ringi. Vahest meeldib siin. Ja siis võtku naine. Mina seda tempu enam ei tee. Mis naisevõtja mina ka olen!“

Eit jäi mõttesse.

„Nojah,“ ütles ta. Tänapäev ju ka võiks. Kui see Voldemar sul aga ainult väga suur saks ei ole! Ägu — või mis ta oli — võiks aga väga hästi siin elada ja koolis käia. Esialgu võin ju ka mina tema eest hoolitseda.”

Ja eidel oli nüüd tundmus, nagu oleks ta ise veel noor ja elaks veel sada aastat!

Ruudi lausus:

„Kevadel lähen linna neid vaatama. Eks siis näe.“

3

Katre hakkas aga salaja valmistuma „laste“ tulekuks, otsekui oleks see olnud juba otsustatud asi.

Lihavõtte ajal sõitis siis Ruudi pealinna „poisse“ vaatama. Ta oli kogu talve tublisti tööd teinud ja tal oli raha. Ka oli ta riietus korras ja ta välimus palju nägusam ning kõbusam kui sügisel.

Nädala pärast tuli ta poistega tagasi.

Kuidas see asi tal seal linnas kõik läks, sellest ta tädile palju ei rääkinud. Aga ega väga suurt diplomaatiat tal vist vaja olnudki, sest pojad polnud ju jumal teab kui suured isandad. Ei, ammugi mitte! Seda märkas isegi Katre.

Vanem, Voldemar, oli isasse, tõmmuvereline, mustade kulmudega ja hallide silmadega. Oli lai, jässakas, kuid kõhn. Vaatas altkulmu ja püüdis olla iseteadlik. Aga ta riietus ja kombed... noh, polnud ta küll kellegi noorhär-ra... pigem oli poiss üsna, üsna viletsas vormis. Väga kulunud ja puudulik oli ta ülikond, kui seda üldse ülikonnaks võis nimetada. Ja poisi näovärv, juuksekarv ja kombed väljendasid, et ei tea kus ja kuidas oli elatud...

Polnud Voldemar ühti suure saksa moodi — ei sinnapoolegi.

Ja noorem, Ägu, see oli veelgi viletsamas olukorras. Kõhnukene, näost valge, vistrikuline, seljas õhukesed riided — nii jättis ta üsna haletsusväärse mulje. Ta oli üldse valgevereline, ta juuksedki olid peagu valged, püsti kui harjased. Ta kõhis kõvasti, roginat, rääkis piinatud ja vaikse häälega. Oli kohe näha, et ta elupäevakesed polnud kerged olnud.

Katre süda paisus kaastundest iseäranis selle noorema vastu. Ah sa prohvuse Ruudi, kuidas ta oma lapsed oli lorri lasknud! Jah, eks ta ole — meremees ja laadakaupmees ja kõik! Ja õiget naist tal ju kunagi polnudki. Polnud siis ka lastel õiget isa.

Oli muidugi arusaadav, et vana Ruudi poegadega ikkagi uhkustada tahtis, kui talvel neid nii üles kiitis. Arusaadav. Isa oli ikkagi isa. Ja võib-olla seepärast nii uhkustaski, et midagi muud seni oma laste heaks polnud tei-

nud. Jättis kõik muu teiste hooleks, niisugune rongaisa. Aga küllap ta nüüd juba peab asja tõsiselt käsile võtma ja lastele saama õigeks isaks. Selle eest juba hoolitseb Katre.

Ruudi ja Voldemar läksid kiriku juure uue koolimaja ehitustöödele. Mehi oli vaja ja nad võeti kohe vastu. Mõlemad ju tööd tundsid. Ega õppinud ehitustöölisi ümbruskonnas palju leidunud. Ja koolimaja pidi saama suur. Jatkus tööd kogu suveks.

Voldemar ei teinud väljagi sellest, et talle maaelu on väga prostoi. Poiss taipas kohe, kuidas asjad nüüd on. Rongaisa oli võetud vanatädi ülemvalitsuse alla ja vanatädi oli siin peremees ja perenaine, tema majas oli ulualune ja toit kindel, teeni siis niipalju kui tahes. See oli märksa kindlam kui linnas. Ja muidu — huvitav oli elu noormehel kõikjal. Maaelu oligi päris uudiseks nii Voldemarile kui ka Aole.

Voldemar armastas praalida ja napsi visata nagu ta isagi. Ja ta kombed olid siis kaunis jõhkrad. Aga pilk vanatädi auväärsele kujule — ja kohe taltsutas poiss ennast.

Toas oli ruumi vähe. Voldemar valis oma asukohaks põõningu. Aga väikese Aole võttis vanatädi oma hoole alla ja tegi talle aseme nurka oma voodi kõrvale kahele säelauale, mida kandsid pakud.

Aost sai vanatädi lemmik. Selle poisi riided võttis vanatädi kohe parandusele ja puhastusele ja õmbles talle veel üht-teist juure — mõnest vanast seelikust või rätikust. Ja poisi pesu! Seda polnud üldse olemas! Vanatädi leidis sellegi soetamiseks mõne lapikese ja närkese.

Võeti aja jooksul käsile ka Voldemari riided. Neidki oli vaja kohendada. Aga see toiming polnud siiski nii hädavajaline. Poiss oli juba suur — või temale külm enam külge hakkas, pealegi kevadel. Ka olid Voldemari riided üldiselt ikkagi paremas korras kui Aole omad. Mõni lapp siia-sinna oli aegajalt hädavajaline. Ja Voldemaril oli isegi veidi ihupesu — mõni odav närts, turupoest ostetud.

Katrel oli nüüd tegemist palju. Aga see oli ikkagi kodune toiming, ega see nii tervise peale käinud kui tööd talus või mujal, millega pidid endale leiba ja leivakõrvast teenima. Kodune töö ja talitus — seal sa võisid ähkida ja puhkida ja kaevata, aga parem oli ikkagi midagi teha ja liigutada kui istuda ilma tööta. Ei ilma tööta võinud Katre olla seni, kui liikusid käed ja jalad. Surmatunnini tahtis ta olla liikvel ja ikka midagi teha. Muidu — mis see elu ilma tööta on? See ongi juba nagu surm.

Pere oli nüüd suur. Keeta, koristada, parandada oli palju rohkem kui üksi elades. Aga eks nüüd olnud jälle lõbusam ja rõõmsam. Ja mehed tõid raha koju. Polnud enam endal muret, mida patta panna. Raha eest võis saada kõike, mis vaja. Ja Katrel oli veel omastki käest kartuleid, kapsaid, tangu, jahu, liha, rasva, kaalikaid, porgandeid, ube, herneid. Kanad munesid mune. Uus põrsas oli kevadel ostetud, see kasvas jõuluks seaks. Ja uus lammas ka

oli viidud talu karja. Ei, ei, Katre majas oli jõukus ja küllus — mis sellest rääkida! Elu oli paisunud suurejooneliseks Katre vanas hütis — ja kõik algas sellest, et Katre leidis oma õepoja. Seepärast, oli see Ruudi nüüd mis ta ka oli, aga ta oli siiski uue elu algus ja põhi, ta oli õnnetooja Katre vanasse ellu; Katre tundis ta vastu tänu ja soojust oma südames.

Kui mehed laupäeva õhtul koju tulid ja viinapudeli lauale löid, siis ei teinud Katre sellest tüliküsimust. Ta mõistis, et see oli juba kord meeste komme, kuigi talle viinajoomine ei meeldinud. Mehed praalised, viskasid tooremat nalja kui muidu. Aga Katre tõi heameelega lauale, mis oli. Nii oli komme. Nii elasid kõik. Ja Katre tahtis ka nii elada kui kõik.

Ainult liiale ta meestel minna ei lasknud. Kui Voldemar veel viina tahtis ja Agu kiriku juure viina järele kamandas, ütles vanatädi:

„Ei lähe tema, laps, kuskile. Saab teile sellestki, mis joodud. Kes lapsele viina annabki.“

Voldemar vaatas, tahtis nagu käratada, aga ei julgenud siiski. Võttis harmoonika voodilt, ronis lakka ja algas seal kontserti. Hiljem küll kobis sealt salakesi alla ja kadus hulkuma. Aga see oli tema oma asi. Kas ta siis veel kuskil viina jõi või mis ta tegi, see Katret ei huvitanud. Komme oli niisugune, et mehed andsid palgast osa Katrele. Selle oli Ruudi ise sisse seadnud. Ja või siis Katre palju vajab! Sageli ei võtnud ta niipalju vastu, kui palju Ruudi pakkus.

Oo, Ruudi oli diplomaat! Tema oli elus palju näinud, kuulnud ja läbi teinud. Tema hindas vana tädi ja tema maja. Tema tundis, et tädi oli kullatükk. Mis oli Ruudil nüüd viga! Jõi viina ära, heitis voodisse ja norskas. Muret ei midagi. Kõige tähtsam aga — kindel katus oli pea peal ja tulevik oli muretu. Töö... tööd võis alati niipalju saada, kui palju hädasti vaja.

Sestsaadik kui ehitustöö algas ja pojad asusid isa juure, ei rääkinud vana Ruudi enam rännuleminekust. Ju talle siis vist meeldima oli hakanud uus osa — olla peremees majas, perekonna pea, laste isa ja kõik. Tädi hindas teda, oli küll karm ja ülemvalitsejalik, kuid pidas siiski peremeheks. Ja noh — tädi — kauaks teda enam on! Aga tal on krunt, maja, majapidamine. Muidugi, hiljem või varem tädi sureb. Kuid siis peab Voldemar naise majja tooma. Ja vana on siis täisperemees pere keskel. Ei noh, see välja-vaade oli mitu korda parem kui jääda vanaduses lausa lagedale ja kärvata pätina.

Noorema poja tahtis isa panna tallu karja, kuid tädi oli selle vastu.

„Mis sa nüüd! Lapsel hing niidiga kaelas, kõhnukene ja viletsakene kui näljavares. Ja mis tema karjast ka teab — linnalaps? Las tal kosuda see suvi. Teie, kaks meest, teenite isegi. Minu, vanainimese käed-jalad ka veel liiguvad. Kas me siis kolmekesi ei jõua seda harakakest toita?“

Nii jäigi harakakene koju. Peapõhjus oli aga vist, et vanatädi seda viletsat kõhapasunat väga haletsema oli hakanud. Poiss oli kõhn, piinatud,

nälginud, vaikne ja tõsine. Kui vanatädi temalt midagi küsis, vastas ta väga lühidalt ja vahtis siis jälle omaette, mõtles. Ja otsis siis oma asjade hulgast paar nürust raamatut ja uuris nende sisu. Mängida ei tahtnud.

„Sureb ära,“ mõtles Katre endamisi, haledusega. „Ei sellest elulooma saa.“

Ja päris poisilt:

„Kas too sinu tädi sind peksis ka?“

„Lõi jah vahel,“ vastas poiss tõsiselt.

„Valusasti?“

„Üsna valusasti.“

„Mis eest?“

„Niisama.“

„Kas ta sulle süüa ka ikka andis?“

„Ikka andis.“

„Palju?“

„Üsna palju.“

„Mida?“

„Kõike andis.“

„Noh, aga mida? Piima andis?“

„Ei annud.“

„Aga liha?“

„Ei.“

„Mune?“

„Ei.“

„Noh siis — suppi?“

„Suppi ikka andis.“

„Ja leiba?“

„Leiba ka ikka mõnikord andis.“

„Mõnikord? Võeh! Aga heeringat andis?“

„Ei annud heeringat.“

„Noh siis — silku?“

„Jah, silku andis.“

„Tuleb siis nii välja, et muud ta sulle ei annud kui suppi ja silku ja mõnikord leiba kah?“

„Jah. Suppi ja silku ja mõnikord leiba.“

„Ja peksa kah.“

„Jah.“

Ta oleks veel mõndagi ütelnud selle lapse ema ja tädi kohta, aga arvas, et see ei ole sobiv. Läks sahvrisse, tõi kausiga piima ning pani Ao ette lauale:

„Säh, söö, laps.“

Agu vaatas piima, ei julgenud nagu võtta.

„Söö, söö, ära kardä.“

Laps võttis lusika ja hakkas värisevi käsi ahnelt sööma. Aga peagi sai ta isu täis:

„Ei taha enam...“

„Miks sa siis ei taha? Halb on?“

„Ei ole. Aga süda ei võta.“

Vanatädi raputas pead:

Ei saa, ei saa sellest elulooma!

Kuid suve poole hakkas pois kosuma. Juba hakkas ta huvi tundma välismaailma vastu. Läks metsa, jõe ääre, jooksis kiriku juure isa ja venda vaatama.

Vanatädi rõõmustas! Poisi valge nägu muutus pruunimaks, ta kõne valjemaks. See oli hea! Lapsest võis veel saada elulooma. Ja vanatädi tundis, et sel lapsel on üsna teine vaim ja hing kui tol teisel, Voldemaril.

„Loe mulle ka midagi oma raamatust,“ käskis vanatädi mõnikord poissi.

Poiss luges pikaldase heleda pühaliku häälega lugusid merest ja maast — umbes sääraseid kui Ruudi jutustada oskas. Oli veel kummalisemaidki lugusid. Vanatädi kuulas: oh jah, sellest lapsest võis kunagi saada õpetatud mees — mõni kirikuõpetaja koguni! Tal on huvi raamatu vastu!

Poiss kosus ja ühes sellega kasvas ka ta energia. Kesksuvel võis teda juba näha õngega järve poole sammumas — ja tasast vilet tuli seejuures ta suust. Ta tõi oma esimesed kalad vanatädile suure sisemise uhkuse ja õnnega. Pisikesed olid need kalad, aga vanatädi kiitis:

„Vaata, kui toredad kalad meie laps kinni on püüdnud!“

Lapse silmad löid särama.

„Ma toon homme veel suuremaid!“

Ja tõigi.

Maal polnud ta varem kunagi elanud. Pikkamisi kosudes kasvas ka huvi ümbruse vastu. Näha ja tundma õppida oli palju, lõpmatu palju. Metsad, põllud, jõgi, järv, karjad, külad. Võhivõõras kõik ja uudne. Vanatädi seletas ja õpetas. Juhatas, kus kasvavad marjad, kust saab seeni, pähkleid. Poiss kadus nüüd tihti ei tea kuhu ja tuli siis hea isuga, väsinud ja õnnelik.

Saab eluloom! rõõmustas vanatädi.

Ja kui laupäeval mehed olid võtnud oma topkad ja puhkama heitnud, siis võttis vanatädi lapse kaasa ja läks metsa — tahtis temaga koos marju korjata.

Taevake! Nagu oma oleks see laps olnud ja nagu ammu juba oleksid nad kahekesi nii kõndinud!

Poiss jooksis kilgates ees ja püüdis liblikat. Vanatädi astus tasakesi järel ja vaatles maailma: oi, oi, palju, palju rõõmsam oli niiviisi maailm, palju rõõmsam!

Need olid Katre õnnepäevad.

erekondlikul nõupidamisel otsustati maja põhjalikult parandada ja juure ehitada kaks uut kambrit.

Mõtte algatajaks oli muidugi Katre ise, pärisperemees ja -perenaine.

Talv seisis ukse ees ja neljal inimesel oli kaunis kitsas Katre väikeses tares, kus varem oli elanud kõige rohkem kaks inimest, maha arvatud lapsed.

Noh, Agu oli küll ka laps, aga talvel hakkas ta koolis käima ja nõudis oma jao ruumi.

Voldemaril tara lakas oli aga õõsiti juba kaunis jahe, temagi pidi sealt varsti alla kolima.

Katre vaatas meestele karmilt otsa ja küsis:

„Kuidas siis jääb?“

Ja noh, mehed — nemad olid mõlemad endised santlaagrid — vanamees pooleldi hulgas, noormees pealinnas nii... ühest päevast teise läbiajaja.

Nemad kratsisid kukalt. Kus sa nüüd ehitama hakkad! Millest sa ehitad? Ja milleks õigupoolest, kui peavari olemas?

„See vana loks kukub ju varsti ümber,“ seletas Katre. „Ega nii saa. Või mina enese pärast? Minule temast jätkub. Mina võin igapäev minna. Aga teile enestele...“

Jah, see oli tõsi. Selle vastu polnud midagi ütelda.

„Te olete mõlemad meistrid. Te peate teadma, kuipalju seda materjali läheb ja kuipalju see maksab.“

Mehed hakkasid arvestama.

Kui vanale majale alumised seinapalgid uued panna... peale selle uus põrand... Uued ukсед ja aknad ka... Noh, väikene see värk kõik ju on, aga üle viiekümne krooni litsub ära. Tööd ei arvestagi.

Ja juureehitus...?

Uued arvestused näitasid, et kui kõik ise teha, mõistagi, siis materjal ikkagi litsub üle saja krooni ära.

„Ütleme umbes paarsada krooni,“ ütles Ruudi. „Aga siis on ka kõik tip-top. Ja majja pane sisse kasvõi ministeerium.“

Summa oli kohutav!

Mehed olid täiesti verest ära ja lootsid, et ega sest asjast ikka niimoodi asja saa.

Aga Katre lausus otsustavalt:

„Ega midagi. Tuleb teil püksirihma pingutada. Minul, vanal inimesel, nüüd ükskõik.“

Mehed vaikisid.

Katre küsis:

„Palju sul, Ruudi, on jäänud järele suvisest teenistusest? Voldemarilt ma ei küsigi — tema noor mees, riiet oli talle ka vaja. Nüüd näebki juba üsna ristiinimese moodi välja...”

Ruudi kõheles:

„Mis mul on... Paarkümmend krooni vahest on... Aga ma tahtsin talvel veidi jälle vaatama minna...”

Katre lausus:

„Kuidas arvad... Ega minul enam siin midagi ütlemist ole. Minu päevakesed on loetud...”

Siis mõtles Ruudi veidi järele ja lausus:

„Aga... Kui asi nõuab. Too on tõsi. Teisiti ikka ei saa...”

Katre seda ootas.

„Kauaks teil seda ehitustööd veel on?”

„Paari nädala pärast lõpetame.”

„Talvel tuleb jälle metsatööd...”

Voldemar kõhatas:

„Ei mina metsa tööle lähe...”

Aga Ruudil hakkas tädi ees poja pärast veidi piinlik. Ta seletas ruttu:

„Ära sa, Voldi, ütle. Metsas on talvel tore! Noh, palju etem kui tellingeil külmetuda. Usu minu juttu! Ja tasu... Just nii, kuidas endal jaksu on. Tükitöö. Kui me kahekesi pihta hakkame, siis võime krooni viis või isegi rohkem päevas sisse töötada...”

Voldemar, päevitunud, paisunud, puhtais riideis, põrnitses pullikesena:

„Säärane töö... Matsi töö. Tuleb lund ja lortsi sulle kaela...”

Aga pilk vanatädi poole taltsutas teda. Ta vaikis ja nohises.

Vanatädi lausus:

„Voldikene, kas sa arvad, et ma seda majaloksukest endaga hauda kaasa tahan? Sinule ta ju jääb, sina oled ju siin see tulevane peremees. Ruudi ju ka varsti vana. Aga sina tood noore naise koju, asutad perekonna, hoolitsed isa eest...”

„Ma võib-olla tahan laia maailma näha...” urises Voldemar.

Aga Ruudi segas vahele:

„Küllalt olen mina teda sinu eest näinud. Küllalt. Ja siin ma nüüd olen.”

Voldemar taipas, et ta on liiale läinud. Tõesti — siin oli ta paisunud pullikeseks, aga milline oli ta siia tulles!

„Ega ma midagi...” pomises ta. „Mis nüüd mina...”

Ja siis otsustati pingutada püksirihma. Talv tuli elada suure kokkuhoiu tähe all. Kitsalt tuli läbi ajada nii korteriga kui ka muuga.

„Viina võite võtta,” ütles Katre avameelselt. „Ega töömehed ilma saa. Aga laristada ei tohi. Sina, Voldikene, hakka aga ringilaaberdamise asemel vaatama üht korralikku inimest... töökat ja vaikset... kes su elu korras hoiab ja sulle toeks on...”

Voldemarile oli aga see jutt üpris piinlik!

Ta lausus vaid:

„Ei mina taha...“

Aga tädi:

„Pole midagi. See on õige asi. Sina, Ruudi, pead ta järele valvama.“

Ruudi muheles:

„Ega mina teda saa paari panna. Aga küll me vaatame. Aega ju on.“

„Pole suurt midagi. Kaua mina enam jõuan!“

Metsatöödel olles loodeti ka veidi ehitusmaterjali saada: mõni latv, mõni kõverik, mõni kuivik. Võis poolmuidu kätte saada ja hunnikusse panna. Kui ehitada püstpalkidest, siis on iga jurakas omal kohal. Topi pärast vaid sein hoolega ära, küll peab.

Seega oli küsimus lahendatud. Kevadel, pärast metsatöid, kavatseti hakata ehitama.

5

Kui ilus oli see talv ja kui ruttu ta möödus — võrreldes eelmistega!

Katrel oli nüüd niipalju hoolt, mõtlemist, askeldamist, et polnud enam aega haigegi olla.

Tervis polnud tal parem kui eelmistel talvedel, kuid vaim oli palju ärksam ja rõõmsam.

Eelmistel talvedel istus Katre voki taga ja keitras — ja mõtles surmale. Või kodus sukka, silmad aina kinni, kuid mitte unenäljas, vaid lootusetuses, alistumises, eluväsimuses, sest iga valupiste kas rinnus, kättes või jalgades mõjus masendavalt ja lootustriisuvalt.

Nüüd aga Katre ei leidnud selleks kõigeks mahtigi. Vaja oli töömeestele toitu valmistada, kaasa panna; vaja oli neile parandada, pesta. Vaja oli Agu kooli saata ja toita, vaja oli temalegi sokke nõeluda, tema riiete eest hoolitseda.

Oi, tegemist oli palju!

Sest seapõrsas tahtis ka süüa, lambad samuti. Ega kukk ja kanadki talvel muidu läbi tulnud — ikka tuli neile raputada midagi ette.

Kuid rõõmuga mükerdas nüüd Katre edasi-tagasi.

Elu oli tulnud tema majja, noor elu, uus elu. Tema polnud enam üksik surija siin, temal oli järeltulijaid, temal oli, kes tema silmad kinni suruvad, kui ta kord lahkub.

Kui võrratult parem oli nii lahkumisele ja vanadusjõuetusele vastu vaadata! Kui võrratult kergem ja rõõmsam! Kui võrratult kurvad olid viimased aastad tema üksinduses siin selles hütis.

Agu oli eidele suureks rõõmuks. Vanatädi nägi poissi paranemas ja elujõulisemaks saamas. Hea oli teda paimendada ja kooli saata ja siis jälle oodata. Poiss tuli kooliuudistega ja asus isuga sööma, jutustades kord nal-

jakaid, kord kibedaid asju. Eit istus voodiserval ja kuulas. Justkui tema oma laps oleks see olnud, tema pojakene! Aga ta oli ju Ruudi poeg. Jah. Ja Ruudi oli ju kadunud õekese poeg. Palju vahet seal siis oli?

Kui siis poiss välja läks, lumme, et veidi vallatada, ei lausunud Katre midagi, kuigi teadis, et poisil oleks vaja eeskätt õppida. Ah, las lapsel rõõmu tunda lumest ja külmast! Küll ta õpib ka.

Ja kui poiss lõpuks pimeduse tõttu oli sunnitud tuppa tulema ja kaunis vastumeelselt kooliraamatud välja otsis, et valju häälega õppima hakata, siis meeldis vanatädile see vali hää! nii, et ta isegi võttis midagi näppude vahele ja istus laua juure lapse manu. Palju ei saanud ta sellest aru, mida laps luges, aga lapse vali hää! oli ilus! Meenutas omagi kauget, kauget koolipõlve.

Siis tulid mehed metsast, lumised ja külmunud, jääpurikad vurrudes. Kohe läks suureks sööminguks ja uudistejagamiseks. Mõnikord sai nalja, mõnikord kiruti tööd ja teenistust, praakreid, peremehi ja kaaslasi.

Mehed vajusid aga peagi voodisse ja hakkasid norskama.

Kuid Katre ja Ägu istusid veel.

Ägu otsis välja juturaamatu, mis raamatukogust laenatud, ja hakkas poolvalju häälega vanatädile ette lugema.

Oli seal kummalisi asju, oli! Aga need asjad polnudki nii kenad kui see istumine niiviisi lugeva lapsega, magavad mehed voodis norskamas. Tulid nii armsad ja soojad mõttekesed ja tuul ning torm akna taga võis vilistada niipalju kui tahtis — polnud hirmu ei elu ega surma ees.

Kilk laulis tasakesi truubiaugus, tuul kohises uinutavalt, laps luges vaikse häälega. See oli elu, õige elu!

„Mine nüüd magama, lapsukene,“ ütles lõpuks vanatädi. „Hommikul vaja sul varakult tõusta.“

„Oota, ma loen veel, kuidas nad metsast välja pääsid,“ nurus Ägu.

Kui seegi loetud, siis polnud enam midagi parata — pidid heitma voodisse nii vanatädi kui ka Ägu.

Ägu uinus kohe.

Kuid vanatädi valvas veel kaua, tukastas vahete-vahel — ja siis jälle tundis mõnu sellest, et kõik on nüüd säärane, nagu ta on.

Nii möödus talv. Ilusamaid talvi Katre üksikus elus.

Kevadel aga hakati majaremondiga pihta.

See oli Katrele jälle midagi!

Katre oli kogu talvekese sellestki juba ette rõõmu tunnud, et kevadel tema vana lagunenud hurtsik seatakse jälle korda ja koguni ehitatakse suuremaks. Kuidas siis! Olid pikal eluajal kokku kasvanud selle majakesega. Kahju oli temast, et ta nii otsa oli lõppenud ja varsti pidi kaduma. Aga kui ta uuesti korda seatakse, siis ta püsib veel kaua ja on peavarjuks ka veel uuele soole.

Jaanipäevaks hakkas maja korda saama. Mehed käisid aeg-ajalt mujal ehitustöödel ja siis jälle tegid mõne päeva ka oma tööd. Muidu oleks maja varemgi valmis saanud.

Aga oli ka nüüd kõik kõva ja ilus!

Kaks palki pandi igal pool vanale seinale alla, piidad tehti päris uued, aknad ja ukсед parandati, põrand ka tehti vastne. See oli isegi juba midagi! Aga juureehitus oli tuliuus, läbi ja läbi, ja valendas kaugemale otsekui uue elu tõus Katre vana maja otsas.

Katre ei jõudnud küllalt vaadelda kõike seda uhkust ja ilu. Küll ta kõndis ümber oma maja ja tundis rõõmu! Aga ega ta seda teistele palju näidanud. Mehi aina manitses karmilt tööle.

Rahaga oli nappust. Metsast saadi küll osa materjali poolmuidu. Kuid osa tuli osta. Naelu ja tsementi, klaasi ja muud oli ka ometi vaja.

Pidi siis Ruudi maha müüma oma pauna sisu. Seda oli ta hoidnud poolteist aastat — ei tea milleks. Aga võib-olla teadis seda Ruudi ise. Võib-olla ta ikka veel salaja unistas sellest, et kunagi jälle läheb laatadele — vaata ringi — ja teeb pauna sisuga veidi äri.

Kui tädi Ruudilt küsis, et miks ta hoiab oma kaup — võib-olla juba koidki sees —, siis vastas Ruudi, et niisama, vahest hinnad tõusevad.

Aga kui ehitustöö jäi kapitali puudusel seisma, ütles tädi lausa:

„Sa, Ruudi, müü oma kaup maha. Mis sa sellest enam hoiad? Ega sa siis ometi enam laadakaupmeheks pruugi hakata.“

Ruudi naljatas:

„Ega tea. Ajad võivad kehvaks minna. Kui muud enam ette ei saa võtta...“

„Seni on su kaup kõik juba mäda,“ arvas isegi Voldemar.

Arvas seda lõpuks Ruudi ise ka. Kaua ikka hoida kaup, pealegi kui selleks on moesjad? Ja korralik elu oli Ruudile juba enam meeldima hakanud kui peavarjuta hulguse elu.

Ruudi võttis pauna selga ja viis ta kiriku juure. Seal tegi ta asjakesed kõik rahaks. Aga andis tingida! Ja suur see summa just ei olnud, mis ta pauna sisu eest sai. Kuid majja see läks ja valmis see maja lõpuks sai. Ruudi teadis ometi — tema maja see ju õigupoolest ongi.

Katre tahtis, et kirikuõpetaja maja sisse õnnistaks. Mehed näersid seda. Kuid Katrele oli see suureks iluks. Ei tema sellest ilma jääda tahtnud! Kuidas siis! Selles see ilu tipp just oligi! Kutsuda kokku naabrid — las näevad. Ja siis lauldakse, loetakse, päike paistab, maailm on kui ime keset suve. See ei unune kunagi! See jääb kauaks meele kui suur-suur sündmus!

Nii Katre tundis. Ja igatses.

Noh, eks ta ole. Meestel hakkas ka see mõte lõpuks meeldima — peamiselt seepärast, et saab pärast seda pidulikult viina võtta. Ja selle vastu Katrele midagi ei olnud. See käis ka ilusa kombe hulka.

Paar päeva enne jaani läks Katre ise kirikumõisa, et paluda õpetajat majapühitsemisele. Noh, kui õpetajahärral just jaanipäeval aega ei ole, eks tulgu siis pühapäeval pärast jaani.

Õpetaja oli aga nõus tulema kohe jaanipäeval pärast lõunat. Ja ta kiitis väga Katre kavatsust.

Ülirõõmsana läks Katre kirikumõisast surnuaiale, et istuda veidi oma vanemate haual.

Oli kuum suvepäev. Katre tundis end väsinuna ja roidununa. Polnud ime — kuumus tegi vanale südamele liiga.

Katre palvetas haual, istus, mõtles. Küllap ta nüüd varsti kolib ära siia isa ja ema juure. Küllap varsti. Voldemaril olevatki juba — Ruudi jutu järgi — sehtid käimas ühe asunikutütrega. Toob nooriku uude majja. Ja vanaperenaine võib siis minna puhkusele.

Aga... Jah! Majapühitsemise mõte pesitses siiski nii ilusasti Katre hinges, et ta ei mällanud kauem enam istuda vanemate haual. Vaja minna, õien-dada! Küllap ta varsti tuleb siia lõplikult. Küllap tuleb! Aga seni veel vaja minna, vaadata...

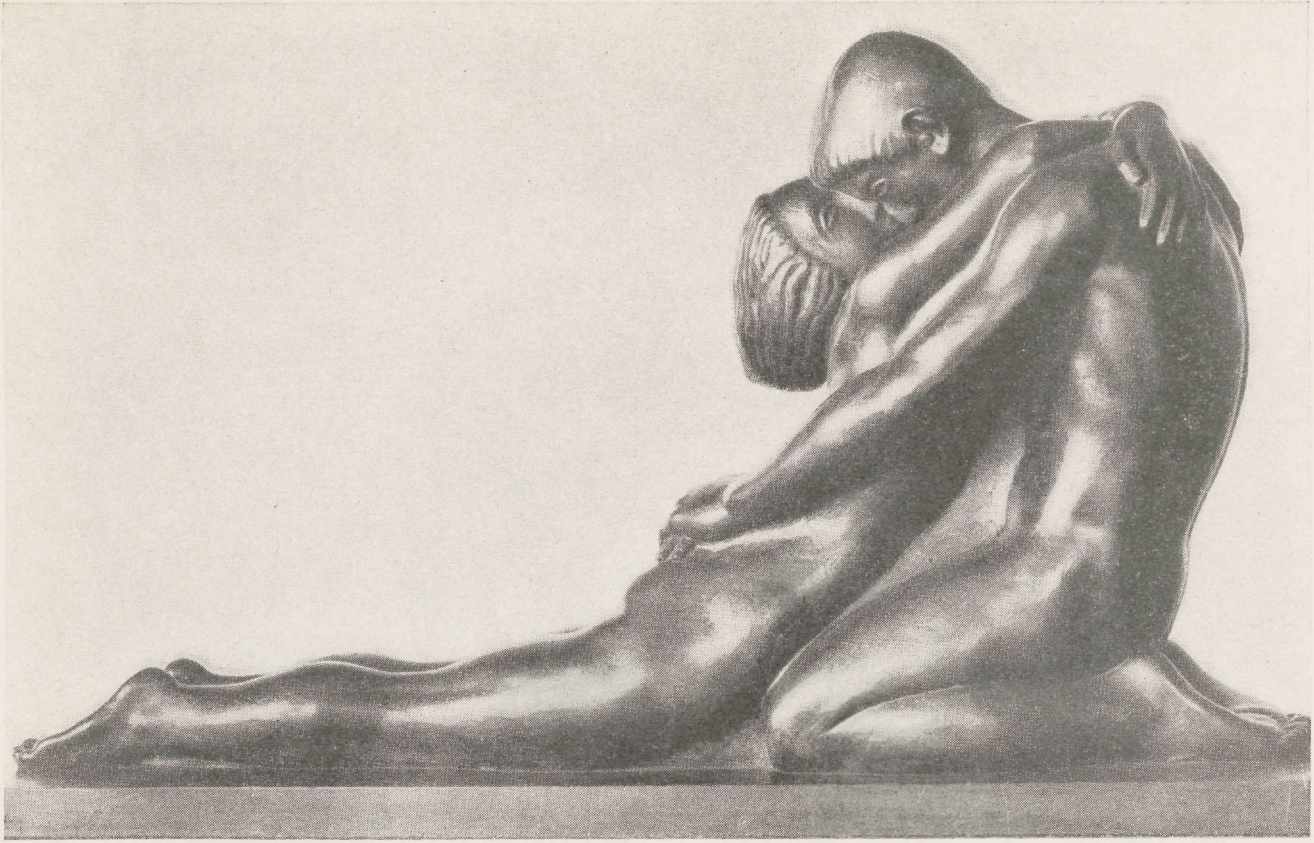
Katre hakkas kodu poole astuma, poest ostetud pakid käes. Kuum oli aga see õhtupoolik! Higi nirises Katre näolt. Küll oli kuum ja raske! Kuskil kõmistas kõu — kuskil, seal Peipsi pool.

Katre istus mitu korda teeveere. Ei tea, sa armas jumal, kas koguni veel haigeks jään enne majapühitsemist?! Oh sa armas jumal küll, kuidas süda-me võtab nõrgaks!

Jõudnud metsatukka, mis asetses mõnesaja meetri kauguses Katre majast, ei suutnud vanaanimene enam edasi astuda. Oiates laskus ta puu najale kraavipervele. Kuum suvepäev virvendas ta silme ees kummaliselt. Taevas ja maa olid nagu segamini. Ja päike tantsis kui imeline ratas üles ja alla, paremale ja vasakule. Ahah, seal oli Katre uus maja! Seal! Kuidas ta säras ja sätendas päikesepaistel, kuidas ta hiilgas! Seal nad kõik olid: Ruudi, Voldemar, Agu... Aokene! Lapsukene! Ja Voldemaril oli juba pruut käekõrval, ilus, sirge, sihvakas, punapõseline linalakk! Tubli poiss, Voldemar, et sihkese kinni püüdsid! Tubli poiss! Sellest saab hea perenaine Katre asemele. Tubli poiss! Ennäe, kirikuõpetaja ongi juba seal! Ja palju võraid. Juba nad laulavad! Juba nad õnnistavad Katre uut majakeest! Juba nad panevad paari Voldemari ja tema pruudi! Õnnis, õnnis, õnnis on olla, kui nad nii ilusasti laulavad ja päike nii ilusasti virvendab Katre maja vastsetel valgetel seintel. Õnnis on olla!

Agu, kes oli vanatädile vastu joosnud, leidis ta istumas puu najal. Aga vanatädi oli imelikult vaikne ega rääkinud enam. Agu taipas! Ta jooksis koju isa juure, kes kopsis uues majas. Ruudi jõudis veel õigeks ajaks, et suruda kinni silmad oma vanal tädil. Tädi päevad olid lõppenud — olid lõppenud õnnepäevadena.

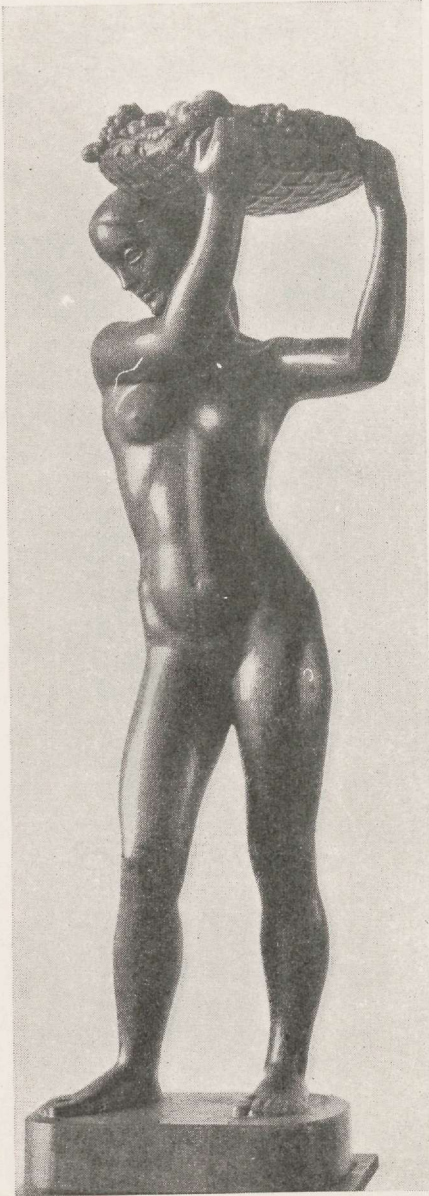

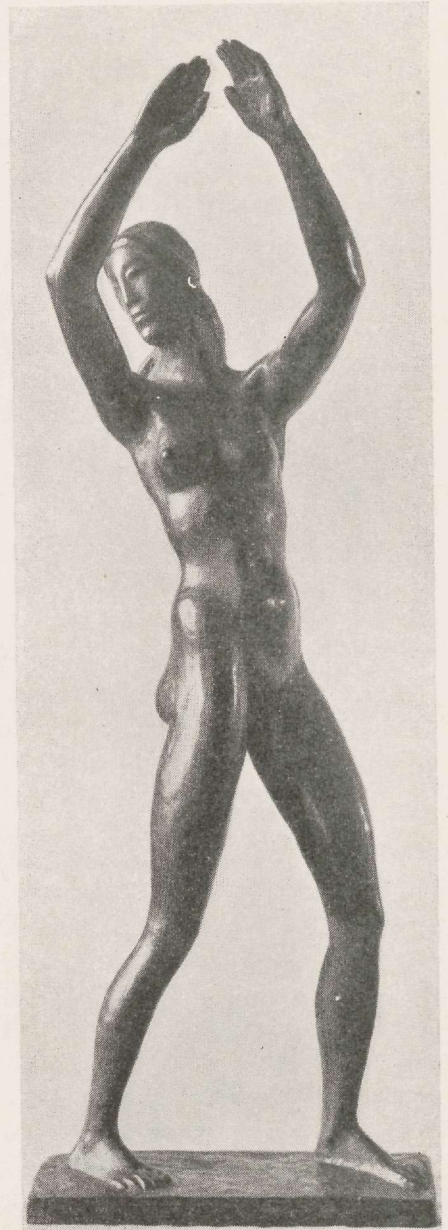
A. Starkopf-Rea

Andumus

Puu 1923

A. Starkopf-Rea Flora Pusu 1924

A. Starkopf-Rea Tantsijanna Pronks 1925

A. Starkopf-Rea

Madonna

Puu 1927

A. Starkopf-Rea

Armastajad

Graniitreljeef 1927

Sina

äev on lahkund, ehakuma
virvleb üle vaikse vee,
silmapiir löönd hämarduma,
õhe hõögub rännutee.
Küllap õogi läheb,

kaovad tähed.

Käid mu kõrval, armas, hää,
sa ei lahku, sina jääd!

Hommi tundi kiirgav askus
maad ja taevad heletab,
uudne rõõm me ellu laskub,
näolt öövarjud peletab,
kuni õnn taas kaugeb,
valgus raugneb.

Käid mu kõrval, armas, hää,
sa ei kaugene, sa jääd!

Millist ilu, millist helgust
töotab elu kirev film!
Kui sest osa käest meil pelgub,
kas siis märgub hardund silm?
Kõik kord kustub ajauttu
imeruttu.

Käid mu kõrval, armas, hää,
sa ei nuta, sina jääd!

Sõpru nagu meteore
lühilennul peatund siin,
ent neid endi murekoorem
peagi vaenlasina viind.
See on tähesadu,
tulek, kadu.
Sina püsid, sina jääd,
käid mu kõrval, armas, hää!

Siis kui hinge kurjus nõelas,
kättemaks sääl kihvatab,
ent ei suuda olla õelas,
kelle saatust vihav sapp
määrab musta väega.
Heidan käega,
sest sa naerden rõõmsaks jääd,
käid mu kõrval, armas, hää!

Elu muutlik mitmepalgus
ei me rändu ohuta,
üksnes hinge sisevalgus
suuren rahun kohutab.
Kui on lõpp sel leegil,
katkeb teegi.
Käid mu kõrval, armas, hää,
sa ei päri, endaks jääd!

Enne otsust

Ohupilved taevaveerul
püsivad kui rasked mürgitudun mäed,
ei neid moonda tuulekeerud,
ei neid paigalt tõuka abipalven käed.
Kostab kauge kurjuv mõmin,
relvatärin, rauakõmin.
Ümbrus ärevil vaid kuulatab,
hullund Mars kuis rahulõast
rabeleden mõirgab sõjast,
et tal lahutust tooks inimtapp.

Staabikaardeil maailm sirgeks
litsut nüüd kui riigest täpit malelaud,
Marsi vennad kuulsuskirge
ergutavad, mängun kaitsten oma au.
Käiman viimne kombineering,
väetim elu, vaese veering
otsustuse ootel üles vaet.
Kui nüüd mõni hull ei mahti
anna lahenduseks, lahti
kohe kärgatavad püssid laet.

Ja siis, põldur, nurmelt tule
kohut mõistma, kellele jääb võidupärg,
tööline, taas vabrik sulle,
peksa vaenlast, kuni sinel verest märg!
Siin eestkostjad, tunden õudu,
sunnit hindama te jõudu —
saabub nende hüvang, võit te väest.
Kabuhirmust näod neil märgit —
lõpuks õige võitja järgi
mõtleb ega anna võitu käest!

Marie Underi „Õnnevarjutus“ ballaadiajaloolisel tagapõhjal

innes jälgima ballaadi algupära, leiame, et sõna ballaad tuleb itaaliakeelsest sõnast ballata, ballare — tantsima.

Tants, muusika ja poeetika on ürgsest ajast peale olnud üksteisega seotud. Darwini järgi on tants esinenud enne kõnelemist ja ühtlasi ka enne kõike, mida võiks nimetada muusikaks. Olles tantsust sündinud, on ballaad ühelt poolt „kõige literaarse vormi hälliks... Kus algeline luule ilmus, seal võttis ta kõige enne selle kuju.“ (R. G. Moulton, *The Modern Study of Literature*, 1915.). Samal seisukohal asub ka prof. Cummere (*The Popular Ballad*, 1907.).

Teiselt poolt püütakse tõendada, et ballaad, olgugi tuletatud sõnast ballare — tantsima, ei tarvitse seepärast veel tantsulaul olnud olla. Louise Pound (*Poetic Origins and the Ballad*, 1921.) väidab, et tähelepanekud primitiivsete rahvaste juures on talle selgitanud primitiivse kunsti seost individuaalse ja mitte-kollektiivsega. Laulud, mis säärase rahvaste juures tantsuks lauldakse, on puht lüürilised ega kunagi eepilised. Ometi on eepilisus üheks ballaadi põhitunnuseks. Samuti rõhutab W. Kayser (*Geschichte d. deutsch. Ballade*, 1936.), et ballaadi määravaks liigitusealuseks on luuletuse sisemine struktuur (eepiline iseloom, kordusriim jne.), kusjuures ei ole olulist tähtsust sellel, kas küsimuses olev ballaad on kunagi olnud

tantsulaul või mitte. Sõna etümoloogia ei määra veel žanri.

Väljudes ballata — ballare derivatsioonist, esineb ballaad puhtakujulise tantsulauluna õigupoolest ainult Färssaartel, kuna vanimad ballaadina tuntud värsivormid Inglismaal on lüüriliseepilised ja sarnlevad lauludele, mis Hispaanias on tuntud nime all romances, Skandinaavias folkeviser, Germaanias volkslieder ja Britannias gwerzou.

Vanu algelisi ballaade ei ole peagu üldse säilinud. Pealegi lähevad kirjandusloolaste arvamused ballaadi vanuse hindamisel lahku. Näiteks inglise uurijaist peab prof. Child ballaadi parimaks, kui see on võimalikult vara teada saanud. T. F. Henderson sellevastu võrdleb ballaadi veiniga, mis vananedes ainult täieneb ja võidab.

Ballaad on sugulane kolmele poeetika põhivormile — lüürilisele, eepilisele ja dramaatilisele, ning ühe või teise elemendi eriline rõhutamine võib anda erivarjundilise ballaadi. Piirid ballaadi ja lüürilise luuletuse vahel sulavad hõlpsasti ühte (näit. Goethe juures). Eepiline element moodustab teatavasti ballaadi kandvaima osa. Draama on mitmetes maades otse ballaadi dialoogilisest ettekandest arenenud. Samuti on mitmeid ballaade (eriti Saksas) dramatiseeritud.

Ballaad peab olema sügavalt elamuslik. Ballaad taotleb efekti ja müstikat ja sageli on leida seal rahvaballaadi eeskujul ebausukombeid ja pärimusi.

Ballaadide ained on paljudes Euroopa maades sarnased. Teatavad legendid on mitmele poole levinud ning vanadest romanssidest on saadud ühiseid aineid. Sealjuures esineb aga ka igal maal oma eri kangelaiste ja kohalikel saagadel põhjenevad ballaade. Teemade järgi eraldame loodus-müütilisi, idee-, erootilisi, kangelasotsiaal-poliitilisi, vaimude- jne. ballaade.

Ballaadide algupära üle on õigupoolest raske kõnelda. Manuskriptid on pärit peagu kõik hilisematest aegadest. Et mõned legendid ja ebauskombed, mis ballaadides esinevad, on väga vanad, siis arvatakse, et ballaadid on aja jooksul rahva seast välja kasvanud. Prof. Child'i järgi on ballaadi loojaks teatav kindel isik. Et aga rahvas tol ajal oma vaadetelt ja tõekspidamistelt diferentseerumata oli, siis ei ole autor, kelle ideoloogia oli täiel määral rahvapärane, üldse säilinud ega ole tema olemasolu küsimuse selgitamine ka kuigi tähtis. Autor väljendas kogu rahva ideid ja mõtteid.

Child'i teooria põhjal 1) ei ole ballaad üldiselt mitte varem tekkinud kui ristsõdade ajal, 2) olgugi et ballaadid on väga rahvapärased, on neil omegi üks kindel individuaalne autor, 3) ballaadide autoriteks olid teatavad rahvakihid, rändlaulikud, kelle ülesandeks oli luua laule rahva rõõmuks ja meelelahutuseks.

Child'i vastaste poolt esitatakse küsimus, miks siiski on autorid säilinud niivõrd rahvapärastel ja üldisi tundeid väljendavatel lauludel nagu inglise hümn ja marseljees?

Child märgib, et üksiku autori poolt loodud ballaadis võib hiljem siiski muutusi ette tulla, sest et ballaade sageli kanti edasi suuliselt ja selletõttu võisid tekkida variatsioonid. Parimad on need ballaadid, mis harimata rahva hulgas on säilinud, sest et neis muudatuste tõenäolisus on väiksem. Teiselt poolt aga eelistab harimata rahvas ballaadi vormis lihtsust ja riimi suhtes hoolimatust, mille tõttu komplitseeritum ballaad võis redutseeruda ja rahvapärasemaks muutuda.

Eesti ballaadikirjanikest näib olevat esikohal H. Neus, kellelt 1828. a. ilmus luuleantoloogia „Inländischer Dichtergarten“ mitmetegi huvitavate paladega. Neus näib üsna tuttav olevat skandinaavia mütoloožiaga ja on sealt vahel aineid laenanud. Tema ballaad „Der schiffende Knabe“ meenutab Goethe „Fischerit“. Teistest autoritest esineb A. Ungern-Sternberg, kellelt Neusi kogus on ainus kodumaise ainega lüürilis-epiline laul „Meinhard, der Apostel der Liven“. Hiljem kasutatakse kodumaisi aineid juba enam; nii leiame 1846. a. Tartus ilmunud antoloogias „Balladen und Lieder“ juba nimemärgiga —r (Jegor v. Sivers) laule mingist Maarja pildi imeteost, Peipsi lahingust ja Rõngu toredast lossipreilist. Kreutzwaldi viis saksakeelset ballaadi (käsikirjad on Eesti Kirj. Seltsi arhiivis) kuuluvad nii ajalisel kui ka ainetel suhtes nende kahe antoloogia vahele. Hiljem on edukalt ballaade kirjutanud Jaan Bergmann (Salme, Ustav Ülo, Painaja, Koidutäht, Taarapidud tagaselja (Geibeli j.), Igavene juut (Schubarti j.) jne., Jakob Tamm (Vesineitsi, Lüpsik, Ahervare, Ärkvel, Urgas, Merehaldja abikaas, Valgevesilill jne.) ja Jakob Liiv (Vaimude org jt.). Neist peetakse Bergmanni omi vormiliselt paremaks, kuna Tamme ballaadides on sageli hästi tabatud sisuline müstika. 1930. a. ilmus V. Ridalalt ballaadide kogu „Sinine kari“, mis sisaldab 22 rahvaluule aineil põhjenevat ballaadi.

Eesti ballaadikirjanduses pärib esikoha kahtlemata Marie Underi 1929. a. ilmunud kogu „Õnnevarjutus“.

„Õnnevarjutus“ sisaldab 12 ballaadi, nimelt: „Porkuni preili“, „Nahakaupleja Pontus“, „Lapsehukkaja“, „Ebajalg“, „Vahetet laps“, „Kotermann“, „Tuudaimimarjad“, „Naissaare sünd“, „Soolaul“, „Merilehmad“, „Valge lind“ ja „Rändav järv“.

Neist on „Tuudaimimarjad“ algupäralt piibliaineline ning „Lapsehukkaja“ ja „Soolaul“ kuuluvad autori vaba fantaasia loominguusse. Teised ülejäänud põhjenevad eesti või rahvusvahelistel ainetel, kus täpse aineala piiramine osutub võrdlemisi raskeks.

Sisulisest vaatlusest lähtudes jagaksin „Õnnevarjutuse“ ballaadid järgnevalt: 1) ajaloolised ballaadid — „Porkuni preili“ ja „Nahakaupleja Pontus“, 2) psühholoogilised ballaadid — „Lapsehukkaja“, 3) erootilised ballaadid — „Tuudaimimarjad“, 4) loodus-müütilised ballaadid — „Naisaare süüd“ ja 5) folkloristlikud ballaadid — „Ebajalg“, „Vahetet laps“, „Kotermann“, „Soolaul“, „Merilehmad“, „Valge lind“ ja „Rändav järv“.

Edaspidi käsitlengi neid ballaade rühmade viisi, lähtudes sellest jaotusest.

„Porkuni preili“ traagiline lugu esineb eesti kirjanduses korduvalt. Esmakordselt leiame selle loo Kelchi kroonikas (1695), kust O. W. Masing selle võttis oma „Marahwa Näddala-Lehe“ veergudele (1825). Sama ainet käsitleb Kreutzwald oma toodangus kahel puhul: 1836. a. kirjutab ta ballaadi „Das Fräulein von Borkholm“ ning 1866. a. ilmunud „Eesti-rahwa Ennemuistestest juttudes“ toob ta muistendi „Porkuni preili“. „Porkuni preili“ kummitussaagaga ühtub enam-vähem samalaadne lugu Barbara von Tisenhusenist ja Franz Bonniusest, missugust ainet on samuti korduvalt käsitletud. (C. Schirren „Baltische Monatsschrift“ 28 (1881) lk. 7—8, Tomaševski „Teorija literaturõ“, lk. 184, Pantheniuse romaan „Die von Kelles“ 1885 ja Aino Kallase „Barbara von Tisenhusen“).

„Porkuni preili“ on dramaatiline perekonnaballaad ja meenutab oma ainelt mõnevõrra soome rahvaballaadi „Elina surm“. Ta on nagu väike draama, proloogi ja ühestroofilise epilooigiga. Ainet võikski edukalt kasutada draama teemaks või ooperi libretoks.

Ballaad on kirjutatud daktüüls, nelikstroofis, puhtate ristriimidega. Nii Underi kui ka Kreutzwaldi ballaadid algavad reetoorilise küsimusega, mis hiljem refräänina kordub.

Underil:

„Mis valgus seal Porkuni tiigi peal
Käib heitlevalt üles ja alla,
Veeroosest suvel ja talvel jääl
Kui põlev süda lööb valla?“

Kreutzwaldil:

„Mis tulevalgust tiigi pealt
Vaht öösel tähel pannud
Kas kaugelt vanarahva heal
Sest sõnumid meil? kannud?“

(Kreutzwaldi tõlge.)

Underil jätkub see küsimuste ja fiktiivsete vastuste dialoog veel kolmes järgnevas stroofis, andes ballaadile sellega selgitava ja emotsionaalse sissejuhatuse.

Ballaadi stiil on elav ja pildirikas. On tarvitatud ohtrasti kõlakujundeid ja neologisme nagu: pahkra-pind, turkane vend, rüütlina roitis sõjamaid jne. Võiks nimetada ka huvitavaid metafoore nagu: piimasest peost, õitsev kael, kuu tõusis pilvedes istu jne., ja võrdlusi nagu: tuisuratas, verd kui sõstraid jt.

Samuti on kasutatud rahvapäraseid uskumusi nagu: lepatriinu lennutamine, helmepaela katkemine jt. ja piibllilisi: kui kiri ütleb, et kotkatih käib taeva laotusi mööda...

Ballaadi tegevustik jookseb kogu aeg looduse sündmustega paralleelselt: sügis viib venna sõjamaile ja jätab õe pikaks talveks üksinda süngesse kindlusesse, kevad haarab tütarlapse kuuest ja suve klige kõrges kaares saabub õnn. Suvele järgnev sügis aga toob halbu ennustusi ja talv kohtumõistja venna. Venna roim on keskaegselt julm ja dramaatiline. Ning kuritöö järel käib saatuse vanne: kristliku sõnata vägivaldselt surmatud neiu hing ei leia vee all rahu. Underi ballaad piirdub ainult saaga jutustamisega, Kreutzwald selle vastu (enam vastavalt muinasjutu stiilinõuetele, et lõpp peab rahu tooma) laseb oma muistendis kirikuõpetajal tiiki õnnistada, mille järel valgus ära kaob.

„Porkuni preili“ rõhutatud loodustunne viitab mõnevõrra saksa ballaadide eeskujudetele, kus tavaliselt loodus ja inimsaatused on ikka tihedas seoses.

Ballaadi tegelaste iseloomustamises moodustavad parema osa alguse 10—11 stroofi. Põhjamaise kevade hele meeleolu ja vaevalt lapseast välja jõudnud neiu igatsused ja pakitsused on siin meisterlikult

edasi antud. Sellel oma esimesel ja viimsel kevadel näeb tütarlaps oma ümbrust äkki nagu uue pilguga:

„Sanglepa ladvus täristisind...
Sää! all, kus see leethärg kündis,
See sinavalt suitsev pahkra-pind —
Sää!, sää! nüüd ime sündis.

Ta istus lävel ja ootas nii...
King kiigutas mailaserohtu;
Ta tõusis lävelt ja igatses nii,
Ta oli nii lapseohtu.

Ja kuulatas kaugust ja kuulatas end —
Näe, linnud hoiavad paari —
Mil tuleb, mil tuleb mu turkane vend
Ja seletab ilmakaari.

Ta seisis õieli õitsev kael
Ja ette sirutand rinna,
Ning sõrmist rabeles palmikupael —
Nii oleks tahtnud minna!

Neiu armsamat ei ole lähemalt kirjeldatud. Teame ainult, et:

„Veel ühem kui vennal sel kummis kulm,
Ta vennaga ühepikku.“

Ja kui ta venna mõõgalöögist langeb, ei suuda surm kustutada ta siniste silmade merd. Näib, et ta sureb sõnatult ja ennast kaitsmata.

Kreutzwaldi muistendis leiab Porkuni preili hukkamine aset jõululauapäeva õhtul. Underi ballaadis sünnib see ainult talvel. Uputamise stseen on ballaadis edasi antud väga konkreetset: puudes raksatab vihurihoog, jääsegast lund tuiskab risti-põiki, tontliku kuunvalguse paistel raiutakse sinkjasse jähe auk ning kuldjuustega neiu lauk paistab sealt vees peegelduva tähenäe.

Refräänstroof on ilus, värsirütmgi on siin üles-alla heitlev nagu rahutu hinge tuli, millest ta jutustab.

„Porkuni preili“ on teiste Underi ballaadide kõrval oma motiividelt kõige lähem vanaaegsetele rüütliballaadidele, olles eestiaineliste hulgas ainult kodumaise päritoluga saagal põhjenev. Lugejale annab ta, eriti esmakordsel lugemisel, meeldiva elamuse ja ta refräänstroof meenutab vanaaegseid postkaarte ning tekitab elavaid assotsiatsioone.

Teine ajaloolisil aineil põhjenev ballaad

on „Nahakaupleja Pontus“. Ballaadi algkuju on autor võtnud samuti Kreutzwaldi muinasjuttude kogust (Eesti ennemuistised jutud, lk. 337), kus see esineb samanimelise muistendina. Ballaadis „Nahakaupleja Pontus“ on arvatavasti liitunud mitu motiivi. Pontust võiks siduda vististi rootsi suure väejuhi Pontus De la Gardie kujuga, kes 16. sajandil sõjaretkedel ka Eestis tegeutses ja kelle kuju koos tema poja Jakob De la Gardie'ga esineb mitmesugustes variatsioonides nii soome kui eesti rahvaluules (vrđl. Laisk Jaak, soomes Laiska Jaako jne.). Muistendis on nahanülgimise motiiviga liidetud Igavese juudi, Ahasveeruse motiiv. Vana legendi järgi Ahasveerus peab sihitult rändama maailma lõpuni seepärast, et ta Jeesust Kolgata teel oma maja juures puhata ei lasknud.

„Nahakaupleja Pontus“ on groteskballaad, kirjutatud trõhheilistes paarisvärsides, mis tundub sobivat Pontuse ratsutamisstiiliga. Ballaad on sõnavaralt rikkalik. Realistliku ja kohati naturalistliku pildi annab inimnahast valmistatud asjade loetelu ja parkimise kirjeldus. Tegevustik tõuseb astmeliselt ning ballaadis on rakendatud gradatsiooni:

„Uitis öö ja uitis teise, uitis kolmandama...
Uitis aasta, uitis teise, uitis kolmandama,“

Niisama astmeliselt muutub Pontuse meeleolugi. Algul tundub asi talle üsna lihtne ja naljakas, kuid iga ööga kujuneb see täbaramaks ja tõsisemaks. Ka kurat, kes nahku ostma tuleb, katsub neid aina tõusvas huvis:

„Kuid, oh ime! see ei pagend, pani kauba

[külge käe,

Tõstis üsna silme ligi nagu see, kes küll

[ei näe.

Hõõrus nahku sõrmi vahel, mõnuga, nii

[paistis;

Sõõrmeid lautas ja väga himutsevalt

[haistis,

Neelaskles, ja matsutas, ja võttis maha

[kinda

Ja nüüd katsus palja käsi, viimaks küsis

[hinda...“

Ballaadi meeleolu on hästi tabatud, sünge ilgus ja veider huumor on antud

läbi-segi. Viimast leidub ballaadis üldse rohkesti. Valvur tõrjub Pontuse taevavä-ravalt tagasi just mitte tavalisel viisil:

„...Pea!

Sul jäid kodus terved tõrred inimnahku

[likku,

Enne mingil kombel sa ei pääse

[igavikku...“

„Mõtles mees, et pole viga, kulub paar ööd

[kõigeaks...“

Kuid kui kulub juba mitu inimpõlve, langeb Pontuse tuju üsna nullpunkti. Ta pelgab kuud ja tähti ja ehmub järvepeegeldusest, tal pole kohta, kuhu vaadata, ilma et ta oma veidras seisukorras ennast veel halvemini ei tunneks.

„...Ratsur pööras ära palge, üpris piinlik

[hakkas tal.

Aga järvest paistis vastu tema kurblik

[kuju:

Seljas kõrge nahaküür — ja hoopis langes

[tuju.“

Ballaadi parim koht on lõpposa, kus kurat nahku ostab (näide vt. eespool), ja samuti põrgusse saabumine.

Ballaadi peategelane Pontus on huvitav kuju. See on omamoodi Don Quijote, kõrge nahaküür seljas, groteskne ja psühholoogiliselt hästi esile toodud. Tundub, et ta polegi neid inimnahku nülginud mingist kurjast ja ebaloomulikust kihust aetuna, vaid pigem mingil utilitaristlikul motiivil. Seepärast läheb ta teise maailma nagu õlge mees kunagi. Kuid valvur suleb ukse ja Pontus on sellest käitumisest algul nagu veidi üllatatudki. Kuid ta loodab asjaga ruttu valmis saada. Siis algab nahakauplemine Lasnamäel, kuni Pontus sootuks tüdib ja tülpib; aga ainult tülpib, ta ei kahetse ega ahasta. Oma karistust ta nähtavasti ei peagi teenituks, vaid võtab seda kui pealesunnitud paratamatust. Pontuse kuju meenutab mõnevõrra ühte Selma Lagerlöfi romaani tegelast, kes inimliha on söönud ja kelle kannul sellest ajast saadik igal pool vastikuse-sosin käib. Inimlihaga loomade liha kombel ümberkäimist peetakse kõigi rahvaste juures andestamatuks teoks.

Kuradi kuju ballaadis on:

„Koonukas ja habe itsi, käsivartes ratas-
[kaar,

Mustad silmad siia-sinna hüplesid kui

[kirbupaar.“

Kuradi toon põrgus on naljakalt familiarne. Nülitud sõjamehi kohtleb ta nagu oma poegi ja kutsub neid Pontuse nahka jaotama. See lõpp ongi õige veider ja võigas, kuid sedagi ei saa lugeda teatava muigeta, hoolimata kirjelduse ilgusest.

„Oi-ch! hakkasid siis venitama, põsed

[punnis:

Visa oli järgi andma: vast paar vaksa

[tunnis.

Vintske oli: iga mees nii sikutas ja katkus,

Kuni, millal, jumal teab, neil' kõigil katet

[jatkus.“

Groteskballaadina on „Nahakaupleja Pontus“ huvitav ja ainulaadne. Kahe peletise kujud on antud meisterlikult ning väärivad mainimist.

Psühholoogilistest ballaadidest esineb kogus „Lapsehukkaja“. Selles ballaadis on eepiline osa nõrk ning lüüriline osa ülekaalus. Refraään ballaadis puudub, kuna alliteratsiooni ja assonantsi esineb külluses:

„Kõõritavad, meelitavad meeled umbseks
[pääst,

Kisuvad su küpsi-küüsi minu käest.“

„Paljaid palarutus jalgu lõikas luitekaer...“

„Leiti liivikult nad kahekesi koos...“ jne.

Rohkesti on tarvitatud ka neologisme ja kõlakujundeid: tee viiru-kuuru viiv, küpsi-küüsi, palarutus, luitekaer jne. Samuti leiame huvitavaid epiteete ja metafoore nagu: uibuõisline näoke, vahukikk, kahar lainehari jt.

Näki kirjelduses on rahvaluule sugemeid Eiseni vastavate kogude alusel:

„Roosad konnakarbid kaelas, vesikupud

[vööli...“

„Nutuvõre huulil, kalakõned suus...“

„Sinine sul seljas jakk ja jalas verev sukk...“

„Tõllas sõidad rannikul kui uhke proua...“

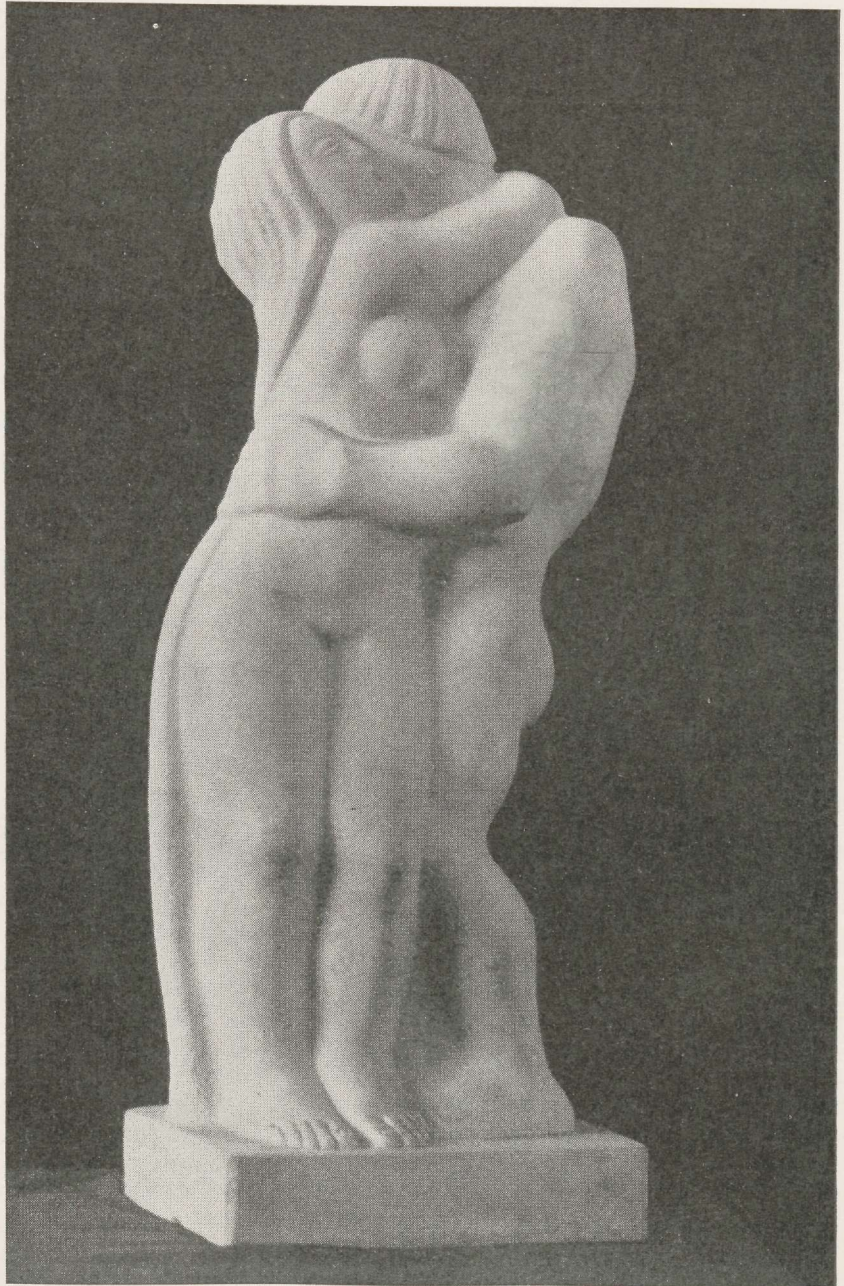

A. Starkopf-Rea

Uppuja

Graniit 1930

A. Starkopf-Rea

Suudlus

Marmor 1933

Epileine osa on „Lapsehukkajas“ küll nõrk, kuid vallasema meeleheide on edasi antud psühholoogilise usutavusega ja see teeb ballaadi lugejale nauditavaks. Vallasemaks saanud neiu on siin nähtavasti juba niipalju oma lapse pärast kannatanud, et ta on ligilähedal nõdrameelsusele. Unieliu ja tõelisus sulavad kuidagi lahutamatuks ühte. Ema ahastus ja hellitused, tema endalohutamine ja kõnelused veesurma kaunidusist on haruldaselt ilusad. Neis peegeldub ühelt poolt neiu kaunishing ja teiselt poolt ta aina süvenev nõdrameelsus. Ja kuulubki ainult kolm ööd, kui ta oma lapsele meelesegadusest ja süütundest aetuna järgneb. Tuul hüüab lapse häälega, laineist tõusevad ta tibatillukesed abitud käsivarred ja tema lakkamatu nutt viib ahasitava ema meeleheitele. Eest kostmas uputatu nutt, tagant pilkajate naer, nii viskub neiu merre. See fantastiline ja unenäoline meeleolu annab ballaadile erilise veetluse.

Kogu üheks paremaks ballaadiks on piibliaineeline erootiline ballaad „Tuudaimimarjad“. Ballaadi aine on võetud Moosese I Raamatust, pt. 30, s. 14—18.

14. Ja Ruben läks nisuleikuse päivil ja leidis väljalt Tudaimi marju ja tõi neid oma ema Lea kätte; ja Rael ütles Lea vastu: Et anna oma poja Tudaimi marjust.

15. Ja ta ütles temale: Ons see vähe, et sa mu mehe oled ära võtnud, sa tahad ka mu poja Tudaimi marjad võtta? ja Rael ütles: Seepärast magagu tema sel ööl sinu juures, su poja Tudaimi marjade eest.

16. Ja Jakob tuli õhtu väljalt ja Lea läks ta vastu ja ütles: Minu juure pead sa heitma, sest ma olen sind palga pärast palganud mu poja Tudaimi marjade eest; ja ta magas sel ööl tema juures.

17. Ja Jumal võttis Leat kuulda ja ta sai käima peale ja tõi Jakobile viienda poja ilmale.

18. Ja Lea ütles: Jumal on mulle mu palga annud, sellepärast et ma olen oma ümmardaja oma mehele annud; ja ta pani temale nimeks Isaskar.

„Tuudaimimarjad“ on kirjutatud trohheilises viievärsilises stroofis, mille esi-

mene värss stroofi lõpus kordub. Esineb alliteratsiooni ja assonantsi:

„Kõnnib täis kõrkust kumbki rind...“

„Silmad kui teravad takjad pääs...“

„Pääle punakas jääranahk...“

„Jooksis siis Lea, ümber loodanguloor...“

„Keele all metsmee maiku ja muud...“

Kuidas nii kärmed ta kederluud...“

Võrdlusi on esitatud rikkalikult: silmad kui teravad takjad, kuldsed marjad kui kuu, pruun nagu sittimikoor, kari õõtsus kui nurm, suu nagu punane sisalik, kumbki silm suur mürgitilk, päike kui tiigrisilm, telk kui kuldne puur jne.

„Tuudaimimarjad“ on sisult erisugune ballaad. Siin ei toimu võitlus elu kestuse, vaid elu intensiteedi pärast. Kerkivad esile muistsed polügaamia probleemid. Karjakasvatatajate ühiskonnas ei ole naine mehele abiliseks ega kaaslaseks, vaid esijoonest laste sünnitajaks, sest perekond ja sugukond peavad kasvama. Suurusest oleneb võim ja jõukus. Ja naine, kes enda kõrval peab nägema veel mehe teisigi naisi, igatseb lapsi, et emarõõmude varjul kiivusest võitu saada ja laste rohkusega mehe soosingut võita.

Tegevustiku tagapõhi on maaliline, lõunamaine ja looduselt lopsakas. See vastab tegelaste hingeelule ja toimingule. On rakendatud kõik meeled. „Tuudaimimarjade“ maastik on täis granaat- ja viigipuid, pilliroost vahib päikese tiigrisilm. Lea ehib oma aseme kutsuvalt ja värviliselt roheliste lõhnavate juurtega, siniakse kitse- ja punaka jääranahaga. On rõhutatud looduse ja inimhinge kooskõla:

„Viigipuud löövad kõikuma,
Kui nende najal õhkan ma,
Vetest ei joo enam ükski veis,
Kui omi pisaraid pesen neis...“

Kuuleme metseesli kisa ja puguhanede hõiku Lea telgi ümber, tunneme lojuste karja, kõõmne ja kalmuste lõhna ning tuudaimimarjade kiimal-kollast ja metsmee müstilist maiku.

Ballaad on piibliliselt kireküllane ja ekspressiivselt väljendusrikas.

Jakobi unenägu, kus ingleid üles-alla käib ja Jehoova käed täis õnnistust välja sirutab, meenutab Viiralti varasemaid gravüüre.

Ballaadi peategelaseks on Lea, Jakobi esimene naine. Madalasilmnene (sama väljendus esineb ka piiblis) Lea on oma ilusa õe Raheli poolt kõrvale tõrjutud, kuid ta tunneb, et tal on õigus omada Jakobit, sest ta on tema esimene naine. Ta ei saa unustada kivil kahupäi maganud Jakobit ja kui õde peotäie armu ja sigidust andvate tuudaimimarjade eest oma mehe üheks ööks talle lubab, puhkeb Leas kõik kannatus ja kirg:

„Täna las talub mu suudlust su oim,
Homme, ah homme tulgu või roim!...“

Talle on äkki ükskõik õe pilge, viha ja kadedus, ta ei karda, et õde teda varitseb. Ta on valmis selle ühe öö eest kõike kandma ja kannatama ja teda hoiab kindel usk tuudaimimarjade imelisse mõjusse.

Karjus Jakob on ballaadis kujutatud elastse looduskuningana; pruun nagu sittimikoor ja lihasterikas õlg õliselt läikiv — nii saabub ta väljalt auravate suudega karja keskel. Tema juuksed on kui korrutatud lõng, habe täis kõrsi, suu punane ja silmis laante ja taeva sina; tema kederluud on kärmed ja silmad süütult ebatruud.

Kiivas ja ilus Rahel müüb Jakobi peotäie tuudaimimarjade eest. Temagi usub tuudaimimarjade imejõudu, on valmis nende eest ükskõik mida ära andma. Ballaadis kirjeldatakse teda saledana ja pikana, suu kui punane sisalik, kumbki silm suur mürgitilk.

Ballaad lõpeb Lea rahuloluga. Lea jääb ootama Isaskari sündi.

„Tuudaimimarjade“ ainstik on erilaadne ja käsitletud sisemise hoogsuse ja kaasaclamisega. Eepilised, dramaatilised ja lüürilised sugemed esinevad tasakaalus.

Loodusmüütiline ballaad „Naissaare sünd“ põhjeneb vanal legendil.

„Kui Tallinna lahes kord maru tõuseb, peetakse kirikust armuleiba tasku pistnud

naisterahvas maru mässamise pärast süüdlaseks ja visatakse merre. Viskamise ajal hüüab naisterahvas: „Kui oled tõesti Kristuse ihu, päästa ennast ja mind!“ Legend laseb naisterahva jalgade alla kindla pinna tekkida ja varsti kerkib Naissaar mere põhjast naisterahva all üles. Naisterahvas pääseb surmast ja tunneb nüüd selgesti, et kirikuleib on tõesti Kristuse ihu.“ (Eisen, Eesti kohalikud muinasjutud, lk. 18. Eesti vana usk, 1927, lk. 80.)

Kuid mispärast läks naine kirikuleiba varastama? M. Under on muistendile lisanud muid vanu uskumusi: röövitud sakramendi leib teeb haige terveks. Seega on naise teol õilis põhjus. Ka ballaadi lõpp ei kuulu muistendisse, vaid on juure lisatud. „Naissaare sünd“ on kirjutatud jutustavas jambilises viievärsilises stroofis, ilma eriliste stilistiliste võteteta. Huvitavaid võrdlusi leidub, näiteks: kui murtud piibelil, kuu näitas sarveotsi kui loom säält pilvepraost, ta kõndis nagu lõksus, süda põksus kui peebulind jne.

Ballaadi sündmustik on eepilis-legendaarne ja meenutab ses suhtes mõnevõrra Heine ballaadi „Die Wallfahrt nach Kevlaar“. Harras pühakoja meeoleu, Püha Neitsi sõbralikkus ja haige surm on kumbki ballaadis kuidagi veidi sarnased.

Teises stroofis esineb hinge valge lind, mis kuulub vanasse rahvausku. Samuti ka kirikuleiva imettegev võim.

Ballaadi peategelaseks on haige mehe üllas naine. See on julge ja kangelaslik naine, kellel jätkub tahet ja usku loobuda oma hingeõnnistusest haige mehe kasuks ja riskida kirikuleiva vargusega. Haigeheaks tehtud patt antakse andeks. Naise usk on teda aidanud, nagu pühakirjas töötatakse. Kuid jõudnud koju, leiab ta koolja eest. On see siiski karistus, oli naise eneseohverdamine kõik üsna kasutu? Sellele ei anna ballaad vastust.

Ballaadi meeoleu on legendaarselt hell ja imetuskuv. Need loodusmüütilised lood on omamoodi loodusteaduslikud teooriad ja rahva vanausuga tutvumiseks eriti huvitavad.

Viimasesse folkloristlikku rühma kuulub ülejäänud osa ballaade: „Ebajalg“, „Vahe-
tet laps“, „Kotermann“, „Soolaul“, „Merilehmad“, „Valge lind“ ja „Rändava järv“.

Ebajala kohta esineb Eisenil (Eesti mütoloogia, 1920, lk. 29) ainult väheseid märkmeid: „Lõunapool nimetatakse tuulispaska „ebajalaks“. Ebajalg valdab iseäranis suurt jõudu, viib isegi heina kuhje kaasa.“ Ebajalg on eesti usundis seotud peamiselt kujutlusega nõia hingest, kes irdub kehast selleks, et liikuda maruhoona, rikkuda kaasinimeste vara, tassida endale teiste heina, vilja jne. Paljud rahvad usuvad tuulispasas liikuvat mitte elusat nõida, vaid surnute hingi. Saksa mütoloogias esineb vastav windsbraut.

Ballaadis on Under kasutanud rahvaluule ainetikku ainult ebajala olemuse ja ebajala vastu võitlemise kommete kirjeldamisel. Ballaadi eepiline osa kuulub aga autori enda fantaasialoomingusse.

„Vahetet laps“ põhjeneb vanapagana jutude aineil (Eisen, Vanapagana jutud, 1896). Siingi on autor eepilist osa täiendanud.

„Kotermann“ põhjeneb saarlaste kotermanni-ebausul. See kotermann (ka potermann) tuleb saksa mütoloogias esinevast klabautermannist. Viimane on Saksa ja Põhjamere laevameeste laevahaldjas, keda nähtavat või kuuldavat enne laevaõnnetust. Eisen (Eesti mütoloogia, 1920, lk. 77) märgib kotermanni kohta järgmist: „Saarlased on võõraste merimeeste eeskujul oma laevahaldja kotermanniks või potermanniks ristitud. Nad arvavad oma kotermanni laeva laastudest sündivat. Laeva peelepuud tahudes lööb laevachitaja kolm esimest laastu ära ja peidab need tasku. Neist tekib kotermann kuidas, jääb seletamata.“

„Soolaulul“ puudub eepiline osa täiesti. Rahvaluule pärimusi on kasutatud näkki kirjeldades, surnud hingede ja valge konna juures.

Ballaad „Merilehmad“ põhjeneb eesti mütoloogial. Merilehmad on tuntud igal pool Läänemere rannal. Palju jutte merilehmadest on liivlastel ja germaani ning skandinaavia mütoloogias. Eestisse on motiiv

sisse rännanud ja siin niivõrd kodunenud, et seda ainet võib lugeda eesti mütoloogiasse kuuluvaks.

Eisen (Eesti mütoloogia, lk. 101) kirjutab merineitside ja merilehmade kohta järgmist: „Merineitsideks tuleb neidki tütarlapsi arvata, kes vahel merelehmadega välja tulevad karja. Enamasti lähevad merelehmad rannas söömise järele jälle vette tagasi, kuid vahel ajab mõni nägija nad oma karja sekka ja nad jäävadki sinna. Nad poegivad ja neist saadakse tubli piimalehma tõug. Mõnekorra kasvab neist suur kari; kuid tuntakse juhtumisi, et merelehmad kõige poegadega 7 ehk 14 aasta pärast vette tagasi lähevad.“

Underi ballaadil on õigupoolest mitu erivarjundis esinevat algupära, kuna aine otse sel kujul üheski muinasjutus ei esine. (Veeneitsi mehe naiseks, lk. 138, Merest leitud neiu, lk. 139, Merelehmad, lk. 144, kõik Eiseni „Näkiraamatust“.) Eesti mütoloogial põhjeneb samuti „Valge lind“. Eisen kirjutab (Eesti vana usk, lk. 260) valge linnu või lapi kulli kohta järgmist: „Ühe arvamise järele on Lapi kull tõsine suur, vägev lind, Lapist pärit, üldisema väite järele aga Lapi nõid... See Lapi kull käib Eestist linde Lapimaale viimas. Enamasti ilmub ta valges sulechtes, mõnikord punase harjaga... Müütilisele Lapi kullile ei tee kuul mingisugust viga, vaid pörkab tast alati tagasi. Ei pörka ainult tagasi, vaid tabab ambujat ennast ja tapab ambuja enese...“ Samuti jutustatakse seal, et lapi kull eriti tetri ligi meelitab. Ballaad põhjeneb eesmainitud aineil. Dramaatilise osa hõbesõrmusest on autor lisanud.

„Rändava järve“ lugu esineb samuti Eisenil (Eesti vana usk, lk. 85): „Veel üks järve asukoha muutmise põhjus tuleks nimetada: järv muudab mingisuguse töotuse pärast asukoha. Kasaritsa Räpo küla noormees vannub neiu truudust: „Ennem jooksku see järv kohalt ära, kui et ma sinu maha jätan!“ Aasta pärast muudabki järv koha.“ Järvede rändamise motiiv peab olema Eiseni arvates väljast sisse tulnud, sest kõigi soomesugu rahvaste juures seda ei esine.

Kreutzwaldi vastav muinasjutt (Eesti ennemuistessed jutud, lk. 342) kõneleb arvatavasti samast Kasaritsa järvest: „Võru linnast Pihkva poole minnes seisab seitsmenda versta samba taga maanteest pahemat kätt sügavas kitsas orus üks veike järveke, sõmerliiva küngaste vahel...“ Pool versta kaugemal aga on paik, kus järv enne seisib. Kreutzwaldi muistendis esineb peetisena rüütel Kirupää lossist, kes teel Vast-seliina taluneit tahab võrgutada. Järv lahku oma kohalt juba järgmisel hommikul ja neiu on õnnelik, et ta rüütli meelitusi ja tötusi ei uskunud. Muistend kannab motot:

„Juhu jälge järvekene
Vana põlve piiridele.“

Enamik Underi folkloristlikke ballaade on kirjutatud jutustavas trohheilises värsimõõdus, peale kerge ja tantsiskleva rütmiga „Kotermanni“, mis on kirjutatud jambides.

Kordusriimi on kasutatud „Ebajalas“, kus see tõstab tunduvalt efektsust:

„Kes on, kes on viind me heinasaod?
Kes on, kes on sõtkund viljavaod?
Kes on seemne söönud mullasuust?
Kes on, kes on poole murdnud puust?“
Samuti „Vahetet lapses“:

„Kolmel neljapäevaõhtul saatis üle kitsa
Jalgtee mees siis nukra naise, ise lõikas
vitsa...“

„Neljandamal neljapäevaõhtul üle kitsa
Jalgtee naise saatis mees ja ise lõikas
vitsa...“

„Peksis last, mis käsi kandis, vibutades
utja...“

„Peksis last, mis käsi jaksas, peksis
vitsa katki...“

„Peksis last, ja eneselgi hakkas viimaks
hale...“

Korrapärane refrään esineb „Kotermannis“, kus iga üheksas värsstrooifis kordub refräänina kotermannist.

Alliteratsioon ja assonantsi näiteid leidub kõigis ballaadides rohkesti:

„Kõigil lojustel nii londis seis...“

„Laste silmad unes hunte täis...“

„Võõra vara külge käpa kõbeda!...“

„Tema teed ja tembud sulgeks vast?...“
(„Ebajalg“)

„Laev lauluga laudilt lasti...“

„Täis tuuli purjede põll...“

„Ja pooleks puri ning poom...“

(„Kotermann“)

„Päev ju vaarus õhtu varjus —

Kust sa pärit, kaunis karjus...“

„Piimakambris pütte virnus

Või ta käe all keerles kirnus...“

(„Merilehmad“)

„Põhja poole, piki päevi, piki valgeid

öid...“ („Valge lind“)

„Kõigutamas kustuv kuu...“

„Särätelles särg ja viidik,

Siniitiivuline siidik...“ („Rändav järv“)
jne.

Samuti esineb gradatsioonitegevustiku kirjelduses:

„Kes teist, kes teist poisid julgeks vast?

Kes teist, kes teist poisid... ainult terariist...“

Kõige vahvam nooruk heitis noa...“

(„Ebajalg“)

„Ühed, aplalt sõrmitseades leemejuust...“

„Teised aga lapse vastupanu kissa...“

„Ütles üks, et ussiviga, teine rinnakool...“

„Kolmas kõhatas ja küsis: „Vast tal puudub peetus?“ („Vahetet laps“)

Esineb ka homonüümiat:

„Tule, tule,

Läbi päikse valge tule...“ („Soolaul“)

ning paranomaasiat:

„Tule, tule,

Kustutaski päikse tule.

Ära tule:

Pühib päikse valge tule,

Ära tule, ära tule —

Kuu on kurb, et virvatule“ jne.

(„Soolaul“)

ja aposioteesi:

„Kes teist, kes teist, poisid... ainult terariist“? („Ebajalg“)

Leiame ka huvitavaid kõlakujundeid, võrdlusi, epiteete ja metafoore, nagu: veikleb vetes vikerkaari, soonakk vibujas hülpimas, („Soolaul“), nina kibuvitsapunga, silme toomemaru, huulte punaputukad,

omaleivalaps („Vahetet laps“), laastud kui kajakalend, purjede põll, taklaas kui kasikangas („Kotermann“), hari punane — kui verest tõmmat kirves see, tiibe valged palakad, lubivalge nõid („Valge lind“), vilistades - tilistades, peibutavad litriskaelad, ummiskingad, siidipaelad, mureneste, järveklaas, järveuks jne. („Rändav järv“).

Rahvaluule ja rahvausu aineid kasutab autor oma folkloristlikes ballaadides oht-rasti. Üksikud ballaadid, nagu „Vahetet laps“, on neist eriti rikkad ning viitavad Underi haruldaselt mitmekülgele rahvaluule tundmisele. Nii esinebki „Vahetet lapses“ terve rida vanu uskumusi, arstimisviise jne. Sünnitusabiliseks on rõugutajaeit; taarikannuga viib lapse isa vastsündinu puhul tänuohvrit; ema pillub külacitede jälgedesse tulist tuhka, et nad last ei saaks ära imestada; majaesikule ilmub õnnetuse ennustajana libauss; rõugutaja-moor vihtleb poissi; hiiepuudesse seotakse ohvriks kirjud paelad; Viruskundrale visatakse leemevahtu; Tõnnile tehakse uus vakk; kivihaldjas saab ohvriks riidest tite; nõid kõnnib ringi, kaarnakivi taskus, küüntest kübar peas ja musta kassi luu peos; manatark teeb kunsttükke jne. „Ebajalas“ kõneldakse ebajalaks muutmise kombeist nagu jalataldade võidmisest sooja-rõõsa verega ning lõugutile istumisest, samuti sellest, et ebajalga võib näha reite vahelt tagurpidi vaadates. „Valges linnus“ on esitatud terve rida ebausumusi, mis on seotud lapi kulli surmamisega: püssi pihelgane laad, suitsetamine kaetisrohuga, enne seda armuleiva ambumine, hõbekuul laskmiseks jne.

„Vahetet lapses“ on ballaadi põimitud isegi vanu loitse, nagu: Tule, Rongo, tõsta lasta! Sopp, sopp soone peale; vihalehes veere peale! Pühä puuslikese, hellä englakese! Säh, sa sarvik, oma laps, too minu oma taas! jt.

Mainimist väärrib ka Underi rikkalik nautiline sõnavara „Kotermannis“ ja soo taimestiku tundmine „Soolaulus“.

Huvitavad dialoogid esinevad „Merileh-mades“ ja „Valges linnus“. Neist väärrib

esiletõstmist eriti viimase ballaadi kahe jahimehe kõne.

Eepiline osa puudub täiesti „Soolaulus“, kuna „Kotermannis“ on seda vähesel määral. „Soolaul“ langeb selle tõttu õigupoolest ballaadi žanrist välja. „Kotermannis“ kummitab kotermann küll refräänina iga stroofi lõpul ja viib tuliue laeva lõpuks siiski merihärgade ja -sigade juure, kuid ballaadi eepiliseks osaks on seda ikkagi vähe. „Soolaul“ kujutab soo meelitavat ja hukutavat mõju. Ballaadi vahelduvasisu-lised stroofid heitlevad nagu sootuli, milles on samuti kutse ja keeld ühtlasi.

Ballaadides „Vahetet laps“, „Merileh-mad“, „Ebajalg“, „Valge lind“ ja „Rändav järv“ on eepilist, lüürilist ning dramaatilist osa arendatud enam-vähem võrdset.

Sündmustiku tagapõhi on huvitav „Vahetet lapses“. Külacitede kujud ja nende sõnavõttud pälvivad tähelepanu.

Müstiline õhkkond ebaususe, hädade ja viletsustega, külarahva arhailiste kujude ning loodusjõudude ülevõimuga on kõigil ballaadidel ühine. Inimesed on siin ebaususe küüsis ning loodusvõimust täiesti sõltuvad. Nende isikliku õnne kestus on lühikene.

Karge ja rannamaine miljöo esineb „Merileh-mades“, kus üksikute õnnestunud väljendustega, nagu „seal, kus need noored kased“, on autor annud mõnegi haruldaselt ilmeka pildi. „Merilehmade“ miljöole lähedane on „Rändava järve“ draama tagapõhi. Hele põhjamaine suvepäev ja ka öö enne jaanipäeva on haruldaselt selged ja puhtad. Järve rännaku kirjeldus on detailirikas ja visionaarne. Personifitseeritud järv äratab äkki oma kalad ning vetikad, teod ja taimed ja käsutab nad kõik kaasa.

„Läksid kalad väiksed, suured...“

Läksid üle pää ja kaela,

Üle laia vesipaela

Kummalist sai läbi teht.

Puhu taga, puhu ees.

Liivakul ja üle põllu,

Rüsinäl ja päris möllu,

Puhu kuival, puhu vees...“

Ballaadide tegelased on mitmekesine pere. Siin esineb ema, kelle laps on ebaloomulik ja haige; kõigi abinõude proovimine ja otsimine viib ema järjest üha enam meeleheitele. Ta püüab last ravida toitudega, katsetab maarohtudega, viib ohvreid kõigile maja- ja metsa-vaimudele jne., kuni läheb viimaks targa juure ja selle nõudel viimases meeleheites ristteele last vahetama. Ta püüab, otsib ja katsetab kõigi võimalike abinõudega, kuni lapse surm ta viimaks maha murrab. Lapse isa kaju jääb ähmasemaks. Ta sekundeerib emale ja näib kannatavat tummalt. („Vahetet laps“).

„Valges linnus“ leiame ulja ja endas kindla nooruki. Tal on endateada kindel käsi, terav silm ja hea jahiõnn. Mis võiks teda takistada lapi kulli tapmast? Kuid tal puudub hõbekuul! Selle asendab ta hõbesõrmusega. Kuid see tegu toob noormehele surma. On see karistus tema julguse eest? Või selle eest, et ta kasutas hõbekuuli asemel sõrmust, mida oleks pidanud hoidma? Või oleks hõbekuul samuti tagasi põrganud? —

Ballaadi lõppvärss tõendaks nagu viimast:

„Silmad suleb surija — ta päralt polnud võit!

Võidukamalt lõikab taevast surmalinnu sõit.“

Samasuguse saatuse pilke ja paratamatuse alla paindub „Ebajalgi“ julge nooruk.

„Merilehmade“ ja „Rändava järve“ meeskujud on eelmistest erinevad.

Rannatalu noort perepoega köidab merineitsi omapära, ta hülgab oma mõrvoja naabertalust ja seob enese võõraga. Kuid ta on siiski üsna tavaline mees, kes ei suuda ise otsustada, keda häirivad kaasainimeste kõned ja kahtlused ning kes üle kõige kardab sattuda küllarahva naeru või viha alla. Rahva arvamine on temale kõige tähtsam ja sellele ohverdabki ta oma koduse rahu ja õnne.

„Rändava järve“ noormees on üks neid kaunikõnelisi ja muretuid hulkureid, kelle silmade värvigi on armunud tütarlapsele

ohtlik. Ta tuleb, võib ja läheb jälle. Oma lubaduse unustab ta esimesel võimalikul juhul, kuigi ta lubadust andes seda isegi võib-olla tõsiselt mõtles.

Merineid on väliselt imekaunis. Ta silmad sarnlevad merele:

„Ning kui varahommikune

Meri sinas vastu neist;

Nõnda loitis nende rohe...“

Noorikuna kõnnib ta õrnana ja häbelikuna toa ja lauda vahet, puistates õnnistust põllest. Kuid pärast oma saladuse paljastamist kaob temas see kõik ja veteisa vaba tütar astub jälle tagasi alla mere poole.

Tütarlaps „Rändavast järvest“ on noor, vallatu ja elurõõmus. Tema naerust kajab lapseusk ja nooruslik usaldus. Teda pole seni veel keegi petnud. Ta ei oska karta ega kahelda kuni noormehe minekuni. Siis tõuseb tusk ja kahtlus äkki lapseliku tütarlapse põue. Ta kõrvutab ennast mõttes linna litriskaeladega, suurmaailma naistega ning teda haarab hirm. Kuid noormees on kerge töötama ja et töotus on pealegi nii ebatavaline, siis on tüdruk valmis seda uskuma. Järve kadudes aga seisab tüdruk jäigana ja tummana, kuni vajub nõdrameelsusse.

Kõik need tegelased taotleavad oma isiklikku ja inimlikku õnne või heakspeetud ideaale ja kõik nad põrkavad vastu saatuse karmi tahet. Surm ja hullumeelsus, allaheitmine ja hääbumine moodustavad nende ballaadide dramaatilise lõpu. Eriti peab siin esile tõstma „Ebajalga“, mis on tähelepandavalt hästi puänteeritud.

Kokkuvõttes peab ütlema, et Underi „Õnnevarjutuse“ ballaadid on õnnestunud ja ballaadi nõudeile vastavad. Nad annavad lugejale erilisi elamusi ning nende peategelaste kujud jäävad meele elavate inimestena.

Erilist tähelepanu vääriavad aga „Õnnevarjutuse“ ballaadid veel selle rikkaliku rahvaluule materjali tõttu, mida autor neis nii meisterlikult on kasutanud ja mis teeb need just eestipärasteks ballaadideks sõna parimas tähenduses.

Kivid tules

15

lu ei muutunud nüüd sugugi lihtsemaks.

All kivi raiudes või kodus toas suppi keetes — ikka jälle tulid mõtted sellest, mis olnud. Paistis, et see ei lõpe sellega, sest nüüd ei tulnud Veera enam möödaminnes ja päeval sisse, vaid õhtuti üsna hiljagi. Ta kõneles ettekäändeist, mis ta ütelnud vanemaile.

— Nad lasevad sind üsna vabalt, arvas Joosep.

— Oh, nad ei lase mind pooltki. Kui olen kauem ära, siis ema neab ja ütleb, et ma ei ole enam tema tütar. Ja isa ütleb, et kui on nii suur kihk olla väljas, oldagu ja ärgu siis nimetatagu enam seda paika koduks. Ja siis nad tülitsevad jälle omavahel ja ma pean ikka ise vaatama, kuidas tulen toime.

— Ja kuidas sa siis vaatad?

— Tulen pilguks siia. Ja lähen kohe jälle. Tulen, et kaotada mõistust. Siis jooksen jälle koju, et isa-ema ees olla mõistlik. Nii on ju teisedki tüdrukud, eks ole?

Joosep ei teadnud palju teistest tüdrukutest. Ta sattus teda nüüd võrdlema Helmiga. Ei, see siin oli hoopis teine. Näis halb ja ülekatte ja ometi polnud ta nii tulnud teiste juure kui tuli siia. See tulek oli tal esimene, seda ta nüüd teadis. Ja kui see pole tal ainult vere mäng ja hoolimatus enda vastu, et las elu läheb, siis on lugu siingi tõsine, sest kui kaua ta nii tuleb ja kuidas ta tuleb? Mõnel pilgul Joosep rõõmutses, et tal on niisuguseid elamusi selle teiseverelisega, kes oli siin oma esimese julgusega ja ometi julges nii palju. Teisel pilgul ta aga kahetses, sest kas oli temalgi, nagu Veera ütles, küllalt jalgu all. Mis sellest küll nii saab, sest ta kardab ja ootab teda ühtaegu.

Ometi on hea, et Helmi tuleb varsti siia. Helmiga ta hakkab elama, sest see on nii lepitud. Tal on muidugi nüüd raske ütelda sellele tumedasilmalisele, et ära enam tule ja mõtle tagasipööramisele. Ta on jälle ses paigas, kus peaks midagi tegema, korraldama ja piirama. Aga ta seisab paigal, süda segane ja meel ärev, ega oska midagi.

Joosep seisis akna ees ja vaatas välja. Mis siis lõpuks lahti on? Pisut saginat enne ikkeaega — kõik mehed teevad nii. Kuid kusagil sügavamal midagi kääris ja kinnitas, et see pole nii lihtne; et seal on tundmatuid voolusid ja salakärestikke, milledesse võib jääda kinni ja mis võivad kiskuda alla, nagu on kiskunud mitmeidki. Nii ta seisis akna ees oodates, ehk vahest tuleb Veera, kuid siis põgenes, minnes Pääri ja Karla tuppa.

Seal oli sel õhtul mitu meest ja Päär oli muidugi kodunt põgenenud. Seal olid Karla, üks mehaanika töökoja tööline, noor Ohi õlivabrikust ja keegi äsja Tallinnas tulnud (nad ütlesid: Tallinnast ära aetud!) noormees.

Karla oli asjamees ja kamandaja. Nad olid parajasti lõpetanud nii naljamisi kaardimängu. Oli mängitud kahtkümmend üht paberossidele ja neid oli suur kuhi laual. Nüüd kõneldi väikesest suuloputamisest, kuid rahasid polnud. Vanas korras oleks Karla küsinud ehk Joosepilt, kuid nüüd ta oli vimmas pidust saadik ja seepärast arvas, et leiab ise nõu.

— Kehvad laulud on nüüd lahti, seletas. Näe, mullu sel ajal tõmbasime nii, et lust tõusis servadeni. Narvast tellisime tüdrukuid ja... Aga olid ka mehemad mehed siin majas, ja ta vaatas altkulmu Joosepile.

— Ehk saab tänaigi kusagilt... ega head inimesed ole ilmast otsas, arvati.

— Ega mina kiibitsemä ka hakka, vaidles Karla. Nahk ei talu, ütlen ise ja vaatan, ehk näkkab. Ja ta lahkus toast.

— Saab näha, kas kombiinib ära, ütles Ohi ja Joosep märkas, et sel noormehel oli nüüd ka teisi huve kui muusika, raamatud ja jutt tehnika-ülikoolist, kuhu ta tahtis minna, et jõuda inseneriks. Võib-olla läheb, sest näib töökas, aga võib-olla magab oma jutul, kuni keegi enam ei usu. Nüüd aga on juba siin seadmas viinakompaniid, nii et tunneb ka, et kisub nagu pärivett.

— Oled ka hakanud kõvemini võtma? küsis Joosep.

— Jah, aga harva. Puhastab, tead. Siis jälle selge hakkamine. Päeval vabrikus, õhtul käin praegu autokursustel ja siis, et lüüa vahel sõlm sisse, katsun väikeselt ära.

— On see mees ka palvevend või? küsis Tallinnast tulnu, märkides sellega vist lahkunud Pääri, kuid Ohi lõi käega ja ütles:

— Kena palvevend! Kuid ta ajab asja enam omal käel.

— Kuidas omal käel? nõudis Joosep.

— Ega mina tea. Kõneldakse. Näe, Elmar oli kambamees ja omakäemees ka. Aga teine jälle on ainult kambamees — naistega ei vea. Ja teine nosib aga omal käel ja teeb väga näo ette...

— Ah niisugune ma olen? küsis Joosep ja ta hääl oli pahane, sest jutus oli palju tõtt. Kuid ta toon takistas pisut viinalõbusa poisi juttu ja nad kõnelesid juba muust, kuni Karla tuli tagasi, pudel peos.

— Näed, ära tõin, kiitis.

— Teada, tegid poes arvet, näeris Ohi ja Joosepki teadis, kuidas see käib. Võetakse poest neli kilo suhkrut — arvele kuni palgapäevani — ja minnakse sellega salakõrtsi. Sealt ei saa midagi arvele ja suhkur on siis maksuvahend nagu sularahagi.

— Ükskõik kuidas ja kust, praalis Karla ise. — Peaasi, kui mees on mees, ükskõik kelle laps ta on. Ja pudel seisab laual — ära rohkemat küsi.

Joosep seisis laua ees. Ta oli istunud pisut aega, aga kui Karla saabus viinaga, tõusis ta minekuks.

— Noh, ei passi melega istuda või? küsis Karla.

— Ega ma siia oleks tulnud, kui poleks passinud.

— Noh, siis istu ja ära seleta, kästi ja Joosep istus.

Nad istusid sõbralikult koos, kuni Karla needis jälle vabrikut ja oma saatust, sest tuli minna öövahetusse. Siis lahkusid kõik ning Joosep võttis väljas Ohja käsivarrest ja kutsus ta enda poole.

— Homme tööpäev, kahtles noormees.

— Selge, et tööpäev. Seepärast ongi täna õhtul aega istumiseks, arvas Joosep ja teine ütles, et ta tuleb pilguks.

Joosepil oli varuks peagu täis pudel. Ta oli toonud selle jõulu lõpul. Pärast Elmari lahkumist see seisis voodi all nurgas. Nüüd ta kiskus selle sealt välja, sest elu oli tujukam ja kõveram ja siis peavad kombedki tegema mõne sik-saki.

Ohi kõneles jälle oma kavatsustest.

— Mina siia ei jää. Lihtsalt ei jää.

— Kus see laud ootamas, arvas Joosep.

— Ega see palk üksi loe. Aga pitsitab ribid kokku ega pääse kuhugi edasi. Valvad agitaatorite juures ja märgid bensiiniliitreid. Vahid pumpe ja kontrollklaase ja jääb sellega. Vaat, mida ei talu: kui mõtled, et oled kord vana mees ja istud ikka selle lauakese ääres bensiinivabrikus ja märgid pliiatsiga...

— Tea, mis siis maailmas lahti on!

— Tea, mis on, aga parem, kui tead enne, mis sust endast saab.

— Nojah, sina oled koolitatud. Sul on teine käik, oli Joosep nõus.

— Sellepärast! uhkustas Ohi. — Kui viskan ülikooli, eks ole? Ainult pole enam toetajat ja siit ka ei jää palju... Aga kevadest peale võtan end kätte ja hakkam korjama. Ja õppima ka, sest nüüd on võistluseksamid...

Nii ta seletas ja Joosep mõtles, et kas ta nüüd seda kõike teeb, aga tal on, millest rääkida, ja tal on ka, millele mõelda. Tema on töömees. Käed peavad toitma nii siin kui ka teises paigas. Nii et tema asi on teine. Mui-

dugi, on ju kuulnud töömeestestki, et on saanud tea milleks. Kuid kui ta nüüd ütleb, et kevadel hakkab, siis on see sama, mis isa rääkis Kaarnamäe tagusest kännustikust, et tuleval kevadel võtame ette. Kuid kevad tuli ja rammu ei jatkunud. Aga kui ei kõnele ja meeles ei hoia, siis ei jaks parematki.

— Seal on see kaevanduse-kool ka ja... Mis sest arvata? küsis.

— Ah. Jõhvis?... Jah, sinna mine ja sealt tule. Üks meie poiss käib. Käib, aga tüdineb ära, sest kaua sa kahte nahka enda seljast koorid. Elada tahad ka!

— Ega sealtki ole suurt lootat.

— Minööriks. Või kümnikuks. Ega seal taevaredelit ole... Üldse, tead, siin ju palga poolest kõlbaks... Lõbu pärast ei saa ka just kuivust nuri-seda. Nüüd teeme näiteringi ja kanname ühe ette. Mehaanika-mehed ja õli-vabrikust ja nii. Aga seltskonna poolest see igavene loll olek, et ikka pole head tundmist — tee, kuidas tahad. Saksad omaette, muu rahvas omaette ja meie rahvas omaette. Üks ei hooli teisest. Ning siis on igaüks siin nagu masinaga väljahautatud kanapoeg õige korraldajata ja hooleta. Tööst hoolitakse, tasust ka, aga töolistest üsna napilt, et olgu selle päris oma eluga kuidas on. Vaat, ise end ka hästi kokku ei saa, olgu siis töölisteühinguski. Ja nii siis igaüks lõmpsib ringi omaette ja elu läheb loginal.

— Mis nad siin ikka suurt ära teha saavadki? Uus tööstus ja isegi ei tea...

— Noh, lastele näiteks päevakodud ja sõimed, et naised saaksid ka käia töös. Seal on ju kivimäe juures laadimist... Ja ahjudepuhastamist ja hoovi-töid. Ning siis võiks rahvamajas ka midagi teha. Ja töolistel olevat ka oma klubi või midagi. Üldse, et oleks pidet ja organiseerimist. Aga nüüd on nii, et üks osa ühes, teine teises ilmas ja siis vaatad ja vaatad — asjast ei tule midagi. Näe, kooliõpetajadki kõssutavad kodus, et... nojah, ei anna teha. Kes joob, kes on härra — kust sa selle sihi läbi ajad?

— Täitsa õigus. Mina olen seda asja ka vaadanud... ütles Joosep. Kuid ta mõtles vähe sel pilgul, millele ta on vaadanud. Ta oli nõus Ohja uue jutuga, et jah, ega kõike jõua ka üleöö. Maa annab tööd ja rahvast leidub, ega siis kõik korraldused ja ehitamised jõua järele. Kui vesi on tõusnud oma piirini, siis alles nähakse, kui lai see jõgi õige on, ja nii ka rahvaga. Siit käib rahvast läbi. Läheb ja tuleb inimesi ja tööstus muutub ja laieneb. Näe, kui kõik on kord jõudnud tasajooksuni, siis juba korraldatakse ehk elugi. Annab siingi elada ja teha näidendeid ja muudki, niipalju kui süda kutsub.

— Praegu on aga see pere siin nii suur ja segane ning seisustes — kuidas saad need ühe pere kommetesse? arvas noormees ja ütles, et see laostab pikapeale närve ja jätab tühjaks olemise. Seda tema ei taha. Tema tahaks kooli. Kevadel hakkab ta raha korjama ja siis vaatab...

— Jah, lausus Joosep, sest käitise eri seltskondadest, mis tigudena olid tõmbunud igaüks oma koosse, ei hoolinud ta palju. Kuid ta sai aru, et siin on ühine tegevus ja igasugused ettevõtmised rasked, sest inimene ei

tule toime oma perekonnaski, ei tule toime omaenda mõtetegagi — neistki üks haugub teisele vastu — kuidas siis nii suure hulgaga nii mitmest rahvusest inimestega, kellel isiklikku elu nagu ei arvata olevatki. Igaüks ise paterdab kui pardipoeg ja püüab oma osa, mis jaksab. Ikka jääb nii... Kuid ta ei hakka seda Ohjale seletama, sest see on gümnaasiumi lõpetanud ja osa sellest, mis ta rääkis, oli üsna tark!...

— Tule vahel mind vaatama, kutsus Ohi. Ta elas erakorteris, sest ütles, et tahab töötada ja tahab rahu. Ja Joosep ütles, et on hea, kui saab töötada ja on rahu ja hea ka, kui saab ajada vahel ka sõna juttu, mis ikka ka jutt on. Nii nad lahkusid sõbralikus tujus ja lootuses, et on sõbrad uuelgi päeval, kui pead on kained ja ilm jälle vähem roosiline.

Joosep jättis laua nagu ta oli ja läks kohe magama. Pisut rahutu ja katkendlik unenägudega uni katkes, kui keegi tagus uksele. Joosep jäi esmalt kuulatama, sest öösel ei saa järsku aru, kuhu õigupoolest koputatakse. Uksed on ju lähestikku ja seinadki annavad häält petlikult edasi, nii et ei tea, mis mõteldud sulle, mis mujale.

Kuid koputamine jätkus. Esmalt uksele, siis aknale. Joosep tõusis voodis istukile. See oli naisterahva hääl, mis püüdis hädaldavalt midagi ütelda läbi akna. Tuli meele Veera. Kuid sel tunnil?...

Joosep süütas tiku ja vaatas kella. See näitas pisut üle viie. Seega varane hommik, millal keegi heas tervises ja korras ei tuleks nii rutates taguma akna taha.

Joosep astus akna juure.

— Noh? Mis siis nüüd? küsis.

— Oh!... See olen mina! Friida... Kuule, lase pilguks sisse. Ma külmetan end ära!

— Mis sa siis sel tunnil siin akna taga...

— Kuule! Tee uks lahti. Ma kõnelen sulle. Kuule, ma külmetan end tõesti ära... palja jalu!

Palja jalu? Külmal talveööl? See pidi juba olema tea mis... Võib-olla on midagi juhtunud, ja Joosep tõmbas püksid jalga, süütas lambi ja läks ust avama.

Friida sööstis sisse nagu haardest pääsnud lind.

— Kuule!... Pane uks kinni! palus ja keeras ise ukse lukku. Siis tuli laua juure ja istus lõdisedes toolile.

— Mis pagan... mis siis õige lahti on? küsis Joosep, sest Friida oli pesuväl ja ta jalad olid paljad. Õlgade ümber oli tal suurrätt, mis jättis paljaks osa kõrget poolalasti rinda ja käsivarred.

— Kui elu eest jooksed, ega siis ole aega kingi otsida. Vanamehe hirmul! See viimasel ajal nagu hull...

— Jälle püssiga?

— Kirvega. Et tapab ära!

— Äkki hommikul?

— Kui on kodune, siis nii toss, et lükka teist paigast teise. Aga kui joob, siis kaotab meele. Ikka Elmari pärast. Ja nüüd kahtlustab igaühega. Kui ta täis on, siis käänab ta maha, sest jõud käib siis üle, aga nüüd sai pliidi eest kirve kätte ja siis mul ei aidanud muud... Kojast sain suurräti, muidu tuln, nagu olin. Kui sa lubad, istun pisut. Ta oli selle koorma all, et jääb magama...

— Noh, siis istu pisut! Ja Joosep valas pudelipõhjast viina klaasi ja pakkus külmetavale naisele. See tänas, lõi siis käega lauale ja ütles, et see pole veel sellega. Küll mehe-natt peab selle eest ka tunda saama.

— Elu teil läinud üsna keeruliseks...

— Mis ta keeruline. Senikaua kui nohises teine omaette, võis elada. Aga kui niimoodi, siis laon ühel päeval koorma peale ja kaon. Las ta siis kõverdub tühjas toas ja kahetseb... arvas Friida juba üsna sõjakalt.

Joosep istus voodiservale. Kõigutas paar pilku jalgu, heitis siis pikali ja küsis:

— Tahad ümber midagi või?

— Oh, tuba soe!... Või häbened sa? ja Friida juba kiskus naerda. Joosep imestas, et nii keeruline ja ometi nii lihtne on see elu. Äsja joosti eluhirmul ja nüüd juba teised hääled sees. On see suur julgus või suur hoolimatus, kuid nii see küll lõpeb kunagi pahasti, olgu ühele, teisele või kolmandale. Ta imestas Elmari üle, kes pidas sest naisest enam lugu kui seks tohtis olla hinda.

Äkki teritas Joosep kõrvu.

Ukse juurest oleks kuulnud nagu naginat. Kas purjus mees siiski ei jäänud magama ja tuleb nüüd?... Ta mäletas hästi, kuidas ta tuli kaitseliidu püssiga. Seda tal enam pole, sest lugu läks jutuks ja Kruusberg arvati kaitseliidust välja. Kuid ta võib tulla mõne teise terariistaga. Muidugi, Joosep ei kardä, aga... Ah, tülinat teevad, muud midagi. Näe, inimene elaks, aga teiste kõverused hakkavad külge ja nii on varsti temagi pahade juttude seas. Ja siis ulatub lõhn niisama kaugemale kui õlivabriku korstnast.

Uksele koputati tasakesi.

— Noh... ma arvasin, pomises Joosep.

— Kes see? Ei, see pole tema. Ta seisis vaevu jalul... sosistas Friida.

— Aga kes siis sel ajal? Võib-olla tuli kaval mõte, et vaikselt...

— Kuule! Kustuta tuli ära! hakkas Friida kartma.

— Seda hulleml! Aken oli valge... ja Joosep tõusis üles.

— Ei. Ära ava! keelis naine.

Uksele koputati ja siis see äkki katkes. Samal pilgul avas Joosep ukse, kuid keegi ei tulnud sisse.

Joosep tõmbas ukse laiemalt avatuks. Lambivalgus langes kotta. Selle hämarusest paistis hallis palitus naise kogu, komps käe otsas. Ta vaatas

suuri silmi tuppä, mille uks oli pärast keevat koputamist lõpuks avatud. Ta pilk peatus ehmunult laual, heeringataldrikul, viinapudelil ja poolpaljal naisel, kes istus voodi ja laua vahelisel toolil.

Joosep silmitses külalist omakorda ega saanud äkki sõna suust. Siis õiendas ta käe kotta:

— Helmi! Sina! Ei osanud uneski näha!

Tüdruk ei vastanud ja koms ta käe otsast kukkus potsatades maha.

— Noh, tule sisse! kutsus Joosep, ikka käsi õieli. Friidagi tõusis, et omalt poolt midagi ütelda. Kuid ta ei jõudnud avada suudki, kui kojast olija nuukatas, avas välisukse ja sööstis tänavale.

Joosep jahmus. Seisis nõutult paigal, enne kui ruttas uksele ja hüüdis. Keegi ei vastanud ja kedagi polnud näha, sest talvine varahommik on sel tunnil niisama pime kui öö. Tänavalambid ja ärkavate barakkide akende valgus ei aita palju. Oli pilvine ja külm. Sadas lumepuru. Ta ei näinud ega kuulnud selles varases vaikusel enam kedagi.

Pärast asjatut hüüdmist ja tänaval vaatamist tuli Joosep tagasi tuppä.

— Kuule, kes see oli? küsis Friida, suurrätt hooletult ainult üle ühe öla, kuna teise alasti kumerus valendas lopsakalt lambivalguses.

— Kuule, kes sul siin käivad? Kes see oli? kordas naine ja nüüd pöördus Joosep järsult.

— Mine ära. Kao ära! Silmapilk! kähistas ta Friida poole. See lausa kohkus mehe äkilisest muudatusest.

— Kuule... algas Friida, kuid Joosepi lauale-sattunud käsi võttis klaasi ja virutas selle põrandale.

— Kao ometi. Jalamaid! Ja ta tõukas viivitavat naist, kes lipsas siis kartlikult ja hämmastunult uksest välja. Joosep ise aga seisis pilgu laua ääres, toetudes raskelt sellele. Siis võttis ta varnast mütsi ja palitu ning ruttas välja külma pimedusse.

Ta mõtles, et läheb jaama, sest kuhu Helmi sel tunnil oskas mujale? Läheb jaama ja kõneleb. Ehk Helmi usub ja saab aru...

Helmi ei mäletanud, et ta elus oleks olnud midagi nii ärevat kui sõit põlevkivikaevandusse.

— Mis me isale ütleme? muretses ema.

— Isale? Ma ei tea...

— Peab ju midagi ütlemä? Kuidas sa's äkki lähed? muretses ema ja jäi mõtisklema.

Isa ei teadnud veel midagi. Või kui teadis midagi, siis mitte palju. Talvine aeg lubas Helmil olla kodus. Talvine aeg lubas kanda ka pikki, laiu

riideid ja meeste silmad pole teravad sellele, mida nad ei oska karta ega aimatagi — liiati omas majas. Küll aga oli isa märganud, et midagi varjatakse tema eest, et Helmile tuleb kirju, ja ta tahtis teada. Kuid ta kinnine süda ei lubanud küsida ja nii ta oli vahel pahas tujus, tegi majas valjusõnalisi seadusi, kuid ei nõudnud selgesõnaliselt teateid. Helmi värises tihti-tihti, kui isa hall, terasene pilk juhtus temal peatuma, et nüüd-nüüd? Kui ta nüüd otse küsib, ega ei oska siis muud kui sosistada, et jah! Löögu siis surnuks või tehku muud. Kuid isa ei küsinud, ta pilk läks mujale ja ärevus Helmis lahtus, andes ruumi uuele mõttele, et nüüd on Joosepil oma pliit ja tuba ja nüüd on siis värav, mille taga on ahastatud ja oodatud, lahti ja ta võib minna.

Õhtul seadis ema talle kaasa väikese kompsu — ega kodunt minda tühja peoga. Kuid muu vara pidi jääma kõik Pikaluha kambrisse. Kui jäädakse kohe sinna kaevandusse, eks siis tulla juba kahekesi vara ja kaasaantava järele. Kuid võib-olla tahetakse pulmagi teha siin, sest kuigi isa on vali ja torm, ega ta last taha lasta ka teisiti.

— Eks sa nüüd lähe ja eks te nüüd kõnele, naeris ema.

— Aga mis isa homme ütleb? vastas Helmi kartlikult.

— Oh, ma juba rääkisin...

— Mis sa rääkisid? küsis Helmi ehmudes.

— Sain kuidagi. Et tädi juure!.. Mis sa teed, tee teine inimene veel haigeks teie pärast, naeris ema, silmis kavalat hoolitsust ja segamini muret ja rõõmu.

Nii ta oli valetanud isale ja küllap vist haudunud kaua, kuidas seda hästi teha. Ta ju kartis isa nagu nad kõik, kuid tütre pärast oli valmis salatsema ja tegema muudki, nagu Helmi on nüüd valmis tegema kõik selle pärast, kes veel polnud näinud selle maailma valgust ja kel veel polnud nägu ega nime...

Õhtul söögilauas viis isa jutu äkki tädile, et mis šlahh see sellest priskest naisest siis äkki läbi löi, et kohe kisendab appi?

— Eks ilmas ole tõbesid, aga eks ole hea, et ikka on aitaajaid ka, kui inimesed ikka üksteisega läbikäimises... seletas ema ja ruttas arutama:

— Ma arvan, et kui nüüd vasikas rahaks teha, see peaks ikka oma mitu head puuda ära tulema. Suur ja ilusa karvaga. On ka piimaga joodetud...

Ta oli jutukas. Ta hoidis kõneluse vasikamüümisel ja isa võttis meelevõtte sellest osa, hakates uurima ajalehest lihahindugi, sest järgmisel päeval pidi noor loom toimetatama ühismüügile. Ja et nii oli midagi, millest kõnelda, siis võis teine midagi jääda varju ning Helmi ei küsinudki, mis tõi sel tädil pidi olema, kelle juure teda kutsuti, sest ta oli liiaks ärev, et küsida või jagada midagi korrapäraselt.

Ta oli kaua oodanud seda päeva, et võib minna ja et on koht, kuhu minna. Ta istus nüüd tundide viisi endamisi kui nui, et mõelda, kuidas ta

läheb ja kuidas Joosep äkki märkab, et ta on seal. Naeratas endamisi ja vajus jälle mõtiskellu. Seal ei olnud üksikuid selgeid mõtteid, vaid hebed ujusid nagu kerged pilvekesed üle suvise taeva ja ta ei saanud aru, millest ja kuhu ta oma mõtetega õigupoolest jõudis, kuid ta tundis, et see on kõik ilus ja et tahaks otse nutta!..

Ta ruttas õisele rongile.

Emä ise tegi lahti õuevärava. Oli sadanud kergelt lund. Pikaluha väljad olid heledad ja loojuva noorkuu veerand heitis pilvehatakast läbi tühjale, vaiksele luhale, lumerüüs Kaarnamäe metsale ja kogu suurele, valgele, lumisele maailmale ihmjat valgust.

— Ajad esimesed jäljed. Just kui oma teele lähed, ütles emä, seistes värava ees.

Helmi seisis pilgu, komps käes. Kurgus luksatas, kuid sõnu ei tulnud. Hing oli nii täis, et midagi ei osanud panna äkki sõnadesse, ja nii ta ainult vaatatas talvisele kodupaigale ja teele, millel polnud jälgi. Siis ta äkki andis emale käe, mida see surus oma kahe kortsulise, pahkunud peopesaga.

— Mine siis õnnepidi. Mine siis!.. ütles ja ta neelamine kuuldus selgesti paksu villase rätiku alt.

— Jah, nüüd!.. Jääb veel hiljaks ka... ütles Helmi tasakesi, nagu kartes midagi purustada. Siis ta hakkas kiirete sammudega minema Kaarnamäe nurga poole.

Äsja sadanud kergele lumele jäid jäljed. Kuu kadus pilvenurga taha, olles juba üsna madalal. Kuid lumi valendas ja rada oli tuntud ning ta ruttas edasi läbi vaiksete, tuttavate paikade — mööda magavaist majadest ja talveunes koplitest ja põldudest.

Oli mõtelnud mitu korda, et kirjutab. Siis jälle, et ei. Ja nii jäigi. Siis mõtles ta, et sõidab päeval, kui Joosep on tööl. Ta ei teadnud hästi, kas ta saab sellelt naiselt, kelle Joosep ütles käivat pesemas ja pühkimas, võtme. Siis ta puhastaks kõik ilusasti, keedaks midagi ja paneks lauale. Kui Joosep siis tuleks... ja Helmi tundis suurt rõõmu sellest, mis siis võiks olla. Aga et ta kahtles võtme-saamisest ja ka selles, kas isa ei hakka hommikul ise teda saatma jaama või veel midagi pärima, siis mõtlesid nad emaga paremaks õise rongi. Ning see on ka kena, kui ta äkki varahommikul on seal. Ta ei koputagi, vaid läheb ja Joosep on sel ajal just tõusmas, et minna tööle. Võib-olla ta peseb just parajasti palet ning pöördub vaatama, silmad märjad või seebised. Ja ta ei näegi, muudkui küsib, et kes? Ei ta ütle midagi, kuni ise näeb, ja see on siis nii ilus...

Nii ta läkski varahommikul. Ei koputanud ega uurinud kaasavõetud elektrilambikese abil barakkide numbreid, surus käepidemele ja avas ukse.

Siis läks maailm äkki mustaks. Väljas oli öö, kuid ta oli tulnud siia, valgustatud oma südame heledusest. Ja nüüd äkki visati nagu katkukivi elu puhtasse nirekesse ja ta ei osanud enam midagi.

See aeg, mis ta seisis seal uktsel, oli pime aeg.

Silmad tardusid, süda seistas. Jah, seal oli Joosep, voodiserval, ning seal ta juures oli naine — lohakil ja poolalasti. Joosep vaatas ukse poole, kuid ei lausunud sõnagi. Tema ei saanud sõna suust. Tundis, et põlved värisevad. Kompsu langemise väikest mütsatust ei kuulnudki, sest oli lamgemas isegi. Silmisse suruti pimedust ja peas kohises, kurku tõusis lämmatav tomp ja hakkas kägistama. Siis ta avas suu nagu karjatuseks, kuid häält ei tulnud. Ta pöördus lävelt, sööstis tänava pimedusse ja jooksis...

Ta ei märganud, kas ta jooksis kõveriti või otse. Kui ta ees heideti kinni üks aiavärav, siis lõi selle tugev klopsatus ta äkki seisma. Ta seisis ja vaarus ning mõned lumehelbed langesid läbi pimeduse ja paitasid jäiselt ta palet. Siis ta laskus kummargile teravaotsalisele, madalale aiale ja nutt pääsis kurgust.

Suurrätti mässitud ja jalgu lohistav naisekogu lähenes talle barakilävelt.

— Sa armutegu!.. Mis inimene see siin's sedasi? küsis.

Inimese küsiv hääl mõjus Helmissse nagu piits. Ta nuuksed muutusid valjuks, nutuhoog hüsteeriliseks. Ta ei märganud midagi muud kui nutta ja oleks tahtnud heita kummuli lumele ja kisendada.

Naine puudutas teda õlast.

— Mis sa siin sedasi... Öö ajal. Joomast kusagilt või?.. Noh, on see nüüd inimese tegu, siin sedasi?.. Näe, jah! Kui pole õhtul mõtlemist, siis on hommikul nutmist! Noh, neela alla ning mine koju! ja naine lükkas teda kergelt õlast.

— Ei! Ei! nuttis Helmi ega tahtnud lasta end puudutada, nagu oleks kogu maailm muutunud ta meelest mürgiseks.

— Mis su ei siin aita. On see praegu sul siin elamise aeg ning koht? Noh, missuguses barakis sa õige elad?

— Ma ei... ma pole... ei ela!

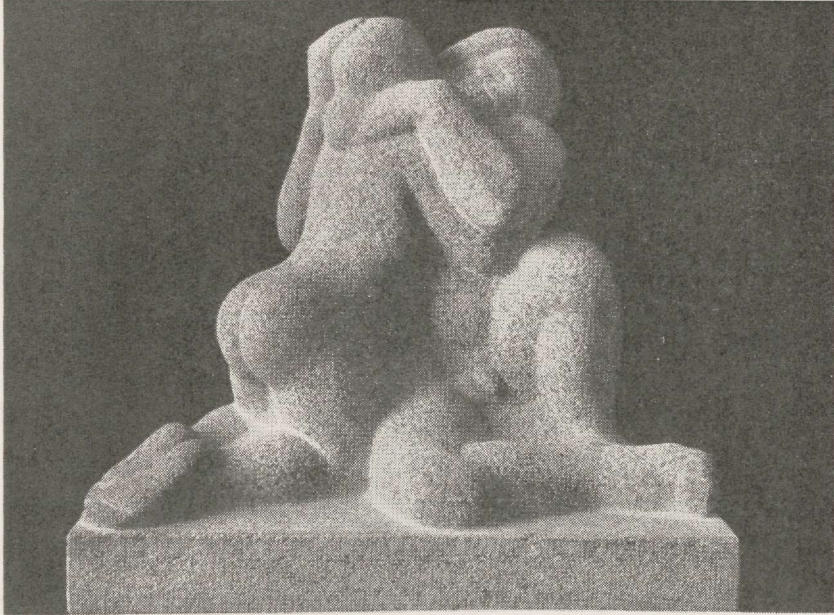
— Ei ela! Kusagil ikka elad? Ega sa siin aiaposti najal ole maailma tulnud ja suureks kasvanud. Võta nüüd end pisut... Ega see jää sellega, küll elus saad nutta veel küllalt. Ega seda ikka ühekorraga kõike selgeks saa. Ma võin mõelda küll, mis sind nii tormi ajab. Lähed sedasi nendega ühes — näed nüüd. Mis see nutt nüüd enam aita. Hea, kui saad targemakski. Noh, ei midagi? Kelle... kustpoolt sa selle valuga nüüd õige tuled?

— Ma pole... tulin rongilt! Ning siis... ja Helmi puhkes uude nutuhoogu.

— Rongilt? Maalt hoopis? Värskest kohe võeti vardasse. Et need tütarlapsed ka nii silmitud võivad olla! Või rongilt ja nüüd pole kohta-paika, pole enam midagi...

— Ei ole enam... midagi! nuuksus Helmi.

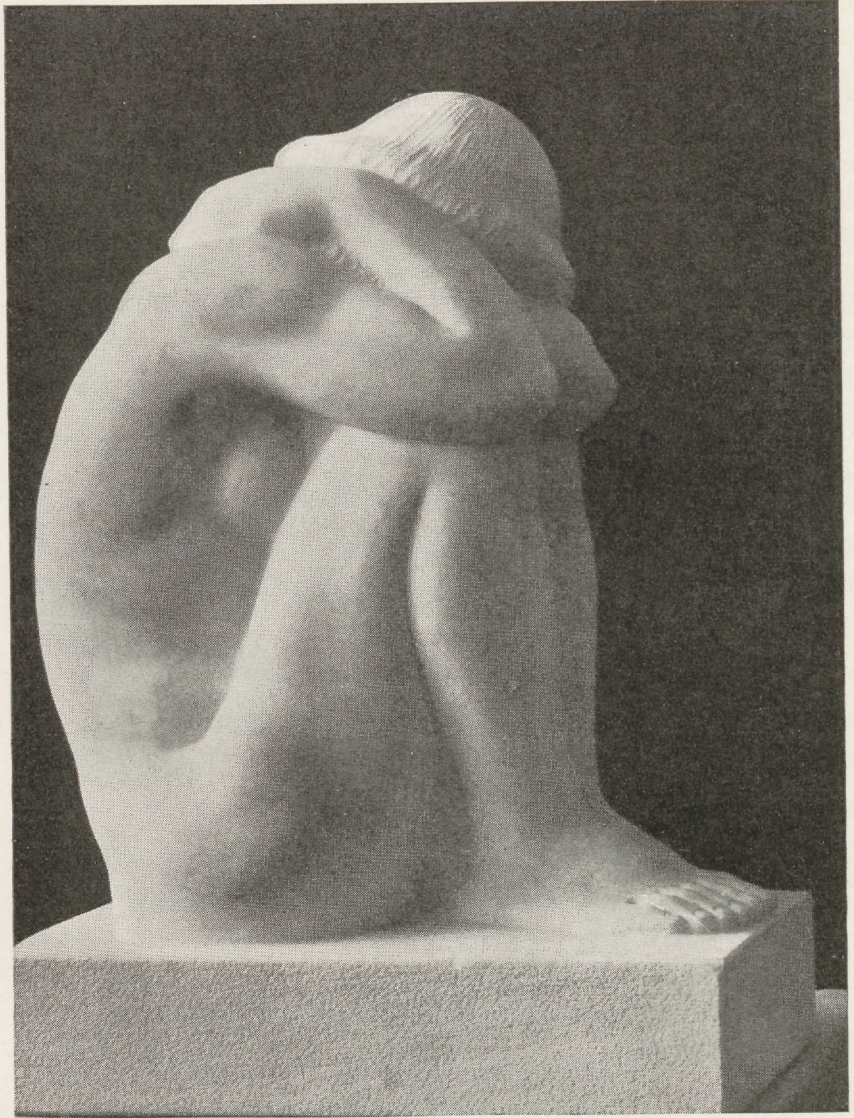

A. Starkopf-Rea

Lott tütrega

Granit 1935

A. Starkopf-Rea

Lein

Marmor 1938

— Nojah, kõige parem on — mine tagasi sinna, kust tulid. See pole koht, kust noored tüdrukud tulevad midagi otsima. Ei elu, ei meest, sest kus neid siin... Teada puha ja nähtud... Noh, tule sisse, istu... Siis näed paremini, kui silmad jälle kuivad.

Ta sundis Helmi sisse barakiuksest.

Soe leitsak ja lapsevoodite vänge lõhn löi neile vastu. Varjuta elektrilamp laes naksatas põlema. Tuba oli armetu. Pliidi kohal kuivasid lapid, närtsud ning lapsesärgid. Paistis silma must voodilina, millelt äsja oli tõustud.

— Siin ma ka... aeesin üksi, osutas naine voodile. — Tuli töölt, ega ma teda kõide panna saanud. Käisin trepil vaatamas — tööaeg sedataga käes. Mis sest tööst küll, kui kantakse teisiti jälle metsa. Ning need naised ka siin, et... ma ei taha sõnu suhu võtta! Endal pole elu, teisel tallavad ka sega-mini. Sellepärast ma ütlesin, et — parem mine, kust tulid. Või ma siin vahiksin, kui oleks veel jalgadel võtmist, aga... ta heitis käega ja seadis siis hoolikalt kahele magavale lapsele tekke.

Helmi nutt jäi vaiksemaks. Ta äkki ärkas ja mõtles, et kui ta nii nutab, siis ta äratav need võõrad lapsed. Nüüd ta vaid luksus ja pühkis silmi, kuna õlad ja käed vabisesid veel raskest elamusest.

— Kelle juure sa sedasi tulid's, mis? küsis naine äkki vaikselt ja tungivalt, endal käed veel laste juures, kuid silmad juba Helmi küljes.

— Joosepi...

— Missuguse Joosepi?

— Raik. Tema... Ta kutsus, ja siis... ning ta ei jõudnud end jälle hoida.

— Seda võisid ju arvata. Eks ta seepärast kutsu, et sinuga olla, ning nüüd, jah, et pole enam midagi ja muudkui kõik korras jälle. Ja sina usaldasid nii tulla ja olla — palja sõna peale? ning naine vangutas etteheitvalt ja imestavalt pead, et kui kärbesrumalad need tütarlapsed ometi on — otse tulle. Pole targemad midagi kui ta isegi, kuid tal oli ometigi nii, et... ja ta jäi pilguks mõtlema.

— Aga... võib-olla võtab ära ka veel, kui hakkad kinni. Nüüd seadused naiste kasuks, ei saa nii kergesti ikka ka koera teha midagi ja siis jälle suu puhtaks pühkida, et pole teadmistki. Ehk saab sundida, et... ega mina ju ka seda lugu tea, arvas naine, kuid Helmi raputas tummalt pead.

— Ikka arvad, et lõpp ning läbi, ning muud midagi? uuris naine.

— Läbi! kahistas Helmi ning ses sõnas oli ta saatuse raskus.

— Järsku hakkate ja järsku lõikate nüüdsel ajal! Noh, noor, teada... Tea midagi, kui elad edasi. Ma siin elan — elu nagu paigapundar, aga ära teist laguneda ka ei lase. Siin on — ootasin trepil meest — ei tea otsida ka kusagilt... kõrtsist, koopast või teise juurest, et tead, kellel virutada sääred alt katki. Nojah, ootasin ja hing ajas üle küll, aga ega ühe ropsuga vea veel kogu elu surnuaceda. Näe, lapsed hakkavad end ka liigutama... ütles siis ja hakkas kõnelema vaiksmini.

Kui ta jälle tuli lohutustega, et kõik võib minna ju veel hästi ja Joosep Raik on ju töömees, nagu kuulda ja teada, pahvas Helmi:

— Tal oli teine sees... paljalt.

— Teine? Nojah... Siis muidugi... Kui mees teise küljes, ega siis teda lõika enam nõudmisega ega nutuga, sest teine hoiab omakorda. Teada, see siis ikka Karlovi tüdruk? See ju räägiti teise ümber käänlevat. Tea, mis aru selle nahavahelt välja käib, et mehed teise järel... Mõni on niisugune! Ning kui see oli seal paljalt sees, siis ju muidugi... Poiss ise ka ei seletanud midagi?

— Ma jooksin ära. Ma tulin ära... Ma ei taha enam... Tahan koju... või ma ei tea, kuhu pean minema?

— Seepärast nüüd kohe minemas. Hea, et jooksid lävelt tagasi, olgu sellega, keda valis! Sina tee end kõvaks — las kahetsebki veel, sest ega seesugustega tule ka tal õnnelikku olemist. Seal ta on — mõistlik mees ja murrab tööd, aga näe, kust nõrkus küljes. Jah, küsi sa, kust ükski puu kõver või mädanemas on... Aga nüüd võta ometi palitugi ära, ning naine ise läks teda aitama.

Võtnud ära palitu ja räti ning käskinud Helmit pisut puhata, enne kui hommikune rong läheb, jäi naise silm äkki peatuma Helmi kehal.

— Vaeseke!.. Nojah, seepärast! Või sedasi ka veel. Ning mees siis ise teise gal.. Nende soo kaotaksin ma maa pealt ära, kes on... seesugused, susistas vihaselt, kuid ta käed muutusid Helmi vastu äkki õrnaks ja hoolitsevaks, otsekui oleks sellest, mis ta silmad nüüd märkasid, teine muutunud talle äkki õige lähedaseks. Ta karmid käed oskasid tõsta ja seada pehmusega ja hellusega, nagu nad tegid seda oma laste juures. Lohutavad sõnad saatsid tegusid ning vintsutatud ja väsinud Helmi jäi nuuksudes magama.

Samal ajal läks Joosep jaama poole.

Nüüd läheb hommikune rong. Kui ta ei leidnud kedagi pimedalt tänavalt, siis leiab ta jaamast. Helmi peab ometi aru saama, et see oli juhus ja võõraste süü, et Friida oli tema toas. Seda võib ütelda igaüks, et tal pole selle naisega midagi...

Talle heideti pilguks pähe teine pilt: Veera. Sellega ka ei ole? Aga see on iseasi. Sellest ei tea keegi ega tohi teada. See oli aga nüüd sootuks süütu asi, mida Helmi nägi. Ta peab mõistma ja aru saama, et mis ta võis parata, kui naine surmahirmus jooksis sinna. Ega ta kergesti usu, aga ta võib ta ju viia Friida juure ja see võib ise kõnelda... Sest kui ta nüüd niimoodi läheb... teeb endale ka veel midagi, sest ta pole ju lahtine tüdruk nagu Veera või... igaüks.

Pisut äreva südamega astus Joosep jaamahoonesse. Astus aegamisi, vaatas kõrvalpilguga. Aga kui ta ei märganud kusagil tuttavat kogu, muutus ta kiiremaks ja käis ühest ruumist teise. Ta oli mõtelnud, et Helmi jook-

sis kindlasti siia ja ootab nüüd rongi. Siin oli paar poolakat, üks venelasest müüriisep oma saviste pükste ja säärtsaabastega, paar meistriemandat, paar tundmatut ja — rong oli iga silmapilk tulemas. Ja siis see müriiseski jaama ette, peatus pilgu ja läks jälle. Ainult lamp jäi valgustama talvise hommiku pimedust ning jaamahoonest kuuldus ametniku tingedat porisemist kellegagi millegi mahajätmise pärast. Siis jäi kõik vaikseks, ainult õli-
vabrik kähises ja kaitise õue suured lambid valgustasid õliaurudega täidetud hoovi. Paar inimest, kes ruttasid mööda lumist teed, läksid oma tööle. Seda aga, keda ta oli tulnud otsima — heakstegemise ja seletamise mõte südames — seda ei olnud.

Joosep seisis nõutult kahiseva ja suitsva tehase juures, kuna hommikune hämarus muutus aegamisi kahvatuks talvise päeva valguseks. Nii oli ta seisnud siin sügissuvel, kuid sootuks teiste muredega. Siis oli südames julge lootus. Nüüd oli tööd ja leiba ja peavari, kuid enam rahutust seespool kui kunagi

Võib-olla jooksis Helmi lihtselt metsa. Istub ja nutab kusagil, aga kust sa tead minna otsima? Või... leitakse raudteelt, kui tuleb päevavalgus. Kes siis naise teab... Külma võin jooksis läbi mehe keha ning oma südames ta nagu lubas, et kui nüüd kõik läheb veel hästi, siis jääbki hästi, ja ta ei taha enam teada muust... See, et juhtus nii... midagi Veeraga, see oli sel õhtul. Veera on küll seesuguse verega, et paneb endast mõtlema ja ärritab tahtma, aga... ta ju teab, kuidas peab olema. Kui Helmi on siin, siis on tal nagu vari ees. Ta oli siin üksi ja omapead. Ja tema eas... mis siis ikkagi? Kes see parem on ses ilmaelus? Aga et nüüd nii pidi minema ja et see Friida tuli just sel hommikul — see löikas kõik nagu sirbiga pooleks ja nüüd ei oska edasi...

Peatus vabriku värava ees. Väravahoidja punetav pale vaatas talle vastu. Ei, nüüd pole enam töölemineku aeg... Saaks ja jõuaks ju veel, kuid ei taha. Ta vaatab veel ringi, ehk on kusagil?.. Jah, kui Helmil oleks siin tuttavaid, ta ei muretseks. Aga ta teab, et tal pole siin kedagi ja nüüd teda pole kusagil... Ta läks ja jalutas edasi-tagasi konstaabli korteri ees. Siis sammus ta ambulantsi poole, kuid ei läinud sisse ega küsinud kelleltki midagi.

Esmakordselt läks ta tööajal kõrtsi. Mitte just viina pärast, vaid nii aja surnukslöömiseks. Istus õlle juures, jõi paar klaasi viina, kuid tal polnud rahu istuda sealgi. Nagu üleaurust oli midagi ta olemise küljes ja sellest oleks tahtnud saada lahti. Kui aga päev edenes ja polnud kuulda midagi õnnetustest ega muud seesugust, siis ta hakkas arvama, et ega lugu ole veel nii hull, nagu ta kirju näib. Küllap Helmi ehk pistis kohe jooksu ja läks, kuna tal polnud kusagil olla, jalgsi järgmisesse jaama. Aga tuli see tal ette ja teadis ta nii neid teid ja sõiduaegu? Aga kus ta siis on, kui oleks veel siin kusagil? Küllap ikkagi läks kohe teele ja ta tahab talle sõita

järele... Või on parem kirjutada, kõik ilusasti ära seletada ja Friida võib kirjutada omakorda, et nii ja nii!..

Pärast keskpäeva, kui töölised olid tulemas vahetusest, läks ta käitise-teele. Ja siis juhtus, et ta sai kõik teada.

Kui Joosep peatus kioski ees, läks üks naine temast veeämbriga mööda. Läks, vaatas kõõrdi ja siis nagu viskas üle huulte:

— Noh, ise muudkui jalutab!..

Joosep pöördus sinnapoole. Ta ei mõistnud, mis see tähendab.

— Ei võta muretki! Teine nuttis üsna südame seest välja!

— Missugune teine?

— Jah, missugune? Ei saa enam vahetki? Häbi peaks olema. Üks rai-satakse ära, teisega jälle kõik lahve ja laiali... Ma just saatsin tüdruku rongile, üsna surnud inimese...

— Sina saatsid? Helmi või?

— Pole ma ta nime küsinud. Aga mis lood-järjed temaga olid, seda nägin isegi. Ning selle asemel et siin ringi aelda, võiksid pisut muret ka tunda. Aga kus au enam pole, sealt läheb häbi ka minema.

Naine peatus pisut, et näha, mis Joosep teeb. Kuid Joosep heitis pilgu loksuvale veeämbrile, siis naise etteheitaile, tigeaile silmile, ning sähvas:

— Vii oma vesi tuppä. Mis sa teistest jagad!

— Ma viin oma vee tuppä, vesi pole must asi. Kui seisän siin, reostad ämbri ka ära... niisugune mehenärts! Hea, et tüdruk ei taha niisugusest enam midagi teada! Häbi küll! sisistas naine? otseku saaks ta nende sõna-dega anda teise kaela osa oma nurjunud elu kibedusest. Uhkelt ja vääri-kalt, nagu oleks ta siiski mõnest asjast ja inimesest mõne asja ja olemise poolest kaugelt üle, läks ta oma baraki poole.

Joosep vaatas talle järele.

Siin siis oli Helmi olnud. Selle naise juures. Samas, oma tänaval. Ju said kuidagi kokku, kui tüdruk jooksis minema. Ning see ütles, et ta viinud ta päevasele rongile. Nüüd siis on teada... ning ta astus kiiresti eemale, nagu oleks ülesanne äkki lahendatud. Nüüd oli teada, kus Helmi on, ja nüüd võib mõelda juba lihtselt ja otsepidi, mis teha edasi.

See naine oli ütlenud, et Helmi ei taha temast enam teadagi. Kui ta nii arvab, siis ta muidugi ei taha. Ta on teistmoodi... Ta on seesugune, nagu oli ta enda ema: kannatab ära ja ütleb sellest vähe, mis ta kannatab. Ja nüüd ootab, et tema peaks jooksmä järele ja paluma... Paluma, kui ta pole süüdigil? Mis siis, kui ta nüüd tööga lööb käega, et... on läinud, mingi edasi. Ning ta võib tõesti jälle mõelda Veerale, et... ükskõik!

Veera meenutamine tõi endaga kaasa ärevust — nagu ikka. Ta teadis, et Veera on tema küljes, ja ta oli pisut ka selle tüdruku järele. Või isegi rohkem kui pisut. See tüdruk kiusas verd. Aga kui ta nüüd sellega peaks abielluma, ta ei tea... Ei, ta ei tea ikkagi midagi, mis ta peaks tegema,

aga õige mehe kohus oleks hoolitseda ikka selle tee eest, mille ta on ise rajanud. Ning kuidas Helmi tulebki seal Pikaluhhal toime, kui ta ei lähe tasandama teed. Jah, kui oleksid mõlemad vabad. Aga nüüd on nii, et tal tuleb minna, sest nii mees on ta ikkagi, et tunnistab oma verd. Ainult — et see oleks kõik kord juba koos ja rajal — nii või teistpidi, ning äkki tõusis temas viha Friida vastu. Seesugused naised — liiderlikkust ja lohakust ihu täis — need ajavad sõnnikut oma ja teiste kaevudesse. Seesuguseid ei peaks laskma välja oma toast ning vana Kruusberg oleks pidanud võtma juba ammu püssi! —

(Järgneb.)

Anton Starkopf

Skulptuuri osatähtsus eesti kunsti arenemises on olnud alati väga suur. Näib, nagu oleksid skulptuuri väljendusvõimalused eriti vastavad meie rahvuslikule kunstigeeniusele. Juba enne iseseisvusaega on Eesti annud plastikameistreid, kellede nimedel oli omal ajal teatav kõla ka väljaspool kodumaa piire. Väga suurejooneline on aga meie skulptuuri arenemine olnud iseseisvusaja kestel. Eestis on välja kujunenud omapärane skulptuuri-koolkond, mille arvukad liikmed on meie skulptuuri viinud kõrgele tasemele. Väga silmapaistvat osa nende iseseisvusaja skulptorite seas on mänginud Starkopf, kelle 50 a. sünnipäeva pühitseti käesoleva aasta 23. aprillil.

Anton Starkopf sündis Harjumaal Kohila vallas talupidaja pojana. Alghariduse sai ta kohalikus vallakoolis, õppis hiljem ministeeriumikoolis ja siis Tallinna kaubanduskoolis. A. 1909 asus Starkopf Peterburi, kus ta jätkas õpinguid kõrgematel kaubandus-tööstuslikel kursustel. Lähikäimine tol ajal Peterburi akadeemias õppiva August Janseniga ja teiste noorte kunstiõpilastega ning kunstnikega (Areni, P. ja K. Burmani, Luki jt.) süvendab noore kaubandusteadlase huvi kunsti vastu. Ta hakkab ka ise vähehaaval katsetama kunsti alal, modelleerides väikesi loomade ja inimeste figuure plasteliinist. Olles viibinud

kaks aastat Vene pealinnas, küpseb tas otsus — heita nurka ärimehe karjäär ja pühenduda täiesti kunstile. Sõprade nõuandel siirdub Starkopf 1911. a. sügisel Müncheni, mis tol ajal kunstilinnana omas veel suurt külgetõmbejõudu. Münchenis leiab Starkopf ees terve kodumaalaste koloonia, kuhu kuulusid Tassa, Vabbe, Greenberg, Roosileht, Otsman, Taska, Oskar, Lepik, Dörwald jt. Münchenis hakkab Starkopf joonistamist õppima Azbé kunstikoolis, kus oli ka teisi eestlasi. Anton Azbé, slovaki päritoluga maalija, oli 19. sajandi lõpul asutanud kunstikooli vabaateljee näol, mis sai väga populaarseks eriti välismaa kunstiõpilaste keskel. Loova kunstnikuna pole Azbé üldse mitte tuntud, kuid ta omas nähtavasti mõnevõrra pedagoogilist taipu. Azbé populaarsusele aitasid tugevasti kaasa tema originaalsed hoheemlikud allüürid, mida sel muretul ja liberaalsel ajastul enne Maaailmasõda veel osati hinnata. Azbé kool säilitas oma külgetõmbejõu ka pärast tema asutaja surma (a. 1905). Kui Starkopf seal õppis, oli ateljee juhatajaks keegi nüüd täiesti ununenud Weinhold. Paralleelselt õpingutega Azbé juures töötab Starkopf skulptuuri alal Hans Schwegerle juhatusel.

Münchenis vedab Starkopf ühe talve. A. Tassa nõuandel sõidab ta 1912. a. kevadel Pariisi, kuhu siirdus ka teisi eestlasi-münchenlasi (Tassa ise, Taska, Otsman,

Oskar, Dörwald jt.). Ta asub elama kuulsasse „Ruche'i“, kus ta koos mõnede teiste kodumaalastega naudib kõiki boheemliku elu „mõnusi“. Suve tulekul sõidab Starkopf uuesti Saksamaale, seekord Dresdeni, kuid tuleb sügisel tagasi Pariisi, kus algab tõsisemaid õpinguid Académie Russe'is. Académie Russe oli vene emigrantide poolt asutatud vabaatlejee. Siin polnud üldse õpetajat või korrektuuritegijat; õpilased analüüsisid ja arvustasid ühiselt ateljees loodud töid. Soovi korral võis muidugi saada sõbralikku nõu ja juhatust vanematelt õpilastelt. Starkopfil tekkis tihedam läbikäimine eriti Bulakovski ja Jean Lebedev'iga, kes olid temast natuke vanemad. Kummalegi võlgneb Starkopf tänu kasulike näpunäidete eest. Neist tegutseb praegu skulptor Bulakovski tuntud meistrina Nõukogude Venes, kuna Lebedev on omandanud graafikuna teatava populaarsuse Prantsusmaal. 1913. a. kevadel sõidab Starkopf ühes mõnede teiste pariislastega Ahvenamaale suvitama; neid meelitas sinna odav elu. Samal aastal esineb Starkopf ka esimest korda eesti kunstinäitusel, nimelt Noor-Eesti näitusel, pannes välja mõned joonistused. 1913/1914. a. talvel katkub töö Pariisi Académie Russe'is, kuna kevade tulekul siirdutakse jälle Soome, seekord Viiburi läheduses asetsevasse Kirvu.

1914. a. hilissuvel on Starkopf Saksamaal, kust ta tahab hiljem edasi sõita Pariisi. Saksamaal viibimine kestab aga kauem kui kavatsatud, sest kodumaalt pole veel kohale jõudnud Tassa, kellega seltsis pidi toimuma reis Pariisi. Ja siin Saksamaal, nimelt Saksi Šveitsis, tabab nüüd Starkopfi Maailmasõda. Kunstniku juurest leitakse Soomes väljaantud isikutunnistus ja Prantsuse võimude poolt antud dokumente. Sellest piisab, et kahtlustada teda salakuulamise. Kunstnik veedab mõned kuud trellide taga Dresdeni vanglas ja saadetakse siis laagrisse Dresdeni läheduses asetsevasse Rathenisse. Et kunstnikul on Soome pass, siis õnnestub tal Soome esindaja kaasabil a. 1916 saada mõningaid soodustusi. Ta jäetakse valve alla, kuid talle antakse luba hakata tööliseks-kiviraiduriks

L. Butze kiviraiumise-töökojas. Tööl, mida kunstnik siin teeb, pole midagi ühist kunstiga. Kuid sama aasta aprillis läheb kunstnikul korda pääseda P. Pietzsch'i ja K. Zähne töökotta, kus raiuti välja nimekate meistrite töid. Ka siin ei ole Starkopf kaua. Juulis siirdub ta Berliini, kus töötab algul Manzeli kiviraiumise-töökojas. Novembris õnnestub tal aga saada Franz Metzner'i abiliseks raiujana. Töö Metzneri juures kestab poolteist aastat, s. o. 1918. a. kevadeni. Samal ajal käib Starkopf joonistamas ja modelleerimas A. Lewin-Funcke maali- ja modelleerimise-koolis. Pingutuste ja viletsa toidu tagajärjel haigestub ta ja on sunnitud minema haigemajja, kuhu jääb sõja lõpuni, tegutsedes seal pärast paranemist tõlgina.

Sõjavangist vabanenud, siirdub Starkopf novembris a. 1918 kodumaale ja asub pärast lühikest maal viibimist märtsis a. 1919 Tallinna, kus ta saab haridusministeeriumi kunstiosakonna sekretäriks. Tallinna ei jää ta siiski kauaks. 1919. a. sügisel asutatakse A. Tassa algatusel Tartus kunstikool „Pallas“ ja Starkopf võtab endale skulptuuri-ateljee juhatamise. Nüüd algab ta elus pärast kauakestunud rännakuid ja vintsutusi rahulikum aeg. Kunstniku väline elukäik on siit alates suuremate muudatusteta. A. 1921—23 on ta „Pallases“ direktori kohusetäitjaks, a-st 1929 kuni meie päevini direktoriks. Juubel, mida kunstnik käesoleval aastal pühitseb, on niisiis kolmekordne: 50 a. sünnipäeva, 20 a. pedagoogilise tegevuse ja 10 a. direktoriks oleku juubel. Kunstniku töörikkasse ellu toovad vaheldust mõned välismaareisid. 1920., 1923. ja 1926. a. suvel reisib Starkopf Saksamaale, 1925. a. Rootsi, 1928. a. Prantsusmaale ja Itaaliasse, 1929. a. Soome, 1935. a. Rootsi ja Taani, 1939. a. Soome.

Starkopfi noorpõlv langeb ühte äärmiselt rahutu murranguajaga euroopa kunsti arenemises, millal kõik vanad väärtused ümber hinnati. Kunstilise mina väljakujundamine selles kaoses oli loomulikult väga vaevarikas. Kunstniku Peterburis viibides olid tema silmapiiril peamiselt vene akadeemilise kunsti meistrid. Münchenis olid

päevakangelasteks Stuck ja impressionistid, samuti jugendstiili vaimus töötavad stiiliseerijad (Egger-Lienz jt.), teisest küljest aga juba ka ekspressionismi eelkäijad — Van Gogh, Munch, Hodler jt. Starkopfi maitsele vastavad kõige enam viimatimainitud meistrid, eriti Hodler.

Mis puutub skulptoritesse, siis huvitab teda esmajoones Metzner, kelle tööde üldnäitust oli tal võimalus näha Dresdenis a. 1912. Juba nüüd tekib tal soov astuda lähedamasse kontakti Metzneriga, soov, mis teostub mõni aasta hiljem hoopis erakordsetes oludes. Tugevaid impulsse saab Starkopf ka kuulsalt belglaselt Constantin Meunier'lt, kelle töödega tal on võimalus tutvuda saksa muuseumides. Meunier' imetljaks on ta jäänud meie päevini. Pariisis annab noorele kunstnikule eriti palju elamusi keskaja (romaani) plastika ja Bourdelle'i looming. A. 1913 oli Pariisis valminud Champs-Élysées teater, mille fassaadi Bourdelle kaunistas mõnede reljeefidega. Vahest veel rohkem võlusid noort skulptorit aga Bourdelle'i napis ja karges stiilis teostatud freskod sama teatri jalutusruumis. Vanematest meistritest avaldab Starkopfile eriti sügavat mõju Puvis de Chavannes oma lihtsustava, sünteetilise käsitlusviisiga, mis meie kunstniku vaimulaadile oli nii lähedane. Starkopfi kunstilise maailmavaate väljakujunemisel mängis suurt osa ka läbikäimine Académie Russe'i ümber kogunenud vene kunstnike ja kirjanikega, kes kõik olid äärmuslike, radikaalsete suundade pooldajad.

Suure tähtsusega kunstiku loominguilise ilme kristalliseerumisel olid Maailmasõja ajal Saksamaal veedetud aastad, eriti töötamine Metzneri ateljees. Metzner, kelle kunst nüüd ununema hakkab, oli enne sõda nimekamaid saksa skulptoreid-moderniste. Kuulsaks tegid teda eriti a. 1913 valminud Leipzigi lahingu mälestuseks püstitatud kolossaalse monumendi skulptuurid. Metzner püüdis oma töis vabaneda sellest maailmisest ja nüansirikkast käsitlusviisist, mis, tänu Rodin'ile, umbes a. 1900 oli pääsnud valitsema peaaegu kogu Euroopa plastikas. Ta hakkab taotlema monumentaalsust, liht-

sustab ja üldistab vorme ja moonutab neid suurema ilmekuse saavutamise otstarbel. See püüd suure vormi, sünteesi ja dekoratiivsuse poole huvitab ka Starkopfi; ses suhtes on Metzner eesti meistritele eeskujuks olnud ja temale tõuget annud. Kuid oma temperamendilt on mõlemad siiski väga erinevad ja Starkopfi ei saa kuidagi lugeda Metzneri järglaseks. Metzner ei vabane kunagi täitsa jugendstiili maneerlikest kujudest, Starkopfi kunstis aga on igasugune side jugendstiiliga katkenud ja ta areneb algusest saadik resoluutselt ekspressionismi suunas. Starkopfil on vormikäsitluse mõttes õigupoolest rohkem sugulust Lehmbruck'iga, kelle töid tal tuli Manzel'i töökojas välja raiuda. Metzner'i ateljees viibimine on meie kunstnikule tähtis veel ses mõttes, et ta siin omandas oivalisi kogemusi raiumise-tehnikas. Nagu Pariisis, nii oli Starkopf ka Berliinis tihedas läbikäimises äärmuslike suundade esindajatega, kes olid koondunud „Sturmi“-nimelise ühingu ümber. Tal oli võimalus tutvuda põhjalikult saksa moodse skulptuuri meistrite (Hoetger'i, Albiker'i, Kolbe, Barlach'i jt.) töödega.

Starkopfi võib pidada üheks järjekindlamaks ekspressionistliku suuna viljelejaks eesti plastikas. Ekspressionistlik põhitoon on eriti tugev tema varasemas loomingus; hilisema aja töis ei ole see mitte enam nii tingimusteta prevaleeriv. Peab üldse tähendama, et Starkopfi kunst on väga mitmealgeline. Dekoratiivselt stiliseeritud, puht ekspressionistlike tööde kõrval tekib juba õige varakult ka võrdlemisi naturalistlike skulptuure. Mis aga Starkopfi kunstis täitsa puudub, see on klassitsistlik tendents; „ilu“ tavalises klassilises mõttes ei maksa tema töis kunagi otsida. Täitsa võõras on Starkopfile ka maalilisus. Kunstniku varemals töis oli paiguti tunda mingit otsivat ebakindlust; ilmekuse taotlusel oli meister mõnikord ohverdanud vormide sisemise veenvuse. Ka ei ole ta neis võib-olla mitte alati täitsa vaba eklektitsismist. See tasakaalu puudus kaob hiljem täiesti ja eriti viimase kümne aasta kestel loodud töid ise loomustab suveräänne kindlus, lihtsus ja

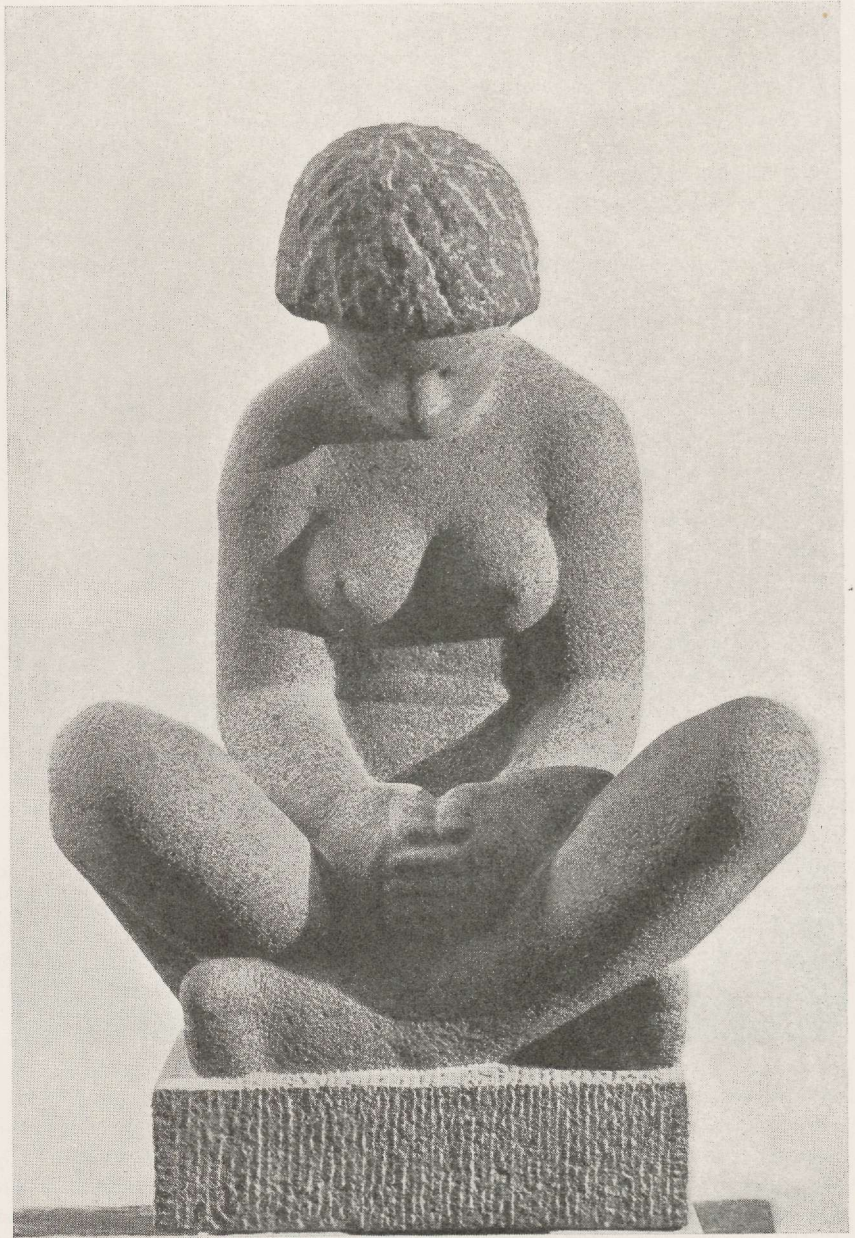

A. Starkopf-Rea

Purskkaevu grupp

Puumass 1928

A. Starkopf-Rea

à la japonnanna

Graniit 1938

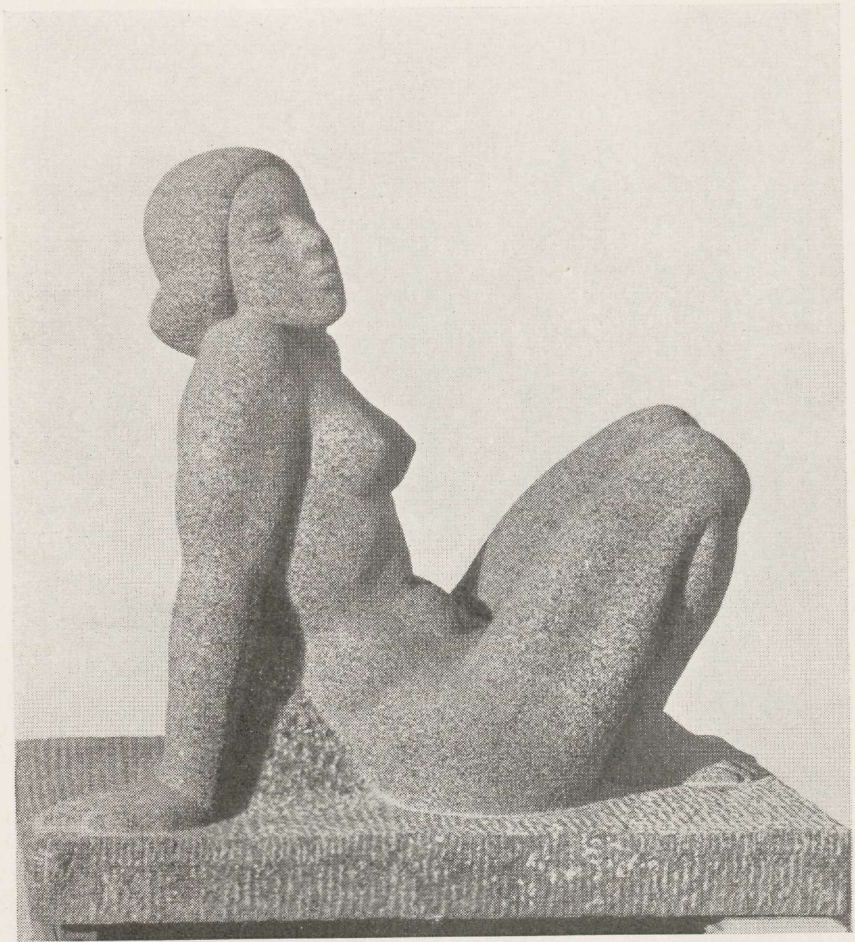

A. Starkopf-Rea

Ema lapsega

Marmor 1938

A. Starkopf-Rea

Istuv naine

Graniit 1938

nappus kunstiliste vahendite tarvitamisel ja väljendusliku mõju keskendamise. Ikka ja alati kisub neis kaasa jõuline rütmitunge, kontuuride ilmekas selgus ja vormide ran-ge, kuubiline mõjuvus.

Starkopfi produktioonis on esindatud portreed ja pead, üksikfiguurid, grupid, rel-jeefid ja monumentid, milledest mõned on arhitektoonilise ilmega. Väga mitmekesine on olnud ka materjal; viimastel aastatel on domineerinud igatahes graniit, mis kunst-niku mehisele, suurt sünteesi taotlevale temperamendile tõepoolest kõige rohkem näib vastavat. Teisest küljest võib aga ka oletada, et just graniidi tarvitamine on soo-destanud kunstniku arenemist suurema jõu, lihtsuse ja kindluse vaimus. Siin ei ole võimalik hakata loetlema kõiki Star-kopfi teoseid, isegi mitte kõiki paremaid; piirduksime sellega, et tõstaksime neist esi-le mõningaid, mis on meistri laadile eriti iseloomulikud ja mis tähistavad tema kunst-tilise mina arenemist. Vanemad, kohe pä-rast kodumaale asumist loodud teosed on mõned pead, milledest üks huvitavam on lihtne, nurgelises vormikõnes teostatud sõ-duripea. Järgnevate aastate (kuni 1925) loomingust väärivad mainimist eriti mõned saledakujulised pronksist naisfiguurid („Tants“, „Naine kalaga“, „Sügis“ jt.) ja kivist raiutud portreed (Vaher, Mark). A. 1925 valmib kunstniku loodud vabadussõja-monumentidest täiuslikem — monument Laiusel. A-il 1926—1928 huvitab Starkopfi eriti puuplastika. Neil aastail tekib rida kunstniku vormipeenemaid töid: „Häm-ning“, „Flora“, „Madonna“, „Kahekesi“, „Andumus“ jt. Alates a. 1928 võtab Star-kopf materjalina tarvitusele muuseas ka puumassi; töist, mis loodud selles mater-jalis, on huvitavaim ilmekas grupp „Lott tütardega“. Seda gruppi iseloomustab võrd-lemisi looduslähedane, stiliseerimist vältiv käsitusviis, mida võib leida ka umbes sam-al ajal tekkinud „Fontääni“ grupis. Järg-nevail aastail (pärast 1930) loodud töist väärivad esiletõstmist eriti „Uppuja“ suur pea (graniidist), mõned portreed (Adamson-Erie, Semper, Luha jt.) ja Looritsa haua-monument Viljandis. Alates umbes a. 1932

hakkab Starkopf tarvitama ka marmorit; marmoris on loodud sügavalt hingestatud välkeseformaadilised figuurid ja grupid: „Ema“, „Armastajad“, „Naisfiguur“ jt. Viimaste aastate väga arvukast produktioo-nist on hinnatavamad „Naine kalaga“ (puu), „Leinav naine“ (liivakivi), „Salome“, „Vaas“, „Kükitaja“, „A la jaapanlanna“, „Armastajad“ (reljeef), Jõksi hauamonu-ment Nõos (kõik graniidist) jt.

Kunstiliste hinnangute ajalugu (eriti vii-mase saja aasta kestel) on kõige rängemate eksimiste ajalugu. Piiblisõna esimeste ja viimaste kohta on täiel määral maksev uuema aja kunstnike suhtes: need, keda eile ülistati, on täna unustatud, need keda eile mudaga loobiti, on täna ebajumalad. See asjaolu manitseb ettevaatusele ja selle-tõttu ei tahaks siin anda mingit kategoori-list väärt hinnangut Starkopfi loomingule; jäägu see tulevaste põlvete teha. Ühte võib aga juba nüüd täitsa julgelt väita: Starkopf on kunstnik, kelle loomingul on kindlad isikupärased piirjooned; Starkopf võib meeldida ja võib ka mitte meeldida, kuid keegi ei saa citada tema stiili omapära, samuti nagu ei saa citada tema suurt osa meie kunsti arenemises. Sel puhul tuleks juhtida eriti tähelepanu tema teenetele pe-dagoogina; tema juhatusel on õppinud ena-mik meie noorema generatsiooni skulpto-reid: Sannamees, Halliste, Saks, Jõesaar, Vomm, Leius, Söber, Mihkelsoo, Hirsch jt. Starkopfi pedagoogilises tegevuses tuleb esile tõsta seda, et ta kunagi pole piüdnud suruda õpilastele vägivaldselt peale oma maneri, vaid on lasknud kõigil välja ku-jundada oma isikupärast ilmet.

Mis vara õitseb, närtsib vara. Nii on lugu taimerliigis ja nii tihti ka loovate isi-kutega. On kunstnikke, kirjanikke ja isegi teadlasi, kes oma paremiku annavad noor-põlves ja hiljem enam midagi uut luua ei suuda. Seesuguste hulka ei kuulu Star-kopf. Starkopfi otsingute aeg kestis kaua; tema anne kujunes välja võrdlemisi hilja, täie küpsuse saavutas ta alles oma elu keskaastates. Ja just see asjaolu garanteerib, et ta tulevikus annab veel palju uut, huvitavat ja väärtuslikku.

Vene luule kaks palet

1

ene poeesia esimene õitseng, mis kestis Deržaviniist Puškinini, toetus valgustatud vene ülemaadlile. Kuid dekabristide mässu ebaõnnestumine hävitas selle valmueliidi võimu. Nikolai I aegse Venemaa bürokraatlikus kasarmuõhkkonnas kadus luule. Kui algas kodanlustunud intelligentsi äge põrandaalune võitlus tsarismi vastu, ei hoolitud ka värssidest. Säärane luulekunsti langus kestis XIX sajandi lõpuni, millal sündis vene sümbolism, täis trotsi labase ja argipäevase mõistlikkuse vastu. Ülistati deemonlikkust, kuid oma naudinguihas mindi haigluseni. Sama sümbolism andis vene luulele kaks innukat tõe- ja iluotsijat: Aleksandr Blok'i ning Andrei Belõi. Keset odavat ennesõjaegset modernitsemist ja keset jõuka kodanluse väärkultuuri ahastas A. Blok ning otsis väljapääsu ummikust. „Ja meie kõik, kaasaegsed poeedid, oleme hirmsa taudi kolde juures. Oleme läbi imbunud Heine provokaatorlikust ironiast.“ Tundes humanismi kadumist, unistab ta kangelaslikkusest, mehisusest. Kuid enne tulevat maha pesta hingelt kahtlused. „Peab õppima uuesti maailmalt ja sellelt lapselt, kes elab veel põletatud hingest.“ Andrei Belõi aga neab samal ajal Venemaad, aimates selle hukkumist.

Maailmasõda, Vene revolutsioon ning aastaid kestnud verine kodusõda hävitasid sootuks tolle umbse ning tõsielust nii eraldatud kasvuhuone, milles õitses sümboliste ning akmeistide luule. Nälgides ning külmetudes, vaadates surmale näkku, nähes kogu vana kultuuri hävinemist, kuid olles samal ajal võimsa võitluse tunnustajaks, ei saanud vene poeedid vaikida. Aleksandr Blok lõi sel ajal oma poemi „Kaksteistkümmend“, mille haarav nägemuslikkus ja siiras paatos on ainulaadne maailmakirjanduses. Välismaal viibinud aristokraatlik Nikolai Gumilev tõttas tagasi kodumaale, et lugeda oma jõulisi värse mäsavaile madruseile ja hukkuda aktiivse kontrrevolutsionäärina. Trotslik futurist Vladimir Majakovski andub nähtava in-nuga kommunistlike vemmalvärsside kirjutamisele ning loob hümne ja pateetilisi poeme revolutsioonist. Samal ajal rändab mööda Venemaad näljane ning kaltsudes Velemir Hlebnikov, elades vaid oma metsikule muusale. Sündmuste suurus mõju-tas kõiki vene poete, kuigi paljusidki vi-hastavalt. Ning revolutsiooni tervitati vaid rahva jõulise ning ürgse ärkamisena, mäs-suna, nähti temas stiihiat. Stiihiline oli ka poeetkonna elu Nõukogude Venes. Boheem-lus õitses eriti kodusõja lõppedes.

Samal ajal aga emigreerib suur osa vene vaimueliiti. Vene kultuurielu lõheneb ka-heks. Sama saatus tabab ka vene luulet.

Ei mäginginud suurt osa Nõukogude Venes vanema luuletajatepõlve esindajad. Valeri Brjussov ja Andrei Belõi läksid küll enamlaste leeri, kuid jäid täiesti varju. Aleksandr Blok kustus vaikselt, jäädes truuks luulele. 1921. a. Puškini mälestuspäeval lausus ta: „Me sureme, kuid kunst jääb. Tema lõplikud sihid on meile teadmata. Ta on ainuolev ning lahutamatu.“ Gumilev lastakse maha. Anna Ahmatova aga tegutseb praegugi N. Liidus kirjandusajaloolasena ja tõlkijana, samuti kui teised praegu veel elavad sümbolistid-akmeistid.

Kuid ka järgmine sugupõlv — Nõukogude luule keskseimaiks kujudeks saanud futuristid-imažinistid Vladimir Majakovski, Sergei Jessenin, Boris Pasternak — ei suutnud sisse elada uue tõusva Nõukogude riigi vaimsesse õhkkonda. Esimesena lahkus elust liüririk Sergei Jessenin, nagu aimates oma sobimatust uue ajaga. Kuid temale järgneb surma peatselt ka revolutsioonilaulik Vladimir Majakovski. Ta püüdis vaimustada teisi, kuid ise tunnistas, et poeete Nõukogude Venes pole „ja võib-olla pole neid tarviski“. Tema hukkumine heroilise „viisaastaku“ algul on sümboolne. Tema oli vaatamata oma futurismile liiga seotud minevikuga selleks, et loobuda oma individualistlikust mõtteviisist, nagu seda nõuti tollal.

Nõukogude luuletajate peakaadri moodustasid ajavahemikus 1918—1928. a. debüteerinud ja kodusõja mõllus meheikka jõudnud noored. Nad on juba tihedamini seotud olevikuga, nad ei ela mälestusile, vaid püüavad peegeldada uut Nõukogude maailma. Päris sihikindlalt taotles seda konstruktivistide rühm, eesotsas Iija Selvinskiga. Tema luule tahtis olla ajakohane, ta kirjeldas olukordi detailselt ja tõepäraselt (nn. lokaalsuse põhimõte). Ka Selvinski kaaslane, Vera Inber, kelle värsid on täis kurvameelset huumorit, kannatab liigse mõistuslikkuse all.

Erilise rühma Nõukogude luules moodustavad juudi päritoluga tundmuslikud ning halemeelsedki poeedid, kelle peatee-

maks on olnud revolutsiooni metsikus ning inimeste hingeelu kodusõjas. Proosas esindab seda voolu Babel, luules aga Josif Utkin. Viimases oli liiga palju juutlikku selleks, et laulda uue Nõukogude riigi vägevusest ja tema kaitsjate mehisusest. Sama saatus tabas ka Utkini kaaslast (Džek Alhausen, Mihhail Svetlov jne.), kellel puudus aga tema andekus.

Tõsisemaks andeks oli Eduard Bagritski (1897—1934), kuuludes aga täiesti haritlasist teekaaslaste kilda, kes tundsid end võõrana tööliste riigis. Kuid tema lugulaul Opanasist kuulub Nõukogude luule parimate saavutuste hulka.

Komsomoli laulikute seas, kes on käinud Majakovski rada, kelle sihiks on olnud olla pateetilise, paistab eriti silma Aleksandr Bezõmenski (s. 1898). Kuid tema retoorikal puudub Majakovski jõulisus. Ta värsid on tihti lööksõnalised. Eriti kaotavad nad oma võlu, kui neid lugeda omaette. Bezõmenski on Nõukogude kirjanduse valulapseks, kuid tema poem Dnepri jõujaama ehitamisest „Tragöödilise õõ“ on tähelepanev.

Elurõõmus Aleksandr Žarov, Komsomoli uljas poeet, ei täitnud samuti temale pandud lootusi. Ta jäi pealiskaudseks ja katsed tõsta ta erikaalu ühenduses tema 1938. a. ilmunud kolhoosi-poemiga „Varja Odintsova“ ei näi olevat õnnestunud. Poem ise on küll kohati huvitavgi. Mõnigi lause on meeletüüp.

On ka teisi poeete Nõukogude maal, neid, kes kirjutavad korralikke värse vanadel ennesõjaaegseil eeskujudel. Üsna meeldivad on näiteks Vissarion Sajanovi luuletused, kes omandas täielikult vana värsikultuuri. Mehist joont Nõukogude luules esindavad Aleksei Surkov ja Viktor Gussev, kuid nende häis värssides on tunda Gumilevi mõju, neis puudub loova luulekunsti meeletüüp värsikus.

Juba tarbeluulesse kuuluvad V. Lebedev-Kumatši muide üsna „hästi tehtud“ laulude tekstid ja väljapoole poeesia valdkonda tuleb paigutada lõpmatute luuletajate ja erirahvusist rahvalaulikute ülistused

kodumaale ja selle juhile — Stalinile. Neid iseloomustab kroonulik, trafaretne sõnastus. Et need värsid ei tule igakord puhtast südamest, seda näitab kasvõi andeka Boris Kornilovi saatus. Ta lõi mitugi hoogsat laulu, kuid osutus hiljem rahva-vaenlaseks, kes levitanud, käsikirjas muidugi, oma Nõukogude-vastaseid värsse.

Olen meelega jätnud kõrvale need poeedid, kes on käinud otsingute rada, jätkates Majakovski ja peamiselt V e l e m i r H l e b n i k o v i (1885—1922) elutööd. Just viimane on poeet poeetidele. Poolhulluna hulkus ta mööda Venemaad, kuid tema surma puhul kirjutas Majakovski: „Meie lugesime ja loeme teda oma luuleõpetajaks ja suursuguseimaks ning ausaimaks rüütliks meie luulevõitluses.“ Tema korratud värsid tõid vene luulesse hoopis uue suuna, hoopis erilise õhkkonna. Lapselik loodusetunne, sõnatähtsuse esiletõstmine, luulekõne venestumine, rahvapärastumine, toetudes seejuures vene XVIII sajandi arhailisele, kuid jõulisele ning julgele luulekeelele — kõike seda leiame Hlebnikovi juures. Ta ei andunud sümbolistlikule ilukõnele, kuid talle oli võõras ka Majakovski luules tihti esinev pinnapealsus. Tema luules on oma naiivne, kuid sügav tõde.

Hlebnikovi mõju all on Nõukogude Vene paremaid luuletajaid N i k o l a i T i h o n o v (kes on ka Eestit küllastanud). Oma ballaadest on ta kirjeldanud värvikalt kodusõja meeoleolusid: „Kuid vaikselt mauserid hauguvad, tuhkimalt välguvad saablid, juba ratsud komistavad põllul, kuulipriksid riisuvad kui rehad.“ Hiljem kirjutab ta värsse Nõukogude Liidu eri maakohtadest, lüürilisi ja mõjuvaid. Ta oskab oma luuletuste vahelduvas rütmes tabada elu ennast. Tema viimase aja värsid Euroopast ja piirivalvureist ei oma endist hoogu, ta jääb Nõukogude luules tagaplaanile.

Huvitav on ka Semjen Kirssanovi looming, eriti tema „kõikide muinasjuttude poeem“ „Tuhkatriinu“ (Zoluška — 1935), kus ta ületamatu oskusega taotleb kõlalist efektsust, kirjeldades vaese Tuhkatriinu imelist saatust.

Kuid just viimasel ajal kerkis Venemaal esile poeet, keda pikemat aega ei lastud end avaldada, kelle luulet peeti kahjulikuks. See oli N. Zabolotski. Tema esikkogu, mis ilmus a. 1928, arvustati maha sealts õhkuva individualistliku eluvaate pärast. 1937. a. lõpul ilmus ta „Teine raamat“, mis on saanud samuti jaheda vastuvõtu osaliseks. N. Zabolotski juures on Hlebnikovi loodusearmastus, tema loodusefilosoofia süvenenud ning küpsenud. Külмага võitlev jõgi, taimede halastamatu võitlus omavahel — kõik see elustub Zabolotski värssides. Armsalt vaatleb ta sügiseest loodust ja kevadet, millal jänesed peavad oma ringmänge ja „käppi käppade vastu surudes, nagu väikesed lapsukesed, jutustavad ühetooniliselt oma jänesemuredest“. Zabolotski on sügavalt veendunud kõige oleva üksiolemises: „mõte oli kunagi lihtseks lilleks, poeem jalutas aeglase härjana.“ Kuidas suhtub siis inimene sellele loodusele? Zabolotski tunneb vastuolu looduse ja mõtleva isiku vahel, kuid ületab selle. Ta kirjeldab oma kahtlusi, kuid lõpetab ilmutusega, et „kõik rahvad on hoidnud surematut elu ja mina ise olin mitte looduse sünnitus, vaid tema mõte, tema hõljuv mõistus!“ Säärase maailmamõistmise kaudu ta jõuab heroilise luuleni. Ta kirjutab üllaid oode Põhjale ja Põhjanaba vallutajale.

Ta ülistab leitnant Sedovi meeletut katset vallutada Põhjanaba. (Varamu 1938 nr. 10, J. Šumakovi tõlkes). Koguni kirjeldades Stalini sünnipaika ja Kirovi matust, leiab Zabolotski õigeid sõnu. Teatavat mõju temale on avaldanud vist ka gruusia luule, eriti Rustavelli, kelle poemi ta tõlkis vene keele. Sealts on võib-olla pärit ka ta luule üleküllastumine ilukõnelistest lausetest. Zabolotski looming on läinud huvitavat rada. Ta on siirdunud futurismist klassitsismi.

Ainult üks nimi väärrib mainimist Zabolotski kõrvale — A. T v a r d o v s k i — talupoegade murede kirjeldaja kolhooside asutamise algusaegadel. Tema 1936. a. ilmunud poeem „Strana Muravia“ (umbes

„Murula“) ei kujuta külaelu sugugi pealiskaudse vaimustusega.

Ka oma luuletuskogus (1937) jääb Tvardovski tõsiseks. Ta tunneb hästi talupoega, kes tahaks omada oma maalapikest kogu selle pikkuses, laiuses ja sügavuseski, kes müüks maha oma isamaa, et saaks säästa oma põlde. Tvardovski keel on rahvalik, ta jutustus on voolav. Tema luules on tunda nii stiilis kui ka vaimulaadis Nekrassovi mõju, mis ei takista aga teda olemast kaasaegne ja algupärane.

Kuid eespool loeteldud poeedid ja teisedki, kelle nimed jäid ruumi puudusel mainimata, moodustavad oma erinevust hoolimata uue suuna vene luule ajaloos. Sümbolismi ja futurismi individualism on elatud läbi, poeet ei tunne niivõrd muret enda kui just maailma pärast, kaasinimeste pärast. Rahvas, selle saatus, loodus, kangelasteod — need motiivid valitsevad kaasaja Nõukogude luules. Ja et säärane luule võib tõusta kõrgele tasemele, seda näeme kasvõi Zabolotski värsses lugedes. Teiseks iseloomustavaks jooneks tuleb pidada suurte vormide uuestisündi. Kirjutatakse pikki luuletusi, kirjutatakse poeme ja just viimased on Nõukogude luules eriti õitsele lõõnud.

Hoopis midagi muud näeme pagulaskonna luules, välis-vene luulemaailmas. Ka siin ei ole ammu enam suurt tähtsust luuletajate vanemal põlvel. Zinaida Gippius ja Vjatšeslav Ivanov, Balmont ja Bunin on kirja pannud küll uusi värsses, kuid need on nagu maksuta lisa nende ennesõjaaegsele loomingule. Maapaos pani end luule alal maksma poetide keskmine põlv — Georgi Ivanov, Marina Tsvetajeva, Georgi Adamovitš, Nikolai Otsup jne. ja nn. noorpoeedid, kellest praegu noorimadki on üle 30 aasta. Enne kui asuda nende loomingu vaatlemisele, katsume heita pilku oludele, milles nad loovad. Kõikjal elab neid: Pariisis, Belgradis, Prahas, Varssavis, Harbiinis, Tallinnaski. Ja kõikjal elatakse viletsavõitu, tihti mitte evides võimalust avaldada oma luuletusi. Eriti halvasti käib nende käsi Pariisis, kus paljudki laialt tuntud autorid elavad kisendavas vaesuses

(vaesus sundis tagasi pöörduma Venesse ka säärast kuulsust kui seda oli kadunud Kuprin). Ei evita mingeid väljavaateid tulla tagasi kodumaale, ei suudeta ka kohaneda võõrsil. Kirjutatakse ei kellelegi. Kuid luule üldine vaimne tase on siiski kõrgem Nõukogude poeesia keskmisest tasemest. Kuid samas valitseb aimestiku äärmine ühetoonilisus ja vaesuski. Vaid omaenda „mina“ hingepiinu, eriti just üksindustunnet väljendatakse lõpmatus varjundeis küll peenelt, kuid veretult. Eriti käib see Pariisi luuletajaterühma kohta, kes avaldas oma luuletusi koguteoses „Tšisla“ (Arvud) aastail 1930—1934.

Alakem siis pagulasluule vaatlemist Pariisi poeetkonnaga. Keskmise põlve luuletajate seas tuleb kõigepealt esile tõsta Gumilevi õpilast Georgi Ivanovit (s. 1894). Just tema täiuslikud värssid on täis kurvameelset lootusetust. Äärmiselt muusikaalsed on tema read, neis on palju Bloki laulvust, kuid nad uimastavad, suigutavad magusasse ükskõiksusse. „Hea on, et pole tsaari, hea on, et pole Venemaad, hea on, et Jumalat pole“. Georgi Ivanov on tüübiline romantik. Kuid ta laulab roosidest, sinisest valgusest, muusikast teades, et need eksisteerivad vaid unelmais. „Muusikat ei ole mulle enam tarvis. Ma ei kuule enam muusikat. Las ta tõuseb musta müürina taeva poole, las ta ajab end laiali musta lainena, — midagi ei suuda muuta ja midagi ei suuda aidata see, mis vaid nutab ja haliseb, mis katab uduga ja kaob õhe.“ (1931). „Venemaa on õnn. Venemaa on valgus. Aga võib-olla Venemaad üldse polnud.“ Leinameeleolud valitsevad Georgi Ivanovi luules, kuid see on magus lein.

Pariisi vene luule vaimseks juhiks tuleb lugeda siiski Georgi Adamovitšit (1894), kelle meeleolukad ning tujukad esseed ja arvustused on pühendatud esijoones palja inimhinge lüürikal. Erilist mõju Pariisi noorpoetidele avaldas Innokenti Annenski looming. Tema oli seisnud eraldi vene sümbolistide seas. Tema napsõnalistes värssides on palju peent ja vaikset kurbust.

Juri Terapiano (s. 1894) on tüübilise-
maid Pariisi poete. Hea värsimeister on
ta, kuid ta laulab samast lootusest kui
G. Ivanov. Lõpetades üht luuletust ta tun-
nistab: „Ja seistes äärel ma laulan mee-
heitlikult, vaimustatult ning pisarais huk-
kumisest ja Opheliast.“

Pariisi voolu pessimistlik romantika
saab maisemaks, ihulisemaks arvukate
juudi soost poetide luules. Dovid Knut
(1900) kirjutab lihtseid proosalisi värsse,
kus ta nimetab asju oma nimedega. „Aga
mulle praegu on paratamatult selge, et meie
elu on mõttetud ja vale“, ning ta jätkab:
„Ma viskan need rutulised sõnad nagu pu-
deli põhjatu inimliku ükskõiksuse stihiase-
se, viskan nagu pudeli ookeani, hääletu
karjatuse minu ja teie hukkumisest, karja-
tuse sellest, et me oleme pettusega meelita-
tud viljatuise, kuivisse kõrvisse ja jäetud
saatuse hoole.“

Palju on neid noori või kunagisi noori,
kes kirjutavad, elades vaesuses ja lootuse-
tuses, korralikke värsse oma kadunud hing-
gist. Kuid kogu Pariisi noore luuletajas-
konna keskkujuks on olnud Boris Pop-
lavski (1903—1935), otsija ning katse-
taja. Tema vaimu ei rahuldanud heade
värsside kirjutamine, ei, ta katsus leida
viimseid tõdesid ja hukkuski ahastuses.
Temale on mõjunud ka Blok, kuid tema
poetiliselt võttes on pärit prantslasilt. Ta
püüdis leida lahendusi, ta veendumused va-
heldusid, tihti andus ta mängule omaenda
minaga, teda vihati, kuid teda ka armas-
tati. Tema maailm on nägemuste maailm,
kus kõik ujub mööda, kus vahelduvad pil-
did. Inglise, mustad madonnad, lumi, mis
sajab miljoneid aastaid, on selles läbi põi-
mitud suurlinna elu-oluga. „Euroopa, Eu-
roopa, kui aeglaselt noores leinas lehvivad
su hiiglalipud kuulvalgustatud õhus. Jalut-
tud inimesed räägivad naerdes sõjast, aga
pargis valmistab õpetlane kahurikuule.“
(1930). Oma hilisemais värssides Poplavski
on tõsisem, on alandlikum. Ja tema nä-
gemused saavad veelgi ilmekamaiks. Oma
hukkumise aegu Poplavski oli siirdu-
mas proosa kirjutamisele. Tema proosa

üllatab lugejaid oma värskusega, oma elu-
lisusega.

Pariisi noorpoetidest tuleb mainida
eraldi Anatoli Steigerit, kes, olles
ilmselt mõjutatud Annenskist, kirjutab
oma lakoonilisi, aforismena tunduvald värs-
se. Neis on lihtsust ja ka objektiivsust.
Kuid neid iseloomustab sama lootusetu
kurbus, mida on teistegi pariislaste loo-
mingus. „Inimeste ja paikade vaheldus ei
aita. Asjata rassid. Mälu on kõige raskem
rist“ — säärased lühivärsid on omaette
täiuslikud, kuid siiski tunduvad nad pea-
aegu proosana.

Teatavaks vastukaaluks Georgi Adamo-
vitšile oli poet Vladislav Hodase-
vitš (1886), Deržavini ja Puškini uuriija,
kes manitses noori iseseisvusele, kunstipä-
rasusele, uute vormide otsimisele. Kuid ta
isegi tunnistas hiljuti, et ta on kindel Ada-
movitši võidus, sest et viimase seisukohad
on hingelisemad, on inimlikult arusaadava-
mad. Võib-olla just tema mõjul Vladi-
mir Smolenski (1901), kes veel hiljuti
ahastas oma üksinduse üle, on leidnud en-
das jõudu selle ületamiseks, on leidnud
usku millessegi. Hodasevitšile pühendatud
luuletuses võrdleb ta poeeti kivil kasvava üks-
siku rukkikõrrega. „Ta hingab aeglaselt ja
korrapäraselt — elab — ja vaata, sügise
sombus kõigutab ta oma rasket tera peenel
kuldseil kõrrel. Just nii ka sina pead kum-
mardades, vaevalt kuuldavalt, läbi unistu-
se ja sonimise räägid nelle igavesest valgu-
sest, mis on niisama lihtne kui see maine
elu.“

Hoopis omaette seisab Antonin La-
dinski (1896). Tema oskab õilistada meie
maist elu. Tema südamlilik, kaastundlik
kurbuski on soe. Ta võib kirjeldada Kairo
kingseppa, kelle unistused on sama laadi
kui poeedigi omad. Ja oma hingest kirju-
tab ta, et see pole veel küps paradiisi jaoks:
„Ei ole ma veel õppinud armastama, ma
pean veel inimeste juures elama.“ Ladinski
kirjutab viimasel ajal lüürilisi romaane
Rooma provintsi ja Bütsantsi elust Vene-
maa ristimise ajal. Ladinskit tunnustavad
ka ehtsed pariislased, kuigi ta luule on
õhu- ja valguserikkam.

Kuid samas Pariisis, kus õitseb algupärane luulemaailm, kus aknapuhastajad, autojuhid, vabrikutöölised kirjutavad oma meeleheitlikke värse ja veedavad oma vaba aja Montparnasse'i kohvikuis ja kõrtseis, elab ka Marina Tsvetajeva (1892), omapärasemaid kujusid vene luule ajaloos. Tema luule on trotsiv, on mehine. Ta maadleb sõnadega, ta laused on lühidad ning rasked, kuid ta värssides on sisemist tuld, nad on pingul neisse paigutatud jõulisist mõtteist. Tema luule on pärit futurismi ajajärgust. Hlebnikovile sarnelvalt harrastab ta arhailist keelt. Temagi looming on üldiselt ebaõnnestunud. Kuid Tsvetajeva suudab sisendada noorisse elutrotsi, suudab olla nende õpetaja. Ning tema õpilaseks oligi noorelt hukkunud Nikolai Gronski (1910—1934), heroiline kuju välis-vene parnassil.

N. Gronski seisib täiesti üksi, tema värse ei trükitud, ka praegu ei mõisteta Pariisis tema suurust. Kuid mineviku tagaleinamisest ja lootusetust alistumisest ei leia me jälgegi ta ebaküpsis, konarlikes, kuid jõulises värssides. Neis on tunda tulevase suurpoeedi sulge. Ta ei targuta ega nuta, ta vaid ülistab julgeid ning neab autuid. Just kõlbeline meel avaldub tema luules. Alpinistid, kes hukkuvad lumiseis kõrgusis, lendurid, kes kardavad vanadust, aga mitte surma („pangem selga puhtad särigid, võib-olla homme kohtame taevas surmaga“), Venemaa ajaloolised kangelased — neist laulab ta. Tal on värse kaljusest Soomest, tal on värse Põhjamaa sangarist — Karl XII-st.

Gronski varane surm — ta sattus kogemata Pariisi metro rongi ette — on suureks kaotuseks vene luulele. Gronski on julguse ning au laulik.

Gronski luule ei leidnud vastukaja Montparnasse'i kohvikuis, kus valitseb praegugi hall lootusetus. Vaid nn. provints, kes alustas võitlust „Pariisiga“, nõudes luulelt jõulisemat hoiakut, nõudes poeedilt mehishuhtumist elule, tõstis Gronski luule kilbile. Just Eestis ja Poolas leidsid Tsvetajeva ja Gronski endale jäungreid.

Juri Ivask (1907) osutus kõige in-

nukamaks selle voolu eestvõitlejaks. Tema sulest on ka eessõna Gronski poemi „Belladonna“ poolakeelsele tõlkele. Ivaski hüljuti Varssavis ilmunud luuletuskogu „Põhja rand“ (1938), mis leidis tunnustust ka Pariisis, sisaldab pateetilisi luuletusi kaasajast. Ivaski värsivihus leidub küpse, teadliku eluarmastuse motiive: „Ka novembris on neid, on päikesepaistelisi päevi; hülgavad nad, üürikesed, kuid ei varja kibedat tõtt. Ja hilise sügise elamu on veel tühjem ja kurvem, ja sina, hing, oled veel vaesem kui see vaene kalmistu. Ja siiski päikesesäruga, vähese ebamaise auga uhkeldab maa ja halge lepib valu ja kannatusega.“

Palju ebamäärasem on varssavlane Lev Gomolitski looming. Tema raskepärases värssides on tihti sedantliigutavaid ridu. Tedagi nagu Ivaskit ei huvita mitte niivõrd inimese enda mina kui maailma ja inimkonna saatus. Tema luuletusis on palju nägemuslikke momente, neid kannab mingi usuline paatos, kuigi ta veel otsib oma Jumalat.

Muidugi ka Pariisis leidub poete, kes ei lepi heade, kuid tavaliselt kurvameelsete, õigupoolest kainelt-ahastavate värsside tegemisega, vaid otsivad uusi teid, uusi avarusi. Sääraste mässulise muusa jüngerite hulka kuulub näit. Viktor Mamtšenko, kes võitleb hukkumisega, kes ei alustu, ei lasku lootusetusse raskemeelsusse. Lev Savinkov (1912) käib Majakovski ja Jessenini radadel. Ta lausub, et „poet, see on maailma südametunnistuse juht“.

Kuid siiski just „provintslased“ püüavad luuletada tulevikule, on vabanemas ahastamisest. Niisuguste luuletajate hulka kuulub ka Belgradis elav noorpoet Igor Grebeštšikov, kellel jätkub elurõõmu, et hüüda „meie oleme rõõmsa planeedi usuvad lapsed“. Ta on selle provintsi-noorpõlve tüübilisemaid esindajaid. Prahas juba aastaid töötav, prof. Bemil juhitud „Skit“ harrastab Pasternaki metafoorele rajatud luulesuunda. Kuid selle rühma poetide looming on liiga kuiv, liiga teoreetiline. (Vjatcheslav Lebedev, Alla Golovina, Emilija Tšegrintseva jt.).

Ei ole puht-territoriaalne see välis-vene luule liigitus pariislaste ja provintslaste vooludeks. Näit. Pariisi meeolusid väljendab kõige selgemini riialane Igor Tšinnov, kes nendib olukorda lühidalt ning lõplikult: „Tuhmub minu tee. Oma valu ei avalda ma inimesile. Ei saa enam laulda.“ Võib-olla just olud on kõige tähtsamad Pariisi koolkonna juures. Kui mujal noored astuvad ellu — insenerena, agronoomena (eriti Lõuna-Slaavias), siis Pariisis nad kiratsevad keset suurlinna uimastavat ning haiglast õhkkonda. Eriti teravaks läks vastuolu Pariisi ja provintsi vahel aastail 1935—1936, millal pariislaste vastu astusid üsna ägedalt nii prof. Bem kui ka L. Gomolitski ja nende ridade kirjutaja.

Eestis elutsevad vene poeedid on mänginud välis-vene luules üsna silmapaistvat osa. Esimeseks luuletajaterühmaks siin oli futuristlikul-imažinistlikul alusel seisnud Igor Severjanini ümber koonduvad poeetkond „Vähid kuival“. Sesse kuulusid Tartu ülikooli vene keele lektor Boris Pravdin, kelle värsid olid ülekujutatud võrdlusist, Venes hukkunud trotsiv ning blaseerunud poeet Ivan Beljajev ning Valmar Adams. 1924. a. ilmus nende koguteos „Via sacra“. Järgmiseks rühmituseks oli Boris Pravdini juhitud „Tartu poeetide tsunft“ (1928—1932), kuhu kuulus naiselik Elisabet Basilevskaja, praegu Pariisis elav noorõpetlane Boris Vilde, nende ridade kirjutaja (Boris Novossadov) ja teised. Viimaseks katseks organiseerida vene noorpoete oli „Tallinna poeetide tsunft“ (1933—1935), kelle juhiks oli P. Irtel-Brenndorf ja kelle koosseisu kuulusid eespoolmainitud Elisabet Basilevskaja, Juri Ivask, Boris Novossadov ning uutena K. Hoerschelmann, Meta Roos ja teised. See koondis aga lagunes peagi lahkkelide tõttu koguteos „Novj 8“ (Uudismaa 8) toimetamisel.

Kui vaadelda üksikuid Eestis elavaid poete, siis tuleb esile tõsta peale juba käsiteldud Juri Ivaski ja Igor Severjanini ka K. Hoerschelmanni ja Juri Šumakovi nimed. Igor Severjanin (1887), kes oli kuulus juba Eestisse asudes, loobus pikapeale väliste

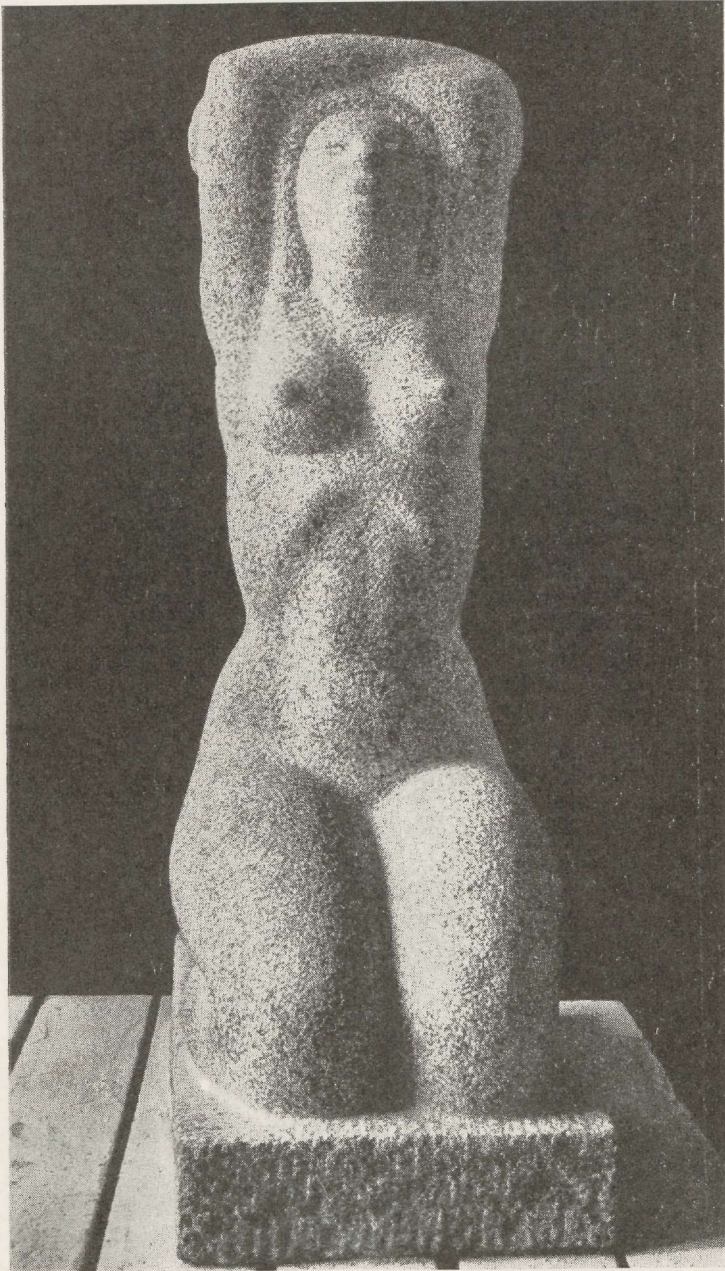
efektide taotlemisest, arenedes südamlikkuse ja lihtsuse suunas. „Kloostriaia ööbikud, nagu kõik ööbikud maakeral, jutustavad, et üksainus on lohutus elus ja see lohutus on armastuses...“

Päris huvitav on K. Hoerschelmanni (1898) filosoofiline luule, mida on tunnustatud nii provintslaste kui ka pariislaste ringkonnis. Mingi naiivne realism iseloomustab seda. „Räägitakse, et on olnud vaaraosid, et maailm püsib miljoneid aastaid; võib-olla. Kuid kõik need miljonid ei ole minu. Nendega ei ole mul asja. Maailm tekkis üsna hiljuti, kolmkümmend aastat tagasi“ — pihib ta. Ka tema proosa käsitleb filosoofilisi probleeme, eriti surma ületamise küsimust.

Noorpoet Juri Šumakov (1912) on tuttav peaaegselt eesti luule tõlkijana vene keele ja ümberpöörduvalt. Tema värsid on musikaalsed. Ta oskab laulda, kuid veel mitte kõnelda. Praegu kogub ta alles kogemusi ja elamusi. Ta värsid on veel viimistlematud, kuid ta näeb maailma üsna omapäraselt. Šumakovil on oma häält.

Nii Nõukogude Venes kui ka piiritaguses maapaos viibival Venemaal on esile tõusmas uusi luulevoolusid. Just pateetiline luule pääseb võimule. Venes toimunud ajalooliste väärtuste uus ümberhinnang ühelt poolt, mis tõstis uuesti ausse nii klassilise luule kui ka isamaaluse ja mehisuse, teiselt poolt uue vene noorpõlve kasvamine välismaal, kes ei ole seotud mälestusiga tsariaegsest Venest, loob eeldusi vastastikuseks arusaamiseks. Kui võrdleme näit. Zabolotski ja Gronski loomingut, siis me leiame neis palju ühist. Ühine on neil just heroiline suhtumine elule, ühine on ka futurismilt päritud armastus sõna kui säärase vastu, vastukaaluks sümbolistide meeletutsevale musikaalsusele. Puškini austamine Venes ei olnud mitte juhuslik, ei, just selge pilguga mehine Puškin, kes julgus kaitsa verrega oma au, sobib kaasaega. Ja kuigi pagulaste saatus on lootusetu, ka siin jõutakse arusaamisele, et „meie romantism on juba haihtunud ja meie ahastushüüetele ei vastata“, et ainuke pääsetee on julguses elada, julguses võidelda.

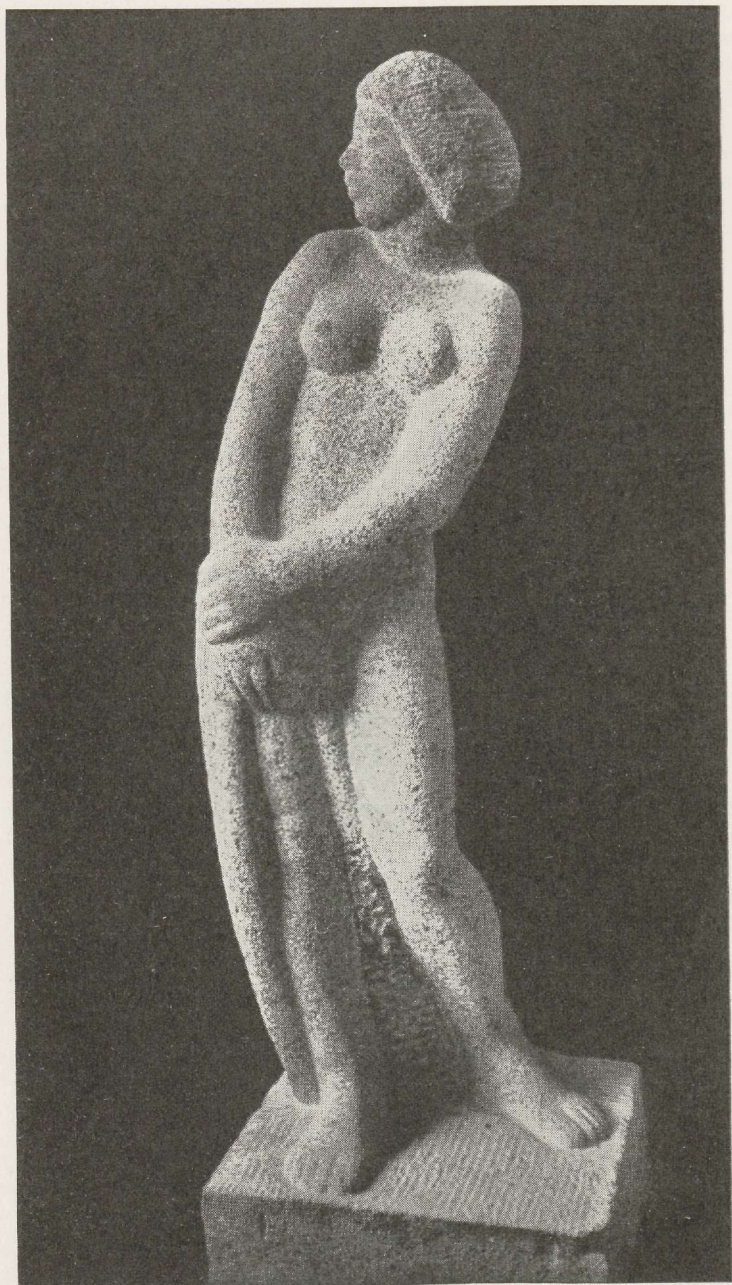

A. Starkopf-Rea

Põlvitaja

Graniit 1938

A. Starkopf-Rea

Valvur

Graniit 1939

Eesti keele praegune seisund ja väljavaated

ui on tulnud jutt eesti keelest, olen sageli kuulnud üteldavat teatava rahulduse ja uhkuse tundeaga, et küll on aga eesti keel hämmastavalt arenenud viimase veerandsajandi kestel, et milline vahe on keeleliselt selle vahel, kuidas kirjutati veel 1917-nda aasta alul ja kuidas nüüd. See olevat samasugune erinevus kui Jannseni-aegse ja maailmasõjaaegse keele vahel. Milline suurepärase edusamm nii lühikese ajaga! Eesti keel on tõusnud küpsede ja väljakujunenud kultuurkeelte hulka!

Sellest eesti keele suurest edust on vaimumstatud ja nii optimistlikult häälestatud tavaliselt mitte-keeleteadlasist haritlased, kes meie keelelise arengu alal üldiselt kalduvad nägema ainult asja positiivset külge. Ja neil on omast kohast õigus. Sest eesti keel on pärast aastat 1917 tõepoolest suuresti rikastunud leksikaalselt: väga rohkesti uusi sõnu on tulnud keele, sõnu, mida nüüd üldiselt tuntakse ja tarvatakse, kuid mis veel aastal 1916 kas hoopis puudusid või esinesid mõnede üksikute kirjutustes vähe arusaadavate ja enamasti kahtlaseks peetud neologismidena (uute sõnadena). Niisugused Eesti iseseisvuse ajal tarvitusele tulnud ja vähegi haritud eestlasile omaseks saanud sõnad on näiteks järgmised:

1) *almus* (armuand), *agu*, *jõuk*, *lõust*, *menu*, — *jõhker*, *leebe*, *võigas*, — *anuma*,

askeldama, *hankima*, *kümblema*, *lebama*, *läitma*, *nakkama*, *sõltuma*, *söötma*, *taluma*, — *pigem*, *ent*, mis rahvamurdeist on võetud, — edasi

2) *aare*, *hetk*, *lemmik*, *matk*, *raev*, *retk*, *sangar*, *seik*, *suhe*, *suund*, *tarm*, *taust*, *vaist*, — *hajameelne*, *harras* ja *harrastama*, *julm*, *jääk*, *kirgas*, *kummaline*, *mu-gav*, *oivaline*, *soodus*, *sünge*, *uljas*, — *anastama*, *haihtuma*, *hurmama*, *häärima*, *hämmastama*, *kohtama*, *kohtlema*, *lakka-ma*, *levima* ja *levitama*, *loovutama*, *masen-dama*, *nautima*, *ründama*, *saabuma*, *siir-duma*, *solvama*, *sukeldama*, *suvatsema*, *säi-lima*, *tajuma*, *vallutama*, *vihjama*, *vi-i-pama*, *viitama*, *üritama*, — *üha* jne., mis soome keelest on laenatud, sest see meie hõimrahva keel on meile osutunud suureks ja kasulikuks sõnavara rikastamise allikaks, kust oleme saanud ja võime veelgi saada palju väärtuslikke uusi sõnu:

3) *aurik*, *teisik*, *asumu*, *istung*, *toiming*, *loeng*, *sajand*, *ühend*, *lendur*, *pidur* ja *pidurdama*, *juhtum*, *ühtum*, *ujula*, *inim-kond*, *lugejaskond*, — *keskne*, *täpne*, *pidev*, *põgus*, — *koostama*, *koosnema*, *tootma* ja *toodang*, *kujutlema*, *loetlema*, *korrastama*, *püstitama*, *mõtiskelema* jne. jne., mis on moodustatud tuletuslikul teel, sõnasoetamise vahend, mida meil kõige ohtramini, mõnes suhtes isegi teatava liialdusega on kasutatud;

4) ja lõppeks *ese*, *relv*, *laip*, *laup*,

tõik, — range, süiras, — embama, evima, liibuma, meenuma ja meenutama, mõrv ja mõrvama, nentima, reetma, taunima, veenma ja veenduma jne., mis ei ole laensõnad, murdesõnad ega tuletised, vaid niiütelda kunstlikult loodud — uus sõnade soetamise vahend, mis esmakordselt eesti keeles tarvitusele võetuna on meie keele sõnavaralisele rikastumisele annud piiramata arenemise võimalused, mida praegu ei evi ükski teine keel maailmas!

Ülaltoodud sõnad olid vaid üksikud illustreerivad näited. Niisuguste sõnade hulk, mida võiks loetella, täidaks terved leheküljed.

Need uued sõnad kaavitavad suuresti tihendama ja täpsustama eesti keele väljendusvõimet ja teda lähendama vanemate ja enam väljakujunenud kultuurkeelte ta-semele.

Pääle uute sõnade on samas ajavahe-mikus tarvitusele tulnud ka mõningaid uusi vorme ja grammatilisi konstruktsioone. Neist mainitagu endise a-lõpu asemel -e: *pilte, õnnelikke, ametnikke* (veel aastal 1917 kirjutati *pilta, õnnelikka*), i-superlatiiv (näit. *suurim, parim, rikkaim*), mitmesuguste lühemate ja kõlavamate vormide tarvitamine (lühemad mitmuse partitiivid, i-mitmused, -tella ja muud frekventatiivvormid, nagu *loetella, loetel-nud*), partsiaalne predikaadi täide (ta oli oma aja *suurimaid kõnemehi*) jne. Ka need on omalt poolt tõstnud keele väärtust, ta painduvust ja ilu.

Kõik see on nüüdse eesti keele positiivne ja rõõmustav külg ja just see paistab harilikult kõige rohkem silma „keskurite“ põlvkonda kuuluvaile eestlasile, kellel veel hästi meeles on eel-iseseisvuseaegse eesti keele tase.

Kuid nende positiivsete saavutuste kõrval võib praeguses eesti keeles näha nii mõndki negatiivset, mis kurtmiseks ja rahulolematuseks asja annab. Ja just neid negatiivseid külgi ja jooni tahaksimegi alljärgnevas paljastada.

Vahemärkusena tähendatagu, et viimasel ajal on meil küll kombeks ja nagu

hääks tooniks saanud päämiselt ainult positiivseid külgi meie kultuurelus püüda näha ja esile tõsta. Negatiivsete puudutamist välditakse, kartusest, et see võiks edendada alaväärsustunnet ja seega vähendada meie rahvuslust ja meie usku enesesse. Kuid seesugusel ühekülgsel positiivsuse esiletõstmisel on ka oma hädaoht: see hällutab meid enesega-rahulolemisel ja vähendab meie püüdmist edasise täienemise poole. Loorbereile lebama jäämine tähendab seisakut ja sageli ka tagurpidiminekut. Seepärast on tarvilik, et me julgesti ka oma puudustele silma vaatame ja neid tarbe korral otse paljastame, selleks muidugi, et ühtlasi tungi äratada neid kõrvaldada ja parandada. Nõrk rahvustunne oleks see, mis püsti püsib ainult saavutuste enesemeeldiva nentimise ja ülistamisega ja pidufraasidega nende puhul. Meie rahvustunne ja rahvushuvi peab olema nii tugev ja sügav ja nii kaugele tulevikku vaatav, et me oma rahvuslikku uhkust ammandame mitte igakord niivõrd oleviku olukorrast, mil võib olla suurigi puudusi, kui veel hiilgavamaist tulevikuvõimalustest, mida me loodame saavutada ja kord oma rahvuskultuuri vägevast tahtest aetuna kord kindlasti saavutamegi.

Selt seisukohalt lähtudes ei karda me alljärgnevas üsna halastamatult esile kiskuda ka neid väärnähtusi, mis esinevad praeguses eesti keeles ja ta väärtust vähendavad. Neid väärnähtusi ja puudusi on — ütleme seda kohe alguses — kahjuks üsna rohkesti. Need paratamatult rikuvad eesti keele ilu ja vähendavad ta rahvuskultuurilist väärtust. Võrreldes eesti keelt mingisuguse ühiskonnaga võiks ütelda, et üldine jõukus on temas küll tõusnud, kuid korrastus jätab veel palju soovida. Ka liigub temas palju halbu ja kahjulikke elemente. Ja mis kõige halvem, harilik keeletarvitaja ei näi olevat teadlikki neist puudustest ega tajuvat neid, sest muidu tõstetaks üldist hädakisa ja nõutaks parandamist. Seepärast on otse tarvilik neid puudusi ja pahesid üldsusele teatavaks teha ja avada silmad neid näge-

ma. Katsume seda teha alljärgnevais päättükides.

Halvad tuletuslikud sõnad.

Kui ühelt poolt eesti keel on iseseisvuse ajal rikastunud paljude hääde uute sõnadega, siis teiselt poolt on sinna ilmunud, eriti viimasel aastakümnel, ka terve rida halbu sõnu, vorme ja konstruktsioone. Asi on seda halvem, et need halvad keelendid, mis alguses, veel aasta viie eest, olid alles enamvähem teoreetilised ja tegelikult vähe tarvitusel ning tuntud, hakkavad kirjanduse kaudu üha enam tarvitusse juurduma. Nende halbade keelendite hulka kuuluvad kõigepealt halvad tuletussõnad. Halbade tuletuste all torkavad esmajoones silma tis-sõnad, millega ebakohaselt mõnelt poolt tahetakse nüüd asendada endisi tus-sõnu: *asutis, ehitis, kirjutis, esitis, avaldis, jutustis, kirjeldis, luuletis, saavutis* jne. Kindlasti on siin endine -tus parem: *asutus, ehitus, avaldus, jutustus, kirjeldus, luuletus, saavutus, samuti rühmitus, kuulutus, tunnustus* jne.

Vahet teha tahtmine tegevuse ja tegevuse tulemuse vahel, millega neid tis-sõnu tahetakse õigustada, on enamasti asjatu ja otse maitsetu peenutsemine, seda enam et tegevust võib tarbe korral väljendada mine-liitega (*asutamine, ehitamine* jne.). Ainsad juhtumid, kus tis-liidet sobib tarvitada, on esiteks halvustavas tähenduses: *koletis, peletis, hirmutis*, ja teiseks ainult tõelise tarbe korral ka tegevuse tulemuse märkimiseks, nagu *sulatis, korrutis, jagatis, saadetis, tuletis*. Sõnus niisuguseis nagu *asutus, ehitus, kirjutus* jne., kus on tegemist suuremate või abstraktsemate nähtustega, annab -tis mingi vähendava ja peaaegu koomilise kõrvalmaigu ja muutub tis-tõveks. Seepärast mitte *asutis*, vaid *asutus*, mitte *ehitis*, vaid *ehitus*, mitte *kirjutis*, vaid *kirjutus*, ka mitte *kingitis*, vaid *kingitus* jne.

Õnneks ongi see tis-tõbi viimaseil aastail hakanud natuke taganema, nii et juba kirjutatakse jälle ka *harjutus, jutustus, kirjeldus, luuletus*.

Tis-tõbe mainisime sõnade „*asutis, ehi-*

tis, kirjutis“ jne. puhul, aga see esineb veel sõnades *lihtis, ehtis, täppis*, kus kindlasti parem on *lihtne, ehtne, täpne*, nagu viimasel ajal ongi hakatud jälle üldiselt tarvitama. Ainult ülikooliringkonnis näebkuuleb veel säärast tis-tõbe.

Halva tuletuse alla kuulub suurelt osalt ka lühidustõbi. — Lühidus on põhimõtteliselt hää asi, aga sellega ei tohi liiale minna. Ka sõnade lühidaks tegemisel on oma piir, üle mille ei või astuda, sest muidu lähevad sõnad nagu tõlbiks, ärahakituks, mõnikord otse veidraks.

Lühendamise kalduvust esineb ennekoike mine-liite pelgamise, mida igal võimalikul ja võimalumal juhtumil püütakse asendada kord us-lõpuga — *hääldus, võimlus, õpilaste teadmused, koguni liikumus*, kus kindlasti parem on *hääldamine, võimlemine, teadmised, liikumine*, — kord e-liitega: *veene, vereringe*, mis on halvad sõnakujud; peab olema *veendumus, vereringlemine*, sest on ju tegemist otse tegevusega, vere kestva ringvooluga. Lühidustõbi on ka *rahvasteränd* pro parem *rahvasterändamine, kirikurike, abielurike* pro *kirikurikkumine, abielurikkumine*; samuti -line asemel -ne: *tõenäone, aroomne, süsteemne*; kindlasti parem on *tõenäoline, aromaatile* või vähemalt *aromaatne, süstemaatne*. Mõned juba kirjutavad koguni *egoistne, energne, harmoonne* pro *egoistlik, energiline, harmooniline*. Nii kaugele on mõnedel see lühidustõbi arenenud!

Hää ei ole ka *kahелеhene, laialehine*, milliseid vorme tarvitatakse kahjuks loodusteaduslikus terminoloogias, vaid õigem on *kahелеheline, laialeheline*¹⁾.

Edasi esineb lühidustõbi ka eerimalõpu kartuses, mida püütakse viimasel ajal asendada lihtse -ima või -ama'ga, minnes selles kindlasti liiale, nagu näit. sõnades *kassama* pro *kasseerima, summima* pro *summeerima, vattima* pro *vatterima, sortima* pro *sorteerima, taksima* pro *taksee-*

¹⁾ Kõsimumsse võiks veel tulla *laialehtne*, aga ei milgi kombel *laialehine*, mis on keeliseliselt hoopis väär moodustus.

rima, motiivima pro motiveerima, neutraalima pro neutraliseerima, standardima pro standardiseerima. Kindlasti on neis sõnus -eerima parem.

Tähendatagu, et mõned, eriti matemaatikud, kalduvad tarvitama koguni *konstruima*, *kombiinima* ja *inteegrima*, mis on täielised liialdused ja isegi ametlikult lubamatud. Lubatavad vormid on siin ainult *konstrueerima*, *kombineerima* ja *integreerima*.

Lühiduskalduvusega on ka seletatav *arengu* tarvitamine isegi säääl, kus on ilmselt tegemist arenemiskäiguga või -protsessiga ja kus siis peaks olema *arenemine*, kuna *areng* võiks tähendada enam arenemise olukorda või taset. Vorm *arenemine* aga on keelest viimasel ajal niihästi kui kadunud. Ka *loend* pro *loetelu* kuulub siia. Ent „nimekirja“ tähenduses sobib ainult *loetelu*, kuna *loend* võiks tähendada ära-loetud (loendatud) asjade arvu.

Teatavat lühidustõbe tuleb näha ka keelendis *igale*, kui see ei esine atribuudina teise sõna ees, vaid iseseisvalt (näit. *igale* anti 5 krooni¹; peab olema: *igaühele* anti 5 krooni¹), samuti vormis *maal* (pildi tähenduses), kus parem on *maaling*, — edasi vormide *makstud*, *pekstud*, *lõpitud* eelistamises (parem *maksetud*, *peksetud*, *lõpsetud*), *öelda*, *mõelda* (parem *ütelda*, *mõtelda*), adverbid *kiirelt*, *selgelt* pro paremad *kiiresti*, *selgesti*, sest lühemaist omadussõnust on parem moodustada sti-lõpulised adverbid, kus see vähegi tundub võimalikuna. Pikemaist muidugi tuleb tarvitada lt-lõpuliselt (*õnnelikult*, *aktiivselt*).

Ka *Inglise* ja *Prantsuse* tarvitatuina *Inglismaa* ja *Prantsusmaa* asemel, nagu viimasel ajal on moodi tulnud, ei ole hääd. Sõnad *Inglise*, *Prantsuse* sobivad ainult genitiividena, mil puhul neid siis harilikult kirjutatakse väikese algustähega: *inglise* keel, *prantsuse* kirjandus¹; ka veel: *Inglise* laevastik, *Prantsuse* saadik¹. Kuid ei sobi: ,Ta sõitis *Prantsusest* *Inglisesse*¹, või: *Inglise* ei ole sellega nõus¹; vaid siin tuleb ütelda: ,Ta sõitis *Prant-*

susmaalt *Inglismaale*; — *Inglismaa* ei ole sellega nõus¹.

Niisugune *Inglise* ja *Prantsuse* tarvitamine on nähtavasti johtunud ka sellest üldisest lühidustendentsist „lühidustõvest“, mis praegu eesti keeles valitseb.

Veel mõned näited liigest ja ebakohasest lühidusest.

Viimasel ajal on esile kerkinud sõna *tähelik*, mida tahetakse tarvitusele võtta *tähelepaneliku* asemel. Ka see *tähelik* on halb ja ebakohane lühendus; parem on jääda senise *tähelepaneliku* juure.

Meie praeguse sõnasoetamise viga ja pahe on lõppeks see, et liig palju tuletatakse sõnu ühtedest ja samadest tüvisõnadest. Selle tagajärjeks on lähikõlaliste ja lähikujuliste sõnade rohkus. Kui liiale on tuletamisega mindud, näitab muude seas uute derivaatide seeria sõnast „osa“: *osama*, *osandama*, *osanduma*, *osandus*, *osanduvus*, *osane*, *osang*, *osastama*, *osastav*, *osastik*, *osastuma*, *osastus*, *osatama*, *osatu*, *osatus*, *ose*, *osendama*, *osenduma*, *osendus*, *osis*, *ositama*, *osituma*, *ositus*¹ (J. V. Veski poolt redigeeritud „Õigekeelsuse sõnaraamatus“); samuti sõnast „teenima“: *teenend*, *teenendama*, *teenistama*, *teenim*, *teenindama*, *teenis*, *teenistama*, *teenus*¹. (Karlson-Veski „Õigusteaduse sõnastik“). Nii paljude nii vähe üksteisest erinevate sõnakujude ja tähenduste vahede meeleespிடamine on raske ja nad võivad kergesti segi minna. Ka stiilisteetilisest seisukohast ei ole hää, kui on liig palju samatüvelisi ja lähikõlalisi sõnu. Seepärast tuleks rohkem taotella ka uute omaette tüvisõnade juuresoetamist. Teatavad mõisted otse vajavad omaette tüvisõnu, mis neid mõisteid palju ilmekamalt ja niisõlteldada intensiivsemalt väljendavad. Võrreldagu näit. *täheldama* ja *olbama* (olvata). Mõlemad on uued sõnad tähenduses „vaatlevalt, uurivalt tähele panema, tähelepanelikult, jälgivalt vaatlema“ (saksa „beobachten“, inglise „to observe“). *Olbama* kui omaette tüvisõna on selles tähenduses ilmekam ja seetõttu parem. Sellega välditakse ka sama tüve kordumine; võrreldagu: „midagi tähelepanelikult ol-

bama' ja ,midagi tähelepanelikult tähel-
dama'.

Juhitagu tähelepanu, et halb lühidus on
ka *kuis*: ,*Kuis* käsi käib? *Kuis* läks?' —
Peab olema: ,*Kuidas* käsi käib? *Kuidas*
läks?'

Jah, selle liialise lühidustendentsiga on
viimasel ajal keele ilmunud terve rida uusi
enneolematuid vigu ja halbusi. Neist mai-
nitagu veel *niigi* pro *niikuinii*. Mitmed
näivad arvavat, et *niigi* tähendab seda-
sama mis *niikuinii*. Niisugune vaade aga
on ekslik, sest kummalgi sõnal on oma
erinev tähendus, nii et neid ei saa kuidagi
ära vahetada. Sõna *niikuinii* tähendab
,ilma selletagi, paratamatult': ,ma pean
niikuinii sinna minema'; sõna *niigi* aga
tähendab ,isegi nii suurel määral': „sel-
le eest ei makseta *niigi* palju“ (s. o. isegi
mitte nii palju). Tähendatagu, et ka *na-
gunii*, nagu paljud räägivad, on halb lü-
hendus; ainult *niikuinii* on õige.

Lõppeks paar kõige veidramat lühidus-
tõve õit: *ülalpidu*, *lugupidu*, mida mõne
aasta eest oli teatav moehaigus tarvitada
loomulike vormide *ülalpidamine* ja *lugu-
pidamine* asemel. Õnneks näib see mood-
sus viimasel ajal olevat vähenemas.

V a s t u o k s u s. — Kõige lõbusam ja
ühtlasi ärritavam iga säärase keelelise
tõve juures on see, et sellega ikka kaasas
käib oma vastuoksus, mis selles seisneb,
et teatavais teisis juhtumeis, kus sellele
kalduvusele just tulekski ja soovitav oleks
järele anda, seda ei tehta, vaid nagu kius-
te harrastatakse vastupidist suunda. Ka
lühidustõvel on rida niisuguseid vastuok-
suslikke juhtumeid: tarvitatakse pikemaid
vorme säääl, kus just lühemad oleksid eelis-
tatavad. — Nii tarvitatakse pikemat
vormi *kõikide* parema lühema vormi *kõigi*
asemel, nimelt atributiivses asendis teise
sõna ees: ,*kõikide* asjade, *kõikide* rah-
vaste'; siin aga tuleks eelistavalt ütelda:
kõigi asjade, *kõigi* rahvaste', sest sellega
välditakse de-lõpu kordumine. Vorm „*kõi-
kide*“ ei ole muidugi mingi viga, kuid ta
on teise mitmuse genitiivi ees kõlalisel
vähem soovitav. Kahjuks aga niisugusel
korral seda lühemat vormi *kõigi* ei taibata

tarvitada, vaid kirjutatakse ikka *kõikide*
ja *kõikide*.

Ka muis käändeis oleks atributiivses
asendis teise sõna ees soovitav tarvitada
i-mitmuslikke vorme *kõigis*, *kõigist*, *kõigil*,
kõigile jne. (pro *kõikides*, *kõikidest*, *kõiki-
del*, *kõikide*): ,*kõigis* taludes, *kõigist* küla-
dest, *kõigil* inimestel, *kõigile* küsimustele';
aga ei — just siin tarvitatakse nagu
kiuste ikka d-mitmuslikke vorme, mis tee-
vad lauserütmi lohisevamaks: ,*kõikides* ta-
ludes, *kõikidest* küladest, *kõikidel* inimes-
tel, *kõikidele* küsimustele'. — Kui sõna
kõik esineb üksikult, siis võib ta mitmuses
tarvitada niihästi lühemat kui pikemat
vormi: ,sellest teatati *kõigile*' ehk ,*kõiki-
dele*'.

Teine lühema mitmuse genitiivi võima-
lus on -likkude asemel -like ja siis samuti
ka -nike, -stike: ,*õnnelike* inimeste, *mõist-
like* ametnike'. Kuid sellest hoolimata et
„Päevaleht“ seesuguseid vorme juba küm-
me aastat on järjekindlasti tarvitanud ja
tema eeskujul ka mitmed teised lehed, ja
sellest hoolimata et see -like on nüüd juba
mitmendat aastat ametlikult lubatud ja
esineb kooligrammatikaiski, ei taipa seda
enamik kirjanikke veel tarvitada ega ka
korrektorid seda sisse parandada, vaid kir-
jutatakse üha edasi pikki lohisevaid vor-
me nagu ,*ametlikkude* teadete, *kirjandus-
likkude* uudiste, *majanduslikkude* küsimus-
te, *seaduslikkude* olude' jne., millede ase-
mel nii mõnus oleks ütelda ,*ametlike* tea-
dete, *kirjanduslike* uudiste, *majanduslike*
küsimuste, *seaduslike* olude'.

Kõige mõistatuslikum vastuoksus sel-
les suhtes aga esineb i-mitmuse tarvita-
mise alal: tarvitatakse säääl i-mitmust, kus
see sugugi pole nii vajalik, isegi mitte soo-
vitav, ja kirjutatakse karedakõlalisi utes-
ates-mitmusi säääl, kus just vastavad ma-
hedamad ja kõlavamad i-mitmuse vormid
oleksid kõigiti eelistatavamad. Nii võib
meil ühtelugu, julgesti 90 protsendis kir-
jutustes tähele panna, et sama autor sa-
mas tekstis tarvitab otse irriteeriva jär-
jekindlusega ühelt poolt *osis*, *kohis* (pro
paremad *osades*, *kohtades*), *inimesisse*, *kü-
simusisse*, isegi *eestlasiga* (pro paremad

inimestesse, küsimustesse, eestlastega), aga teiselt poolt *varematel aastatel, tähtsatest ettepanekutest, sügavates mõtetes* pro eelistatavad *varemail aastail, tähtsaist ettepanekuist, sügavais mõtteis*. Kes nii vastuoksuslikult kirjutavad, ei ole küll põrmugi teadlikud i-mitmuse ülesandeist ja esteetikast, vaid teevad sellega oma teadmatuses i-mitmusele koguni halva teenuse. Oh kui siin koolid saaksid noorsugu selles suhtes valgustada ja neisse istutada paremaid harjumusi ja üldse teritada nende keelelist intelligentsust!

Toodagu siin veel muid vastuoksusi lühidustendentsi seisukohalt. Kus vastuoksuslikult tarvitatakse või on kaldunud tarvitama pikemaid vorme soovitamata lühemate asemel, need on veel järgmised juhtumid: *inimeselu, inimessugu*, — parem siin lühem vorm *inimelu, inimsugu* või veel parem *inimkond*; *põgenemine* üksiku *põgenemisjuhtumi* tähenduses, — parem selle asemel *põgu* (genitiiv *põo*): *ta põgu õnnestus alles aasta pärast*; *hävinema, levinema*, — kindlasti paremad on siin lühemad vormid *hävima, levima* (ilma *-neta!*). Muide *levima* toodi just sel lühemal kujul soome keelest, kuid Eestis pandi talle tarbetu *-ne-* vahele, vahest just ühe praeguse liigse lühiduse harrastaja poolt.

Ka *edasitagasi* asemel oleks soovitav tarvitusele võtta lühem *edastagasi*, mis oleks täiesti loomulik ja mõnus vorm (võrdle *edaspidi*). Muide nüüd ongi *edastagasi* paralleelvormina Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna poolt lubatuks tunnustatud.

Lühem ja mahedam vorm *sageli* on ammu ametlikult lubatud, seda tarvitatakse; kuid sellest hoolimata on viimasel ajal üha uuesti maad võtmas — vastuoksuslikult! — pikem vorm *sagedasti*, nii et võib karta, et lühem vorm *sageli* mõne aasta pärast tarvitusele kaob. Harrastatakse ühelt poolt liigset lühidust, aga teiselt poolt tarvitatakse üha edasi vana pikemat ja halvemat *üleval* pro lühem ja parem *ülal*.

Huvitav vastuoksus on ka *kahtlematult* või veel suurem — *kaheldamatult*; just

siin on parem vana lihtne lühem vorm *kahtlemata*: *kahtlemata* (mitte „kahtlematult“ või „kaheldamatult“!) on nõnda parem’.

See tult-liialdus esineb ka sõnades *määratult, võrratult, põhjatult, võimatult*, kui need asetsevad adverbina mingi omadussõna ees: *need on määratult suured, võrratult ilusad, põhjatult sügavad, võimatult igavad*, nagu nüüd kahjuks on hakatud kirjutama. Palju rahvakeelsem ja ürgeestilisem oleks siin lt-lõpulistele vormide asemel tarvitada lihtselt nominatiivi (niinimetatud adverbialne nominatiiv): *määratu suured, võrratu ilusad, põhjatu sügavad, võimatu igavad*. Niisugusel adverbialsel nominatiivil, eriti tu-sõnadel, on tugev rahvakeelne alus; -tult on niisuguseis ühendeis hoopis uueaegne ja teoretiseerimisest (kuigi alateadlikust teoretiseerimisest) tulnud nähtus. Võrreldagu ka *kole* suured kivid, *hirmus* külm ilm’ (ei ütelda: *koledalt* suured kivid, *hirmsalt* külm ilm’).

Tagasi tulles halbade tuletussõnade juure mainitagu veel liialdamist s-tuletisega, mis lobbab eriti nn. oskussõnade alal: *trükkis* (parem *trüking*), *oles* (parem *olend*), *pakis* (parem *paking*), *kivis* (parem *mineraal*), *reas* (parem *seeria* või *sari*).

Edasi, uma-liialdus: *kohtuma* (parem alati ainult *kohtama*): *nad kohtasid* aias’ (mitte *nad kohtusid* aias’); saadik *kummardas* (mitte *kummardus*) vürsti ees’. Tähendatagu, et soome keel, mille eeskujul päämiselt hakati meil tootlikumaks tegema uma-tuletust, tarvitab eespool tsiteeritud lauseis lihtverbe (mitte u-refleksiive): *he kohtasivat* puutarhassa; — lähetiläs *kumarsi* ruhtinaalle’. — Eesti keel tahab nüüd oma eeskujule üle trumbata, nõnda ütelda paavstlikum olla kui paavst! Samuti võiks soome keele eeskujul (kust see sõna on laenatud), ütelda ka: *ta sukeldas vette*’ (ei tarvitseks ütelda: *ta sukeldus vette*’).

Täiesti tarbetu ja veider on mõnedes eriajakirjades esinev *maksuma* (pro *maksma*), mis on moodustatud peenutsevast va-

hetegemise tungist. Kunagi ei hakka eesti rahvas üldiselt rääkima: „Kui palju heinakoozem maksab?“, vaid ainult: „Kui palju heinakoozem maksab?“ Nii ka soome keeles. Kui tahetakse saksa sõnade „zahlen“ ja „kosten“ vahel tingimata vahet teha, siis on parem viimase mõiste jaoks luua mingi uus omaette tüvisõna; aga maksuma küll ei sobi.

Milline otse haiglane kalduvus on tarvitada uma-refleksiive, seda näitavad niisugused väärmoodustused kui *kostuma* (pro *kostma*), *kestuma*, (pro *kestma*), *põrkuma* (pro *põrkama*), *eksisteeruma* (pro *eksisteerima*), sest verbidest, mis iseeneest juba on intransitiivsed, ei tarvitse enam moodustada uma-verbe. Samuti on ka kõik nn. momentaanverbid iseenesest alati intransitiivsed, nagu *võpatama*, *seisatama*, *plahvatama*, ega seepärast või neist kuidagi enam moodustada uma-refleksiive *võpatama*, *plahvatama*, mis on ilmsed keelevead. Samuti on -uma tarbetu ka sõnades *kahvatama* ja *minestuma*, sest need on momentaanverbide tähendusega, seega õigem on ütelda *kahvatama*, *minestama*: „nad kahvasid, ta minestas“.

Nende ridade kirjutaja isiklikult tarvitas uma-tuletust ainult sääl, kus selle asemel võib ütelda *end*. Seega: „kapp ulatab (mitte „ulatub“!) laeni“, sest me ei ütleks: „kapp ulatab end laeni“.¹⁾

Seepärast üldnõuanne: tarvitatagu uma-tuletust ainult sääl, kus see tõesti on hädavajalik. Mõnikord on isegi „end“ parem kui -uma; näit.: „ta pühendas end sellele ülesandele; ta vabastas end neist kõi-

¹⁾ Omal ajal (a. 1920) avaldas nende ridade kirjutaja terve brošüüri („uma-lõpulised refleksiivid“) selle tuletuse propageerimiseks. Kümme aastat hiljem tuli nentida, et mõned keelearendajad ja ka publik selles otse liiale ja äärmustesse läksid, moodustades ja tarvitasid uma-tuletisi sääraseist verbest, mida mainitud brošüüris sugugi ei olnud mõeldud refleksiive vajavaiks. Ei osata mõistlikku piiri pidades. Seepärast kui omal ajal tuli nende ridade kirjutajal võidelda uma-tuletuse edendamiseks, siis tal tuleb nüüd seda teha selle liialdamise vastu („võpatama, kostuma, emigreeruma, eksisteeruma, — kohtuma, sukelduma, maksuma“).

dikuist‘ (pro „ta vabastus neist kõidikuist“); „ta usaldas end minu hoole‘ (mitte: „ta usaldus minu hoole“); „ta tunnistas end süüdlaseks‘ (mitte: „ta tunnustus süüdlaseks“).

Veider -uma esineb ka uues Uue Testamendi tõlkes, kus on: „Kui peigmees viivitus‘ (Matt. 25,5). Peaks olema: „Kui peigmees viivitas“, või: „Kui peigmees viibis“. Tähenadatagu, et nii on ka soomekeelses tõlkes: „...sulhanen viipyi“.

Niisuguses teoses, milles tuleks pigem taotella teatavat auväärset vanemakeel-sust, tundub seesugune vorm kohmakana ja koomilisena ühtlasi.

Halb sõna on ka *tõlgendama*, mida viimasel ajal on hakatud teatavas oskuskeeles tarvitama endise *tõlgitsema* asemel. Kindlasti on *tõlgitsema* parem. Seepärast mitte „seadust tõlgendama“, vaid „seadust tõlgitsema“.

Ebakohane ja ebaloomulik tuletus on ka tu-lõpuliste eitavate omadussõnade moodustamine ne-omadussõnust: „kohane“ — *kohatu*, „reeglipärane“ — *reeglipäratu* (!). Siin tuleb nende tu-sõnade asemel ütelda *ebakohane*, *ebareeglipärane*. Sest tu-sõnu võib moodustada ainult nimisõnadest, mitte omadussõnadest; seepärast *kohatu* võib tähendada ainult seda, mil kohta ei ole, aga mitte „kohase“ vastandit.

Ebaloomulikud ja kohmakad on ka tustama-lõpulised verbid vastestina saksa enteesliitega verbidele; *rasvatustama* — rasvast vabastama (saksa „entfetten“), *nahatustama* — nahast vabastama, nahka kõrvaldama (sk. „enthäuten“). Nende asemel on juba vähem halvad „rasvärama, nahkäräma“, kuigi ka mitte kõige paremad. Ka eesti keeles tuleks tarvitusele võtta mingi sellekohane eesliide, siis alles saaks moodustada hääd vastava tähendusega verbid.

Halbu tuletussõnu on praeguses eesti keeles nii palju, et neid kõiki siin ei jõua ega mahu loetlema ja esile tooma. Seepärast märgitagu neist vaid veel järgmised juhtumid: *kasutama* (päämiselt ülikoolimeeste sõna), parem *kasutama* (mida tarvitab rahva enamik). Ja et sel oleks

ka oma vastuoksus, siis teiselt poolt öeldakse jälle -tama, kus just -stama oleks soovitatavam, nimelt *eineta*, *lõunata* (parem *einetama*, *lõunastama*).

Samasugune vastuoksus esineb kahe liik-line-sõna alal: ühelt poolt tarvitatakse vormi *vaentlik*, mille asemel kindlasti parem ja nagu loomulikum on *vaenuline* (nagu enne kirjutati ja osalt nüüdki veel); teiselt poolt aga loeme mitmeis raamatuis *vaistuline* (täheenduses „instinktiivne“), kus oleks loomulikum *vaistlik*. Seega -lik sääl, kus peaks olema -line, ja kus tuleks tarvitada -likku, sääl -line. Vastuoksus peab olema!

Esinevad vormid *oheldama* ja *ohjendama*, kuid kõige parem oleks *ohjeldama*: ,ohjeldamata hooga tungisid nad edasi‘.

Halb tuletussõna on *valmus*, peab olema *valmidus* (võrdle „kaunidus“, — ei ütelda ju „kaunus“). Hääd vormi *valmidus* ei taipa paljud tarvitada, vaid ütlevad selle asemel ikka *valmisolek* (kas nad *kauniduse* ja *kalliduse* asemel ka ei tahaks ütelda *kaunisolek*, *kallisolek*?)

Muugi sõnaraamatus antakse niihästi *üksildus* kui ka *üksindus*. Mis te arvate, kumb neist valitakse eelistavalt tarvitamiseks? Ikka halvem, ja nimelt *üksildus*, kuna *üksindus* kipub jääma kõrvale.

Oleema — on halb sõna tähenduses „olemas olema“; parem on seepärast tarvitada senist traditsioonilist *olemas olema* või võõrsõna *eksisteerima*. Samuti siis ka mitte *olelus*, vaid *olemasolu* või *eksistents*. Kui tahetakse võõrsõna *eksisteerima* ja kahest koosneva *olemas olema* asemele saada hää uus eestikõlaline sõna — mis olekski soovitav —, siis see peaks olema omaette uus tüvisõna, mis tuleks alles luua.

Moodustatud on halb tuletussõna *otsmik* ja just seda eelistavad mõned tarvitada, loobudes kasutamast *laupa*, mis omaette tüvisõnana on parem.

Halvad tuletussõnad on kindlasti *sedastama*, *niitama*, *tõdema* tähenduses „konsulteerima“. Parem on nende asemel sõna *nentima*, mis õnneks ongi tegelikult kõige

rohkem tarvitusel ja tuntud kui ükski eespool toodud kolmest. Ainult mõned eriteadlased (juristid, arstid jne.) näikse veel nõngesti (kangekaelselt) kinni pidavat sõnast „sedastama“. Ent „sedastama“ ei ole kõlalisel hää (sarnasus sõnaga *südistama*); „niitama“ kõlab peagu kui *niitma*, ja „tõdema“ tekitab kergesti samatüveliste sõnade järgnemist, mis niihästi kõlalisel kui stillisel on halb: ,tal tuli selle tõsiasja tõde tõdeda‘. Võrreldagu: ,tal tuli selle tõsiasja tõde nentida‘; või veel parem: ,... selle tööga tõde nentida‘.

Ka *usu-uude* tähenduses „usureform, reformatsioon“ on halb tuletussõna; parem on siin jääda võõrsõna juure.

Halb on ka verb *elunema* (kuskil elama), halvad samuti ka niisugused tagurpidised derivaadid (tuletatud sõnad) kui *toimama* (parem *toimetama*); *irdama* (koost lahti tegema), — parem *irrutama*, *raevama*, — parem *raevustama* (raevuseks, pööraselt vihaseks tegema). Ka *jõudlema* ja *jõudlus* (täheenduseks saksa „leisten, Leistung“) on küsitavad.

Halb tuletuslik sõna on õigupoolest ka *selline* tähenduses „niisugune“, sest see meenutab sõna *sell*: ,tema on sellist (= selli kohta) arvamist avaldanud; — mis sa sellist räägid‘. Parem selle asemel juba vorm *sellane*, nagu see iseseisvuse esimesil aastail oli tarvitusel: ,sellane olukord, — sellased arvamised‘.

Halvad on ka seda tüüpi uued s-lõpulisel derivaadid nagu *normis*, *määras*, mis teatavalt poolt tahetakse seniste sõnakujude *normaalne* ja *määrakohane* asemel maksma panna.

Halbadest liitsõnadest mainitagu kõigepeält sõnad *eelkõige*, mille asemel on õigem ütelda *enne kõike*, ja *vaeslaps*, mille asemel on parem tarvitada endist sõnakuju *vaenelaps* (genitiiv „vaeselapse“) või omaette tüvisõna *orb* (genitiiv „orvu“). Oleks tõepoolest huvitav ükskord välja uurida, kes esimesena moodustas ja tarvitas sõnu „eelkõige“ ja „vaeslaps“!

Halvust liitsõnust toodagu veel *peoõhtu*, *peosaal*, *peokõne* jne., milledega mõne aasta eest hakati korruga asendada

endisi häid sõnu *piduõhtu, pidusaal, pidukõne*.

Kurioosumina mainitagu lõppeks tuletisi *isam, lapsen, tütre*m (tähenduses vastavalt „vanaisa, lapselaps, türetütär“), mis esitatakse Karlson-Veski „Õigusteaduse sõnastikus“, mis aga õnneks jäävad vaid ettepanekuiks. Muide see sõnaraamat sisaldab kohutaval määral ka teisi halbu tuletisi.

Loetella kõiki halbu tuletussõnu, nagu öeldud, siin ei jõua: neid on sadu, võibolla koguni tuhandeid. Eriti eriteaduste ja erialade terminoloogias (oskussõnastikes) on neid rohkesti. Nende käsitlemiseks vajaneks terve omaette brošüür. Siin esitatud näited aga loodetavasti annavad arusaajale lugejale kujutelma olukorrast selles suhtes ja ka mõningaist põhimõttest, mille järele sääraseid sõnu tuleb halvadeks pidada.

H a l v a d t ü v i s õ n a d.

Selle kirjutuse alguses loetlesime suure hulga uusi ja häid tüvisõnu, mis iseseisvuse ajal eesti keeles on tarvitusele tulnud. Kuid nende hääde tüvisõnade kõrval on ka mõningaid halbu hakanud keele tungima, nagu hää vilja keskele tärkab umbrohtu. Esitagem niisuguseist halvust tüvisõnust umbes kümnekond. Kõigepäält torkab silma sõna.

rõivas — halb sõna, mida nüüd tahtakse senise *riide* asemel tarvitusele võtta. *Riide* asendamine *rõivaga* on kolmelt seisukohalt taunitav: 1) *rõivas* on kõlaliselt inetum, *riie* on ilusam; 2) riidel on kirja keeles kauaaegne traditsioon — juba 300 aastat, ja nüüd tahetakse ta korruga kõrvale heita!; 3) rahva enamik, julgesti umbes 70% eesti rahvast, tarvitab *riiet*, mitte *rõivast*; *rõivas* esineb vaid Lõuna-Eestis, ja säälgi oli linnades juba hakatud tarvitama *riiet*.

Öeldakse, et ka *riie* ei kao, sest ta jäävat edasi püsima tähenduses „riidematerjal“. Kuid kuna selles tähenduses *riiet* tuleb harva tarvitada ja kuna palju rohkem meil tarvidust ja juhust on rääkida

valmis riidest, riidest kui kehakattest, siis kui *riide* asemel kehakatte tähenduses võtta tarvitusele *rõivas*, on *riie* niihästi kui kadunud tarvituselt. Ja tõepoolest, ilukirjanduses, mille toodang on suur, peagu üldse ei näe enam *riiet*, vaid sääl esineb ainult *rõivas*. Ka kui keegi autor kirjutabki *riie*, korrektorid parandavad ümber *rõivaks*. Samuti koolilugemikes — *rõivas* igal pool riide asemel. Rahva enamiku sõna — hää *riie* tahetakse kõrvale suruda ja selle asemele panna rahva vähemiku sõna — inetukõlalisem *rõivas*! Ja põhjaeestlased — harjulased, virulased, läänlased, saarlased, põhjatartumaalased, põhjaviljandimaalased, kellele hää sõna nõnda tahetakse ta aukohalt tõugata, vaatavad seda südamerahuga päält! Ja lõunaestlased — võrulased, valgamaalased, petsermaalased, lõunatartumaalased ja lõnaviljandimaalased võidurõõmutsevad oma kitsarinnalises lokaalpatriotismis! Kas see tõesti nii peab jääma? Kas ei leidu lõnaeestlastegi hulgas mehi, kes ei lähtu kitsast kohaliku murde enesearmastusest, vaid üldseesti kirjakeele huvist? Kindlasti neid peaks leiduma.

Rõivakeel. — Ma nimetan keelt, kus kehakatte tähenduses *riide* asemel tarvitatakse *rõivast*, rõivakeeleks. Praegu on eesti keel kadumas, tema asemele astub rõivakeel. Kõik raamatud Looduse, Noor-Eesti, Eesti Kirjanduse Seltsi jt. kirjastusel ei ilmu enam eesti keeles, vaid rõivakeeles. Ka kui keegi kirjutabki eesti keeles, kirjastuste korrektorid tunnevad end kohustatuks kõik ümber tegema rõivakeele. Kas eesti keel peab tõesti kaduma ja tema asemele tulema rõivakeel ja rõiva-Eesti?!

T e i s i h a l b u t ü v i s õ n u:

õevane — mida mõnelt poolt soovitahtakse senise hää *oivalise* asemele (täendus: väga hää, sk. ausgezeichnet, ingl. excellent). Sõna *õevane* lõhnab rõivakeele järele, sest ta on kõlalt halvem; *oivaline* on parem.

kõnundus — seda tahetakse majanduse asemele panna (v. Veski-Karlsoni „Õigus-

teaduse sõnastik“). Ka see *kõnundus* on eht rõivakeelne sõna.

tüsitama — halb sõna tähenduses „keerulistama, komplitseerima“. Arstid tarvitavad. Parem on siis juba võõrsõna *komplitseerima*, samuti ka (haiguse) *komplikatsioon* (mitte „tüsisus“!).

nekkama — halb sõna tähenduses „kät-te maksuma“. Kui tahetakse omaette tüvi-sõna, on parem võtta uus sõna *neimama*, millest nimisõna *neim* (genitiiv „neima“) — kättemaks.

roitma (v. Karlson-Veski „õigusteaduse sõnastik“) — halb sõna tähenduses „ära andma“, parem *reetma*, mis viimane õn-neks ongi üldiselt tarvitusel.

sammama — halb sõna tähenduses saksa „leisten“, millises tähenduses see on võetud juriidilisse terminoloogiasse — kahjuks! Ei soovita tarvitada.

hõivama — halb ja ebakohane sõna tä-henduses „okupeerima“; see sugereerib pig-em tähendust „üles vinnama“ (oma sar-nasuse tõttu sõnaga „hiivama“, näit. „ank-rut hiivama“). Ei soovita tarvitada.

Ka *hunnitu*, tähenduses „suurepärane“ ei ole hää ega maitsekas sõna. Tuleb imestada, et mõned luuletajadki seda on tarvitanud. Tuleks vältida.

Halvad tähendused.

Eriti rohkesti on aga praeguses eesti keeles (õigupoolest „rõivakeeles“) sõnu, mida on hakatud tarvitama halvas või ebakohases, ebasobivas tähenduses. Osal sõnadel on see tulnud keeletarvitajate süü läbi, kes mingist väärarusaamisest või pääliskaudsusest hakkasid sõnu tarvitama õigest enamvähem kõrvalkalduvas tähen-duses, osalt aga ka keele fikseerijad ise (õigekeelsus-sõnaraamatud, oskussõnade komisjonid) on sõnadele annud ebakoha-seid tähendusi. Niisuguseist sõnust käsi-teldagu alljärgnevas umb. paarkümmend.

loendama — seda on hakatud valesti tarvitama „loetlema“ tähenduses ja ase-mel, samuti halvasti sõna *loend* tähendu-ses „loetelu“ (nimekiri). Kui tarvitada sõna *loendama*, siis sobib seda teha ainult tähenduses „ära lugema, kui palju on“

(sk. zählen, ingl. to count). Sest mõisted „ära lugema“ — *loendama* — ja „üles lu-gema“ — *loetlema* — on kaks hoopis eri asja: esimene (*loendama*) tähendab arvu kindlaksmääramist, ilma üksikuid esemeid nimepidi nimetamata, teine (*loetlema*) tä-hendab nimepidi üleslugemist. Näit.: „ta *loetles* kõik need raamatud“, s. o. ta ütles kõigi nende raamatute päälkirjad (raama-tute arvu ta seejuures ei tarvitsenud ni-metada); aga: „ta *loendas* need raamatud, ja siis osutus, et neid oli 28 tükki“ (raama-tute autoreid ja päälkirju ta ei tarvitse-nud seejuures mainida).

Seega ei tuleks ka mitte sõna *loend* tarvitada nimestiku tähenduses, vaid ai-nult sõna *loetelu*: „ta saatis mulle nende esemete loetelu“ (mitte „loendi“!).

vastuoksa — seda sõna tarvitatakse valesti ja ebakohaselt tähenduses „vastu-pidi“: „ta ei ole rikas, vaid *vastuoksa* — kaunis vaene“. Sama lause parandatud kujul: „ta ei ole rikas, vaid *vastupidi* — üsna vaene“.

Sõna *vastupidi* tähendab vastandit mil-lelegi ja ta asemel ei või tarvitada *vastu-oksa*; sõna *vastuoksa* aga tähendab, et midagi tehakse või on tehtud valesuunas, ebaloomulikult (sk. verkehrt, prants. à re-bours): „ta elab *vastuoksa* elu: magab päeval ja valvab öösel“. Kuid *vastuoksa* tähenduses „vastupidi“ (sk. umgekehrt, im Gegenteil) on veider ja naiivne.

häire — selle sõna ainus õige tähendus on „segadus, takistus“ (sk. Störung, vene rastroistvo), näit.: „tal on seedimise häi-reid“. Kuid seda on hakatud tarvitama ka tähenduses „hädalärm, alarm“: „öösel oli tulekahjuhäire“. Ja viimase mõjul tarvi-tatakse ka verbi *häärima* valetähenduses „alarmeerima“: „välismaalt tuli häirivaid teateid“. See tähendus ei sobi kuidagi sõ-nadele *häärima* ja *häire*, mis on laenatud soome keelest, mille järele need tähenda-vad vastavalt „segama, takistama, — se-gadus, takistus“. Mõistete „alarm“ (hä-dalärm) ja „alarmeerima“ jaoks peavad olema eri sõnad. Nende ridade kirjutaja tarvitab selleks ka soome keelest saadud sõnu, nimelt *hällitama* ja *hällin*: „välis-

maalt tuli hälitavaid (alarmeerivaid) teateid; — öösel toimus tulekahjuhälin (alarm); — selle hälina pääle tuli palju rahvast kokku.

Keeleajaloo seisukohalt oleks huvitav välja uurida, kes oli see isik, kes esimesena andis neile sõnadele nende väära tähenduse.

jälitama — selle halb tähendus on „taga kiusama“, milles seda kahjuks isegi koolidele määratud õpperaamatuis tarvitatakse, kus räägitakse kristlaste ja ketserite *jälitamisest* (= tagakiusamisest). Selles tähenduses see sõna ei sobi. See on rõivakeel. Parem on siin juba selle asemel tarvitada endist sõna *taga kiusama*: „Nero ajal kiusati kristlasi taga“ (mitte „jälitati“!). Kui tahetakse siin teist sõna, siis võiks tarvitada sõna *vaenama*: „Nero ajal vaenati kristlasi“. Sõna *jälitama* ei sobi ka tähenduses taga ajama: „koer jälitatas(!) jänest; — Franco väed jälitasis(!) valitsuse vägesid“ (nagu sageli oli lugeda Hispaania kodusõja telegrammides), vaid tuleks ütelda lihtselt: „koer ajas jänest taga; — Franco väed ajasis valitsuse vägesid taga“. Miks kardetakse ehtset eesti sõna *taga ajama*?

Ainus tähendus, mis sobiks sõnale *jälitama*, on „politseilisel, kohtulikult taga otsima“ (kedagi roimarit).

toime tulema — tarvitatakse nüüd kahjuks *toime saama* asemel. Ent *toime tulema* on selles tähenduses halb soomepärasus, mis viimase kümne aasta kestel on kohutavalt maad võtnud. Enne seda aega räägiti ja kirjutati eestipäraselt: „ta sai selle ülesandega toime“; nüüd kuuleb-näeb väga harva veel *toime saama*, vaid kõik räägivad ja kirjutavad *toime tulema*: „ta tuli selle ülesandega toime“. Korrektorina parandan aga iga *toime tulema toime saama*'ks. Veel veidram on *toime tulema* niisuguseis lauseis kui järgmisis: „ta tuli selle ettevõttega toime“ (= ta teostas selle ettevõtte, saatis selle täide); — „see ettevõtte ei tulnud toime“ (= see ettevõtte ei teostunud, ei saanud teoks).

Ainus tähendus, milles sobiks tarvitada ütlust *toime tulema*, oleks „läbi saa-

ma“: „ta tuli selle summaga toime“ (= sai sellega läbi, nii et ei tulnud puudust).

Jälle oleks huvitav teada, kes oli see isik, kes esmakordselt tarvitas sõna *toime tulema* selles ebakohases tähenduses ja andis seega teistele halba eeskujut, mis varsti kohutav-kiire nakkustaudina levis. Tähendatagu, et Ed. Vilde kirjutas veel „toime saama“.

pale — tarvitatakse sageli ka tähenduses „põsk“, kuid soovitav oleks seda tarvitada ainult tähenduses „nägu“: „ta pale“ (= terve nägu) punetab; — kedagi palgest palgesse nägema. Muide, sõnaga *pale* on veel see õnnetu lugu, et teda ka valesti deklioneeritakse: „pale hiigi sees“; peab olema: „palge hiigis“. Seega romaanides sageli esinev lause „ta paled punetavad“ on kahekordselt vigane: esiteks mitte *paled*, vaid *palged*, teiseks mitte *palged*, vaid „põsed punetavad“. Mitmuses tuleb *pale* harilikult asendada *põsega*, sest inimesel on üks pale (= nägu), aga kaks põske.

teisalt — ei sobi abstraktses tähenduses „teiselt poolt“, vaid ainult kohalises tähenduses „mujalt“. Seepärast mitte: „ühelt poolt... teisalt...“, nagu mõned kirjutavad, vaid: „ühelt poolt... teiselt poolt...“. Küll aga: „ühed tulid ühtalt (ühest kohast, ühest suunast), teised teisalt“.

kiivas — ei sobi tähenduses „armukade“, vaid ainult tähenduses „ägeda vihaga“. Uus sõna „armukadedad“ tähenduses oleks *jallis* (genitiiv „jalli“), millest ka abstraktum *jallidus* (=armukadedus).

järeldus — tarvitatakse sageli meie parimategi kirjanike poolt valesti tähenduses „tagajärg“. Ometi tähendab *järeldus* ainult mõttejäreldust. Seepärast mitte: „sel teol olid halvad *järeldused*“, vaid „halvad *tagajärjed*“. Küll aga, „ta tegi sellest väära *järelduse*“.

milline — seda sõna tarvitatakse nüüd pööraselt palju ja nimelt sõna *mis* asemel: „kontsert, *milline* peeti eile“; peab olema lihtselt: „kontsert, *mis* eile peeti...“; — „sõnad, *milliseid* ta tarvitas...“; peab olema „sõnad, *mida* ta tarvitas...“ Käsikirju korrigeerides kriipsutan 95% *milliseid* läbi

ja asendan nad mis-sõnaga. Sest niisuguseid ebakohaseid ja tarbetumaid *milliseid* esineb väga rohkesti, nii et õigusega võib kõnelda mingisugusest milline-tõvest.

Kes võis küll see inimene olla, kes esimest korda hakkas tarvitama *millist* selles ebakohases tähenduses?

Muide, *milline* on õige, kui ta on tähenduses „missugune“ ja kui talle järgneb nimisõna, mille kohta ta käib: „milline kontsert...“, milliseid ettepanekuid.

ringi — tarvitatakse liialdatult sõna *ümber* asemel: „ringi vahetama, ringi kirjutama, midagi ringi tegema“; peab olema: „ümber vahetama, ümber kirjutama, ümber tegema“. Muidugi on juhtumeid, kus võib tarvitada niihästi *ringi* kui *ümber*: „ümber hulkuma“ ja „ringi hulkuma“, — „ümber rändama“ või „ringi rändama“, — „ümber kobama“ või „ringi kobama“. Isiklikult eelistan neiski ühendsõna *ümber*.

taastama — tarvitatakse ebakohaselt tähenduses „uuesti jalule seadma mingit olukorda, uuesti üles ehitama, restaureerima“ (näit. vana lossi). Kuid taastama sobib palju paremini tähenduses „tagasi viima mingile asjaolule, põhjusele (saksa „zurückführen auf etwas“): „see on taastatav üsna lihtsele algpõhjusele; — see muinasjutt laseb end taastada ühele kesk-aegsele legendile“.

Sõnast *taastama* võib tuletada verbi *taastuma* — tagasi minema, tagasiviidav olema: „see taastub lihtsele algpõhjusele; — s-häälik mõnedes vanemais laensõnades taastub š-häälikule“.

„restaureerima ja restitueerima“ tähenduses sobiks tarvitada sõna *ennaldama* (endisesse olukorda tagasi saatma): „ta õigused ennaldati; — loss ennaldati“.

tulvil — tarvitatakse valesti tähenduses „täis“; kuid *tulvil* ei võrdu oma tähenduselt täpselt sõnale *täis*, vaid tähendab enam „ülevoolavuses, ülevoolavalt täis“.

juhuluule ei ole kohane vaste saksa sõnale „Gelegenheitsgedicht“; peaks olema *juhustuule*, sest *juhus* tähendab ka „Gelegenheit“, kuna *juht* (juhu) on „Fall“.

napsud, mis tähendab ainult „lühikesed

kerged löögid“, tarvitatakse üldiselt valesti tähenduses „napsid (viina)“: „nad võtsid kõvad *napsud*“; peab ütleva: „nad võtsid kanged napsid“.

teene — seda sõna, mis peaks tähendama ainult väärtuslikku, lugupidamist väärivat tegu (saksa „Verdienst“, vene „zasluga“), tarvitatakse valesti ka mõne väiksema hääteo või abistamise tähenduses (saksa „Dienst“, vene „usluga“). Seepärast mitte *karuteene*, vaid *karuteenus*. (vene „medvežja usluga“). Samuti: „kas võid mulle teha selle teenuse (mitte „teenne“!), et viid selle paki Tartu hr. N-le?“

vähe — tarvitatakse sageli ka ebakohases tähenduses „teataval määral“ (sk. „ein wenig“, vene „nemnogo“). Seesuguses tähenduses tarvitamine aga võib lausele anda mõnikord kahemõttelise tähenduse, näiteks lauses: „supp on vähe soolane“, mida võiks mõista kahes vastupidises tähenduses: 1) supp on liig vähe soolane ja 2) supp on teataval määral palju soolane. Seepärast tuleks teises juhtumis sõna *vähe* asemel tarvitada sõna *natuke* (või ka *pisut*, *veidi*): „supp on natuke soolane“. Ka teised keeled teevad siin kindlat vahet (vrd. saksa „wenig“ ja „ein wenig“, vene „malo“ ja „nemnogo“, prantsuse „peu“ ja „un peu“, inglise „little“ ja „a little“).

pea — seda sõna, mis adverbina tähendab „varsti“, tarvitatakse sageli ka ebakohaselt tähenduses „peaaegu“ (ehk „peagu“): „see maksab pea 20 krooni“, mida aga võib mõista ka „varsti 20 krooni“. Kahemõttelise¹⁾ vältimiseks tuleks „peaaegu“ tähenduses tarvitada ainult sõna-kuju *peaaegu* (või ka lühemat vormi *peagu*, kui see on vähem rõhutatud).

sama — mis tähendab õigupoolest ainult „seesama“, tarvitatakse nüüd väga üldiselt ka adverbi „niisama“ tähenduses, mis jälle võib anda põhjust kahemõttelise-

¹⁾ Iisus-lõpu kõrval on Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna otsusega 3. jaanuarist a. 1939 lubatud tarvitada ka -lõp (genitiiv -lõp): kahemõttelise, rutulise, vaenulise, äkilise jne. (= kahemõttelise, rutulise, vaenulise, äkilise).

veks ja väärmõistmiseks: „see on sama tähtis küsimus“. Mõeldud *niisama* tähtsust küsimust, aga võiakse aru saada, et mõeldi *sedasama* tähtsust küsimust. Seejärest tuleks adverbil tähenduses alati tarvitada *niisama*. Seega mitte: „ta sai *pea sama* palju“, vaid: „ta sai *peaaegu niisama* palju“. See „pea sama palju“ on nähtavasti tekkinud ülemal käsitletud lühiduskalduvustest ja selles esineb nn. lühidustõbi. Enne iseseisvust keegi ei ütelnud *sama palju*, vaid õieti *niisama palju*.

õieti — seda tarvitatakse nüüd üsna laialt tähenduses „õigupoolest“. Kuna aga *õieti* esineb ka tähenduses „õigesti“, siis kahemõttelisve vältimiseks ei ole soovitav tarvitada sõna *õieti* tähenduses *õigupoolest*, vaid selle tähenduse ülesannet täitku sõna *õigupoolest* ise. Seega mitte: „õieti ei pruugi sul sinna minna“, vaid: „õigupoolest ei tarvitse sul sinna minna“.

toimima tähendab „tegev olema, talitama“, kuid loodusteaduslikus ja ka arstlikus terminoloogias on seda hakatud tarvitama ka tähenduses „mõjuma“: „see mürk toimib (= mõjub) surmavalt“. Samuti ka nimisõna *toime*: „selle mürgi toime (= mõju) on silmapilkne“. Kuid see tähendus *õigupoolest* ei sobi sõnadele *toimima* ja *toime* ja seda nimelt järgmistel kaalutlustel: 1) sõna *toimima* on võetud soome keelest, kus tal seda mõjumise tähendust ei ole, vaid ainult tegevuse, talitamise tähendus; 2) eesti *mõjuma* ei tähenda kitsalt saksa „beeinflussen“, vaid tähendab niihästi saksa „wirken“ kui „beeinflussen“. Sest põline rahvakeelne ütlus on: „kuidas see rohi mõjus?“ (wie wirkte diese Arznei). Võtta sõnalt *mõjuma* saksa „wirken“ tähendus ja anda sõnale *toimima* „mõjuma“ tähendus, nagu seda arstid ja keemikud tahavad, on rahvakeele omavõlliline ja tarbetu ümbertegemine. Tähendatagu, et soome arstid ja keemikud saavad väga hästi läbi sõnaga *vaikuttaa*, mis tähendab niihästi „beeinflussen“ kui „wirken“.

õppur — tarvitatakse ebakohaselt ja tarbetult kooliõpilase tähenduses, kuid sobiks kõige paremini tähenduses „õpipoiss“:

rätsepaõppur, tisləriõppur, ta õppurisaastad (=õpipoissiaastad). Kuid: *õpilassõdurid*, või veel paremini *sõdurõpilased*, aga mitte *õppursõdurid*. Sest kui kord selle mõiste jaoks on *õpilane*, misjaoks veel teine sõna *õppur* samale mõistele! Otstarbekohasem on seda kasutada teise mõiste paremaks väljendamiseks.

üllitama — seni küll vähe tuntud ja tarvitatud sõna, kuid temale tahetakse anda ebakohane tähendus „välja andma (raamatuid, kirjutusi), publitseerima“. See sõna sobib parem soome tähenduses „üles kihutama, ässitama“. Kui tahetakse vältida kahest koosnevat sõna „välja andma“, siis tarvitatagu pigem võõrsõna *publitseerima*. Samuti siis ka mitte *üllik*, vaid *publik*, mida viimast üldse ei tarvitseks asendada eestipärase vastega.

„keelt *valdama*“ on väär, sest *valdama* tähendab „võimust võtma“.

haldama — sellele on kahjuks antud tähendus „administreerima“, kuid sellele sobib paremini tähendus „omanikuna evima“ (besitzen, to possess, vene „obladat, vladet“). Seega võiks ka ütelda: „ta haldab täiesti inglise keelt“.

„*vibutama* keppi“ on väär, peab olema „*keppi viibutama*“. *Vibutama* tuleb sõnast *vibu* ja tähendaks „vibutaoliselt sõnku panema“, *viibutama* aga tuleb sõnast *viipuma* (õõtsuma, pendeldama), seega *viibutama* = õõtsutama. Kepp on paindumatu, jäik; seda ei saa vibutada, vaid ainult viibutada.

„*omistama* tähelepanu“ on väär, sest *omistama* tähendab „omaseks lugema“ (saksa zuschreiben, vene pripisõvat, ingl. to attribute): „omistan sellele suure tähtsuse; — niisugused vaated omistatakse ekslikult temale“. Tähelepanu aga võib millelegi pöörduda või pühendada, mitte omistada.

kõva — tarvitatakse sageli tähenduses „kange“ ja „vali“: „kõva kohv, kõvad napsud, kõva tuul, kõva hää, — räägi kõvem“. Peab olema: „kange kohv, kanged napsid (mitte napsud“, kui mõeldakse viina), kange või vali tuul, — räägi valjemini“.

Seega ‚kõva tee‘ — saksa „harter Weg“, aga, ‚kange tee‘ — „starker Tee“.

vali — parema sõna puudusel tuli seda tarvitada ka tähenduses „karm, karmilt nõudlik“ (saksa streng, vene strogi, ingl. severe): ‚vali karistus, vali kohtlemine, valjud nõuded, vali stiil‘. Nüüd, kus selle mõiste jaoks on olemas uus eri sõna *range*, tuleks viimast tarvitada selles tähenduses: ‚range karistus, range kohtlemine, ranged nõuded ja seadused, range stiil‘. Sõnale *vali* jääks siis ainult tähendus „kange, valjusti kõlav“: ‚vali hää (mitte „kõva hää!“), vali tuul (=kange tuul)‘.

tagasi keerama on halb, sest et tarbetu germanism (vrd. sk. zurückkehren); selle asemel tuleb ütelda *tagasi pöörduma*, või uue sõnaga *naasma* (olevik „naasen“): ‚laevad pöördusid sadamasse tagasi‘, või: laevad naasid sdamasse‘.

kujundama komisjoni, valitsust, sõnavormi (käänet, infinitiivi, partitsiipi) ei ole hää; siin on parem *moodustama*: ‚moodustati komisjon, valitsus, genitiiv, partitsiip,; *kujundama* tähendab kuju andma, teatavakujuliseks vormima (saksa „gestalten“): ‚kirjanik on temast kujundanud suurepärase rahvuskangelase;—see ühing, ettevõte, üritus tuleb hoopis teissuguseks kujundada‘.

esildama — ei sobi tähenduses „ette panema, proponeerima“, vaid ainult tähenduse nagu ta põhisõna „esil(e)“ seda juba tingib, „esile tooma“ (teatava põhjendusega): ‚ta esildas seesuguse lahenduse paremusi‘. Mis puutub mõistesse ja sõnasse „ette panema“, siis arvan, et kui siin kahest koosneva asemele soovitakse uut ühtlast sõna, võiks tulla küsimusse sõna *eetma* (olevik „eedan“): ‚ta eetis, et asja otsustamine edasi lükataks; — ma ei eeda sellega midagi uut; — eedetud on teha 10-minutine vaheaeg‘. Sellest ka *eede* (genitiiv „eete“) — tähend. „ettepanek“: ‚ta tegi eete, et küsimuse läbitöötamiseks moodustataks sellekohane komisjon‘.

täheldama — ei sobi tähenduses saksa „beobachten“, ingl. „to observe“, vene „наблюдать“. Selleks on parem seks moodustatud uus omaette tüvisõna *olbama* (olva-

ta) — vaatlevalt, uurivalt tähele panema, jälgivalt vaatlema: ‚nad olbasid lossitor-nist vaenlaste liikumisi; — sipelgate elu olbama‘. Sellest nimisõna *olbus* — jälgiv vaatlus, uuriv tähelepanek (sk. Beobachtung, ingl. observation): ‚ta oli sel alal teinud palju huvitavaid olbusi‘.

püstitama — ainus õige tähendus on üles seadma ausammast, ehitama maja, üldse midagi ehituslikku, seega ka näit. müüri, vaheaeda (sk. errichten, vene predjavljat, prants. ériger); kuid seda sõna on hakatud ebakohaselt tarvitama ka niisuguseis ühendeis kui „nõudeid, põhimõtteid, teooriaid püstitama“, sest arvati, et iga *üles seadma* võib asendada sõnaga *püstitama*. See aga on kõrvalekaldumine ta õigest tähendusest. Seepärast tuleb siin jääda sõna *üles seadma* juure: „nõudeid, põhimõtteid, teooriaid üles seadma“. Ka saksa keeles ei või ütelda „Anforderungen errichten“, ja samuti mitte vene keeles „vozdvigat trebovanija“, vaid tuleb ütelda „Anforderungen aufstellen, — stavit trebovanija“. Kui siin tahetakse vabaneda kahest-koosnevast sõnast „üles seadma“, tuleb soetada mingi hoopis uus sõna.

lahutama — seda tarvitatakse matemaatikas kahjuks tähenduses „maha arvama“. See tähendus aga on ebakohane ja häiriv. Seepärast on juba parem seda aritmeetilist tehet väljendada sõnadega *maha arvama*, niikaua kui selle jaoks ei ole leitud omaette sõna.

Sel puhul tähendatagu, et ka *liitma* tähenduses „kokku arvama“ ei ole kõige parem, sest *liitma* tähendab õigupoolest „külge või kokku ühendama“.

niimama — see sõna antakse A. Graf'i „Eesti-saksa sõnaraamatus“ ebakohases ja ebasoovitavas tähenduses „nentima“ (konstaterima“). See halb tähendus on omavoliliselt antud sõnaraamatu redigeerija ning korrektori poolt, — selles mõttes omavoliliselt, et see sõna on nende ridade autori poolt loodud tähenduses „leidma puudu olevat“ (saksa „vermischen“), ainus tähendus, mis sellele sobib: ‚nad niimasid temas südamehäädust; —

kui retkkond oli läbi selle põlise laane jõudnud jõe ääre, niimati kolm meest'.

tüsee — tähendab õigupoolest „paks, jäme“, ka „tugev“: „tüse keha, kasv, tüse mööbel, tüsedad palgid“; kuid iseseisvuse ajal on seda sõna hakatud tarvitama sage-damini abstraktse tähenduses „tubli, kaalukas (väärtuselt)“: „tüse riigimees, tüse õppejõud, tüsedad kaastöölised“. Kas siiski ei oleks viimases tähenduses parem ütelda: „tubli riigimees, tublid kaastöölised“? Kui liialdatult kaugele ja kõrvale sõna *tüsee* tarvitamises kaldutakse ta esialgselt, otsest tähendusest, näitab kõige eredamalt lause, mida paari aasta eest kuulsin ühel ajaloolaste kongressil, kus üks sõnavõtja korduvalt ütles, et „sellele vaja pöörata tüsedat (!) tähelepanu“. Siin oleks tulnud kindlasti ütelda „intensiivset“ või „kange tähelepanu“ või lihtsalt „suurt tähelepanu“. Seepärast hoidutagu ebakohases ja kõrvalekalduvas tähenduses tarvitamast sõna *tüsee*.

tõhus — see on teine niisugune sõna, mida viimaseil aastail on hakatud tarvitama ebamäärases ja kõrvalekalduvas tähenduses. *Tõhus* tähendab õigupoolest „mõjuv“ (saksa „wirksam“, ingl. „efficacious“): „tõhus arstim, tõhus vahend; — selle ravimi mõju on väga tõhus; — selle vastu võeti tõhusaid abinõusid tarvitusele“. Kuid *tõhusat* tarvitatakse sageli ebakohases ja ebamäärases tähenduses „tubli, kange, arvestatav, suur“: „tõhus jalakäija, tõhusad tulemused, tõhusad (!) arvud“. Neis ühendes *tõhus* kindlasti ei sobi ja selle asemel tuleks ütelda: „kange“ või „tubli jalakäija“, — „suured“ või „arvestatavad tulemused“, — „kaaluvad“ või „suured“ või „määratumad arvud“. Nähtavasti ei tunne paljud haritud kodanikud *tõhusa* täpset tähendust, seepärast nad tarvita-vadki teda nii ebamääraselt iga asja kohta, arvates, et see sõna ikka midagi hääd ja positiivset peab tähendama.

kaunis — seda sõna ei oleks soovivat tarvitada adverbina: „*kaunis* inetu, *kaunis* viletsasti“, sest adverbi tähenduses võib väga hästi ta aset täita *üsna*, mil on sama tähendus: „*üsna* inetud, *üsna* viletsasti“.

Siis jääks sõnale *kaunis* puhtal kujul ta omadussõnaline tähendus kui „ilus“ sünonüüm, mille elujõulisust ja tarvitamiskõlvulise adverbiline tähendus teataval määral häirib ja kahjustab, sest seda tarvita-da adverbiliselt *üsna* sünonüümuna labastaks ja nagu degradeeriks seda ilusakõlast ja ilusatähenduselist sõna.

mil — see sõna tähendab sama mis *millel* ja on seega asesõna *mis* alalütlev kääne. Kuid viimasel ajal on seda hakatud valesti tarvitama ka adverbi tähenduses, nimelt tähenduses „millal“, eriti ütlustes „nüüd, mil...“: „nüüd, mil see mul võimalik, tahan su soovi täita“. Niisuguses tähenduses aga on *mil* kindel viga. Seepärast tuleb ütelda: „nüüd, *millal* see mul võimalik on...“, või lihtsalt: „nüüd *kus* see mul võimalik on“.

Nähtavasti on nüüdisestlaste alateadvuses kujunenud tunne, et *mil* tähendab aega, aga *millel* ei tähenda seda mitte. Seepärast tarvitatakse vormi *mil* ainult aega tähendavate sõnade kohta käival, aga aega mitte tähendavate sõnade kohta ei kunagi. Seega küll: „päeval, mil... — aastal, mil...“; aga ainult: „seinal, mille..; — ettepanek, mille...“ Kuid niisugune vaade ei pea paika. Sest võib väga hästi ütelda ümberpöörduvalt: „päeval, mille.., aastal, mille... (võrdle saksa: „der Tag, an welchem, das Jahr, in welchem“) ja „seinal, mil pilt rippus; — ettepanek, mil oli palju toetajaid“. Järelikult kui võiks ütelda „nüüd, mil...“, siis peaks niisama õigesti võima ütelda ka „nüüd, mille...“, mis aga tundub veidrana. Seega ka „nüüd, mil...“ on õigekeelsuslikult viga, sest adverbi (*nüüd*) kohta ei või omadussõna (*mil*) käia.

Sellega ühenduses märgitagu, et teiselt poolt on ekslik ka vaade, nagu ei tohiks isegi aega tähendavate nimisõnade („päev, nädal, aasta“) järel olla *mil*, vaid peab olema *millal*. Nende järel võib aga olla niihästi *mil* kui *millal*: „aastal, mil...“, või: „aastal, millal...“.

Lõppeks tähendatagu, et „muljet avaldama“ on viga. Mõju, võib avaldada, aga mitte „muljet“. Nähtavasti ongi „mõju

avaldama' eeskujul ja mõjul hakatudki ütleva ka ,muljet avaldama'. Harilikult üteldakse ,muljet jätma', aga peaks võima ütelda ka ,muljet tegema', mida meil kahjuks sugugi enam ei tarvitata. Ometi oleks ,muljet tegema' täiesti loomulik. Kui paljudes teistes keeltes üteldakse nõnda (saksa „Eindruck machen“, prantsuse „faire l'impression“, soome „tehdä vaikutus“), miks ei võiks siis vastavalt ütelda ka eesti keeles? Igatahes nende ridade kirjutaja tarvitab ,muljet tegema': ,see tegi temasse sügava mulje'. See ,mulje tegemise' vältimine johtub nähtavasti omaaegsest vene keele mõjust, kus ei ütelda ,delat vpetšatlenie', vaid ,proizvodit' või ,ostavljat vpetšatlenie'.

Üldse on vene keele mõju, nii paradoksaalsena kui see näibki, meie iseisvuse-aegses keeles nii mitmes suhtes tunduv.

Tarbetumad kõrvalekaldu-
mised senistest sõnakujudest
või tähendustest.

Iseseisvuse ajal on nii mõnelegi sõnale üsna tarbetumalt antud teine kuju kui see, mis tal oli kauemat aega enne seda. Ka see on üks praeguse keele puudusi. Sellest mõningaid näiteid.

Enne üteldi ja kirjutati ikka *keeruline* (täheenduses „komplitseeritud“), nüüd aga on selle asemel hakatud tarvitama millegi pärast sõna *keerukas*. Üsna asjatult; sest *keeruline* väljendab täpselt sedasama. Vorm *keerukas* esineb eriti ülikoolimeeste kirjutustes ja kõnedes. Kui mul on käsi-kirju keeleliselt korrigeerida, parandan enamasti iga *keeruka* *keeruliseks*.

Enne kirjutati *vastolu*, nüüd aga taetakse selle asemel tarvitada *vastuolu*. Ka asjatu peenutsemine. Õnneks lubab Muugi „Väike õigekeelsus-sõnaraamat“ tarvitada ka endist *vastolu*.

Rahvakeeles ja endise kirjakeele mitmesajapikkuse traditsiooni järele on *tulekahju*. On veel arusaadav, kui selle asemele tahetakse nüüd võtta *tulikahju*, kuid täiesti üleliigne keele ümbertegemine on

kahjutuli, nagu see nüüd „oskussõnana“ tuletörje alal ja juba isegi ilukirjanduses ning sporaadiliselt ajalehtedes esineb.

Enne üldiselt ja nüüdki veel harilikult tarvitatakse sõna *nimestik*, aga mõned on hakanud selle asemel kirjutama *nimistu*. Tarbetu muutus. Parem jääda endise *nimestiku* juure.

Juba üsna tuntuks on saanud sõna *olend*, aga mispärast loodusteadlased on võtnud selle asemel sõna *oles*, mis päälegi on halvem?

Enne räägiti ,rõhku *panema* millelegi', nüüd aga kirjutavad mitmed ,rõhku *asetama*' või koguni ,rõhku *langetama*'. Endine ,rõhku *panema*' on parem.

Üldiselt räägitakse *haigestuma*, milline vorm antakse ka Muugi sõnaraamatus; aga mis iseäratsemise või peenutsemise pärast arstid eelistavad selle asemel *haigustuma*?

Samuti on üldiselt tarvitatavaks kujunenud *relvastuma*, mis täiesti on vastuvõetav vorm. Mispärast mõned korruga tahavad *relvistuma*?

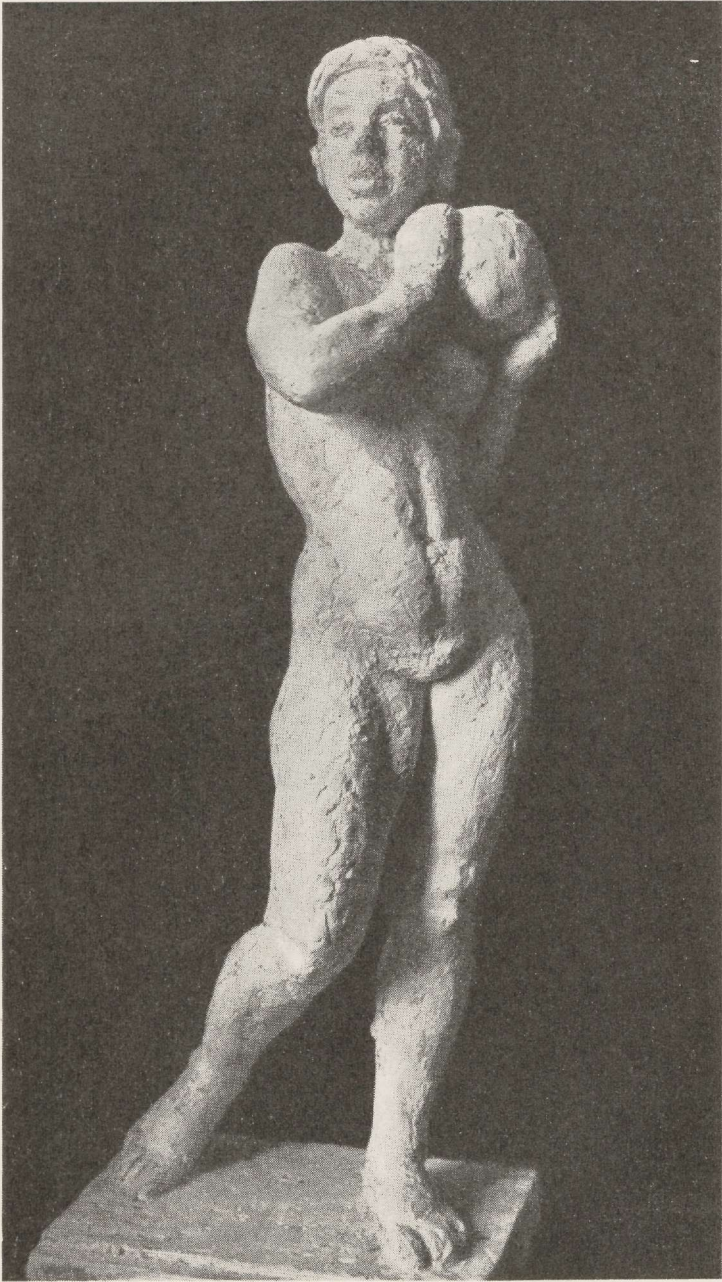
Enne oli *nähtus*, siis tuli *nähe*, nüüd kohtab kirjanduses koguni tuletisi *näht* ja *nähis*. Üldises mõttes tuleks eelistada *nähtust*; ainult üksiku nähtuskuju, faasi tähenduses sobib *nähe*; *näht*, omastav *nähu*, mida eriti arstid tarvitavad, ei ole kõlalisel hää, näit. ,haiguse *nähud*'.

Enne tarvitati lihtselt ,küsimust *tõstma*', nagu see ongi loomulik; nüüd üteldakse teatava peenutsemisega ,küsimust *tõstatama*'. Tarbetu. Ka ,küsimust *kergitama*' ei ole hästi sobiv. Seepärast tarvitagem lihtselt ,küsimust *tõstma*'.

Tähenduses saksa „Handlung“ (vene „deistvie“) võeti omal ajal tarvitusele sõna *toiming* (genitiiv -u); nüüd taetakse selle asemele panna tuletuslikult halvem *toimus* ja anda *toimingule* mingi teine tähendusvarjund. Tuleks jääda *toimingu* esialgse tähenduse juure.

Hää soome tuletuslik laensõna on *hüvitama* tähenduses „hääks tegema, satisfaktsiooni andma“: ,ta püüdis tehtud ülekohtu kõigiti hüvitada; — olen valmis sulle selles suhtes andma millist tahes

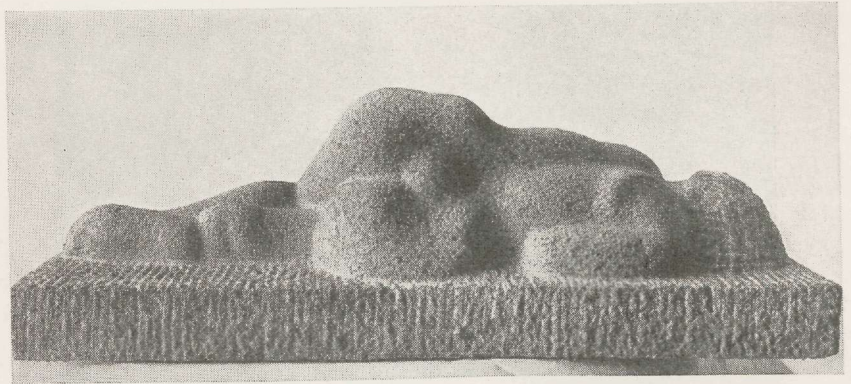
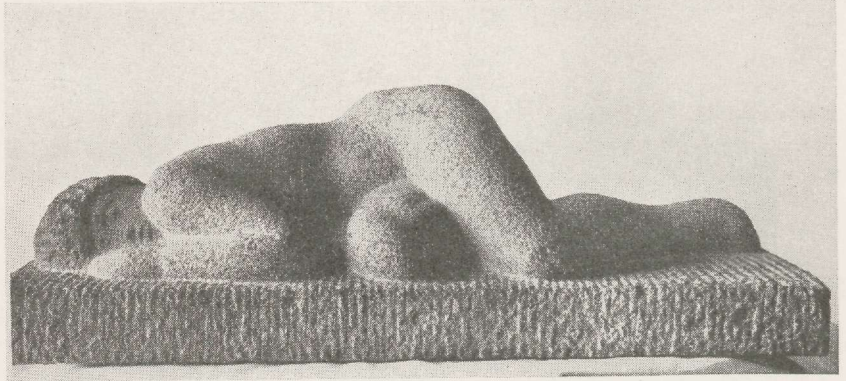

A. Starkopf-Rea

Naine palliga

Kips 1939

A. Starkopf-Rea

Lamav naine

Graniit 1939

hüvitust'. Karlson-Veski sõnaraamatus aga antakse selles tähenduses halvem sõna *heastama*.

Sõnast *raev* anti juba iseseisvuse alg-aastail tuletusverbid *raevustama* (raevu-kaks, pööraselt vihaseks tegema), mis on sõnast *raev* ainus loomulik sellekohane derivaat; kuid hiljem on ühes teises sõnaraamatus soovitatud hoopis ebakohane deri-vaat *raevama*. Ka samas antud *raevle-ma* (raevukas olema) on vähem häa kui *raevutsema*.

Küsitavana kõrvalekaldumusena keele senisest traditsioonist tundub ka *hiigel* pro *hiigla*. Määratu suure olendi tähenduses on ju olemas nimisõna *hiiglane*: ,nad olid kasvult päris hiiglad' (ei ütelda: ,nad olid... hiiglad'). Igatahes võiks omadus-sõnalises tähenduses tarvitada *hiigla*, mida väga hästi sobib siis lahku kirju-tada, näit. ,*hiigla* suur, *hiigla* tulekahju, *hiigla* elukad, *hiigla* summad, *hiigla* lai-ned; — see kasvas *hiigla* kõrgeks'.¹⁾ Kok-kukirjutamine sobib ainult siis, kui *hiigla* on mõeldud kuuluvaks mingi asja või loo-ma terminoloogilisse nimetusse, näit *hiig-*

laboa (tähendades sellega erilist suurt boade liiki), *hiiglakuusk*. Ainult viima-ses — terminoloogilises — tähenduses võiks küsimusse tulla ka *hiigel*: ,hiigelboa, hii-gelkuusk'.

Ja küsitav on ka, kas uus *vandeadvo-kaat* on parem kui endine *vannutatud* advokaat.

*

Kõigest sellest nähtub, nagu tahetaks mõnelt poolt eesti keelt mitmes suhtes hal-vemaks teha. Rõivakeel võtab maad. Kuid siin esitatud puudused ei ole kaugeltki kõik; on veel terve rida teisi halbusi ja pahesid, mis meie keelt kahjustavad ja rikuvad. Kuid nende käsitlemine ei mahu enam selle artikli raamidesse, vaid peab jääma omaette kirjutuse ülesandeks.

¹⁾ Sel puhul tähendatagu, et ka sõna puht tuleks harilikult lahku kirjutada: ,selle teose puht kirjanduslik väärtus, — puht inimlikust seisukohast'. Lahkukirjutamine oleks siin kind-lasti loomulikum ja praktilisem, sest puht tuleks käsitada harilikuks adverbiks, milleks ta tegelikult ongi kujunenud, nagu nähtub näi-teks sellasest lausest kui ,ta tegi seda puht sõprusest'.

Pariisi teatrites 1939. a. varasuvel.

Üldvaatlusi. Värske lavalooming. Klassikud.
Oper ja ballett. Kokkuvõtteid.

Üldvaatlusi.

t saada pilti Pariisi, s. o. Euroopa juhtiva maa pealinna teatrielust, toon andmeid teatrite ühe nädala repertuaarist s. a. juunikuu algusest: RIIGITEATRID. Opéra: „La Chartreuse de Parme“, 10 pilti, Henri Sauguet' muusikaga, libreto H. Stendahli romaani järgi; „Fausti needus“, draamaatiline legend 4 v. H. Berlioz'i muusikaga; „Rigoletto“; „Troojalased“ H. Berlioz'i muusikaga. Opéra-Comique: „Mannon“, „Lakmé“, „Werther“ Massenet' muusikaga. Comédie-Française: Molière'i „L'Amour Médecin“, Marivaux' „Armu ja juhuse mäng“, Fr. Mauriac'i „Asmodée“, „Cyrano de Bergerac“, „Figaro pulmad“, „Kannatanud Pontius Pilatuse all“ — P. Raynal'i draama 3 v. jmt. Odéon: Molière'i „Ihnus“, „La Dame de Monsoireau“, A. Dumas' ja A. Maquet' draama 5 v.; „Daam Maxime'i juurest“, G. Feydeau kom. 3 v.; Ibseni „Metspart“; Racine'i „Andromaque“ ja Molière'i „Arst vastu tahtmist“.

KARTELLI-TEATRITEST (moodseiks juhtivaiks teatreiks peetavad asutused) Athénée-teater: Giraudoux' „Ondine“; Des-Mathurins-teater: „Rahvavaenlane“; L'Atelier ja Théâtre Montparnasse olid juba kinni. — Olgu kohe siinkohal märgitud, et juhtimise-patenti ei saa kitsalt omistada kartelli-teatreile. Juhti-

vaiks tuleb pidada ka teisi, kus valitses võimine ja range kunst ja kus mängiti esmaklassiliselt. Näiteks teatrid nagu Vieux-Colombier, Comédie-Française ja Odéon ei jäänud mingil moel kartelli-teatrite varju — pigemini võib mõne suhtes kinnitada vastupidist.

TEISED TEATRID. Bouffes-Parisiens: „Hirmsad vanemad“, J. Cocteau' näid. 3 vaat.; Oeuvre: Saša Guitry näid. „Uus testament“; Vieux Colombier: „Esimene leegion“; Théâtre de Paris: „Õnnelikud tunnid“, Claude Puget' kom. 3 v.

Peale nende on veel hulk teatreid, kus mängiti näidendeid, komöödiaid, operette („Kolm valssi“, „Rose-Marie“ jt.), kriminaalnäidendeid, revüüd jm.; ja muidugi töötas ka edasi hirmu ja õuduste teater Grand Guignol, mille menukas repertuaar pakkus nädalast nädalasse „ehtset“ verevalamist, häällilapse asetamist hullumeelse meelevalda, jahipüssist endamõrva, nii et näost tüikid taga, jm. Kuid seesugustega Pariis ei pretendeerigi kunsti alal juhtimisele. See on juba eestvedamine trikikide ja lõbustuste ning ajaviite vallas. Maailmalinnas teenitakse teatriga igasugust maitset, huve ja närve peale ehtsete-tõeliste draamakunsti asutuste.

Üldjooneks kõigi kunsti- ja muude teatrite repertuaaris on see, et sõnalavastuse osa on 85-protsendiliselt prantsuse algu-

pära. See protsent muutub veelgi algupärandite kasuks, kui vaatleme riigiteatri Comédie-Française 1939/40. hooaja töökäva. Siin on moodse ja uuema repertuaari osas 28 algupärandi kohta vaid 2 tõlget (Hofmannsthal ja Barrie). Klassikute osas on muidugi vahetud teine, kuid mitte prantslaste kahjuks.

Nähtud etendusist üldisi iseloomustusi tõmmates leiab õiguse ja tarviduse kinnitada näitlemise kohta, et sajad näitlejad esinesid kõik kindla kooliga, hääle fraseerimise ja oleku kultuuriga. Näitlejad rääkisid ilma igasuguse pingutuseta, päris kammerteatri intiimsusega, ja ometi oli kõik hästi kuulda. Sõnakultus õitseb ikka edasi prantsuse laval. Lause ärapudistamist, öeldise sinnapoole rampi poetamist, mõtte segastamist, rütmi mahalohistamist ei tule ette. Tänu suurele hoolitsusele ja tähelepanule, mida prantsuse teater omistab ühes publikuga kirjaniku sõnale ja vaimule, ei kao sellelt lavalt klassika ega luule. Kirjanduslikku näidendit siin ei põlata, pigemini ohverdatakse teinekord tegevuse põnevus ja intriigi tihedus kauni ja mõtterikka sõna kasuks.

Lavastuslik külg on selle aja kestel, mis lahutab mu nüüdist Pariisi-küllastust eelmisest (üle tosina aasta tagasi), edenenu. On õpitud tuntavalt vene dekoraatoreilt ja kostümeerijalt, kuid on ka töötatud iseseisvalt. Igatahes toonane luitumus ja tardumus dekoratsioonidest oli kadunud (peale ühe erandi).

Prantsuse vaba vaim, hea maitse ja põline kunstitraditsioon elab, otsib, leiutab ja hoiab oma teatri juhtival tasemel Euroopas. Nõukogude riigi teatri kõrval pakub Pariisi teater esmajärgulisi elamusi.

Värske lavalooming.

Juhtiva asutuse kuulsusega, kuid väikeses Vieux Colombie' teatris (see nimi tuleb vastava tänava nimetusest) mängiti ameerika autori Emmet Lavery näidendit „Esimene leegion“ J. Silvain'i tõlkes.

Programmivihikust loeme tõlkijalt järgmisi ridu:

„Ühel hommikul helistati mulle: „Mul on

lugemisel ühe noore ameerika autori näidend, kas teie ei tahaks seda tõlkida prantsuse keele?“ Lugesin siis teose läbi ja olin väga uhke, et mind oli valitud selle draama tõlkijaks. Olin uhke ja ühtlasi õnnelik, et teose võttis lavastamisele Vieux Colombie' direktor.

11 pilti „Esimest leegionist“ representeerivad niisama palju eri aspekte ühe Ühendriikide jesuiitide ühingu elust nende igapäevases käigus nagu ühes südametunnistuse ja hinge kriisi ringis, mis on vallutanud need ranged inimesed nende ühises distsipliinis ning ideaalides.

Milles seisneb selle jesuiitide ordu tugevus tema rajamisest saadik ja mis on teda ülal hoidnud kogu ta olemasolu kestel? Need on selle ordu põhiseadused, mis andis Ignatius Loyola. Need seadused kohustavad peamiselt sügavmüstilisele elule, põhjalikule õppimisele ning jubiste omandamisele, heategudele, kontemplatsioonile ja aktsioonile. Ja nad on püsinud ühesugusena ning nad elavad alati intensiivset elu.

Isad jesuiidid „Esimenes leegionis“ jäävad ikka inimesteks, igauks oma erijoonetega. Kõik nad on valmis ohverdama oma isiklikud huvid (nagu armastus naise vastu, muusikaharrastus, mõtte rippumatus, mõistuse kultus) täiesti oma ühingu õitsemiseks ning jumala suurimaks auks. Ja need karakterid, kes siin esinevad opositsioonääradena, kerkivad esile ning arenevad suure järjekindluse ja ühtlusega.

„Esimene leegion“ ei ole mitte teatava filosoofilise või usundliku tõekspidamise teesitükk, vaid on ennekõike hästiehitatud draama, hingestatud karakterite maaling, elav tavade studium keset miljööd, mis on nii vähe tuntud ja ikka elab.“

See oli üldjoontes tõlkija hinnang teosele. Omakorda on tõlkija kohta samas vihikus sõna võtnud ei keegi muu väiksem kui vana Tristan Bernard.

Teose mängukoht on Püha Jüri nimeline jesuiitide kolleegium ühes Ühendriikide linnas. Isa rektor on valitseva natuuriga mees, kes aga valitseb enam veenmise kui sunniga. Ta hoiab tervet kollee-

giumi kindlasti oma autoriteedi all. Tal on rida eriliste karakteritega kaastöölisi, kes kõik on innustatud ühest ja samast aatest: siin on Mark Ahern, juurdlev vaim, mõistuseinimene, kuid võlutud ordu distsipliinist ning autoriteedist. Siis: Robert Stuart, noviitside õpetaja, taevase korra sümbol, evangelist, kes pörutab rusikaga lauale. Edasi: John Fulton, kes on ohverdanud jumalale (s. o. loovutanud) oma kauni muusikakunstniku-karjääri; siis Thomas Rawleigh, kes on vahetanud inimliku armastuse taevaliku armastuse vastu; Jose Sierra — teadlane, kuid ka suur unistaja; Charles Keene — autoriteet ja toriseja; Edward Quarterman — misjonär avara ja ettevaatliku vaimuga. Neile vaimulikele, kes omavad enam-vähem väljakujunenud vaimse profilli, on vastaspoolseteks ühelt poolt monseigneur Michael Carrey, praktiline, rõõmsaimeline, elav vanahärra, ja teiselt poolt kolleegiumi arst Peter Morell, veendunud ateist.

Need korra orjad on jäänud kõik siiski inimesteks. Kahtlus ja rahutus hakkab nende seas maad võtma. Mõned neist on valmis tagasi langema ja deserteerima. Isa rektor muutub rahutuks ja püüab oma väikest salka pöörata õigele teele. Asjaolud soodustavad ta ettevõtet. Paater Sierra, seni halvatud, tõuseb asemelt, astub kommuuna saali ja kuulutab õndsuse äravuses, et ta on terveks saanud. Ta ütleb, et õnnis kolleegiumi asutaja, pühamees Josef Martin, on temale ilmunud ja käskinud teda endale järgneda. Isa rektor näeb ses imeväärse tervenemises oma elutöö kroonimist. Teised paatrid pole mitte vähem eksalteeritud. Ainult Ahern jääb kahtlema. Kõmu sellest imest levib. Truud usklikud voolavad kohale ja kolleegium muutub usurändamiste keskuseks. Kõigest hoolimata Ahern jääb skeptiliseks ja käib peale doktorile, et see tunnistaks, kas on siin tõesti tegemist jumala imeteoga. Doktor Morell avaldab talle pihitoolis, et mängus pole siin ime, vaid isa Sierra lihtsalt nägi und ja ärgates une ekstaas oli temas nii elav, et ta seda imena tundis. — Samal ajal aga arsti venna- või õepoeg, 12-aastane Jimmy, kes on samuti halvatud, usub

sündinud imetegu ja tõuseb laval oma rassistoolilt ning kõnnib. — Arst avaldab veel Ahernile, et isa Sierra halvatus olnud emotsionaalset laadi ja ekstaas arstinud ta terveks — see olnud kogu see ime. Isa Ahern, seotud pihitoolis avaldatud saladuse pidamise sundusega, ei saa asja teatavaks teha rektorile, kes asub kuulutama pühakuks kolleegiumi asutajat, Josef Martinit. Ahern teatab, et ta lahkub sellest kolleegiumist. Rektor, kes alati oli eelistanud Ahernit, langeb seda kuuldes, olles vapustatud läbielatud sündmusist, kokku. Järgneb rektori surm, uskliku ja stoiku üllas lõpp. „Ime, see on usk“, sosistab ta surres. „Omada usku, selles on ime.“ See on kogu draama põhiidee. Ja ta palub isa Fultonit minna kabelisse 3 päeva pärast surija muldasängitamist ja mängida Te Deumit. Järgneb liigutav rektori lahkumise stseen.

Quarterman saab rektoriks. Ahern asub lahkuma igaveseks kolleegiumist. Te Deum algab. Samal ajal veereb lavale väike Jimmy. Ta vestleb Aherniga. Poisil on absoluutne usk oma tervenemisse ja ta kõnnib. Arst peab nüüd omakorda lausuma elust lahkunud rektori sõnu: ime, see on usk; omada usku, selles on ime. — Eesriie.

Üks selle näidendi üllatuslikumaid ja pinevamaid momente on stseen, kus ateist-doktor, kes ainsa ilnilikuna tegevuse algul selgesti, üleolevalt ja muigavalt näitas oma ratsionalismi iseteadvust ja kõrgust, pihitooli viiakse, kus ta nii liimist lahti läheb, et endisest võidumeelsusest ja tarkusest temas jälgegi järele ei jää. Meie ees põlvitab hädine ja ahastav patune. Ja siit peale on see mees teine inimene: tõsisem, kurvameelsem, suletum. Nõnda muudab inimest idee.

Tegevuses on üldse 10 meest, üks poisike ja ei ühtki naist. Meestest on 9 vaimulikku ja üks arst. Neist vaimulikest mõned on päris noored, mitte üle Kristuse ea. Nende noorte puhul, kelledest mõned on päris noviitslikud, paistab silma teravaimelisenäenude loobumine armastusest, kunstist j. m. Ning ühe pildi lõpp, kus noor muusikamees endaga sõnatut võitlust peab, ku-

junebki dramaatiliselt pingerikkamaks: kas anda kiusatusele järele ja asuda klaveri taha või mitte — kuni lõpuks ülekaalu saab kunstitung ja noormees sukeldub akordidesse.

Kõik need tegelased pole mitte panetunud kitsarinnalised vaimulikud. Nad on kultuursed, intelligentid inimesed, kellest igaühte võib soovida endale kaaslaseks. Sealjuures mõjuvad nad oma loomuliku autoriteetsusega. Üks paatreist, kes hiljem pärib rektori koha, oli esitatud härrasmehena rohkem kui see oodatav oleks vaimulikust. Selle osa kehastaja, Raoul-Henry, pikk sihvakas suuresilmaline mees, kandis väikest hästihoolitsetud habet, millest ta ei lahku — nagu tunnistas foto fuajees — ka hari-likus elus. Mis viga osa jaoks habet kasvatada, kui etenduste arv ulatub juba kolmesaja korrani.

Etendus haarab kohe algul. Ühevõrra huvitavad on kõik esinejad. Kõik nad paistavad — kes ilmsemalt, kes varjatumalt — mingi impulsi mõju all olevat. Ja sa ei aima, kes neist tõuseb peaosaliseks. Üsna aegamisi paater Ahern, noor skeptik, nihkub ikka rohkem keskpunkti. Tema tõetsimise kirg, sirgejoonelisus ja valu kujuneb fanatismiks ja sa tunned nagu enese nahal seda vaeva, mida ta kannatab, olles sunnitud varjama pihtimissaladust ja tohtimata paljastada valet, mis leiab aset kolleegiumi asutaja kanoniseerimis-aktsiooni näol. Seda ja muud dramaatilisust väljendas Paul Bernard Aherni rollis ülimalt seesmise põlemise ning välise veenvusega.

Lavastuse — muide näitejuht mängis ise kaasa — üldtunnuseid: iga kuju kandis oma karakterit näos ning olemuses nii selgesti ja kõikide mäng oli nii peenelt viimisteldud ja sugereeriv, et kurtki neid kõiki mõistaks.

Lavapildid J. G. Daragnès' dekoratsioonidega olid soliidid ja niisugust realiteedi massiivsust esile manavad, et imestaisid, kuidas nad ilma pöörlava kettata nii kiiresti võisid vahelduda.

Mängiti niisuguse innukusega, et mäng tundus tõelisusena, isegi siis, kui väljen-

dati üldist ekstaasi esmainitud ime sündimise puhul, mis ei ole kaugelki tühine võte. Ei märganud ühtki teatraalset võtet ega efektitaotlust. Kõigil oli kool kõrge.

Vaheaegadel anti grammofoni-plaatidelt vastavaid vaimulikke laadi palu. Seda juhtus ka mõnes teises tõsisel teatris. Miks ka mitte, kui grammofon on hea ja sellega kulusid kokku hoitakse, mis on väga oluline niisuguse väikese teatri ja võrdlemisi madalate piletihindade (40 fr. esimene plats) juures.

Mängu haaravus, teose miljöö, vahe- muusika, vahaküünla lõhn ja idee lükkasid vaataja mõttele: kirik on tunginud teatrisse ja ilmub põletavalt aktuaalsena oma probleemiga. Publik on haaratud ja varjab oma pisaraid forsseeritud nuuskamisega.

Nagu tõlkija ütleb, et ta oli uhke ja õnnelik, et teos usaldati temale tõlkida ja lavastati Vieux Colombier' teatris, nõnda olid uhked ja õnnelikud kaks eesti kirjanikku, et nad nägid seda etendust.

Pärast selle ülevaate kirjutamist leidsin, korraldades oma kirjutuslauda, Centre d'Informations Documentaires'i poolt Pariisist saadetud büllետääni 1. a. detsembrist (millal mul veel aimugi polnud sellest Pariisi-sõidust). Selles on teatri osas kõigepealt räägitud kõnealusel teosel, nimetades seda viimaste nädalate parimaks lavateoseks, mis on kirjutatud vähem mediteerides kui teatrinärviga ja mille jälgimine ses teatris on põnev igal hetkel.

„Esimene leegion“ on pärast New Yorgis ning USA-s ringreisudel mängimist hea menuga läinud Londonis, Budapestis, Viinis, kõnelemata Pariisist, kus selle teose etenduse liigitaksin nähtuist parimaks, kui sellega ei jääks varju rida teisi erakordselt häid etendusi.

Üks niisuguseid oli riigiteatris Comédie-Française lavastatud Paul Raynal'i draama „Kannatanud Pontius Pilatuse all“ kolmes vaatuses. Ka selle näidendiga tungis kiriklik-usundlik õhkkond teatrisse: laval liikusid Kristus, Maarja, preestrid. Kuid sisuliselt käsitleti siin sügavalt inimlikku probleemi, mis on

ühtlasi teravamaid punkte Kristuse kannatamisloos.

Oma teose kohta ütleb autor järgmist: „Evangeeliumis — kõik Jeesuse-ajaloolased peatuvad sel küsimusel — on üksainus punkt, mis on jäänud tumedaks: Juudase probleem.

Juudas, jätnud kõik maha nagu teisedki jüngrid, on olnud üks innukamaid Kristuse teenreid kolme aasta kestel. Mõne tunni jooksul aga areneb draama, mida on võimatu mõista.

Juudas müüb Jeesuse naeruväärse hinda, nimelt põllutöölise kuupalga eest. Pä-rast tema märkuandvat suudlust vangistatakse Jeesus. Silmapilkselt aga järgnevad süümepiinad. Juudas viskab tagasi saadud seeklid ja poob enese viigipuu otsa. Temast ei teata muud midagi. Arusaamatu lugu. Renan näiteks käsitleb seda juhtumit rationally, Giovanni Papini jälle usklike seisukohast. Viimased kummarduvad kaastundmuses Juudase kalmu poole, arvates, et kui ta poleks võtnud endalt elu, temast oleks saanud suur pühak kõigi kahjats-jate patroonina.

Angelico maalil „Pühaõhtusöömaaeg“ ehiv Juudase pead oreool... Renan arvab: Juudasel oli rohkem saamatust kui perver-siteeti.

Sajandeid on see probleem häirinud kristlikku süümet. On tekkinud rikkalik kirjandus Juudase kohta. On loodud isegi temanimelisi sekte.

Juureldes selle küsimuse kallal, panin tähele, et Jeesuse surma tahtsid ning kindlustasid Moosese usu kõrged juhid — preestrid ning ülempreestrid. Teiselt poolt Juudas ei olnud mitte terav ja vabameelne intellektiinimene, kelleks teda on peetud, vaid ta oli, nagu kõik jüngrid, väga piiratud olevus.

Neile põhijoonile ongi ehitatud käesolev näidend.“

See autori küsimus Juudasest teostus laval väga ilmekalt. Noor näitleja Julien Bertheau manas meie silme ette lihtse-meelse, siira, väga elava, elurõõmsa nooruki. Viimane võis aga langeda ka sügavasse hardusse, kui ta kõneles õpetajast,

kelle jutlusis nähtavasti väga teda on haaranud tõotus: ja viimased saavad esimes-teks. (Kas selles lauses ei peitu ka sotsiaal-ne okas Jeesuse vastu selle ilma vägevate käsituses? Igatahes revolutsiooniline ele-ment on selles osade ümberpööramise töö-tuses väga tunduv.) Juudas on autori poolt tõstetud keskkujuks ja oli seda ka ülimal määral näitleja tõlgitsuses. See Juudas oli üks neid, keda Jeesus on eelistanud, sest tema kohta oli maksev: õndsad on vaimust vaesed. Kuid ühtlasi oli ta ka väga eluline kuju, kellel oli isegi rassile omaseid žeste ning kärmust, mis tervitatavasti koloreeris antud figuuri. Näitleja näo, liigutuste, silmade ning hoiakute mäng oli rikkalik ja kindlustas temale — samuti nagu ta abas-tuse ja häda väljendused — meistri tiitli ning lakkamatu aplausi vaatuste lõpul. To-sinast etendusest mitmesuguseis teatreis sai küll näidend „Kannatanud Pontius Pila-tuse all“ suurima aplausi osaliseks.

Nähes seda impulsiivset, siirast, usalda-vat, lapsemeelset Juudast, oli selge, et selle poisil veavad sisse kindlasti heebrea kirja-targad ning diplomaatlikud preestrid. Oligi nauding*) näha, kuidas preestrite kamp vaese Juudase oma võrku mässis nii osa-vasti, et Juudas, olles reetnud Jeesuse ja saanud raha, tükil ajal ei talbanud oma teo ränkust ja õiget tähendust, vaid liikus ringi rõõmsa süütusega.

Karakteristlike preestrite kõrval esines väga imponeerivalt Pilatus näitleja Escan-de'i kehastusel. See oli artist, kõrgekasvu-line, pigemini küll noor kui keskealine, täieline valitsejatüüp, patriits, kuid mitte külm, vaid sageli süttiv ning elavasti rea-geeriv. On kuidagi meele jäänud, et Pila-tust kujutatakse kehakana, eakana, kiilas-pääsena, raske iseloomuga olevusena. See siin oli sellele kõigiti vastand. See oli mees, keda oli meeldiv jälgida.

Kui Pilatus preestritelt kuulda saab, et Jeesus on vangistatud, siis langeb ta nõrdi-musse ja ülempreestril kulub enne palju sõnavaeva, kuni Pilatus enam-vähem rahu-

*) muidugi mitte moraalne, vaid nauding mõistusele.

neb. Kuid kui vaatuse lõpul Pilatuse õue ilmub pahaaimamatu Juudas, siis kärgatab Pilatus selle äraandja-kuulsusega poisi kui koera minema. See on Juudasele suureks imestuseks. Esimene sõna, mis Pilatus vangistatud Jeesusele ütleb, on: „Ma ei ole sinu vaenlane.“ Ta laseb valvureil vallandada köidikuist Jeesuse käed. Järgnev kahekõne ei ole nende vahel pikk: Jeesus esineb kui märgitud märter, kes viibib pooleldi juba teises maailmas. Jeesust mängis näitleja Yonnel, kes on esinenud ka dramaatilises filmiroolides.

Naistel — Maarjal, Juudase mõrsjal ja emal — olid vähemtähtsad osad. Neist Maarja esines murest murtuna, näost päriselt hallina, olles loobunud täiesti naiselikest kaunistusvahendeist.

Väga õhurikkad olid maalilised dekoratsioonid. Ühes aktis oli taustaks kogu Jeruusalemm.

Kuid mis selles teoses draamatehniliselt on eriti hinnatavat, see on hästileitud draamaatilise situatsiooni: süütu ja elurõõmus kaluripoiss satub järk-järgult sügavamini ja pääsmatult intriigide võrku, tema aimumatus keset ümbritsevaid ähvardusi loob saatuslikult-dramaatilise õhkkonna, mis läbib kogu teose.

Sellelt etenduselt lahkusid kui uuestindinauna.

Samu tulemusi ei annud aga Athénée-teatris, kartelli kuuluv asutuses mängitud Jean Giraudoux' kolmevaatuseline näidend „Ondine“. See on kirjutatud de la Motte Fouqué tuntud romantilise loo „Undine“ ainel, kus näkk armub inimesse, rüütliste, ja läheb temaga kuningakotta. Rüütli elu kestab ainult nii kaua, kuni ta truud on Undine'ile. — Romantilise luuleloo asemel on Giraudoux annud skeptilis-paradoksaalse-mängulise lavanumbri. See on moodse ja kärjistatud vaimu produkt, virildatud lugemistükk, mis liiati ei ole vaba ebajärjekindlusist. Teosel puudub lavaline pingeline, dramaatiline kontsentratsioon ning range kompositsioon. Siin ei valitse lavameisterlik dialoogide järjestus ning sisemise arengu seaduspärasus, mis looks dramaatilise ning paratamatuse atmosfääri.

Dialoogides kohtame meelevaldsusi, üllatusi ja ka vastuoksusi, sümboolikat ja iseratsionemisi. Muidugi kannavad teksti autori vaimukus, iroonia, luulelised ütlused, teravused ja muu mõttemängude ning sõnakäsitluskunsti traditsioonid. Näidendis on palju kauneid ütlusi, eriti ühe peategelase, Ondine'i suust. See otsemeelne ja looduspärlapselik kuju on kõige paremini välja töötatud. — Teatris, mida juhib meil prantsuse filmidest tuntud hea karakternäitleja Louis Jouvet (mängis viimati paruni rolli Gorki „Põhjas“-filmis), oli teos kujundatud lavastustükiks, mille maalilisuses oli peateenid vene kunstnikul Pavel Tšelitševil. Selle otse rabavalt fantastilised, uhked, eriskummalised ja tähelepanu endale tõmbavad kostüümid, parukad ja ehted tundusid põlvnevat omaaegsest vene novaatorlikust mängu- ning värvirõõmsast teatrist, lähemalt Baksti ja Benois' koolist. Kaks vaatust on lossis ja lossiõues. Sealsed saaliperspektiivid ja kolonnide read ühes fantastiliste vahelduvate taustadega projektsioonlampidest moodustasid väga mõjuvaid ning illusioonikaid pilte.

Neljakümne kaheksa osalise seas on üksnes kaks tähtsat: Ondine ja ta rüütel Hans von Wittenstein von Wittenstein, kes, nagu on üteldud tekstis, kannab oma nimes ühtlasi selle kaja. Esimest mängis teatri tähtsaim naisjõud, Madeleine Ozeray, hea siiruse, hääle kõlavuse, kindluse ning tungivusega ning saades publikult täie tunnustuse. Teist mängis teatri juht ja teose lavastaja Louis Jouvet. Ta esitas seda kohtlast rüütlit kui sakslast ilmselt teisiti, kui on prantsuse elegantseid elulustilised chevalier'd nende lavadel, kuid mitte ka germaani ränkuses. Tekstis on mees nimetatud ilusaks ja rumalaks („rumal küllalt selleks, et teda armastada“), kuid näitleja ei teinud temast naerumärklauda. Ta kujutas seda meest teatava väärikuse, ühetoonilisuse ning nagu nukravõitu piiratusega, ilma detail-nüanssideta, kuid siiski meele-söövivana oma sirguse, mehiseuse, uhke kõnekultuuri ja mingi tunduva sugestiivsusega, mis hoovab selle näitleja isiksusest.

Etenduse üldomadused: deklamatsioon,

kostüümid ja dekoratsioonid. Saateks ja vaheaegadel muusika, H. Sauguet' poolt kirjutatud, kuid plaatidelt ette kantud.

Bouffes-Parisiens. Selles teatris mängiti nüüd, vastuoksa ta nimele, päris tõsise probleemiga teost, omaaegse modernistlik-konstruktivistliku luuletaja, vahepeal lavaautoriks tõusnud Jean Cocteau' näidendit „Hirmsad vanemad“ (Les parents terribles). Selle teatri kunstiline juhtimine kuulub Alice Cocéa ja Roger Capgras'le, endisile juhtidele esindusliku nimega teatris Des Ambassadeurs, mis enam ei tööta.

Autor on leidnud hea nime oma näidendile. Kuna liiati hästi tuntakse terminit enfant terrible, siis kahtlemata äratav huvi parents terribles. See otse intrigeerib publikut. Ja teater — küll mitte suur — oli täis.

Oligu kohe üteldud: parim osa ses asjas oligi näidendi nimi. Kuid kahjuks see ei katnud teost. Kolmas vaatus ja seega lõppresümee ning probleemi lahendus lipsas priskesti pealkirja alt välja ja sõitis hoopis teist teed kui kaks eelmist akti.

Algul ja keskel need vanemad, kelle all hea laps-poeg kannatab, on tõesti hirmsad. Esimeses vaatuses on ema talumatu: hüs-teeriline kuni aknast väljahüppamiseni, äärmiselt närvlik, tujukas, egoistlik, kes armukadedalt püüab hoida oma 22-a. poega koduses pesas, ei lase poisil kodunt eemale ametisse asuda, ei taha kuuldagi, et poeg kedagi teist naist võiks armastada, ja teeb pojale päris pörguliku stseeni, kui kuuleb, et viimane on sõlminud armuühenduse. — Niisugune ahviarmastuslik poja kammitsemine võib tõepoolest kujuneda hirmsaks ja niisuguse nähtuse lavale toomine on õigus-tatud.

Teises vaatuses muutub jõledaks isa. Selgub, et poja väljavalitu, keda „toetab“ keegi vanahärra ja kes omakorda varustab taskurahadega meie noorukit, on nooruki isa metress... Ehtselt pariislik situatsioon ja draama arendamiseks väga soodus. — Nagu ema röövis poisilt ta vabaduse ja oli ta mehe-elutee rajamisel põiki ees, nõnda isa rüvetas poja armastuse (ehkki teadma-

ta). Et poega põrutavast paljastusest säästa, lavastatakse „Kameeliadaami“ kuulus enda-peale-valetamise ja loobumise versioon. Kuid kolmandas vaatuses asutakse sedagi heaks tegema. „Hirmus“ isa kahjateseb, pihib naisele ja püüab eksimust hüvitada. „Hirmus“ ema ei kannata siiski välja poja siirdumist teise naise armuorbliti ja teostab endamõrva. Aga poeg lepitatakse oma armsamaga ja ta saab õnnelikuks. Nii et need „hirmsad“ vanemad tasandasiid pojale teed ega kupatanud teda oma egoismis-sõgeduses kuristikku, nagu arengu kaks kolmandikku seda ähvardas.

Oligi kusagil lugeda, et sügisel mängitavat edasi nimetatud teost ja et autor kirjutavat uue lõpu...

Lavastus oli Alice Cocéa'lt, kes esines ka poja armukese rollis. Nimetatud osa on lahjendatud „Kameeliadaami“ jäljendamise tõttu.

Ausalt-lihtse realistliku ning kunstiteadlikult rahuliku lavastuse asemel saime midagi moesolnut-ekspressionistlikku, allakriiputatut, forsseeritud-rahutut ja võtetelt mittevärsket, kus ei puudunud tarbetuid kordumisi. Näitlejad-naised — neid oli kolm — mängisid tugeva rutiiniga: palju pooside võtmisi, askeldusi, šabloonilisi edasitagasi-käike, süütust rõhutavaid silmade ülespilgutamisi (Cocéa), rahutust jm., mis lõpuks juba vaataja närvidele käis. Mees-test oli isa kõige rahulikum viiest tegelasest, sellevastu poeg oli kolistama, tormitsema äkklügitusi tegema ja nii valjusti rääkima-hõikama-paukuma pandud, et juba teises vaatuses hääl ära oli karjutud. Kahju vaesest ilusast poisist! Mis ta häälest niiviisi õhtust-õhtusse kriisates järele jääb! Kuid nõnda oli lavastajanna tahtmine. Ja mõni remark tekstiraamatus ning autori esinemislaad ühes teises kohas reetis, et selle moodse ja rahutu lavastusega oli autor kõigiti nõus.

Ei olnud imestada, et mängus esines nii vähe loomulikkust — mõjus ju lavastajanna ise oma mänguga ajuti nagu kunstlik inimene.

Kuid aplaus oli hea, ka neis kohtades, kus nali hõre ja vaimukus vähenõudlik. —

Üldiselt tükk ei ületa meie autorite keskmist taset, aga reklaamis oli see etendus nimetatud „suurimaks teatrimenuks sõjast saadik“...

Õpetlik oli vaadata sedagi sensatsiooniks tõstetud etendust eelmiste eelistatavamate sabas, et saada mõnevõrra läbilõiget uudisloomingu omadusist, mida pakub Pariisi teater.

Kl a s s i k u d.

Teises riigiteatris ehk ametliku nimega Théâtre National de l'Odéon'is valisin vaatamiseks Ibseni „Metspardi“. Association Française d'Action Artistique'is seletati mulle, et Odéonil on nüüd uus trupp. Ja see uus, nagu selgus „Metspardi“ etendusel, oli hea ning täiesti ülesandele vastav.

Vaatamata paarile meenutusele viimaseil aastail on Ibsen ja ta „Metspart“ meie huvipiirkonnast tänapäeval nii kaugel, et ei ole ülearune mõni lause selle näidendi sisust, tegelasist ning ideest. Seda enam, et see n.ü. idealismiga arveõitendamise draama vägagi suupärane võiks olla meie mugavust harrastavale ja idealismist meeleldi kaugetes kaares mööduvale mentaliteedile.

Ühe tegelase, doktor Rellingu suu läbi (kõnealusel teoses) Ibsen väidab, et inimene kaotab õnne, kui temalt võetakse illusioon. Sama doktor on jõudnud arusaamisele, et haiged vajavad alati illusioone ja et tähtsaim arstiteaduses on osata doseerida valet. „Metspardi“ ühe tegelase, unistaja ning raugematult ideaale jälgiva Gregor Werle isikus nähakse nagu karikatuuri, mille Ibsen on annud isendast. See Gregor oma aateinnus ainult laostab inimesi, kelle kallal ta toimetab oma misjonitööd. See noormees lõpetab endamõrvaga, pärast seda kui ta on hävitanud sõbra, fotograaf Hjalmar Ekdali kolde ja viinud vabasurma selle tütre.

Vana Werle, Gregori isa, rikas tööstur, on saavutanud oma varanduse riigitiisamisega ning oskusega hoiduda justitiis karistava käe eest. Küll aga laostus tema kompanjon, leitnant Ekdal, fotograaf Hjalmar Ekdali isa.

Vana Werle on Iesestunud, ta naine suri joomise tagajärjel. Oma loendamatud armuseiklused vana Werle lõpetas abiellumisega kergete elukommetega naisega, madam Soerby'ga. Ühe oma suhetest vana Werle lõpetas sellega, et pani oma võrgutatud ja rasedaks jäänud toatüdruku mehele oma ekskompajoni, vana Ekdali fotograafist pojale Hjalmarile, toetades rahaliselt viimaseid ja oma endist ärikaaslast.

Werle poeg Gregor vihkab oma isa ja on paindumatu idealist. Ekdali poeg Hjalmar on lodev, egoistlik, hea kõneleja, jälgib oma kimääre, unistab logeldes sohval, lastes toimetada vajalised tööd ateljees oma naisel ja õnnetul tütrele, kes seda keskpärrast meest otse jumaldavad. Kõik läheks hästi ses kurvas dramaatilise aluspinnaga ning Strindbergi-atmosfäärilises majas, kui poleks Gregor Werlet, kes oma tõe-, ideaalide ning paljastus-fanatismis purustab oma sõbra Hjalmary perekonna ning just siis, kui viimane oli veendunud oma olemuse ülluses ning pidas end meheks, kes leiutab meetodi, mille abil päevapildistamine tõuseb suureks kunstiks.

Etendusest lõikusid kõige enam müllu fotograaf Roger-Verber, Vana Werle Paul Amiot' ja Hedvig Henriette Berriau' kehasusel. Aga teisedki näitlejad mängisid väga kooskõnaliselt ning tüübikindlalt.

Vana Werle esinemises kõigi raugalike tundemärkide ning viimaste maskeerimiskatsetega ilmnes selgesti selle pahelise mehe minevik ja traagiline lõpp-periood. Ülirealistlikult kujutas näitleja vanaduse jõuetusnähtusi, nagu poolhalvatud käe värinaid, huultematsutamisi endaunustamise hetkil ja noid valulis püüdeid esineda veel kuidagi mehise härrana. Väga hea ja detailirikas psühholoogilis-füsioloogiline studium.

Fotograafis ilmnes kõige ta sübariitlikkuse, kapriiside, endatõstatamiste, end helitada laskmise, kunstnikku mängimise jm. kõrval ometi jooni, mis lasksid teda paista inimlikult mõistetavana ja kuidagi sümpaatsenagi. Ta fantaseeringuis oli ohtrasti lennuetsust ja hoogu. Ta estetismist ei saanud maha salata artistlikke jooni. Täiuslik tüübikuundus.

Hedvigit mängis noor näitlejanna, kes programmilehel on märgitud konservatooriumi õpilaseks, otse vilunud ja paljutai-pava küpsusega. Ta esinemises oli ülekaalus nooruse kohtlus, impulsiivsus, ehtne in-nukus imestlemises ja isaarmastuses. Sageli viltuhoitud pea, pisut vimmas kukla ning suurte silmade vaatega ta oli algupärane ja sümboliseeris tõeliselt metsparti. Ta ei ol-nud grimmitud ilusaks, kuid seda huvita-vamalt inimlikuna ta paistis. Täiuslik lap-semeelsus, dramaatiline kõlastus ja õhinast kantud sisseelamine.

Lavastus, juhitud André Couvreur'i poolt, oli vaba igasugusest juhuslikkusest, kandis kõiges välises (moodides, frisuurides jt.) Ibseni kaasaja märke (mis kahtlemata lisas värve), esitas karaktereid nii ilme-kaina, et võta ja maali lõuendile (modell ei nõua enam mingit kunstniku juuremõt-lemist), ja mäng möödus seesmiselt nii pin-gerikkalt ja niisuguste närvidega, et tundus strindberglikku õhkkonda.

Comédie-Française'i küllastasin sel reisul kolm korda: pärast, õigupoolest enne teost „Kannatanud Pontius Pilatuse all“ nägin ses teatris komöödiat „Figaro pulmad“ ja näidendit „Cyrano de Bergerac“.

„Figaro“ etendusest sain kaugelt roh-ke m kui lootsin (kodumaa kogemuste põh-jal). Kõige pealt Ch. Dullin'i lavastus. Ter-venisti neljas vaatuses esines masse. Selle vana klassiku elustamiseks raatsiti raken-dada nii suurearvuline trupp, et ajuti tun-dus, nagu viibiksid ooperietendusel. Rahva-hulk, kus ei puudunud ka lapsi, elustas, ti-hendas ja foonistas mängu liikumiste, ring-mängu, laulu ja isegi pisut tantsuga, mis aga kõik esitati vaoshoituna, nagu see sü-nis on taustale. On üleaarne rõhutada, et massid olid arranžeeritud suure maitsega. Ja lõpetati etendus kupleedega, mida rida tegelasi esitas peene nüansseerimise ning karakteriseerimisega.

Meeleoluline hiilgemoment oli paaži laul komtessile teises vaatuses. Oli õnnelik mõte lavastaja poolt rakendada sesse ossa tõe-line poiss, mitte šabloonselt naine. Ja poiss oli valitud hästi. See paaž oli väga habras, tagasihoidlik-häbellik, kuraasitu — aga ta

laul, tasane, sugugi mitte estraaditugev, kuid lähihingestatud ja argusest liigutav, mõjus kogu saali vakatama panevalt. Seda võinuks võrrelda rohu kasvamisega. Paaž sai ka aplausi jalamaid. Teine aplaus eten-duse sees läkitati Figarole pärast ta suurt monoloogi aiavaatuses. Figaro rollis esines Pierre Dux, krahvi osas Debucourt — mõ-lemad väarikuse, intelligentsi, seisukorrape-remehelikkuse ning elaaniga. Figaro mängis meheliku rahuga, tarvitamata mingeid commedia-dell'artelikke nõkse või kargle-misi. Antud käsitus tõi lihtselt teose kaas-ajale lähemale.

Suzanne'i osas esines tuntud draama-näitlejanna Madeleine Renaud (keda meil m. s. on nähtud eluliselt-haaravas ja tihe-das filmis „Maternité“), mängides lõbusa ja taktiküllase kergusega. Ansambli oli ühtlane ja lavastuses tarviline osa koomikat. Kusa-gil ei tehtud kontsessioone galeriile. Ka or-kestrimuusika oli rakendatud saateks. Nõn-da esitati klassikute täie vastutusmeelega.)*

„Cyrano“ etendust olin oma esimesel Pariisi-reisul oodanud kuu aega ning siis asja nägemata pidanud ära sõitma. Näi-dendi tekst oli mulle hästi tuttav ja omal ajal mind üsna vaimustanud. Need ja mõ-ned teisedki asjaolud asetasiid seekordsele etendusele erilised tingimused; kõrgendatud nõudmised etenduse vastu.

Lavastuslik osa haruldaselt suure tege-laskonnaga ülimalilisis grupeeringuis ning kostüümides ja osavasti juhitud liikumistes ning poosides rahuldas täiel määral. Ilme-kalt kerkis esile Cyrano-aegne Pariis, ro-mantiline ja heroiline, nagu seda on näi-nud Edmond Rostand. Kuid peaosa, nagu seda kujutas André Brunot, tekitas mõ-ninga eriarvamuse. See oli väliselt mingi muistne Rabelais-tüüp, seesmiselt aga täna-päevale lähenenud. M. Brunot oli enesele näkku kleepinud liiga pika, peeneksvenita-tud suurvarba-kujulise nina, millist elus kohata on võimatu. See nina häiris, röövi-des algul ja tükiks ajaks kõik sügavamad tunded, mida omistad sellele lugemise järgi

*) Olgu märgitud, et minu nähtud etendus oli arvult 912. (arvatavasti lugedes esimesest lavastusest ses majas).

sümpaatseks kujunenud sangarile, luuletajale ning sõdurile, eeskujulikule seltsimehele ja haruldasele enesesalgajale. Brunot ei esinenud milleski kerglaselt või muidu vastukarva. Ta oli taltsutanud Cyrano romantilise paatose, olles pigem Alle-tüüpi mees. Kaunikesti blaseerunud, skeptiline, kõhukesega, lühidavõitu härra, kes võiks harrastada veini. Temas ei olnud näha donkihhotlikult lennuvalmis luuletajat. Küll aga mängles peenelt ta suu ümber ironia. Oli märgatav, et kõige välise rahulikkuse juures ometi tal on vahel tegemist endataltsutamise-ga. See oli tark ja elukogenud mees, see, mida venelane iseloomustab sõnaga „u sebjä na umee“. Brunot Cyrano tundus enam tänapäevasena kui mineviku-olevuse-na. Ta oli oma jõu ning südame peitnud välise rahulikkuse alla. Seal-ta siis vahel kerkis esile elegantsi, kõlavamaid rinnatoone ja ettevõtlikkuse hoogu. Kõige enam Brunot tõlgitsus pääsis mõjule viimases vaatuses, suremistseenis. Siin oli suursugust meeleliigutust. Kritiseerimislust kadus tollest ninast häiritud vaatajas. Muide see nina leiaks vabandust vaid ses mõttes, et teda sooviti paremini nähtavaks teha ka neljanda rõdu rahvale. Mina istusin „õnnetuseks“ teises reas parketil. — Ka Roxane'i puhul oleks ütlemist: ta mängis liialt daamina, tavalises seltskondliku kon-versatsiooni toonis. Ka tarvitas ta ülearu sageli üht ja sama pearaputamise võtet, nagu seda märgata võib mõnede rutineeritud näitlejannade juures.

Kokk-pagar-luuletaja Ragueneau oli aga priima. Oma punases valge vestiga ülikonnas mõjus ta nagu Bakchos ja aina lõken-das heast tujust ning südamlikkusest. Christian oli tõesti esimese armastaja moodi ilus, kuid ka tunduvalt mehelik oma sihva-kuse ja kõrguse juures. Tore number oli kadettide pealik, kapten Castel-Jaloux. Nagu püssirohust laetud oli ta oma teenis-tusvalmisolekus ja sõdurikarmuses. Paistis, et kui tarvis, siis see mees võib olla hirmus. Süda oli tal ka olemas, kuid kusagil väga sügaval vammuse taga peidus. Ta ragistas oma komandot otse jupiterlikult-vaimula-gedalt-toredasti.

Kadettides ja aadlikes oli palju ehtset rüütliolemust, mis aga hoopis lahku läheb saksa laadi rüütlivärgist. Ei puudunud ka tõelised hobused Roxane'i tõlla ees sõja-laagri pildis.

Palju aplause kostis etenduse sisse.

Paljumainitud Pitoëffi-teatris ehk teise nimega Théâtre des Mathurins'is lootsin näha Ibseni „Rahvavaenlast“, kuid olles sinna jõudnud, oli see draama reper-tuaarist välja langenud (kassas seletati: Pitoëffi haiguse tõttu) ja oodata võis vaid „D a a m i k a m e e l i a t e g a“, mida Pitoëff parajasti valmistavat peatseks väljalaskmi-seks madam Pitoëffiga peaosas. Tuli lep-pida ja oodata.

Pitoëff rändas a. 1909 Venemaalt Pa-riisi, hakkas siin kohe lavastama, omandas positsiooni ja kõlava nime ning on lavas-tanud mitmes teatris (Théâtre des Arts, Co-médie des Ch.-Elysées, Vieux Colombier, Th. des Mathurins jt.) möödunud 20 a. kestel ligi sada teost (mõned üksikud ka väljaspool Pariisi). Ta teatri ning töö so-liidsusest räägivad teoste ning autorite ni-med. Olgu neist loeteldud mõned: Tolstoi, Tšehhov, Gorki, Ibsen, Strindberg, Shakes-peare, Shaw, O. Wilde, O'Neill, Tagore, Le-normand, Maeterlinek, Duhamel, Mérimée, Musset, Claudel, Gide, Hamsun, Goldoni, Pirandello, Martin du Gard jt. Huvitaval kombel leiame sellest pikast nimestikust väga vähe saksa kirjandusest. Rea teoste pu-hul esineb Pitoëff ka tõlkijana. Nagu teoste nimestik näitab, on Pitoëff tükkide valikus väga avar ja liikuv vaim. Muuseas on ta ka lavastanud Nõukogude Vene noore autori V. Kiršoni auhinnatud näidendi: „Ime-väärne sulatis.“

Kuigi mul õnnestus tema teatris näha vaid üht etendust, ilmnis juba sellestki juhi eriline joon ja kaldumus lavastada värskelt ja ökonoomselt.

Algul paistab, et „Kameeliadaami“, tekstist ning tunnetest koormatud draama (õigupoolest dramatiseeringu) juures ei olegi kuigi palju võimalusi lavastamiseks. Kuid Pitoëff näitas, et on ja et võib teha väga palju. Tema lavastus ja dekoratsioonid asetasid selle draama nagu medaljoni raamistikku. Lava

põrand oli tõstetud tavalisest hulga kõrgemale, lisaks oli lava-avaus ümbritsetud laia kuldraamiga ellipsoidse nelinurga vormis, mistõttu lava jättis seinale riputatud pildi mulje. Seda muljet süvendas omakorda lava napp, umbes kahe- või kolme-meetri-line sügavus — mäng toimus nagu kahes dimensioonis. Mõistetavalt rõhutasid stiili ning ajajärku vastavad kostüümid. Sellest raamist astusid inimesed, olles algul liikumatud, ellu ja publikule lähemale. Viimase rõhutamiseks juhtus vahel ka momente (kuid mõõdukalt), kus peaosaline asetus nii rambi lähedale, et ta rikkalikust kleidist üks osa juhtus rippuma üle raami-rambi alla saali.

Huvitav oli vaadata, kuidas lavastaja väikese tegelaskonnaga saavutas peo mulje 4. vaatuses. Siin olid võetud appi siluetid. Tantsijad ja pidulised projitseeriti lavataguste lampide abil vaheriidele, selle ees aga tegutses vaid paar tähtsamat osalist. See siluettide-meetod sobis m. s. väga hästi biedermeieri ajajärku, mis laval valitses. Üldse oli lavastus õrnalt ning õrnaks stiliseeritud, mis hästi harmoneerus teatriruumiga (parterris vaid 10 rida lai toole à 15 kohta reas, lisaks kaks rõdu, nii et kokku see maja ei mahutanud rohkem inimesi kui vaevalt 400).

Suure takti ja puhtusega serveeriti lõbusustsena; miski ei vihjanud siin kergele elukommetele. Kostüümid olid maitsekad; laval valitsesid värvid: esimese vaatuse taust must, kirjatud valgete kameeliatega; teises vaatuses sobis hele õrnilla taustakardin toredasti Kameeliadaami rohelise, pitspealistega ilustatud laia kleidiga. Neljandas vaatuses siidkangast vahetaust oli kollane, millega vaidlematult olid kooskõlas mainitud mustad siluetid. Viimane vaatus — lava üleni valge, kõik pimestavalt puhas: voodi, draperiid, seinad, Kameeliadaami rüü. Vahemuusika kahelt klaverilt. Esemeid laval äärmiselt vähe. Ainult mõni üksik laud, bukett, tool. Sellel peagu nukuteatri dimensioonideni redutseeritud laval oluaks ka mõttetu kuhjata asju.

Kõigiti moodne lavastus. Ainult autori ja teose tõttu käsitlen seda siin klassikute

rubriigis. Meelsamini vaatleksin seda teost moodsete lahtis.

Peaosa mängis lavastaja eluseltsiline, Ludmilla Pitoëff (kaasa mängis kõrvalis osis ka kaks selle abielupaari last). Ta lõbusas seltskondlikus konversatsioonis ei olnud mondäänseid aktsente, ta esines siin (1. vaat.) rohkem hea ja koduse naisena. Aga armastajana 2. vaatuses peale ja kannatajana tõusis ta täheks, värisevaks, täispeenusi õnneväljendusis, täis sügavusi ja valunoot tragöödias. Ta mängis n. ü. väga haiget saanud, kuid mitte nutta tohtiva lapse hingelises seisundis. Ta mäng oli detailiderohke, tundeküllane, sealjuures ometi lõplikult ossa kiindunud. Ta mängu hülgekohaks oli stseen Armandi isaga ja viimases vaatuses jälleenägemisrõõm läbi murdumuse. Huvitaval viisil oli näitlejanna täiesti loobunud Kameeliadaami traditsioonilisest tiiskuskõhatustisest, aga haigena oskas ta näida selletagi.

Armandi rolli kandja jättis soovida. Ta mõjus kuidagi ükskõiksena, ta nagu ei osanud või tihanud armastada ja ta karjatus pettumuse-ahastuse momendil oli jõuetu. Jälle tuli, nagu kunagi omal ajal Odéon'iski nähtud „Kameeliadaami“ etenduse järel, tunnistada: Terehhow (Riia Vene teatris, praegu Moskva Väikeses teatris) oli Armandina märksa võitvam ja haaravam. Kuid Ludmilla Pitoëff M. Pitoëffi loova ja osavalt-toetava lavastuse raamides viis etenduse võidukale lõpule.

*

Klassikute osa üldises Pariisi teatrite repertuaaris kõigub 15—20 protsendi vahel. Klassikud ei kao seal laval kunagi. Selleks on traditsioonid liiga tugevad ja õhk-kond soodus. Klassikute mõninga varjujäämise puhul lausub René Rocher, Vieux Colombier' juht ja „Esimese leegioni“ lavastaja: „Tunnen hirmu mee ees ja sügavat vastumeelsust snobismi suhtes. — Vaesed, kallid, suured klassikud, milliste soustide alla teie ei ole pidanud painduma, tänu halvale maitsele ja fantaasia puudusele! Teie aga panete kõigele vastu ja tõestate oma vägevust, jõudu ning igavest noorust. — Mood, snobism ja rumal amatörisim

kaob, õhk puhastub. Leian teid jälle, nagu te olete: lihtsed, toredad, prantsuslikud. Ja teie leiate mind truu valvurina, ustavana Traditsioonile, sellele ainsale tõelisele, mis algab suure tähega. Meie algame tööd koos, annan teile oma parima, nagu sageli olen teinud, ennast tehes nii väikeseks, teid teenides seda enam, mida vähem mind nähakse. — Mood ei kesta kunagi kaua. Teid võib teenida ilma teid deformeerimata, moonutamata, teile pettumust valmistamata.“

Ooper ja ballett.

Kolmandasse riigiteatrisse, Koomilisse ooperisse, mis ametlikult kannab nime Théâtre National de l'Opéra Comique, läksin mõninga eelarvamusega „Hoffmanni lugusid“ jälgima, sest et kodunt ja hiljem Berliinist saadud muljed olid selle ooperi asetanud kesiste kilda. Oli jäänud meele, nagu poleks selles ooperis peale kuulsa barkarooli muid meloodiaid. See barkarool hakkas selgi etendusel kohe kummitama: üks teiserea seltskond mu seljataga kohe algusest peale muud ei teinudki, kui kõneles barkaroolist, nautides seda juba ette kaheksat kanti. Ja kui see kuulus pala ettekandmisele jõudis, siis orkester tegi seda säärase unistusliku õrnuse ning liblikalennuliselt peente nüanssidega, et tõepoolest maksis kõnealust motiivi ette nautida. Ja orkester sai kõvad aplausid. Etendus sellest ooperist oli 11. juunil s. a. arvult 752.

Kuid peatugem pisut selle ooperimaja nimetuse juures. „Koomiline“ ei tähenda siin sugugi seda, et siin ainult või ülekaalus koomilisi oopereid mängitakse (siia repertuaari kuulub oopereid nagu „Lakmé“, „Carmen“, „Werther“ jt. ja egas „Hoffmanni loodki“ pole naljanumbriks). Ka mängustil ei ole iga hinna eest naeru taotlev. Kõnealusel etendusel garneeriti mõninga huumoriga vaid üksikuid stseene ja sedagi teadliku mõõdukusega, häirimata etenduse üldväärikust. R. Herent Andrès', Cochenille'i jt. osades ning Poujols Spalanzani rollis esitasid oma koomikat heas salongistilis, kusjuures esimene, silmapaistev tenor, sai ap-

lause etenduse sissegi oma algupäraste ja tihedalt koomiliste mänguvõtete eest.

Kogu ooper paistis uues valguses ning ilmselt viisirikkam kui ta mälus oli püsinud. Ehkki dekoratsioonid olid vanad ja mõnest kohast nii kulunud, et häidasti vajasisid kohendavat pintsliit, ei häirinud see isegi meiesuguse silma. Viimane on ju teatavasti nii hellitatud oma kodumaa muusikalavastuste dekoratiivse toreduse ning kostüümidega, mis on kallimad nendest, milliseid võib näha Prantsuse riigiteatris. Et midagi segavat ei tundunud ja et ooper kuulduks viisirikkam, see oli kõik selle tööga teene, et kõnealusel etendusel pearõhk oli laulul ühes väga diskreetse ning rafineeritud orkestrimuusikaga. Hoffmanni rollis esines Micheletti oma sundimatult vaba ja mittekarjuva tenoriga. Peamine laulu- ja esinemishüve tuli Louis Musy'lt Lindorfina, Coppéliusena jt. See ei olnud tõrrepõhja-ega diakonibass, vaid kõrge, sulav ning toredalt kultuurne bass, mis mitmed ägedad aplausid auga ära teenis. Naistest kõige enam köitis Elen Dosia Antonia rollis oma väga selge, kirkliku ning tõsimeelse ja hingestatud lauluga. Lavastuse tagasihoidlikkus ilmnis kõige selgemini 3. pildis, kus ei arranzeeritud mingit tõmbavat armatsemist. Oli vaid soliidne seltskondlik koosviibimine.

Tantse ei pakutud rohkem kui üksainsus salonglik soliidne ja diskreetne valss. Mõistagi: pearõhk laulul. Siin ei olnud tarvidust maskeerida kehva laulu mängulise rahmelduse, dekoratsioonide toreduse, kostüümide siidi, tantside „võluvuste“, laululise kisa ja reklaami kõmuga, nagu mõnes algajate ooperis.

Suur ooper. Opéra ehk progammivihiku kaane järgi Académie Nationale de Musique et de Danse on kõige esinduslikum ja suurejoonelisem teatrihoone Pariisis ja ületab esindusteatrid mitmeski suurriigi pealinnas. Nagu vensel ülal lava kohal teatab, on see koloss ja toredus (kuhu juba esimesele loožiderõdule sind sõidutab lift) ehitatud Louis XV poolt. Ega nooblimat ja ühtlasi rahvalikumamat ning ehitajat alati meeletuletavat mälestust enesest ühel kuningal

kerge jätta ole. Selle hoone pidulikkus ja kõigi ruumide majesteetlik avarus haarab sedagi, kes just välist toredust taga ei aja. Imetelnud seda hoonet, taipad, miks Opéra plats on Pariisi süda.

Ses hoones pani mind juhus jälgima „Trooja lassi“, lüürilist poemi 5 v. Hector Berlioz'ilt. See oli väga pidulik ning esinduslik lavastus-etendus, suurejooneline, rikkalik, väga tegelasterohke, kostüümideelt värviküllane ja väga maitsekas, liikumiselt pidulikult mõõdetud. Vaatemäng hiilgav, kuid enam silmale ja paraadimeeltele kui närvidele, südamele ja dramaatiliste elamuste janule. Neid kuningaid, kuningannasid, sangareid ja pealikuid vaadates-kuulates ei paistnud nad niivõrd inimestena kui representatsiooni-figuuridena. Ainulaadne vaatemäng, kus ei puudunud ka esinduslikke ja kulukaid tantse. Kõik neis mõõtudes ja ses kvaliteedis, nagu see kohane on maailmariigi pealinnale. Kuid võrrelnud seda etendust Opéra Comique'i omaga, kipud eelistama viimast: seal enam närvi, soojust, pulssi ja inimlikult-lähedat.

Teatavasti vene ballett võrsus omal ajal prantsuse balletist. Kuid nüüd see tütar-kunst annab tooni emakunsti sünnikohas, Pariisis, ja pealegi Suures Ooperis, mida selle juht, Sergei Lifar, nimetab „maailma esimeseks tantsuakadeemiaks“. Vene ballett, õigemini emigrantide ja kuulsa Diaghilevi balletitrupi õpilaste poolt (viimasest põlvneb Lifargi) esitavat tants on Pariisi publiku silmis hinnas. Monte Carlo ballett andis kuus, Pariisigi kohta üsna kallipiletilist etendust väljamüüdud ja tualett-paaraaditsevate majadega. Dekoratiivkunstide muuseumis kestis nädalast nädalasse Sergei Diaghilevi balleti näitus (kostüümid, maketid, dekoratsioonid jm.), mille iga neljapäevast tantsudemonstratsiooni küllastati väga innukalt, hoolimata halvast nähtavusest saali lauskpõranda tõttu. Ja Prantsusmaa tähtsaim tantsukunsti kolle Opéras on juhitud venelase Lifari poolt juba 1929. a. saadik.

Tutvunud juba varem Lifari tantsukäsitleva raamatuga „Akadeemilise tantsu põhivoolud“, olin sellest mehest niivõrd hu-

vitatud, et ei läbenud oodata balletietendust Suures Ooperis, vaid ruttasin mainitud näituse neljapäevale, sest seal pidi esinema Lifar teiste eesotsas. Ta esineski ühe tant-suga: „Matelot“. Ärgu nüüd arvatagu, et sel tantsul midagi ühist oli samanimelise palaga, mida sageli esitab iga stuudio Tallinnas oma avalikel õhtuil. Ka omaaegse suuruse Preobraženskaja Matelot'ga ei ühtunud Lifari oma. Selleks on Lifar liiga väljakujunenud isiksus. Mehisuse ja elegantsi, meistrirahu ning peidetud jõuilmega esitas ta oma tantsu niisuguste algupäraste pas'dega, et pidid otsekohe tunnistama tema omapalgelisust. Nähes teda veendusid, et tal on õigus vähe- ja mittetunnustada saksa suurusi nagu Laban, Jooss jt., sest oma ülevuse ning artistlikkusega on ta kaugelt kõrgemal sellest, mida pakuvad mainitud no-vaatorite koolid ning jüngrid. Samal demon-stratsioonil esitati veel teisi numbreid (Nemtšnova jt. poolt) nagu „La Chatte“ teataval määral jaapanilikus stiilis, „Les Biches“ kaunis iseäratsevalt-mõistuslikult jm. Peaosa ettekannete ajast võttis endale aga Jean Cocteau oma teoreetitseva kõne ning pateetiliste mansetite koketse demonstreerimisega...

Etendus Suures Ooperis koosnes 12. juunil s.a. kolmest erinumbrist: Elvire, ühevaatuseline ballett Scarlatti muusikaga, lavastaja Albert Aveline; Laps ja nõidused, lüüriline fantaasia 2 vaat., muusika M. Ravel'ilt, poem tuntud naiskirjanikult madam Colette'ilt, S. Lifari lavastus; Oriane ja Armastuse prints (Oriane et le Prince d'Amour), ballett-draama 2. vaat., Florent Schmitti muusika, S. Lifari lavastus.

Esimene on unelmate, unistuste ja mälestuste vaatemäng, põimitud läbi kodustest ballistseenidest. Teine on lugu paurast lapsest ja asjadest ning loomadest. Laps on tüdininud õppimisest, lööb raamatu kinni ja hakkab toas korratusi tegema. Esemed elustuvad: toolid, teekannud, veekatel, tuli ja tuhk kaminas — kõik muidugi vastavais sümboolseis kostüümides. Ka kassid ilmuvad tantsima. 2. vaatuses laps siirdub aeda. Siin satub ta loomade sekka (konnad,

nahkhiired, oravad jt.). Last hirmutavad loomad, kellele ta varem häda on teinud, abi leiab ta aga sealt, kus ta ise on hea olnud. Terve etendus mõjus enam lastemänguna-pantomiiimina kui tantslavastuse-na (seda ongi nimetatud fantaasiaks). Kostüümid muidugi piinlikult hoolsasti valmistatud ja esmaklassilised loomade kujutamises. Nendes oli võib-olla peamine nägemisväärsus. Iseärasusena ses lavastuses olgu märgitud asjaolu, et lapse osa kandja laulis pakutava vaatemängu juure ja nimelt teksti, mis selgitas toimuvat lugu ning stseeni.

Kolmas, peamine osa programmist, kus lavastaja ise kaasa tantsis (prints'i osa), oli suur ja äärmiselt värvideküllane, tantsuderohke ja mitmesuguste kujude poolest otse priiskav etendus, mille sisugi oli väga tihe. Ka siin on kohati saateks-selgituseks laulu solistidelt ning koorilt (viimane paigutatud orkestrisse). Sel uuendusel on see paremus, et selgitav laul teeb üleilgseks programmi-lehele vahetamise asjakäigu uurimiseks. Kuid ideaalne oleks olukord, milles tantsetendus on silmale nii selge, et ei ole tarvis mingit selgitavat sõna ega laulu.

Selle balleti sündmustik on järgmine: XIV sajand. Oriane korraldab oma lossis Cour d'Amour'i. Esinevad Poet, žonglör, hoovkond. Oriane tantsib vee kohal armastust omaenda pildi vastu. Žonglör laulab ja kommenteerib Oriane'i tantsu. Oriane'i ümbritsevad mitmesugused armastusevormid ahvatlevad teda. — Kuulsus Oriane'i võludest ulatub rikka Kaupmeheni, kes on kaubavahetuses idamaadega. Ta ilmub oma kireva-eksootilise saatjaskonnaga. Oriane on hämmastuses. Järgneb duell Poedi ja Kaupmehe vahel. Poet langeb, ulatades surres Oriane'ile punase roosi. Vahemäng. Mõni aeg edasi. Oriane on tüdinud Kaupmehest ja see eemaldub. — II vaatus. Oriane'i ees Buffon paneb kaarte ja kohkub kaartide ennustusest; ta heidab nad käest. Järgneb ennustuse teostus. Kõlavad armastuse-trompetid. Ilmub Armastuse Prints. Oriane argleb. Järgneb pidu söömingu ja muuga. Prints tantsib Oriane'iga. Viimane ulatab talle armastuse-

karika. Buffon hüppab vahele ja lööb karika maha. See puruneb. Prints eemaldub. Läheneb hullude jõuk. Oriane kutsub neid, olles kaotanud armastuse. Üks hull haarab viiuli ja hakkab tantsides mängima. See on Surm. Hullud tantsivad Oriane'i ja Surma ümber. Oriane sureb. Hullud kaovad. Ilmub leinama Buffon. Ilmub ka veel Prints. Ilmub kuu ja heidab sündmuse kohale küpresside varje. Lõpp.

Etendusest osavõtnud solistid ilmutasid väga küpse ning kerguse rahuga sooritatud tehnikat. Koorid-massid hästi treeneeritud ja osavasti juhitud. Esteetilisest vaatepunktist lähtudes ei jäänud siin enam midagi soovida. Ja nagu lavastaja Lifar juba rõhutab oma raamatus, oli kõik rajatud klassikalise tantsu alustele, tantsulise joone domineerides. — Kuid intensiivsema elamuse sain siiski Nõukogude balleti etendusest 3 a. tagasi: too oli hoogsam, masskunstilt külluslikum ja kompositsioonilt sirgjoonelisem ja ümaram.

Kokkuvõtteid.

Mis Pariisi teatris otsekohe sind suure rahuldustundega — nagu mõne kingituse puhul — haarab, on näitlejate küps, kõrge tehnikaga mäng ning nõudlik, kultuurne õhkkond, mis teeb vaimse hingamise teatris nii kergeks ja vabaks.

See teater ei avalda tardumise märke, vaid ümberpöörduvalt: vilgas ja erk vaim juhib ning soodustab siin noort lavaloominut, elustades samal ajal aga ka mineviku kaalukaid väärtusi.

Mõistagi on Pariisis mitmesuguseid teatreid, lõbu- ja kunstiasutusi. Esimesed mind ei huvitanud. Teistest sain suures enamikus sedavõrd vaimseid värskendusi, et tundsin nii selgesti rõõmu teatrist. Teatri pärast ükski maksab ette võtta reisi Pariisi.

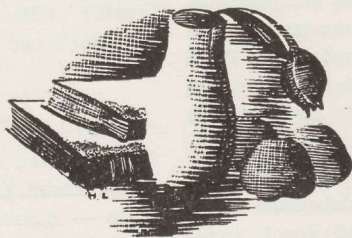
Soliidne teater ses linnas ei ole mitte ainult kitsas-teaterlik asutus, paljas esteetiline nähtus ja vormiküsimus, vaid see on ikka olnud suuresti sõna, vaimuka ning vaimse sõna teenistuses. Kirjandus ja teater käivad siin tihedasti käsikäes. Nõnda

ei ole tarvidust seesugusel teatril haarata kõrvaltõmburite järele, nagu kitš, pikante-rii, mitmetsugu kontsessioonid lõbukultuur-lasile ja galeriile ning tänavale. On ülearu-ne meenutada, et riigiteatrid siin ei kultiveeri ega salligi operetti. Viimase jaoks on eriteatrid. Neid peavad ülal erarahad.

Ja mis kõlbaks nähtud teostest tuua Eestisse? Küllap kõlbaks. Kuid vaevalt oleks usutav, et meie siin näeksime niisu-

guseid draamasid nagu „Kannatanud Pontius Pilatuse all“ või „Esimene leegion“ — ja pealegi seesuguses ettekandes. (Meie huvid käivad rohkem kergema ning lahjema järele.)

Kuid näinud neid ja teisi väärtetendusi, süda rõõmustab, et kusagil kaugel ja pealegi maailma tähtsamas keskuses selliseid ometi üritatakse, neid vastu võetakse ja sensatsioonikski tõstetakse.

Knut Hamsunile mõteldes.

Märkmeid tema 80 a. sünnipäeva puhul.

On õigupoolest imelik hakata mõtlema Knut Hamsunile. Meile, põhjamaalastele, ta on kasvanud varasest noorusest alates nii sügavasti verre, et ta on saanud nii iseenesest mõistetavaks kui igapäevane leib, kui õhk, mida hingame, ise seda märkamata. Ta on neid väheseid põhjamaa kirjanikke, kes on saanud meile niivõrd orgaaniliseks, et tema kirjanduslikku loomust objektiivselt ja kainelt eritlema hakata tundub nagu puudutaksime osa enesest. Meie varastes nii heledate lootustega jumestatud plika- ja poisiaastates on just Knut Hamsun mõjunud meie hingeikihtidesse unustamatult oma rõõmsate loodusejoovastustega, oma rändurilustiga ja uute randade igatsusega, mille melankoolseid põhinirekesi me toorkord, tõsi küll, ei osanud veel tajuda. Ja kellel meist küll pole olnud kaaslaseks Knut Hamsun meie esimese armastuse aastatel, millal nii uljalt ja nõudlikult julgeti igatseda ilu, mida ühelgi reaalsusel pole jõudu anda! Aga kas hiljemgi linnade tsivilisatsiooni-tempost väsidest ei vaja me Hamsunit tema õnnistushümnidega maale? Knut Hamsuni romaanidest on tõlgitud peagu kõik tähtsamad eesti keele ja pole imestada, et mitmegi meie prosaisti loomingu on tuntavaid mõjusugemeid sealtpoolt.

Knut Hamsunist ei teata palju. Ta ise on nii tahtnud. See pole aga sugugi ini-

mestepõlgus, kibestumus ega kõrkus, mis on sundinud teda tõmbuma üksindusse. Ta armastab inimesi isegi väga, sellest kõneleb selget keelt ta looming. Kuid ta armastab inimest indiviidina, mitte seltskonna standarditud rakukesena. Ja tema loomupäraselt arvatavasti üsna kinnisele ja peetoimsele iseloomule ei saagi meeldida seltskonna n. ü. paraadvormides pakutud tunde- ja tähelepanuavaldused. On nii mõistetav, et niisugune natuur ei saa armastada Ameerikat, ei isegi vist Whitmani ega Emersoni. Me ei eksi vist väga palju, kui julgeme teataval määral identifitseerida Hamsuni enda isikuga neid ta romaanides nii iseloomulikult palju esinevaid tegelasi, kellede sotsiaalne tundlikkus on vägagi elav, kes tahavad anda ja aidata ja kes teevadki seda, kes aga tõmbuvad piinlikkusetundega endasse, kui keegi märkab nende südamepehmust ja koguni seda revanšeerida püüab tänulikkusega.

Knut Hamsun (sünnipärase nimega Knud Pedersen) kannab endas väga tugevasti oma tõu tunnuseid. Sündinud 4. augustil 1859. a. Gudbrandsdalis, Kesk-Norra kargelt romantilises mägimaastikus vaese külärätsepa pojana, pidi ta juba varakult hakama ise oma olemasolu eest hoolitsema. Aga teda varases nooruses ümbritsev tubli ja tõsimeelne talupojakultuur on jätnud elutundeliselt terve põhja kogu ta loomingu. Järgnevad lapse-aastad veedab ta Nordlandis ema poolt onu kodus. Sealne

maastikuline kaunidus süvendab ta armastust looduse vastu, mis kajastub peagu ta kõikides teostes. Siis aga saabuvad õigegei kibedad nälja- ja rännuaastad, millede vaheldusrikkust võib vahest teataval määral võrrelda tema kaasaegseist kirjanikest Maksim Gorki kirju elukäiguga. Küll rändõpetajana, kingsepa-õpipoisina, küll kiviraidurina, sadama- ja mullatöölisena katsub Hamsun end elatada, seejuures aga kõigis neis raskusis kaugeltki mitte unustades oma kirjanduslikku kutsumust. Ta vaim ringutab end lakkamatult valguse poole.

Hamsuni hilisemaid teoseid on avalikus vastu võtnud ahne uudishimuga. Olgu siinkohal üteldud paar sõna ta kirjanikutee algusest, millest jutustavad mõned ta eluloolased ja millest ei teata palju. Hamsuni esikteoseks peetakse a. 1877 Kn. Pedersenini nime all ilmunud armastusjutukest, 40-öörilist raamatukest, mille eest kunagi hiljem Kopenhaagenis on maksetud 224 kr., nagu jutustab Hamsuni eluloolane Berendsohn. Jutuke ei ärata millegagi tähelepanu. Midagi olulist ei lisa ka järgmisel aastal Knud Pedersen Hamsundi nime all ilmunud luuletus, teataval määral küll aga samal aastal Knud Pedersen Hamsundi nime all ilmunud jutustus „B j ø r g e r“, kus on eos Viktoria-motiiv, mille autor paarkümmend aastat hiljem arendas maailma üheks kaunimaks armastuslooks. Raamat ilmus autori enda kirjastusel.

Järgnevad veelgi mõned katsed, milledest ükski aga ei too soovitud tunnustust, kuni Hamsun a. 1882 rändab Ameerikasse, et katsuda õnne seal — võimaluste ja „vabaduse“ maal. Ta katsetab igasuguseis ameteis, kirjutades muuseas ka reisikirju ja pidades kirjanduslikke loenguid. „Ma kirjutasin vahetpidamata, aga midagi ei läinud ajalehtedesse sisse,“ ütelnud ta hiljem Landquistile, oma eluloolasele. On aga ju nii mõistetav, et Ameerika ei suutnud niisugusele individualistile ja idealistile midagi muud peale peftumuste pakkuda; sellest kõneleb tema a. 1889 ilmunud Ameerikat rangelt arvustav teos „F r a m o d e r n e A m e r i k a s a a n d s l i v“. Kahtlemata on siin mõndagi nähtud nooruslikult

liialdatult ja isiklikest eluraskusist johtunud kibeduse varju all. Aga palju on siin sedagi, mida võib Ameerika kohta ütelda kõige objektiivsem vaatlaja. Hamsunile ei meeldi ameeriklaste ükskõiksus ja hoolimatus looduse vastu, nende mehhaniseeritud vaimuelu. Ameerika kirjanduses olevat küll armastust ja revolvriripauke, kuid seal ei olevat elu loovat jõudu. Sealjuures ta peab erandiks ameerika troostitus kirjanduses Mark Twaini ja Poe'd, kes võivad anda palju eurooplaselegi. Muidu aga avaldab ta sügavat põlgust Ameerika tasalülitatud vaimule. Peale kõige muu saab Ameerikas haavu ta rahvustunne, kuna ameeriklased ülitihsti ei eralda norralasi rootslasist.

Hamsuni nii teravalt arvustav Ameerika-raamat äratas küllaltki tähelepanu, kuigi ta ei teinud ta nime loova kirjanikuna maailmakuulsaks. Raamatu kohta võtab sõna vana Brandes, üteldes: „See erakordselt hästi kirjutatud raamat, millega see närvlik, püüdlük ja otsiv talent debüteerib, äratab kindlasti suurt tähelepanu. Midagi erutavalt tähelepandavat on juba selles raamatus avalduvas vaimus, kes põlgab kõike, mis on röve, labane ja mittekunsti-pärane“ jne. (tsiteeritud Berendsohni järgi).

Siis aga saabus tõeline kuulsus üleöö. Pöördunud tagasi Euroopasse ja peatudes Kopenhaagenis, lõi H. esimese visandi oma romaanist „S u l t“ (Nälg) ning läks sellega Georg Brandese venna Edvardi juure, kellel oli mõjuv nimi Kopenhaageni ajakirjanduses. Visand ilmus a. 1888 ajakirjas „Ny Jord“ ja see olevat äratanud erakordselt suurt tähelepanu. Kuna kirjutus ilmus anonüümsena, siis peeti autoriks küll Arne Garborgi, küll Amalie Skrami. Kevadel 1890 ilmus nimetatud romaan lõplikul kujul norra keeles. Eesti keeles ilmus see a. 1925.

Kõik Hamsuni hilisem kirjanduslik tegevus liigub kuulsuse õnnistava oreooli all. Siit peale jälgib teda kõikjal avalikkuse tähelepanu ning ta teosed on innuka huviga oodatud ka väljaspool ta kodumaad. Olgu sellelt kuulsusrikkalt teelt, millel Hamsun nüüd sammub, antud siinkohal ainult mõned daatumid. A. 1892 ilmub inimhinge sa-

lapäraseid maastikke vaatlev romaan „Mysterier“ (Müsteeriumid, e. k. 1929). „Redaktør Lyngø“ (1893) ja „Ny Jord“ (1892) käsitlevad satiirilises vormis Norra kultuuriolusid. Lüürilisele romaanile „Pan“ 1894 (Paan, e. k. 1928) järgneb dramaatiline triloogia „Ved rigets port“ 1895 (Kuningriigi väravais, eesti laval 1910/11), „Livets spil“ 1896 (Elu mäng), „Aftenrøde“ 1898 (Ehapuna). Viimatimainitud aastal ilmus ka „Viktoria“, e. k. a. 1928. Kui värssdraama „Munken Vendt“, samuti ka reisikirjelduste kogu „I äventyrland“ 1903 (Muinasmaal) ja norra lüürikas üsna tähenduslik luuletuskogu „Det vilde kor“ 1904 (Metsik koor) kuuluvad veel autori esimesse, n. ü. romantilise ränduri loomisperioodi, mille puändiks võib pidada raamatut „Under høststjernen“ 1906 (e. k. pealkirjaga „Sügistähtede all“ a. 1927), siis tema hilisemais teosis taganevad romantilised joobumused elutarga vaatlikkuse ja teataval määral ka satiirilise mõtlikkuse ees. Selle aja tähelepandavaimaiks saavutusiks võib vist küll pidada teoseid „Markens grøde“ 1917 (Maa õnnistus, e. k. a. 1935) ja „Segelfoss by“ 1915 (Segelfossi alevik, e. k. a. 1936).

Knut Hamsuni laia-amplituudiga ja originaalne talent on avaldunud nii eepikas, lüürikas kui ka dramaatikas, kuid oma parima on ta vististi küll annud eepikas. Kui Hamsun kolmekümne-aastasena saavutas kuulsuse ja tunnustuse oma „Näljaga“, siis kandis vähemalt juhtivate maade kirjanduslikku elu veel enam-vähem realismi-naturalismi laine. Kuid Hamsun oma kirjanduslikus stiilis ei hakanud järgima realistlikke pürgimusi. Tema sihiks ei olnud kirjeldamine rangelt-teadusliku objektiivsusega ega apelleerimine elu mülgastes sorimisega inimkonna sotsiaalsele tundlikkusele. Tema teost kannab pigemini romantiline lüürilisus. Tõelisust valgustatakse läbi üksiseisva indiviidi temperamendi-prisma, kusjuures meie kujutlusse ilmub üllatava selgusega selle isiku individuaalne profiil kõigi tema temperamendinüanssidega. „Näljas“ esinevast minategelasest alates

hakkab Hamsuni teosis pikemat aega figureerima seltskonnas ennast üksi tundev indiviid, olgu ta siis nälgiv haritlane, hulkur, tööline või niisugune ekstsentrik nagu „Müsteeriumide“ Nagel. Kriitika on juba ammu väga selgelt tähelepanu juhtinud sellele, kuidas nende inimeste hingeelus on mingi omapärane segu primitiivseist ja aristokraatseist sugemeist, mis teeb nad nii spetsiifiliselt hamsunlikeks. Hamsuni seda laadi kangelase meeled on primitiivnimesele omaselt väga värsked, täiesti kulutamata, aga teataval määral ka peenendamata kultuurist ja tsivilisatsioonist. Seejuures aga temal puudub täiesti primitiivnimese madal egoism. Sugugi mitte demonstreerides, vaid väga iseenesestmõistetavalt võib ta üle olla oma isiklikest egoistlikest huvidest. Tema loomupärane humaansus juhib teda instinktiivselt aitama kaasinimest ja kaasa elama tema muredele ja hädadele. Ta on palju, palju kõrgemal sellest ameerikalikust tüübist, kelle elu juhivad ainult utilitaristlikud huvid. „Müsteeriumide“ Nagel võtab oma kaitse alla kõikidest põlatud pilkealuse, leitnant Glahn laseb endale jalga, et olla oma väliste omaduste poolest võrdne lonkavale doktorile, ja meil on mees, kuidas August-ümbermaailmapurjetaja rähkleb üldsuse heaolu nimel ilma igasuguste isiklike huvideta. Aga niisugusele Hamsuni tegelasele on äärmiselt ebameeldiv, kui tema altruismi ja südamepehmust märgatakse ja sellele koguni tähelepanu juhitakse. Selle kõrgelt-inimliku altruismi ja primitiivse impulsiivsuse segu annab Hamsuni kangelasile ainulaadse jume.

Hamsuni hilisemates romaanides selle hulkurist seikleja lapselik impulsiivsus talub. Ta fantaseerimis- ja müstifitseerimislust hakkab aset andma vaiksemale vaatlikkusele, mõtlikule resignatsioonile. Üha teravamini ta tunneb oma loomuse lõhesatust, s. o. vastuolu loodusliku primitiivsuse ja peenendatud kultuurilisuse vahel. Nii teoses „Sügistähtede all“ kui ka raamatut „En vandrer spiller med sordin“ 1909 (Rändur mängib sordiini all) ja ka jutustuses „Den sidste glæde“ 1912 (Viimne rõõm) põgenetakse linnaelu väsitavusest

loodusse täiuslikku õnne otsima. Õnne leitaksegi sealt, kuid mitte täiuslikul määral. Möödunud ei saa kustutada. Metsade üksinduses kõik mälestused, kõik endised tuhanded rõõmud, kaunid silmad, muusika ja lilled saavad üsna erilise veetluse ja teadvusse kerkivad nimed Uganda, Tananarivo, Honolulu, Atacama, Venezuela... Loodus ei anna siin nirvaanalikku rahu, ta on nõiduslikuks looriks, mille läbi kõike endist saab nautida üsna erilise magususega, millel on sügise nuku kuma. See on seesama magus-valus nukrus, mida me oma kirjanduses leiame nii iseloomustavalt tihti Tammsaare loomingus.

Kõige sellega pole aga sugugi tahetud ütelda, nagu oleks Hamsuni vahekord loodusega ainult petlik ajaviide. Hamsuni inimesel on orgaaniline vajadus looduse, maa järele ja pole vähe neid momente, kus tema andmine loodusele on täis panteistlikku ekstaasi. Kõige puhtamateks hümnideks loodusele ja maale on muidugi „Paan“ ja monumentaalne „Maa õnnistus“. Kui esimesest hõõgub peamiselt just joovastava loodusuulet, mistõttu ta on saanud just noorusele nii armastatud raamatuks, siis teine annab rahuldust just oma rahuliku vägevuse, monumentaalse iseteadlikkusega. Maa, loodus on karm ja nõudlik, kuid ta ei ole vaenuline inimesele, nagu õpetab darvinistlik loodusfilosoofia. Maa ei jäta kunagi tasumata inimese tööd, ta on igirahulik ja tru. Kuid väga harva puistab ta oma ande ilma inimese tööta. Kevad ja sügis, suvi ja talv vahelduvad igavese järjekindlusega ja igavese järjekindlusega tõuseb igal hommikul päike ja loojub õhtul. Loodusest peab inimene õppima, kuidas õieti elada, sest ta ise on osa sellest. Loodus ja inimene ei konkureeri teineteisega, nad lähevad käsikäes ja tunnustavad teineteise õigusi.

Selles raamatus näib olevat suurt ja sügavasti läbituntud elutarkust, mille kõrval kahvatuvad paljude euroopa kuulsuste eluõpetused.

Hamsun on neid kirjanikke, kes tunnevad oma loomingus ennekõike huvi kõige oleva sisima tuuma vastu. Teda huvitavad

enam elu ürgküsimumused kui vahelduvad probleemid, mis puudutavad sotsiaalseid vahekordi, seltskondlikke pisinähtusi jne. Ses suhtes võib tema ligidaseks vasteks ja teataval määral õpilaseks pidada soomlast Sillanpääd. On mõistetav, miks Hamsun ei salli Ibsenit, kelle inimesi ta nimetab skematiseerituks ja abstrahceerituks. Ja on mõistetav ka, et tema loomingus on tähtis koht just armastusel.

Hamsuni armastuse-käsitlus võis tunduda ta kaasaeglasile vist küll pisut ebamoodsena, kui meenutame, et vähimalt tema esimeste raamatute ilmumisajal domineeris euroopa juhtivais kirjandusis veel suurel määral realism-naturalism, kus armastus kui niisugune oli alandatud tihti seksuaalse funktsiooni astmele. Hamsun vaatleb armastust ehtse romantikuna. Talle on huvitav armastus kui protsess, mille kauniduste nüansse ta ei väsi jälgimast, mitte resultaadid. Teda huvitavad hoopis vähem abielulised vahekorrad kui armastuse kõige vara-värskemad tunnid, millal kõige kirksamat õnnetunnet peidetakse lakkamatult enda- ja teise-kiusu lõpmatute variantide taha. Hamsuni armastajad saavad üsna harva täiuslikult teineteise omaks. Mehi ja naisi liigub palju ringi, kuid mingite salapärase tegurite mõjul ei saada just seda, keda nii väga tahetakse. Need tegurid peituvad enamasti neis armastajais endis. Nad on liiga tundlikud ja liiga nõudlikud, neid kihutab lakkamatult igatsus millegi hoopis erilise järele, mida nii harva leida on reaalsuse kaines proosas. Ja siis tulevad trotsi ja uhkuse, salajaste pisarate ja teeseldud lõbususe manöövrid. On küll raamatuid, kus Hamsun kirjeldab ka armastuse viljakaid suve- ja sügispäevi, kuid tema ilmne sümpaatia kuulub väga selgesti armastuse varaste tundide kujutamisele. Seejuures Hamsuni naiste hingeelu ei ole edasi antud nii nüansirikkalt kui meeste oma. Tunneme, et Edvarda ja Viktoria on oma sisemiselt struktuurilt veetlevalt naiselikud olendid, kellel ei puudu oma sünnipärane üllus, kuid Thomas Glahni ja Johannesegi hingeelus on midagi erutavamalt keerulisemat.

Hamsuni puhul on tihti kõneldud Dostojevski mõjudest, või vähemalt suurest sarnasusest nende kahe suure elukujutaja vahel. Mõlemad nad oma loomingus püüavad tungida elu juurteni ja mõlemaid neid veetlevad inimese sisemaailma salapärased maastikud. Kuid mõlemad nad kannavad endas selgesti oma tõu tunnuseid, mis eraldab neid. Nii Hamsuni kui Dostojevski tegelasist on suur osa õige tundlikud ja kaasinimestele hellalt suhtuvad inimesed, kes varjavad oma südamepehmust tihti külmuse koore all. Neis on tugevasti arenenud teatav sisemine uhkus, mis teeb neid ääretu nõudlikuks. Dostojevski kangelast aga huvitavad hoopis tumedamad probleemid kui Hamsuni kangelast. Ta tegeleb süü ja lunastuse, kuritöö ja karistuse süngete küsimustega. Ta tunneb seltskonna survet ja revolteerib selle vastu indiviidi vabaduse nimel. Ta tundeavaldusis on alati midagi slaavlikult eksalteeritud ja kirglikku. Hamsuni kangelased aga on ennekõike norralased, õnneliku ja rahuliku rahva lapsed. Nende elutunne on süütum ja tervem. Nad tunnetavad instinktiivselt oma seost loodusega ja see annab neile õnnestavat rahu. Nende armumängluses, mis arenevad looduse igirahulikul taustal, on tihti küll nukrust, kuid mitte kohutavat traagikat. Hamsun ei uurista nagu Dostojevski inimhinge viimseis sügavusis. Tema kunst on hoopis idüllilisem kunst, aga süngi mitte pealiskaudsem. Ka tema püüab tungida elu juurteni, kuid kaudu teissuguseid teid. Temas ei ole midagi sellest kristlik-religioosest atmosfäärist, mis hõlmab Dostojevski teoseid. Kui kõnelda pisut paradoksidega, siis võiks ütelda, et Hamsun otsib eetikast esteetikat, Dostojevski aga vastupidi. Dostojevski on ennekõike haige inimkonna arst, Hamsun aga hoopis rõõmsama ja tervema elu maalija. Temas on paganlikku süütust ja kannatusis näeb ta ennekõike ilu, mitte õpetust.

Hamsuni loomingus kõige „dostojevskilikum“ on võib-olla küll teos „Müsteeriumid“, see imelikult rahutu ja omapärane raamat. Selle peategelane Johan Nagel on samuti elus üksiseisev indiviid, kuid ta on

hoopis aktiivsem kui „Nälja“ nälgija. Ta tunneb, et tema ja ühiskonna vahel on kõik sillad põletatud, ta tunneb, et ta on otsekui välismaalane elus. Ometi ta pole täiesti lakanud armastamast elu. Nagel on Hamsuni kangelaste hulgas vist küll kõige lõhestatum ja disharmoonilisem kuju. Ta on otsekui moodne hüsteerik, kes langeb oma meeoludes äärmusist äärmusisse. Tema vastena meenub teataval määral see André Gide'i Lafcadio, see egotsentrik, kes püüab rabelda välja konventsioonidest, kes kannab endas veendumust, et elu on laiem ja sügavam kui et see mahuks ainult moraalile valemissse. Meenutagem, et Gide'igi lemmikautoriks on olnud Dostojevski. Nageli kuju on Hamsuni loomingus üks omapärasemaid, olles vististi küll meeldivaks palaks psühhoanalüütikuile.

On vähe neid kirjanikke, kes oma kogemuste põhjal tunnevad elu mitmesuguseid palgeid nii hästi kui Knut Hamsun. Aastaid kestnud võitlus hädade ja viletsustega, mis püüdsid lämmatada ta talenti, on tema pilku teritanud paljude olukordade mõistmiseks. See, millele eespool on vihjatud, on ainult üks tahk ta rikkalikust loomingu- tõi küll, see, mis Hamsuni puhul kõige enne meenub. Knut Hamsun ei ole tuntud aga mitte ainult maalijana, reaalsuse hingestajana oma temperamendi läbi, vaid ka hindajana, satiirikuna. Kalduvus opositsiooni on üheks tema isiksust iseloomustavaks jooneks ja ta on avaldanud küllaltki selgesti oma sümpaatiaid ühiskondlikku võimu ja sundust eitavale õpetusele, s. o. anarhismile. Berendsohn jutustab loo, mis juhtus laeval, kui Hamsun sõitis Ameerikast tagasi. Laevadekil silmanud teda prof. Rasmus B. Anderson, kes oli tookord Ühendriikide saadikuks Kopenhaagenis, ja hakanud temaga vestlema. Korraga ta märganud musta linti Hamsuni nõõpaugus ja küsinud, kas Hamsuni perekonda on lein tabanud. „Ei,“ vastanud Hamsun, „kannan seda anarhistide mälestuseks, kes Chicagos hukati.“ Berendsohn lisab, et võib kujutella, millise kihvtise rõõmuga Hamsun selle vastuse andis kõrgele härrale, kes tuli dekile temaga kõnelema.

Hamsuni kultuurikriitikast saame aimu juba ta Ameerika-raamatu põhjal, kus ta avaldab teravasti oma põlgust selle külma ja hingetu maa vastu, kus inimest juhivad ainult madalad kasu- ja rekordi-ihad. Aga ka paljudes tema ilukirjanduslikes teoseis vuhisevad satiiri-nooled elu mitmesuguste nähtuste pihta. „Segelfossi alevikus“, kus Hamsuni satiir avaldub võib-olla kõige küpsemal kujul, piitsutatakse bürokraatiat, mis surmab kõige inimlikult kauni ja arendab ainult keskpärasust. Kriitika alla võetakse siin kolm ametnikutüüpi — pastor Lassen, dr. Muus ja advokaat Rasch — kes on elus kuidagi rippuma jäänud. Neil pole enam kontakti primitiivselt värske ja loomuliku talupojaeluga, aga nad pole kaugeltki jõudnud ka vaimse aristokraatia sfääridesse. Nende huvi kultuuri vastu on ainult teesklemine ja poos. Nad ainult edvistavad sellega. Tegelikult nende elu on ääretu verevaene ja tühine.

Aga mitte ainult bürokraatiale, vaid ka teatavale töölikihile lennutatakse siin arvustavaid nooli; nimelt niisugusele töölikihile, kes vaatab tööandjat kui „imejat“. Niisugusele töölisele on täiesti võõras aus tänulikkus ja ta püüab ahnitseda ikka enam ja enam. Kahtlemata niisuguseid ametnike-parasiit-lejaid ja töölisi-ekspluateerijaid leidub paljudes maades ja neid võib ka niisugusest vinklist vaadata, nagu Hamsun seda on teinud, kuid ehtselt hamsunlikule laadile sobiks siiski vist enam niisuguste inimeste mõistmine kui arvustavalt pilkamine. Ka selle mõistmine, mis ei meeldi. Sest see, millega meile Hamsun oma paremas osas mõjub ja haarab, on just tema sügav eluarmastus. Ta ei kopeeri reaalsust, kuid ta ei mõtlegi põgeneda sellest. Ta noorusaastate hädad ei ole teda teinud kibestunud erakuks. Nad on ainult süvendanud

temas igatsust parema ja ilusama järele, mida ta tõelisuses otsib. Juba ta teoste pealkirjades võime tihti kohata sõna „elu“. Berendsohn tsiteerib a. 1918 ajakirjas „Verdens Gang“ ilmunud ameerika ajakirjaniku intervjuund Knut Hamsuniga, kus viimane ütleb, et ta ei lugevat peagu üldse norra kirjandust. Ta lugevat ainult ajalehti ja lüürilisi luuletusi, sest ajalehtedes on elu ja luules tõde. Ja ajakirjaniku küsimusele, miks ta eelistab välismaa kirjandust norra kirjandusele, vastanud Knut Hamsun: „Ma tahan elu näha; ma armastan seda. Norra elu tunnen ma küllalt hästi, nüüd tahaksin näiteks vene elu tundma õppida. Elu ületab rahvuslikud piirid.“

Knut Hamsunist on kirjutatud palju ja kirjutatakse praegugi. Olgu siinkohal nimetatud ainult mõned tema elu ja loomingu käsitlevaist raamatuist nagu A. Holitscheri „Lebensgeschichte eines Rebellen“, Skavlandi „Knut Hamsun“, J. Landquisti „Knut Hamsun“, W. A. Berendsohni „Knut Hamsun. Das unbändige Ich und die menschliche Gemeinschaft“. Eelnevais ridades on võimalik olnud mõningaid andmeid hankida ainult kahest viimasest.

Knut Hamsun on väikerahva kirjanik. Seesugusena tema suurus on veel suurem, sest teame, kui raske on väikerahva kirjanikul leida ülemaailmast tunnustust. Seejuures ta on jäänud norralikuks viimse kiuni. Ta on osanud kõndida kunsti ainuõigeil radadel, s. o. läbi omaenda individuaalsuse ja rahvuslike tõutunnuste ta on valgustanud inimloomust nii sügavalt, et see saab üldinimliku tähendusrikkuse. Ta on osanud puudutada neid looduses elavaid salapäraseid jõudusid, mis toovad inimesele ükskõik kas rõõmu või kurbust, leina või õnne, kuid mis igal juhul teevad elu r i k k a k s.

VARAMU RINGVAADE

Pudemeid Luzerni suurpäevadelt.

Mida nähti, õpiti, saavutati?

Nagu pidulik lõunasöök ei ole paljaks abinõuks kutsutud külastuste täistoppimiseks, nii ei ole ka maailmameistrivõistlused laskmises ainult kuiv jaht meistritiitlitele, maailmarekorditele ja auhindadele. Kõhtu vägagi toitvalt täita võib ükskõik mis-suguses toanurgas ja ükskõik millistest algproduktidest mõnes „sünteesiliste“ segudega. Tiitlite- ja rekorditejahti võiks pidada kas või kõrbes, kui sinna aga rahvusvahelise kohtukolleegiumi ja vajaliku hulga tiitlihimulisi kokku saab. Niihästi pidulik söömine kui ka Rahvusvahelise Laskeuniooni (Union Internationale de Tir, lühendatult U. I. T.) meistrivõistlused taotlevad enamat, suuremat.

Tiitlimatšide korraldamine ja juhtimine ning uniooni koondunud rahvaste ergutamine osavõtule igasugustest teistest suurtest rahvusvahelistest laskepidustustest on ainult üks osa U. I. T. eesmärkidest. U. I. T. statuudi esimene artikkel rõhutab peale selle veel alatiste sidemete loomist rahvuslike laskesportlike organisatsioonide vahel, nende vaadete ja kogemuste vastastikust vahetamist, heade ja seltsimehelike vahelkordade loomist laskurite vahel ning lõppeks seda, et need sõbralikud ja seltsimehelikud vahekorrad võrsuma peavad armastusest oma isamaa ja austusest teiste maade vastu.

Niisuguste eesmärkide juures see taust, see olukord, milles toimuvad matšid, omab erilise tähtsuse, võib-olla isegi suurema kui rahvusvaheline jõuproov ise. Enamik rahvaid, kes seni on enda kanda võtnud maa-

ilmameistrimatšide korraldamise raskusi, on innukalt hoolt kannud selle eest, et see taust oleks väärikas ja korraldava rahva tööd ning saavutusi austama sundiv. Rahvusvaheline eliitlaskurite pere on aja jooksul harjunud seda pidama endastmõistetavaks. Kõrbe ei läheks keegi küttima maailmarekordeid. Igakord, kui on üles kerkinud Ühendriikide kandidatuur matšide pidamiseks, on Euroopa laskurite seas olnud kuulda arvamisi, et neid sealt eemale hoiab mitte niivõrra reisu raskus kui just see, et ameeriklased oma võistlusi korraldavad muust maailmast eraldatud Camp Perry laagris ja vägagi primitiivsetes oludes. Ka vanad kultuurikeskused ei tõmba, kui tekivad põhjendatud oletused, et nende keskuste praegused peremehed ei suuda pakkuda midagi nägemis- ja õppimisväärset ei oma rahva laskeharrastuse ega ka muude saavutuste alal. Ei ole ammu, kui üks niisugune maa küll võttis enda hooleks matšide korraldamise, kuid jäi osavõtjateta.

Šveits oli annud maailmameistrivõistlusele suurepärase tausta, millist praegu vist küll ei suudaks luua ükski teine maa. Pudemetega sellest suurejoonelisest taustast — täieline pilt ei mahuks ühe artikli raamidesse — algamegi oma ülevaadet.

I

Praegu maamullas puhkav magister Veli Nieminen, Soome Laskurite Liidu kauaaegne sekretär, kelle raamatutest ja artiklitest ka meie laskurid on õppinud nii mõndagi, kord ühes oma pidukõnes kõneles ja pärast kirjutas... laskmiskultuurist.

Tol ajal see väljendus pani nende ridade kirjutaja pisut muigama. Tundus, et see mõistetekombinatsioon võis tekkida ainult erandliku „laskespordihullu“ unistuses. Luzern manas selle vahepeal juba täiesti ununenud väljenduse jälle kusagilt ajusopist esile ja seekord jäid muiged tulemata.

Šveitsis laskesport on tõesti midagi suuremat, midagi muud kui paljas ja kuiv jaht tiitlitele, rekorditele ja auhindadele. Laskmine Šveitsis teataval määral kuulub maastikupildi juure; kirik ja laskerada, need ei puudu üheski külas. Kõiksgustes kohtades leidub neid laskeradasid. Bellinzone asetseb linnalaskurite ühingu 300 meetri rada jaama juures, möödasõitvate reisijate-rongide vahetus läheduses, jaama manöövriteede vahel. Visptalis on ühel 300 meetri laskerajal laskemaja ühel pool raudteed, märklaud — teisel pool. Möödasõitvatest rongidest lastakse üle. Et äärmise märklaua servast kümnekonna meetri kauguses avalik maantee mööda läheb ja et seda maanteed laskmise ajaks ei suleta ega ka erilise valve alla ei võeta, see on päris harilik nähtus.

Juba ammu ajast on laskuritele laskeradu ehitanud kogukonnad (linnad, alevid, külad jne.). 1907. aastal antud seadusega tehti see kogukondadele kohustuseks. See ei ole kerge kohustus. Kätesattunud andmetest leian, et möödunud aastal väikesel Solothurni kantoni alevil või Langendorfi külal, kus leidis 250 organiseeritud laskurit ja kus vana laskerada oli täiesti lagunenu, tuli uue laskeraja ehitamiseks välja panna 31 500 Šveitsi franki (27 700 krooni). Seda kohustust kantakse aga heameelega ja chitatakse sageli isegi seaduslikest normidest paremini. Ei ole ju seda kogukondadele peale sundinud mingisugune rahvast lahusolev võim; ühes muude riigikaitseeadustega on rahvas ise selle kohustuse heaks kiitnud üldisel rahvahääletusel.

Rikkad ja vanad ühingud sageli ehitavad ise ja ehitavad suurejooneliselt. Kõigi tänavuste Luzerni pidustuste vastutav korraldaja, 510-aastane „Schützengesellschaft der Stadt Luzern“ kaks aastat tagasi ehitas

endale ülilmoodse laskeraja ning uue suure seltsimaja. Need chitused läksid maksuma pool miljonit franki (440 000 krooni); nad püstitati ilma väliste toetusteta ja on praegu täiesti võlgadeta. Sel ühingul on 500 liiget.

Üldine täieõiguslike liikmete arv tervet riiki haaravas ühingus „Schweizerischer Schützenverein“ oli 1938. aasta lõpuks 334 111. Sellele tuleb veel juure arvata ümmarguselt 45 000 noorlaskurit ja mõni tuhat liiget püstoli- ja väikekalibri-eriliitudest, nii et üldine organiseeritult töötavate laskurite arv ulatub ligi 400 000-ni.

Kogu see mass jaguneb ümmarguselt 4000-ss kohalikkude algühingusse, missuguseid suuremates keskustes alati on mitu. Liikmete arv kohalikes ühingutes on väga mitmesugune, alates 10 liikmest kõige väiksemates ja lõppedes mõne tuhande liikme-ga suurimates.

Kohalikud ühingud liituvad omavahel kantoniühinguteks ja viimased omakorda üldiseks ühinguks „Schweizerischer Schützenverein“.

Peab tähendama, et väga suurt osa sellest organiseeritud massist hoiab koos sõjaväeline „sundprogramm“. Iga Šveitsi miilitasandur on kohustatud igal aastal sooritama rea laskeharjutusi, seejuures täites sõjaväe keskjuhataste poolt ettekirjutatud tingimusi. Neid harjutusi võiakse sooritada laskuriühingutes, kes programmi täitmise kohta välja annavad tunnistused, jagades paremale laskjale veel erilisi „tunnustuskaarte“. Sundprogrammi asjade korralduse täitmise järele valvavad liiduvalitsuse laskeohvitserid. Kui sõdur oma laskekohustust ühegi ühingu juures ei täida või kui ta ettekirjutatud tingimusest kinni ei pea, siis pannakse ta sügisel mõneks päevaks kasarmusse erilisele laskekursusele. Seda püüab igati võimalikult vältida ja katsub kasvõi omal kulul harjutuspadruneid juure ostes, sundprogrammi ikkagi ühingu juures täita. Sundprogrammi päevadega tavaliselt kevadel avatakse laskehoobaeg.

Väga suur protsent ühingute liikmetest täidab ainult sundprogrammi ega võta muudest üritustest üldse osa. See % pal-

judes ühingutes ulatub 80-ni. Sellega on mõnel pool püütud Šveitsi laskuriteorganisatsiooni nagu halvustada, tähendades, et nende suurte arvude taga päris sportlikku tuuma ei olevatki. See vaade on aga täiesti vildak.

Need 55 000 laskurit, kes tänavu osa võtsid üleriigilisest „Vandeliidu laskepeost“, on kahtlemata kõik tõsised laske-spordihuvilised, kes ka harilikel aastatel teevad mitu ja mitu korda rohkem kui neilt nõuab sõjaväeline sundprogramm. Ja juba seegi on neljamiljonilise rahva kohta küllaltki aukartust äratav arv. Arvame aga sellele veel juure 45 000 noorlaskurit ja 3000 üle 60 aasta vana organiseeritud veteraani, kellele seadus ühtegi sundprogrammi ette ei kirjuta, siis saame kokku üle saja tuhande mehe suure pere tõelisi vabatahtlikke, kes täiesti omal kulul ja korraldusel teevad määratud tööd rahva laskeoskuse taseme tõstmiseks.

Ka sundprogrammile ei maksa üleolevalt vaadata. Missugune alatine sõjavägi suudaks küll ainuüksi oma kaadri jõududega igal aastal kõigile oma reservistidele korraldada ümmarguselt 30 lasku pika laskekursuse? Šveitsis riik annab selleks ühingute käsutusse padrunid ja 1 frank 60 santiimi mehe kohta sularahatoetust muude kulude katteks (märklehed, näitajad, protokollipidajad, tunnistused, kiitusekaardid jne.). Töö teostavad vabatahtlikud laskurühingud ja see töö pole tõesti mitte väike.*) Ka sundprogramm on Šveitsi üldidemokraatliku seadusandluse juures sajanõude kestel välja arenenud laskesportliku korralduse juures tõeline rahva enese looming. Ning kui juba üldse rääkida laskmiskultuurist, siis on just šveitsi sundprogrammil selles vägagi tähelepanev koht.

Millega tuleb siis toime see tõeliselt ning täiesti vabatahtlik laskuritearmee, kellele sundprogramm on vaid osa tegevusest?

Seal on veel rida sõjaväe poolt toetatud

*) 1938. aastal võttis ühingutes sundprogrammi läbi 310.664 laskurit.

ja soodustatud ülesandeid. Sundprogrammi kõrval on õige pikk mittesunduslik, fakultatiivne programm, milleks laskemõõnatakse odava hinnaga — 8 santiimi padrun — ja millede korraldamiseks riik ühingutele jagab kokku ümmarguselt 100 000 franki toetust. Selle programmi hulka kuuluva- test harjutustest ja võistlustest 1938. aastal võttis osa ümmarguselt 120 000 meest. Samasuguseid ülesandeid taotlevad ja samadel tingimustel toimuvad õige laiaulatuslikud noorlaskurite kursused.

Puhtsportliku osa tööst täidavad luge- matud laskepeod.

Laskepidu — Schützenfest — see on puhtšveitslik mõiste, millist selles ulatuses ei tunne ükski teine maa.

Kõigepealt pidude eneste arv.

Tavalisel aastal ükski tugevam ühing või ringkond (väiksemaulatuslik ühingutekoondis, ringkondi on igas kantonis mitu) ei jäta oma laskepidu pidamata.

Peale selle on kombeks saanud laskepidusid pidada suurte ajalooliste sündmuste, nagu kuulsate lahingute jne. tähtpäevil. Kohalikke juubeliaastaid jälle tingimata tähistatakse laskepidudega. Kus aga midagi on pühitseda või mälestada, seal austavad sündmust ikka laskurid oma paukudega.

Suured iga-aastased ettevõtted on kantonite laskepeod. Kantoneid on 25 ja neid suuri pidusid seega võiks ka olla 25. Mõnikord panevad veel suuremaid pidusid toime ka üksikud kantonitekoondised. Tegelikult neid suuri pidusid igal kanton igal aastal ei korralda; neid korraldatakse võimalust mööda, teatavate vaheaegade järel.

Nii toimub neid pidusid igal laskehooajal sadasid. Kõiki neid väikesi ja suuri pidusid kroonib iga nelja aasta järel üleriigiline „Vandeliidu laskepidu“ (Eidgenössisches Schützenfest, Tir fédéral), mis oma korralduselt ja ulatuselt on peatükk omaette.

Milliste ressurssidega teostatakse need peod? Kust võetakse auhinnad? Millega kaetakse kulud? Kust saadakse padrunid?

Vastus on äärmiselt lihtne, kuid meie oludega harjunud inimesele otse rabav. Laskurid ise katavad kõik ku-

I u d. Padrunid ostab laskur ise laost, mis on olemas igal laskerajal. Õiguse eest lasta maksab ta soolast stardimaksu iga lasu pealt, mis ta pidurajal laseb. Stardimaksudest 20—25% läheb rajakulude (märklaud, näitajad, protokollid, seadeldistekulu jne.) katteks, ülejääv osa läheb auhindadeks parematele. Suurtel pidudel palju auhindu antakse otse sularahas, sest et määratu hulga esemete muretsemine ja väljaandmine oleks täiesti teostamatu.

Meie oludega harjunud vaatlejale on otse hämmastav, millised summad neilt pidudelt läbi käivad ainult stardimaksudena. Mulle ei ole aastate jooksul silma puutunud ka kõige väiksema „külapeo“ laskeplaani või aruannet, kus stardimaksude läbikäik oleks olnud alla 1000 frangi. Tavaliselt on stardimaksude läbikäik kohalikel lipuõnnistamispidudel, väikestel ringkonnapidudel jne. 5000—10 000 franki. Suuremad ringkonnapeod ja väikesed kantonipeod võtavad stardimaksudena sisse 50 000 kuni 100 000 franki. Suurte kantonite „plaanisummad“ tõusevad 250 000—300 000 frangini. Et need summad mitte paljas „plaanireklaam“ ei ole, selleks näide tegelelikest aruannetest. St. Galleni kantonipeol 1938. aastal oli stardimaksude läbikäik aruande järgi 88 866 franki. Püssipadruneid lasti sel peol läbi 112 730, revolvipadruneid 26 498. St. Gallen ei ole just suur kanton.

Padrunid neil pidudel on suurelt osalt „kallid“ padrunid; mõnede „spekulatiivse“ iseloomuga numbrite jaoks tuleb neid lunastada kuni 24 santimiga tükk, suuremalt osalt 16 santimiga tükk. Ühe osa padrunite kallimalt müümisega tehakse see tasa, mis sõjaväeliseks otstarbeks ja harjutamiseks odavamalt antakse. Nii tasuvad ka toetuspadrunid lõppude lõpuks ikkagi spordilaskurid.

Laskepidu ei ole paljas kuiv võidulaskmine. See on rahvapidu kõige laiemas mõttes. Sinna juure kuuluvad rongkäigud, ettekanded, banketid, pidukõned; suuremate pidude väljadel ei puudu isegi oma suur „Prater“ või „Tivoli“ hulga karussellidega, mägitöödega, laskepoodega ja muu nii-

suguse värgiga. „Vandeliidu laskepidude“ jaoks auhinnavõistluse korras komponeeritakse ja lavastatakse hiiglavõidud, samas korras organiseeritakse ja kostümeeritakse suured rongkäigud, korraldatakse tulevärgid, illuminatsioonid ja linna ehtimine lipupudega ning lilledega. Igapäev toimub mingisugune tseremoonia, igapäev on laskmise kõrval ka midagi vaadata.

Laskepeod toidavad tervet rida ettevõtteid, kes valmistavad kunstiesemeid auhindadeks, lippe, pürgasid, märke, medaleid jne. Laskepidudest elab üks suurettevõte, kes ehitab suuri ajutisi laskeradu. Suuremad peod ei toimu igakord samas linnas või alevis; nad on rändavad, et kõik järgemööda osa saaksid peoga seotud majanduslikest läbikäikudest. Aktsiaseltsil, kes neid ajutisi laskeradu ehitab, on niipalju materjali laos, et ta paari kuu jooksul võib valmis ehitada kasvõi 1000 märklauda pika laskeraja ühes kõigi vajalike kõrvalehitustega. On restoraatoreid, kel hiiglastorainide käimapaneke piduplatsidel on saanud päris erialaks.

Rida ettevõtteid elab laskeradade tarve valmistamisest. Märklaudade seadeldised, märklehed, märklauariie, signalisatsiooniseaded ja muud tarbed kuni liimini augulappide pealekleepimiseks — need on kõik hästiminevad ja tuluandvad artiklid.

II

Nüüd mõningaid iseloomustavaid jooni sellest suurest tööst, mis meie oludega ja vaa-detega harjunule võivad tunduda uudustena, mis aga Šveitsis on igivana traditsioon.

*

Šveitsi laskurite liit ei registreeri ühtki ametlikku rekordit, ei pea meistrivõistlusi ega anna aasta või muu perioodi jooksul maksavaid meistritiitleid. Ainult kahel üleriigilisel üritusel tõstetakse eriliselt esile parim. „Vandeliidu laskepeol“ proklameeritakse see, kes viiel tähtsamal alal kokku saab suurima arvu punkte, laske kuningaks. Ta on aga ainult selle peo laskekuningas, mitte laskekuningas nelja aasta peale. Samasugustel tingimustel selgub „Feldmeis-

ter“ üleriigilistel välilaskmistel, millel on teataval määral lahinguline iseloom ja mil- lede korraldamine sünnib riiklikul toetusel.

Rekordid ja üksikute võistluste tippsaa- vutused ei ole Šveitsi laskuritemassi silmis tähtsad. Kuigi nad ei ole juhuse viljad, siiski on nad alati hulga soodsate asjaolu- de kokkusattumisel sündinud ega anna pilti ei massi üldisest tasemest ega ka rekordi- mehe enese püsivaist võimeist. Tähtis on pidev massitöö, mitte üksik tipp.

Meistrimedaleid, pärgi ühingutele ja pärjamärke üksiklaskuritele, laskuripeek- reid ja muid tunnustusi väga suures ulatu- ses jagatakse normitulemuste eest, umbes nii, nagu meil antakse klassitunnis- tusi ja klassimärke. Isegi auhindadejaga- misel näeb sageli, et teatavate piiride vahe- le mahtuvate saavutuste eest kõik lasku- rid saavad täiesti ühesugused või üheväär- tuslikud auhinnad. Aruannetes ja peokir- jeldustes kipub tippmeeste esiletõstmine ikka kuidagi tagaplaanile jääma ja kunagi ei näe neis tänavuste tippsaavutuste võrdlemist möödunud aasta oma- dega. See-eest aga on alati rõhutatud, kui palju ühinguid ja üksiklaskureid sai selle või teise normitunnustuse osaliseks; need andmeid võrreldakse hoolega möödu- nud peo omadega, nende järgi otsustatakse edasijõudmise või tagurpidiminekü üle.

*

Suurüritusi, nagu seda on vandeliidu ja kantonite laskepeod, maailmameistrivõistlu- sed jne., ei korralda liidu keskjuhatuse, kan- toniteühingu keskjuhatuse või koguni mõni eriti selleks loodud üleriigiline keskasu- tus. See korraldus usaldatakse alati mingi- sugusele tugevale kohalikule ühingule. Käesoleval aastal oli niihästi „Vandeliidu laskepeo“ kui ka maailmameistrivõistluste vastutavaks korraldajaks ja läbiviijaks „Schützengesellschaft der Stadt Luzern“. Viimane tuli oma ülesandega hiilgavalt toime.

*

Kohalike ühingu, kantoniteliitude ja ka üleriigilise liidu juhatustes ei leidu kõr- geid ametnikke ei sõjaväe alatisest koos- seisust ega ka valitsusasutustest. Aasta-

koosolekutele ja pidulikele koosolekutele neid kutsutakse aukülalistena; nen- de juuresolekul kantakse ette aruanded ja tegevuskavad, neilt oodatakse tänu teh- tud töö eest ja julgustust töö jätkamiseks — asju aga ajavad ning otsustavad laskurid ise.

Üleriigilise „Schweizerischer Schützen- verein“i“ keskpresidentiks, keskseks kujuk- sile 300 000 liikme suures koondises on Aarau gümnaasiumi võimlemisõpetaja Otto Heiniger.

*

Šveitsi koolides käib koolitöö juulikuu keskpaigani. Sealsetes oludes ei võinud küsimussegi tulla, et laskurliidu president „Vandeliidu laskepeo“ ja maailmameistri- võistluste ajaks oleks saanud mingisugust erakorralist teenistusest vabastamist. Võist- lusi pidevalt jälgida ja neist kogemusi tule- viku jaoks koguda sai Heiniger ainult igal õhtupoolikul, olles Aaraust sõitnud autoga Luzerni. Ligi neli nädalat reisis ta nii iga päev Aarau ja Luzerni vahet. Selle juures tehtud kulud pidi ta endastmõistetavalt ise kandma.

*

Šveitsi esindamisega maailmameistri- võistlustel ja meeskondade valiku ning ette- valmistamisega ei tegele jällegi mitte liidu keskjuhatuse. Selleks on loodud liidu koos- seisus kuuluv eriuhing — „Schweizerischer Matchschützenverein“. Sel ühingul on ligi- kaudu ainult paarsada liiget; sinna pääse- vad liikmeteks ainult laskurid, kes võistlus- tel on pidevalt ületanud teatavaid norme ja kes endale matšiprogrammi raamides on võtnud harjutamise kindlaks harrastuseks. See ühing paar aastat tagasi suure üleriigi- lise korjandusega lõi endale poole miljoni frangi suuruse „Matchfond“i, mille prot- sentidest nüüd kaetakse rahvusvaheliste meeskondade ettevalmistuse ja reise- kulud.

*

Šveitsi laskuritelit ei ole jäänud kül- maks pealtvaatajaks, kui riigi poliitilises elus on kaalul olnud kodumaa kaitsmise elulised huvid. Suurte sõjaväeseaduste läbi- viimisel rahvahäletustel, samuti hiljutisel

400 miljoni frangi relvastuskrediitide läbi- viimisel rahvahääletusega on ta võimsalt kaasa aidanud. Laskmine ei ole siin kuiv võistlemine, vaid ka rahvast ühendav tegur.

III

Maailmameistrivõistlused Luzernis olid asetatud iga nelja aasta järel toimuva, seekord neljakümne-neljanda „Vandeliidu laskepeo“ taustale. Vara kohalejõudnud välismaa meeskonnad võisid seda pidu jälgida, kui ta veel oli täies hoos; hilisemad päralejõudjad võisid igatahes veel näha ta lõppvaatusi. See pidu oma kolossaalsusega surus väikese rahvusvahelise eliidi heitlused teataval määral varjugi, tehes neist dimensioonidelt väikese tagatipu rahvuslikele suurpidustustele. Šveits tänavuse suure laskepeoga tahtis võimsalt demonstreerida oma rahva ühtlast ja tugevat tahet kindlasti kaitsta oma kodumaa pinda ja oma rahva igivanu vabadusi. See tahe hõõgus vastu kõigest: vastuvõtu- ja pidukõnedest, rongkäikude iseloomust, pidurevüü motiividest, laskurite ja juhtide kõnelustest ja linna rahva meeolust. Võib ütelda, et see soov ka täiel määral täitus. Igaüks, kes neid pidustusi nägi, pidi saama sügava mulje sellest hiiglatööst, mis šveitsi rahvas vabatahtlikult teeb oma riigikaitse tugevdamiseks, pidi lähemalt uurima hakkama seda tööd tegevate organisatsioonide sisetist struktuuri ja põhimõtteid, milledele on rajatud nende töö. Juba ainuüksi peostatistika pidi iga välise vaatleja viima sügavale järelemõtlemisele.

Käis ju pidurajalt kolme nädala jooksul läbi tervelt 55 000 üksiklaskurit. Ainuüksi kuuel suuremal 300 meetri võistluslalal lunastati ümmarguselt 83 000 stardikaarti. Ühingutevahelisest võistlusest võttis osa 1728 ühingumeeskonda 300 meetril ja 100 meeskonda püstollrajal. Seejuures kaks suurimat ühingat esinesid kumbki 133-mehelise meeskonnaga. Üle tuhande ühingu täitis normi, mis neile andis õiguse loorberpärjale kuldkaunistustega. Püssipadruneid kulutati kaks ja pool miljonit, püstolipadruneid veerand miljonit.

Siis peo väline tseremoniaalne külg. Paarkümmend üksikute kantonite, kantonitekoondiste ja eraühingute (veteraanid, akadeemikud) rongkäiku, kõik mõjuvalt ja maitsekalt esitatud, suur pidurongkäik paari tuhande osavõtjaga, mis näitas relvastuse ja sõjaväe arengut keskajast tänapäevani, suur pidurevüü 1200 tegelasega, linn lippude ja tuled meres. Ning kõikjal — laskeradadel, tänavatel ja rongkäikudes — mitte mingisuguse kõrgema kroonu käsul süngelt marssiv, vaid rõõmsalt pidutsev, sügavatest tunnetest ülekeev rahvas.

Seejuures maailmameistrivõistluste austamisel äkki tundus, nagu oleks see punkt U. I. T. statuudist, mis räägib oma isamaa armastamisest ja võõraste austamisest, otse võetud šveitslaste mentaliteedist ja suhtumisest. Armastusega näidati oma parimat, kuid piiramatult, tagasihoidmatult austati ka võõrast võitjat. Juba see, et elanike arvult vaevalt Tartu suurune linn võitjate austamise ajaks suure staadioni suutis puupüsti rahvast täis panna, oli üllatav. Ja kui staadionil mõni kahtleja või kadetseja veel kuidagi võis märkida, et aplaus oma meeskonnale oli mõne varjundi võrra tugevam kui võõrastele, siis pidid need kahtlused lõplikult kaduma „Festhalle's“ auhindade väljajagamisel. See mitmetuhandepäälise rahvahulga rökkamine, mis saatis eestlasi, kes ikka ja jälle pidid sammuma lavale küll meeskonna, küll üksiklaskurite auhindu vastu võtma, näitas igaihele, kui sügavalt siin osatakse lugu pidada paremast.

Tahes või tahtmata oli põhjust siin mõõnda, et kadunud Veli Niemise väljendus „laskmiskultuurist“ siiski polnudki nii pöörane kui ta näis olevat omal ajal.

IV

Nüüd meie oma saavutused. Ajakirjanduses on neist ja nendega seotud heitlustest räägitud väga palju.

Võimalikke meeskonnavõite on laske maailmameistrivõistlustel 10. Neist tuli Eesti nimele 4, seejuures kolm uute maailmarekordidega. Need maailmarekordid:

1880 silma vabapüssiga põlvelt, 1944 silma väikekalibriga põlvelt ja 1977 silma väikekalibriga lamades on kõik väga kõrged. Nende ületamine tulevastel maailmameistri-võistlustel ei ole võimatu, juba nüüd olid väikekalibriga lamades Rootsi ja Saksa meeskonnad meil ähvardavalt otse kannul. Siiski on selleks vaja eriliselt soodsaid olusid ja väga ühtlaselt laskvaid meeskondi.

Ühest meeskonnaalast, nimelt kiirlaskmisest automaatpüstoliga, ei võtnud meie üldse osa.

Meeskonnavõitude saavutamisel ei puudunud oma dramaatilised momendid. Kaks võitu tõi meeskond välja kaotusseisundist. Väikekalibriga põlvelt olid sakslased esimese kolmemehelise vahetusega meist kolm silma ees. Viimased kaks laskurit suutsid aga vahemaa kinni katta ja sakslastest veel tervelt kaheksa silma möödagi minna. „Eesti teise vahetuse mehed teadsid, mida kell oli löönud, ja tegid oma töö sellekohaselt,“ kirjutasiid sel puhul šveitsi spordireporterid. Veel dramaatilisem oli heitlus vabapüssi kolme asendi võidu eest. Seal oli hommikuse ja lõunase otse jõledate föönituaute ja äärmise järskusega vahelduva valgustuse juures lamades ja püsti laskmine kaotatud, Soome ja Šveits meist kindlasti ja suure vahemaaga mööda minemas. Niipea aga kui vastu õhtu ilmastik paranes, paiskus meie meeskonna põlvelt laskmine nagu tormihoog üle laskeraja. 36 silma mindi selles asendis mööda Soomest ja tervelt 79 silma Šveitsist, kindlustades seega meeskonnavõidu kõigi kolme asendi kokkuvõttes. Šveitsi lehed ei jõudnud küllalt kiita seda hiilgavat lõppspurti. „Nagu laskvad jääpangad, nagu närvideta masinad...“ nii iseloomustas meie laskureid Zürichis ilmuva ja välismail paljuloetava „Sporti“ kirjasaatja.

Kolmandatel maailmameistrivõistlustel tõestasid eesti laskurid, et neil on sitkust ja vastupidavust just lõppspurdiks, et neid ei suuda heidutada ebaõnnestumised võistluse algul, ja et nad on „meeskonnamehed“ par excellence. Eesti meeskonna hea distsipliin, seltsimehelik läbisaamine ja üksteise abistamine ning võistlusmäärustiku

nõuete täpne täitmine olid üldiseks kõneaineks. Rahvusvahelises tulejoonekohtunike kolleegiumis, kus nende ridade kirjutajal tuli kaasa töötada kõik üheksa võistluspäeva, oli eestlaste töö laskerajal alatise imetluse objektiks. Alati oli meie meeskond esimesena platsis ja suurtükipaugust suurtükipauguni plaanikindlalt ning juhitult töötamas. Meie meeskonnalt ei tulnud ühtki nurinat ega ühtki protesti ei üldiste korralduste ega näitamise aegluse vastu; samuti ei tulnud talle teha ühtki märkust määrustevastaste asendite või riietuse suhtes, kuna paljud teised meeskonnad selles suhtes ülalmainitud kolleegiumile andsid küllaltki kibedat tööd.

Et meie laskurid just „meeskonnamehed“ par excellence on, näitab eriti see, et meie meeskonnast väikekalibriga lamades, kus uue maailmarekordiga võideti esikoht, mitte ükski ei pääsnud 10 parima hulka ja seega individuaalauhinna. Meeskonna äärmine ühtlus — vahe parima ja viimase vahel oli ainult kaks silma — tõi võidu.

Ka neil aladel, kus meie meeskondadega ei saavutanud esikohti, jõudsim küllaltki väärivatele kohtadele, kui välja arvata püstolimeeste esinemine. Vabapüssiga lamades teine ja püsti neljas koht, väikekalibriga püsti neljas koht (misjuures korraldi Helsingis veel maailmarekordi annud tulemust) ja sõjapüssiga kolmas koht — selle üle ei sobi nuriseda.

Individaalsete meistritiitlite kättimisel „vedas“ meie meestel vähem. Võimalikust neljateistkümnest maailmameistritiitlist langes seekord eestlastele ainult kaks: Liivik sai maailmameistriks vabapüssiga kolme asendi kokkuvõtte järgi ja Kübar vabapüssiga põlvelt asendis. Need tiitlid võideti see-eest aga ka kõige raskemas olukorras ja mitte asjata ei nimetanud paljud lehed Liivikut parimaks meheks tervel laskerajal.

Teisi ja kolmandaid (hõbe- ja pronksmedali-) kohti langes meile järgmiselt:

H. Kivioja	vabapüssiga põlvelt 2. koht
E. Kivistik	vabapüssiga põlvelt 3. „
A. Liivik	vabapüssiga lamades 2. „
P. Karu	sõjapüssiga põlvelt 3. „

K. Vilberg	sõjapüssiga lamades 3. koht
E. Rikand	väikekal. püsti 2. „
A. Liivik	väikekal. püsti 3. „

3×40 lasku sõjapüssiga ei anna mingit tiitlit kolme asendi kokkuvõtte järgi, kuna kolme asendi maailmameister selgub ainult meeskondade hulgast 3×20 lasuga, kus jälle omakorda ei anta meistritiitleid üksikutes asendites. Šveitslased olid siiski sõjapüssi 3×40 lasu kokkuvõtte eest välja pannud viis mitteametlikku auhinda, milledest P. Karu võitis teise.

Seega kokku 24-st esikohast langes meie 6. Seitsmekümnekahest medalitega (kuld-, hõbe- ja pronks-) ja diplomitega kroonitavast kohast meie laskurid võitsid 15.

24-st ametlikust maailmarekordist on Luzerni järel Eesti nimel 6.*)

V

Eesti mehed juba kolmandat korda maailmavõistlustel ja mitu korda Soome-Eesti maavõistlustel ning oma sisemistel võistlustel on näidanud, et neil on külluses heale laskurile vajalisi omadusi. Oma maale on nad teinud head propagandat. Vaevalt küll leidub praegu kohta, kus tegeldakse laskespordiga ja ei tunta Eesti nime.

Kuid täiesti vildak on sellest mingisuguse „võidupunktide“ lugemise kaasabil hakata järeldama, et Eesti nüüd on parim ja suurim laskuritemaa maailmas, nagu seda võidujoovastuses on teinud mõni spordi-ajakirjanik.

Esiteks on niisugune „võidupunktide“ lugemine täiesti tühi töö, sest et U. I. T. statuudid ja seega ka rahvusvaheline laskuritepere niisugust lugemist ei tunne. U. I. T. statuudid tunnevad ainult hindamist üksikute alade järgi, mitte aga mitme või kõigi alade kokkuvõtte järgi. See on

*) U. I. T. programmi hulka mittekuuluvad alad, nagu meistrimedalite normivõistlused, võistlused piiramata arvu seeriatega jne., kus meie laskurid saavutasid hulga kõrgeid kohti ja väärtuslikke auhindu ning medaleid, jätame vaatlemata. Need võistlused on mõeldud harjutusteks matšide eel ega oma mingisugust rahvusvahelist kaalu.

tingitud laskespordi mitmesugusest arene-missuunast eri maadel. On maid, kus lastakse ainult sõjapüssi, ainult väikekalibriit jne. Neil üksikutel aladel nad võivad teha hiiglatööd ja olla ületamatul tasemel. Keegi ei saa neid sundida kaasa tegema kõiki neid alasid, mis U. I. T. aja jooksul on oma võistluste programmi võtnud, ja seepärast on igasugune üldiste võidupunktide arvestamine mõttetu.

Teiseks, maailmameistrivõistlused on ikkagi ainult näputäie eliitlaskurite, väikeste esindusmeeskondade kohtamised. Ühe niisuguse esindusmeeskonna taga võib seista laskev rahvas kõrge „laskmiskultuuriga“, kui tarvitada Veli Niemise väljendust. Niisuguseks meeskonnaks võib vastuvaidlematult lugeda Šveitsi meeskonda. Mõne teise meeskonna taga võivad seista võrdlemisi suured laskvad massid, millel aga täiesti puudub niisugune terve rahva osavõtt nende tööst ja niisugune „kultuur“, nagu seda näeme Šveitsis. Mõne meeskonna taga võivad seista küllaltki tugevad spordilaskurite, matšimeeste ringid, kusjuures neil aga täiesti puudub laiemate laskurmasside toetus. Leidub aga veel niisuguseidki rahvaid, kel täiesti puudub vähegi laiaulatuslikum laskespordi harrastamine, kes aga lihtsalt oma prestiiži päästmiseks kokku seavad mingisuguse juhusliku meeskonna ja seda siis kuluka eritreeninguga katsuvad võitule kihutada. Kuidas saaks sääraseid rahvaid üksteisega võrrelda maailmameistrivõistluste „üldiste võidupunktide“ järgi.

Ja kui Luzerni heitlused — nad olid seda sõna tõsisel mõttes — üldse mingisuguseid õpiseid andsid, siis seda, et väga häid eliitlaskureid leidub igal pool ja et konkurents neil võistlustel on pööraselt tihe ning veelgi tihenemas. Et „püsida kulgul“, et kaitsta oma positsioone, selleks tuleb teha üha suuremat pingutusi. Eriti on see maksev järjest suuremat poolehoidu võitvate väikekalibriallade kohta. Põlvelt veel 7. meeskond kordas Luzernis endist maailmarekordit; lamades ületas endise maailmarekordi tervelt 8 meeskonda.

Missugune suund tuleks neile pingutus-tele anda?

Puht prestiižimeeskondade kasvatamisel ei ole mingisugust mõtet.

Isegi rahvusvahelistel võistlustel esinemise otstarbel mitte. Meeskond, kellel pole laialdast pealekasvu, kus tipud ei selgu visa võistluse tagajärjel, vaid kus neid n. ü. kasvuhoones välja hautakse, peagi degeneerub. Ainult avaralt põhjalt võrsunud ja valjul võistlusel ennast esirinda surunud meeskond suudab positsioone kaitsta ka rahvusvahelise eliidi suurkohtamistel.

Ja mis kasu oleks meie riigikaitsele niisugustest kasvuhoonesünnitustest?

Mitte mingisugust.

Meie eliitimeeskondade suursaavutustest on ainult siis suurt ja püsivat tulu, kui nad on tunglaks, mis sütitab üldise laskeharrastuse võimsa leegi. Nad peavad kaotama igasuguse kahtluse selles, kas meie rahval on loomulikke eeldusi heaks laskmiseks ja kas meie relvatehnika võimaldab anda relvi, milledega saaks sammu pidada vanade laskuritemaadega. Kui meie esindusmeeskondade töö rajab põhja laialisele laskespordile, nagu omal ajal meie jõumeeste kuulsus lõi meie raskejõustiku, siis on ta täitnud oma ülesande.

Meie riigikaitse tugevdamise ja rahvast ühendavate momentide juureloomise taotlemisel peaksime aga järgima šveitslikku „laskmiskultuuri“.

Võimalused selle ideaali poole rükkimiseks meil ei puudu. Loomulikud eeldused selleks meie rahval on olemas. Laskespordis on ruumi nii noorel kui ka vanal; laskespordiga ei riku keegi tervist. Ka ressursse kindlasti leidub, kui loobutakse nimeliselt „kaasa tõmbamast“ kümnetes organisatsioonides, kus üheski midagi tõsist kor-

da ei saadeta. Lõppeks on ju ka organisatsioonilisi rakukesi küllalt olemas ja miski asi ei takista neid juure loomast. Kaitseliidu üksused, spordiseltsid jne. võivad luua tugevaid ja tõsisid laskespordi koondisi. Ka puht laskurite ühingu asutamiseks ja nende liitumiseks laskurliiduga ei ole tõsisid takistusi. Vaja on ainult käed külge lüüa ja kord peale hakata.

Isegi siis, kui mõtleksime ainult oma rahvusvahelise laskuritekuulsuse säilitamisele, peame hoolitsema oma laskespordi baasi laiendamise eest. Püsivalt võivad tippsaavutused võrsuda ainult laial põllul. See põld, kus nad seni on kasvanud, kipub kitsaks jääma. Sõjaväe alatine kaader, kust seni on tulnud suurem osa meie laskurite-eliidist, nooreneb visalt; uut verd tuleb sinna visalt juure. Kaitseliidu laskuriteklubi, mis viimasel ajal laskurliidu tööst vägisi kipuvad eemale jääma, võivad siin palju rohkem kaasa aidata. Kuid ka täiesti „erarahva“ sekka tuleb minna. Muidu lähevad asjata kaotsi need tuhanded noored, kes igal aastal sõjaväes ja koolides saavad tubli ettevalmistuse ja katsetel end suruvad kõrgetesse laskurklassidesse.

Noored! Teie päralt on tulevik, seega ka meie riigikaitse ja laskespordi tulevik. Võtke see tulevik ka tõsiselt vormimisele ja looge meie maast samasugune „laskmiskultuuri“ maa, nagu seda on Šveits!

Meie praegune eliit suudab konkureerida Šveitsi eliidiga ja seda mõnel alal isegi lüüa. Üldise laskeharrastuse alal oleme aga alles Šveitsi väikesed õpipoisid. Noorte ülesandeks on püüda, et me õpipoisid kord ka sirguksime meistriks.

O. Sternbeck

VARIA

Inglise kunstiajakirja „Studio“ augusti-kuu number toob ülevaate Londonis korraldatud Läti kunstinäitusest. Seal kirjutatakse järgmist:

Oli huvitav võimalus tutvuda meil nii vähe tuntud Baltikumiga, eriti aga läti rahvaga tema kunstnike kaudu, kelle suu läbi kõneleb rahvas. Esindatud olid maalikunstnikud, kujurid ja rakenduskunstnikud, kelle hulgas polnud küll maailma-kuulsusega kunstnikke, kuid kes siiski väärised põhjalikumat tutvumist. Näitus tervikuna oli tähelepandavalt väljendusriikas. Vaatamata isegi sellele, et mõned näitusel esinenud vanemaist kunstnikest on saanud oma varajasema treeningu ennesõjaaegses Peterburis, jääb tähelepandavaks tõik, et nii väikene maa on suuteline andma nii palju kvaliteediga kunstnikke. Näitusel oli vähe ultramoodseid töid ja mõjutusi tundus olevat vaid õige suurilt kunstnikelt, nagu Courbet, Cézanne, Greco, Guardi, Roerich jt. Maalikunstnikest paistsid silma: Janis Liepins, Valdis Kalnroze, Vilhelms Purvītis, Otis Skulme, Arnolds Spalvins, Niklaus Strunke, Leo Svemps, Edgars Vardaunis ja Franzisks Varoslavans; kujureist: Burkards Dzenis, kes esitas tähelepanitava ja ilmeka büsti heliloojast J. Zalitisest, Karlis Jansons, Marta Skulme Liepina, Gustav Skilters ja Teodors Zalkalns.

*

9. juulil suri 81. eluaastas ida-preisi kodukoha- ja jahijuttude kirjanik Fritz Skowronnek.

*

Saksa kirjanikule Hans Carossa'le annetati San Remo kommunismivastasel

kirjandusvõistlusel võiduauhind 50 000 liiri suuruses summas.

*

Heidelbergi ülemlinnaepa on kuulutanud välja uue kirjandusauhinna. Auhind jagatakse välja iga aasta 4000 riigimarga suuruses parima draamateose eest, mis oleks sobiv ettekandmiseks Heidelbergi lossi õuel.

*

Sotheby oksjonil Londonis müüdi: kunstnik Goya maalitud portree hinnaga kr. 120 000; Cézanne'i maastik kr. 70 000 eest; van Gogh'i „Õlipuud“ kr. 70 000 ja Greco „Püha Katariina“ kr. 65 000 eest.

*

Pariisi kirjastuse „Raamatu Maja“ väljaandel ilmus Sergei Lifar'i sulest raamat „Diaghilev ja Diaghileviga“. Kuulus tantsija, vene kunsti- ja teatritegelase Diaghilevi viimaste loominguaastate kaastööline, Diaghilevi mälestuseks pühendatud näituste organiseerija, Lifar, kirjutab oma teose eessõnas, et tema poolt kirjutatud memuaarid on trükitud, kuid avaldatakse alles 50 aasta pärast. Käesolev väljaanne on aga tugevasti lühendatud, kusjuures temasse on koondatud kõik, mis puutub kunstniku isiklikku ellu ning isikutesse, kellega tal on olnud kokkupuuteid. Raamat on huviga loetav ja temas kajastub 20. sajandi Venemaa kunstielu. Teos on muide rikkalikult illustreeritud ning teda on trükitud 625 eksemplari.

*

Seoses Jean Racine'i 300. a. sünnipäevaga (1639—1699) on korraldatud Mazari-ne'i galeriis nii kirjaniku teoseid kui ka tema ajastut käsitlev näitus.

Vastutav ja tegev toimetaja: Henrik Visnapuu. Väljaandja: K. O/ü. „Kultuurkoondis“.

Arhitektuuri osakonna toimetaja: A. Kotli.

Toimetuse ja talit. aadr.: Pärnu mnt. 10, k. 8. Toimetuse tel. 411-34. Talituse tel. 411-35.

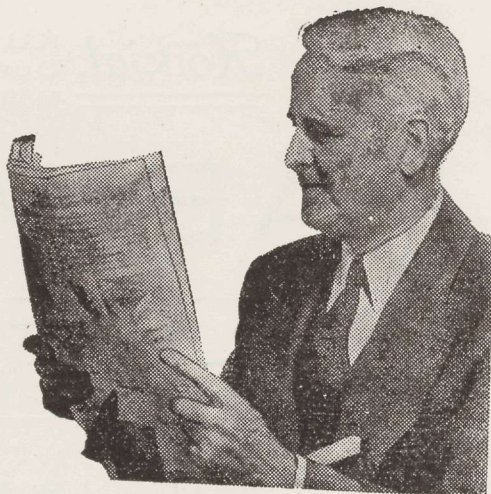
A/S. „Ühiselu“ trükk, Tallinn, Pikk 42. 7. IX 1939.

Aeg kohustab...

TEIE OMA HUVIDES
TELLIGE VEEL TÄNA

UUS EESTI

ET OLLA TEADLIK MAAILMA SÜNDMUSTEST

TELLIMISTE UUENDAMISEL

TEATADA EELMINE ADDRESS JA TELLIMISE NUMBER

Aasta kauneim ja väärtuslikem teos

Voldemar Vaga

EESTI KUNSTIAJALUGU

Ilmub 10 suurekaustalises vihus, mis moodustavad ühe suure köite. Ule 500 pildi tekstis, 112 ühe- ja 20 mitmevärvilist pilditahvlit kriitpaberil.

SOODUSTATUD EELTELLIMISHIND:

kohemaksetavas rahas . . . Kr. 18.—

järelmaksuga . . . . . Kr. 22.—

Tellimise andmisel tuleb tasuda Kr. 2.— ja 1.—8. vihu ilmumisel à Kr. 2.50.
Kaks viimast vihku saab tellija tasuta.

„Eesti kunstiajalugu“ on meie raamatu- ja trükikunsti järjekordne suurvõit, mis tõstab iga eestlase eneseuhkust ja süvendab rahvustunnet.

Tartu, Ulikooli 18.
Tel. 24-35.

Tallinn, Kinga 6.
Tel. 411-92.

LOODUS

Kõikjal, KUS KAVIIBITE,
OLGU TEIE LAHUTA-
MATUKS KAASLASEKS

„PÄEVALEHT“

„LASTE RÕÕM“

ON AINULAADNE LASTE AJAKIRI

MITMEKESIST

KIRJANDUST

PAKUVAD

„PÄEVALEHE“

RAAMATUKAUPLUSED

TALLINN, S. KARJA 23 • PIKK 2

TRÜKIKUNSTI 500 AASTA JUUBELI TÄHISTAMISEKS ILMUB
LUKSUSLIK KOGUTEOS

Eestiraamataastateaknal

Koostajad Fr. Puksoo ja J. Roos. Tehniline toimetaja
A. Feldmann.

Teos ilmub suures kaustas (250×353 mm) eritellimise peale valmistatud väärispaberil ja sisaldab 100 lehekülge teksti ning 156 lk. illustratsioone.

KOGUTEOST TRÜKITAKSE AINULT 500 EKSEMPLARI, VASTAVALT TRÜKIKUNSTI KESTUSE 500 AASTALE. KÕIK EKSEMPLARID ON NUMMERDATUD.

RAAMATU ETTETELLIMISHIND ON:

Korraga makstes 25.— krooni.

Osade viisi makstes kr. 30.—. Sellest tuleb tasuda tellimise andmisel kr. 5.— ja iga järgmine kuu kr. 5.—. Ettetellimisel ülejäänud eksemplarid lähevad müügile hinnaga kr. 35.—.

ETTETELLIMISE ADRESSEERIDA:

Tallinna Raamatusõprade Ühingule, Tallinn, Pärnu mnt. 10—8. Tellimisrahad palutakse maksta Tallinna Linnapanka ühingu posti jooksvale arvele nr. 23040, või saata rahakaardiga Tallinna Raamatusõprade Ühingule.

Tallinna Raamatusõprade Ühing

Tallinn, Pärnu mnt. 10—8.

Ilmus trükist

C. S A R A P

V A N A N A R V A

AJALOOLISE ÜLEVAATE KIRJUTANUD
A. SOOM, NARVA LINNAARHIVAAR

Hind broš. kr. 6.40, köites kr. 8.25.

Teos sisaldab eesti-, inglise-, saksa- ja rootsikeelsete tekstide kõrval 64 suurt vasesügavtrüki tahvlit Narva vanalinna arhitektuurist ja arhitektuuridetailidest. See raamat on ainulaadne meie raamatuturul ning pakub oma tehnilise täiuslikkuse ja täpse väljatöötamisega meeldiva üllatuse igale raamatusõbrale.

Müügil kõikides raamatukauplustes.

Kes kirjastusele raamatu hinna rahas või postmarkides ära saadab, saab raamatu kirjastuselt postikulu-deta.

KIRJASTUS-OSAÜHING

„KULTUURKOONDIS“

Tallinn, Pärnu mnt. 10—8, tel. 411-35. Posti jooks. arve nr. 785.

Eesti Filmitööstuse Aktsiaselts

*Metro-
Goldwyn-
Mayer*

TALLINN, KINGA 6-8

ESIETENDUSKINO

„*Helios*“

TALLINN, VIRU TÄN. 4

*Linastab hooaja pa-
remaid Euroopa filme*

A-S. TEKLA

RIIDEKAUPLUSED:

TALLINN, S. KARJA 15

TALLINN, PÄRNU M. 6

TALLINN, ESTONIA P. 11

ERA

„Parafilm“

TALLINN, V. KARJA 1-7

TELEFON 447-59

„UFA“ JA „PARAMOUNT“
FILMIDE ESINDAJA EESTIS

Reserveeritud

TALLINNA JUUDI ÜHISPANK

TALLINNAS, VENE 6

TELEFONID:

448-25
448-26
448-27

TOIMETAB KÕIKI
PANGAOPERATSIOONE

1929. – 1939.

GRAND PRIX

PESU- JA KUDUMISTÖÖSTUS
ANNY TREIER

Tallinn, Vilmsi 29 telefon 300-55 315-52

Triiksärgid. Villased kampsunid. Naiste siidpesu. Meeste ja naiste trikoopesu. Laste mantlid, kübarad, kleidid ja rannakostüümid Beebipesu. Võimlemisdressid jne.

SUUR VALIK —
SOODSAD HINNAD!

RESERVEERITUD

HOTELL

„Bristol“

TALLINN

RATASKAEVU 7

TELEFON 426-33

EESTI ÜHISTEGELISE LIIDU
TRÜKIKODA

(„EESTI ÜHISTRÜKIKODA“)

Kontor Tallinnas, Narva mnt. 30, telef. 324-57

Valmistab igasuguseid trükitöid hästi ja soodsate hindadega.

E. Ü. L. kirjastuslaost

saadaval ühingute põhikirjad, arvepidamise raamatud, vormularid jne.

O/ü. E HITUSKIVI

TALLINN, V. KARJA 12-1, TELEFON 455-30

Müüb:

EHITUSTELLISKIVE,
SILIKAATKIVE,
KATUSEKIVE JA
PÕLLUTORUSID

RESTORAN-
ÖÖLOKAAL

DANCING
„Paris“

TALLINN, MÜÜRIVAHE 2
TELEFON 471-32

Õpilased, nõudke joonistusblokke
„USIN JOONISTAJA“
värviliste kaantega, tuntud headuses!

Osühisus RAF. HAARLA

KIRJAÜMBR. & PABERIÜMBERTÖÖTAMISE TEHAS
TALLINN, TINA 9, TELEFON 302-56

Betooni- ja katusepapi tööstus
„JÄRVE“

om. Tööstus- ja kaubandusühisus „Insener J. Vambola“

Tallinn, Pärnu mnt. 184.

Tel. 462-12.

Betoon - tooted: Ööneskivid
Aiapostid
Torud
Veenõud
Tsem. - parkett

HIGILAPPIDE JA PESUÕMBLEMISE TÖÖSTUS

„HELVI“

TALLINN, IMANTA 63-6. TELEFON 447-47

||| VANIM AJALEHT EESTIS

POSTIMEES

LASTELEHT

EESTI LASTE LEMMIKAJAKIRI

TRÜKIKODA

KÕITEKODA • TSINKOGRAAFIA

VALMISTAVAD AJAKOHASEMATEL

MASINATEL IGASUGU TRÜKI-

KÕITE- JA KLISEETÖID

RAAMATUKAUPLUS

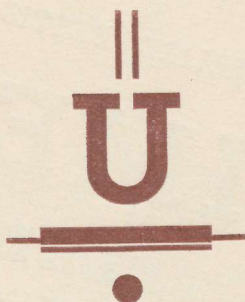
TARTUS, SUURTURG 16. TEL. 22-50

E. K-Ü.

«POSTIMEES»

TARTUS, ÜLIKOOI 21/23. TELEFON 40-80

TALLINNAS, VIRU T. 11. TELEFON 436-11

A K T S I A S E L T S

ÜHISELU TRÜKIKODA

TALLINNAS, PIKK 42, • KÖNETRAAT 442-04

VALMISTAB MAITSEKALT JA PARAJATE HINDADEGA

IGASUGUSEID TRÜKITÖID

•
ROTATSIOONITRÜKK, NOODITRÜKK

RAAMATUKÖITMINE
•